

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
ДЗ «НАЦІОНАЛЬНА ІСТОРИЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ»
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ
НАЦІОНАЛЬНА СПІЛКА КРАЄЗНАВЦІВ УКРАЇНИ

*І Краєзнавчі читання
пам'яті Петра Тронька*

**БІБЛІОТЕЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО
У КУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНИ**

Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції

22 листопада 2011 р.

Київ 2011

Науковий збірник містить доповіді й повідомлення учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції „Бібліотечне краєзнавство у культурному просторі України”, що відбулася 22 листопада 2011 р. в рамках Перших краєзнавчих читань, присвячених пам'яті П. Тронька.

Редакційна колегія: **Скорохватова А.В.**, генеральний директор Національної історичної бібліотеки України, заслужений працівник культури України (голова редколегії); **Кисельова В.П.**, зав. сектора Національної історичної бібліотеки України (відповідальний секретар); **Маньковська Р.В.**, ст. наук. співробітник Інституту історії України НАН України, канд. іст. наук, відповідальний секретар Національної спілки краєзнавців України; **Михайлова О.В.**, зав. відділу історичного краєзнавства Національної історичної бібліотеки України; **Навроцька В.Д.**, заст. генерального директора Національної історичної бібліотеки України, заслужений працівник культури України; **Новальська Т.В.**, зав. кафедри книгознавства і бібліотекознавства Київського Національного університету культури і мистецтв, доктор іст. наук, професор; **Смілянець С.І.**, заст. генерального директора Національної історичної бібліотеки України.

Редактори: **Кудласевич Т.С.**, **Чеховська І.В.**

Автори статей відповідають за достовірність і вірогідність викладеного матеріалу, за належність поданого матеріалу їм особисто, за правильне цитування джерел та посилання на них. Думки авторів можуть не співпадати з позицією редколегії. Рукописи не повертаються і не рецензуються. Редколегія залишає за собою право відхилити запропоновані матеріали, а також вносити редакційні правки до публікацій.

Рекомендовано до друку Вченою радою ДЗ „Національна історична бібліотека України”

„Краєзнавство тому й користується такою популярністю і любов'ю в народі, що відгукується на найтонші рухи людської душі. Далеко не кожна наука здатна так органічно поєднати минуле, сучасне і майбутнє, відкривати нове у давно відомому, промовляти до сердець.”

Петро Тронько

Людина в історії та історія в людині

Тронько Петро Тимофійович (1915-2011 рр.) – Герой України, видатний патріот державний і громадський діяч, вчений-історик, академік Національної академії наук України, неординарна особистість, людина благородної вдачі – присвятив своє життя державотворенню, збереженню історико-культурної спадщини України, відродженню її духовних святинь, поверненню забутих імен.

П.Т. Тронько народився 12 липня 1915 року в селі Заброди Богодухівського району Харківської області. Із 1932 року працював робітником на шахті у м. Дзержинську, потім – учителем, заступником директора Лебединського дитячого будинку, першим секретарем Станіславського обкому ЛКСМУ. 6 листопада 1943 року П.Т. Тронько, відізваний з діючої армії, ввійшов у визволений Київ і з того часу пов'язав свою долю зі столицею України: працював першим секретарем Київських обкому та міському комсомолу, другим секретарем ЦК ЛКСМУ.

У 1948 році закінчив Київський державний університет ім. Т.Г. Шевченка, у 1951 році – аспірантуру Академії суспільних наук у Москві. Захистив кандидатську, а згодом і докторську дисертацію.

Впродовж 17 років (1961-1978 рр.) працював заступником Голови Ради Міністрів України, опікувався питаннями культури, освіти, охорони здоров'я, був депутатом Верховної Ради України дев'яти скликань.

Роботу в державних і партійних органах П.Т. Тронько активно поєднував з науковою діяльністю. Сподвижник науки, фундатор пам'яткоохоронної справи, краєзнавчого руху – він автор понад 600 наукових праць, у тому числі 17 монографій, в яких висвітлено багатогранні процеси історії українського суспільства, розвитку національної культури, зміцнення держави.

Як віце-президент АН УРСР, голова Головної редколегії фундаментальної 26-томної «Історії міст і сіл Української РСР», вчений зробив вагомий внесок у розвиток вітчизняного краєзнавства та пам'яткознавства. Очолюючи Головну редколегію науково-документальної серії книг «Реабілітовані історією», він самовіддано працював на ниві вшанування пам'яті співвітчизників, які стали жертвами політичних репресій.

Впродовж щонайменше півстоліття найпомітніші події культури та духовного розвитку України тією чи іншою мірою пов'язані з П.Т. Троньком. Під його безпосереднім керівництвом проходили широкомасштабні акції з відзначення пам'ятних дат Т. Шевченка, Лесі Українки, В. Стефаника, увічнення пам'ятних місць, IX Міжнародний з'їзд славістів.

Дарований йому природою талант організатора він спрямував на заснування унікального Національного музею архітектури та побуту просто неба, національно-культурного заповідника козацької слави на о. Хортиця.

Ініціював створення і тривалий час очолював Українське товариство охорони пам'яток історії та культури, Національну спілку краєзнавців України, Всеукраїнський фонд відтворення видатних пам'яток історико-архітектурної спадщини ім. Олесь Гончара, часописи «Пам'ятки України», «Краєзнавство», був головою редколегії збірника наукових праць «Библиотечное дело и краеведение».

Все його життя – взірець праці для народу, серед якого він користувався незаперечним авторитетом, здобутим самовідданою працею на всіх посадах: від комсомольських і партійних до державних і суспільно-громадських.

Яскраву оцінку віхам славного життєвого шляху П.Т. Тронька дав незабутній Олесь Гончар: «Коли роздумуєш над джерелами довголіття великої, але плідної діяльності П.Т. Тронька, приходиш до єдиного висновку: джерелом його набутків, зусиль і таланту вченого є синівська любов до матері-України».

Враховуючи значний внесок талановитого організатора і вченого у відродження історичної пам'яті та духовності нашого народу, розвиток вітчизняного краєзнавства, Національна історична бібліотека України спільно з Національною спілкою краєзнавців України та Київським національним університетом культури і мистецтв започаткували проведення з 2011 року Краєзнавчих читань, присвячених пам'яті академіка П.Т. Тронька.

Оргкомітет

Зміст

Артамонова С.С., Романовський Р.В	Взаємодія архівів, бібліотек, музеїв як основа збереження національної архівної спадщини України	10
Афанасьєва З. Б.	Дослідження історії Фундаментальної бібліотеки та бібліотек навчально-допоміжних підрозділів Київського комерційного інституту (1906-1920 рр.) як актуальний напрям наукових розвідок	13
Бабич О.І.	Рештки фортифікаційних споруд м. Василькова (Київської області) кінця Х – середини XVIII ст. як краєзнавчий ресурс	17
Бачинська Н.А.	Особливості діяльності та розвитку національних бібліотек України	20
Богемський О.О.	Україномовна книга в Україні: проблеми розвитку	21
Вовк Л.П.	Крип'якевич Іван Петрович – історик, краєзнавець	23
Волян Н.П.	Інтенсивність використання та популяризація краєзнавчого ресурсу центральних районних та міських бібліотек Рівненської області (за матеріалами соціологічного дослідження Рівненської державної обласної бібліотеки)	26
Гажаман Н.О.	Краєзнавчі бібліографічні посібники бібліотек для дітей – специфіка, набутки, перспективи	31
Газаряни С.Л.	Національна історична бібліотека України як центр культури у системі стратегічного партнерства та просвітницьких заходів	34
Гайда Л.А.	Бібліографічний показник видань про Кіровоградську область як дієвий чинник популяризації краєзнавчих ресурсів	37
Горбань Ю.І.	Температурно-вологісний режим зберігання книжкових пам'яток у бібліотеках	40
Горська Н.О.	Рідкісні книги славетних полтавців у фондах Національної історичної бібліотеки України	43
Грет Г.П.	Історичний аспект розвитку книгорозповсюдження в Україні	48
Гурба В.Г.	Дубовичі – родовий маєток Кочубеїв	51

<i>Дніпренко О.Г.</i>	Православна книга як складова духовної культури України	53
<i>Замахасєва Г.В., Строкач І.І.</i>	Журнал «Киевская старина» та його використання в НІБ України	55
<i>Зворський С.Л.</i>	Співробітництво Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства з бібліотеками України в історико-краєзнавчій і науковій роботі	58
<i>Зінькова І.Р.</i>	Популяризація краєзнавчих ресурсів, продуктів і послуг бібліотеки: проблеми та інноваційні рішення	61
<i>Каракоз О.О.</i>	Кадрова політика у бібліотеках України в 20-30-х рр. ХХ століття	64
<i>Кисельова В.П.</i>	Новий бібліографічний путівник для дослідників історії України	66
<i>Кітчак Т.Д.</i>	Из истории Немешаевского агротехнического колледжа	70
<i>Клименко О.З.</i>	Краєзнавча робота як один із напрямів діяльності бібліотеки вишу (на прикладі ХДАК)	73
<i>Кожан Н.М.</i>	Організація фонду обов'язкового примірника документів (краєзнавчого та місцевого)	76
<i>Козак С.Б.</i>	Волинська літературна еміграція на сторінках газети «Українські вісті» (Німеччина, США: 1945-2000)	78
<i>Кононученко Л.І.</i>	ОУНБ як центри краєзнавчої інформації	80
<i>Корнілова Л.Є, Супрун Д.Л.</i>	Розвиток медичної біографістики в Національній науковій медичній бібліотеці України	82
<i>Котуз Т.В.</i>	Популяризація краєзнавчих ресурсів – важливий сегмент діяльності сучасної наукової бібліотеки (з досвіду роботи Вінницької ОУНБ ім. К.А. Тімірязєва)	85
<i>Красножон В.М., Кисельова С.В.</i>	Електронна мозаїка краєзнавчих бібліографічних ресурсів (огляд бібліографічної продукції на сайтах бібліотек України для дітей)	88
<i>Левко Н.С.</i>	Стан та перспективи організації збереження документів у НІБ України	91
<i>Левченко В.В.</i>	Внесок одеських вчених-істориків у бібліографічну та історико-краєзнавчу діяльність бібліотек Одеси (1920-1940 рр.)	94

Левченко Г.С.	Володимир Олексійович Яковлев (1840–1896) – директор Одеської міської публічної бібліотеки	97
Маєр Т.Г.	Коротка історія становлення та перспективи розвитку автоматизації Національної історичної бібліотеки України	100
Майстренко А.А., Одинока Л.П.	Про бібліотечно-бібліографічну діяльність Галузевого центру науково-технічної інформації з архівної справи та документознавства Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства	103
Маньковська Р.В.	Краєзнавство в Україні: перспективи розвитку	105
Мокрицька Г.П.	Краєзнавча інформація: форми представлення у web-середовищі	110
Мусіна З.Х., Стегній Д.Г.	Співпраця науково-бібліографічного відділу НІБ України з науковими установами та закладами культури	114
Мяскова Т.Є.	Сучасні наукові дослідження бібліотечних колекцій та зібрань Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського	117
Новальська Т.В.	Підготовка фахівців для бібліотечно-інформаційної галузі : стан, проблеми, перспективи	120
Новальська Ю.В.	Регіональні аспекти діяльності бібліотек для дітей в Україні	123
Новицька А.І.	Інформаційні продукти та послуги на допомогу сучасним історико-краєзнавчим дослідженням	124
Пакула О.Е.	До питання щодо створення Світової цифрової бібліотеки	128
Парацій В.М.	Подільське туристично-краєзнавче товариство та формування краєзнавчої бібліографії Тернопілля міжвоєнного періоду	130
Петрова Л.П.	Можливості застосування конвергентного підходу в управлінні бібліотекою	134
Петрова М.В.	Модель управління формуванням електронних ресурсів бібліотеки	137
Політова О.А.	Інформаційна культура в сучасному освітньому процесі	140

<i>Полянська Н.І.</i>	Краєзнавча діяльність ХДНБ ім. В.Г. Короленка: здобутки, пошук нового	142
<i>Понагайба А.А.</i>	Волинська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Олени Пчілки – партнер проекту «Консорціум «Історична Волинь»	143
<i>Приліпко Т.А.</i>	Сторінками історії НІБУ: краєзнавча біографістика	146
<i>Приходько Т.А.</i>	Будинок духовності і добра (з історії бібліотечної справи на Полтавщині)	149
<i>Прокопенко Л.С.</i>	Основні напрями діяльності спеціальної групи за інтересами з історії бібліотечної справи (ІФЛА)	151
<i>Рева Л.Г.</i>	Вітчизняна періодика XX ст. як одне з джерел бібліотечного краєзнавства	153
<i>Рудь Я.С.</i>	Культурологічна складова краєзнавчих досліджень	156
<i>Рябцева Л.П.</i>	Книги першого поета Півдня України С. С. Боброва в київських книгозбірнях	157
<i>Сасенко Л.І</i>	Краєзнавча діяльність Одеської національної наукової бібліотеки ім. М. Горького: історичний аспект	160
<i>Сердуніч Л.А.</i>	Майстриня бібліотечної справи Г. Кальченко	164
<i>Скнарь В.К.</i>	Управління проектами краєзнавчого спрямування	168
<i>Смілянець С.І.</i>	Наукова діяльність НІБУ: новий статус, нові завдання та перші результати	169
<i>Солонська Н.Г.</i>	Моделі реклами краєзнавчих ресурсів бібліотек: нові підходи	176
<i>Тимів І.М.</i>	Про створення фонду давніх рукописів в обласних наукових бібліотеках та історико-краєзнавчих музеях України та галицьке літописання XVI – першої половини XX ст.	179
<i>Тимошенко І.В.</i>	Функції книгознавства як науки: до постановки проблеми	184

<i>Ткаліч В.В.</i>	Динаміка розвитку читацьких інтересів підлітків (на матеріалах аналізу діяльності шкільних бібліотек Чернігівщини)	186
<i>Чеховська І.В.</i>	Бібліотечне краєзнавство: термінологічні аспекти	189
<i>Шендерівська Л.П.</i>	Вплив глобалізації на розвиток видавничо-поліграфічної галузі	191
<i>Шипота Г.Є.</i>	Історична ретроспекція формування україномовної дитячої читацької аудиторії	193
<i>Шкурко О.П.</i>	Підвищення кваліфікації – важлива складова системи менеджменту якості бібліотек	198
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ		202

*Артамонова С.С.,
Романовський Р.В., м. Київ*

Взаємодія архівів, бібліотек, музеїв як основа збереження національної архівної спадщини України

Входження України до єдиного світового інформаційного простору, розвиток всесвітньої мережі Інтернет ставить на порядок дня вирішення проблеми забезпечення доступу до документів Національного архівного фонду України як складової інформаційних ресурсів держави. Важливою соціальною функцією наукових установ, музеїв і бібліотек України є організація інтелектуального доступу до архівних зібрань, незалежно від їх місцезнаходження, забезпечення суспільства ретроспективною документальною інформацією, а також інтеграція інформаційного потенціалу Національного архівного фонду України (далі НАФ) до європейського та світового інформаційного простору.

Державним комітетом архівів України розроблено перспективний план підготовки довідкових видань за програмою «Архівні зібрання України». Виконанням вказаної програми є видання «Архівні установи України. Т.2: Наукові установи, музеї, бібліотеки». Згідно з Наказом Держкомархіву України від 09.06.2006 №90 Державний архів в Автономній Республіці Крим, державні архіви областей, міст Києва та Севастополя провели велику роботу з музеями та бібліотеками щодо виявлення наявності документів НАФ у їх фондах. Взаємодії архівів та бібліотек сприяли листи-погодження з Міністерством освіти і науки України від 01.06.2006 № 1/12-2000 та з Міністерством культури і туризму України від 19.06.2006 № 01-665. В архівах були створені робочі групи, до складу яких увійшли досвідчені архівісти, працівники районних та міських архівів, які визначали приналежність документів до НАФ та провели значну роботу з уточнення переліку музеїв і бібліотек, які зберігають архівні документи, редагування статей про архівні зібрання музеїв і бібліотек.

Інститут упродовж 2006-2011 років проводив роботу зі збирання матеріалів, що видані у двох книгах (569 описових статей). Книга 1 (297 статей) має такі розділи:

Національна академія наук України, Автономна Республіка Крим, Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Миколаївська, Луганська, Львівська, Одеська області; а у Книзі 2 (272 статті) вміщені розділи: Полтавська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Харківська, Херсонська, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська області, міста Київ і Севастополь.

Мета Довідника – сприяти інформуванню про архівні зібрання музеїв і бібліотек України, їх місцезнаходження, зміст, умови доступу до документів; розширити можливості використання ретроспективної документальної інформації дослідниками та введення документів у науковий обіг; репрезентувати склад і зміст архівних документів України перед вітчизняною та світовою громадськістю.

Завданнями Довідника є узагальнення та систематизація відомостей про наявні архівні документи у фондах державних музеїв і бібліотек, архівних підрозділах та архівних зібраннях державних наукових установ Національної академії наук України, музеїв і бібліотек вищих навчальних закладів, що здійснюють збереження документів НАФ, поповнюють свої фонди і колекції профільними документами; включення відомостей про їхні інформаційні ресурси у систему довідково-інформаційних видань; розкриття системи інформаційно-пошукових засобів та науково-інформаційних видань про склад і зміст фондів, у тому числі архівних; характеристика довідкового апарату та сучасних комп'ютерних технологій, електронних баз даних облікового та тематичного характеру, веб-сторінок у мережі Інтернет з інформацією про архівні документи.

До довідника включено відомості про 78 бібліотек, серед яких національні, обласні універсальні, наукові, спеціальні, публічні бібліотеки (31), бібліотеки вищих навчальних закладів (47). Серед них: Національна парламентська бібліотека України, Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського, Львівська національна бібліотека ім. В. Стефаника, обласні універсальні наукові бібліотеки, Одеська державна наукова бібліотека ім. М. Горького, Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка, Республіканська кримськотатарська бібліотека ім. І. Гаспринського, Національна історична бібліотека України, Державна медична бібліотека України, Державна науково-технічна бібліотека України тощо, які мають відділи або сектори рідкісних та цінних видань з особистими книжковими колекціями визначних діячів науки і культури, книгами з дарчими написами та автографами, фото і кіноматеріалами. Рідкісні та цінні книги мають також бібліотеки вищих навчальних закладів: Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, Львівського державного університету ім. Івана Франка,

Одеського державного університету ім. І. І. Мечникова, Центральна наукова бібліотека Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна тощо.

В основу структурної побудови Довідника покладено географічний (за алфавітом назв адміністративно-територіального поділу України), профільний та відомчий принципи. Відомості розташовано у такій послідовності: музеї Міністерства культури та Міністерства науки і освіти України; бібліотеки Міністерства культури і туризму України та Міністерства науки і освіти України; музеї та бібліотеки інших відомств. У самостійні розділи виокремлено статті про наукові установи Національної академії наук України, музеї і бібліотеки міст Києва та Севастополя.

Описові статті подано переважно в авторській редакції працівників установ. Наукове та літературне редагування здійснено з метою уніфікації структури описової статті, загальних понять і уточнення термінології, зокрема, стосовно обліку архівних документів. Так, є суттєві відмінності у вживанні архівістами і працівниками музеїв і бібліотек таких понять як «фонд», «колекція», «одиниця зберігання», «музейний експонат», «музейний предмет», «письмовий документ», «обліково-довідковий апарат» (для всіх установ крім бібліотек), «довідковий апарат» (для бібліотек) тощо.

Інформацію про кожну установу подано за спеціально розробленою схемою описової статті, яка складається з чотирьох блоків: Перший блок – адміністративна інформація (підпорядкування, назва, адреса, електронна адреса, веб-сайт, транспорт, час роботи); Другий блок – історична довідка, обсяг та анотація складу фондів, яка включає узагальнене описання документів за періодами, видами, змістом, хронологічними межами; перелік основних фондоутворювачів із зазначенням сфери їхньої діяльності; докладну інформацію про види документів, віднесені до НАФ (від найдавніших до документів ХХ ст.): офіційні документи, документи особового походження громадян, друковані матеріали, літописи, історичні хроніки, рукописні книги, науково-технічні документи, ноти, картографічні матеріали, рукописи наукових і художніх творів, рукописи дисертацій до 1941 р., кіно-, фото-, фоно- відеодокументи; Третій блок характеризує доступ до інформації: обліково-довідковий апарат (для музеїв) та довідковий апарат (для бібліотек): каталоги, картотеки, інвентарні описи (книги, картки), науково-уніфіковані паспорти, книги надходжень, акти приймання-передавання, інвентарні картотеки тощо. Бази даних включають інформацію щодо створення електронних варіантів пошуку документів. У статтях про музеї або навчальні заклади назву бібліотеки подано відповідно прийнятої структури (наприклад, “Бібліотека”, “Наукова бібліотека”, “Бібліотечний фонд” тощо); Четвертий блок включає бібліографію про установу за хронологічним принципом.

Довідковий апарат кожної книги Довідника має покажчики: іменний, географічний, список авторів статей, список скорочень (в межах включених у кожен книгу описових статей).

Більша частина інформації про склад і зміст документальних колекцій музеїв і бібліотек публікується вперше, за виключенням відомостей про рукописні зібрання бібліотек, архівні підрозділи та відділи рукописів наукових установ Національної академії наук України. У процесі опрацювання отриманих від музеїв, бібліотек, установ матеріалів відхилено статті про музеї і бібліотеки (понад 100), в яких або не виявлено приналежних до НАФ архівних документальних зібрань, або опис статей не розкривав змістовний склад їх архівних фондів.

Довідник є корисним й інформаційно насиченим, сприятиме розширенню доступу до документів, оскільки склад архівних документальних колекцій музеїв і бібліотек систем Міністерства культури і туризму України та Міністерства освіти і науки України, наукових установ Національної академії наук України та інших організацій має багатий інформаційний потенціал, слугуватиме оприлюдненню відомостей про архівні документи наукових установ, музеїв і бібліотек, суттєво доповнить відомості про архівні документи України, закладе основи для організації та проведення експертизи наукової та практичної цінності архівних документів і, врешті, слугуватиме визначенню приналежності їх до НАФ та проведення державної реєстрації, чого вимагає Закон України “Про Національний архівний фонд та архівні установи” (розділ II, статті 4-7). Стане у нагоді дослідникам (спеціалістам у галузі архівної, бібліотечної та музейної справи, історикам, політологам, філологам, мистецтвознавцям, студентам та ін.), значно розширить можливості використання ретроспективної документної інформації, інформативне коло документальних матеріалів для фундаментального дослідження історії України.

Афанасьєва З. Б., м. Київ

Дослідження історії Фундаментальної бібліотеки та бібліотек навчально-допоміжних підрозділів Київського комерційного інституту (1906-1920 рр.) як актуальний напрям наукових розвідок

Бібліотеки в усі часи були причетні до відображення культурного та історичного пласту своєї епохи. Історичні книжкові зібрання, які зберігаються у фондах сучасних

бібліотек, є цінним джерелом для наукових досліджень в галузі краєзнавства, історії культури, книгознавства, бібліотекознавства тощо.

Нові відомості про бібліотеки вищих навчальних закладів та їх науково-допоміжних підрозділів доповнюють та поглиблюють знання про історію цих закладів, шляхи комплектування, склад і зміст фондів їхніх бібліотек, і, таким чином, глибше розкривають роль і значення цих установ у підготовці кадрів для різних галузей народного господарства, науково-дослідних інститутів та приватного підприємництва.

Фундаментальна бібліотека Київського комерційного інституту (далі ККІ) була започаткована у 1906 р. як бібліотека Вищих Київських комерційних курсів для задоволення широких потреб студентів двох відділень (факультетів) економічного та комерційного, професорсько-викладацького складу в рамках практичних занять та наукової роботи, Музею товарознавства з навчально-допоміжними підрозділами (кабінетами) та сторонніх фахівців.

Зокрема, створення Музею товарознавства мало на меті, перш за все, ознайомлення студентів та відвідувачів із промисловим виробництвом та умовами товарного обміну у регіоні та за його межами, маючи на увазі, що у майбутньому Музей мав не тільки науково-практичне значення, але й надавав різноманітні науково-довідкові послуги зацікавленим особам.

Спочатку при Музеї товарознавства були організовані такі кабінети: Геологічний, Залізничний, Земсько-міський, Економічної географії, Семінарій економічних та фінансових наук, Статистичний, Страхової справи, Торгівлезнавства та ін., при яких з часом накопичення великої кількості науково-довідкового матеріалу створювались невеличкі фахові бібліотеки.

Відкритий при ККІ Музей насамперед був організований з науково-практичними цілями для детальнішого і наочного ознайомлення студентів зі станом торгівлі й промисловості Російської імперії, зокрема, Південно-Західного регіону та інших зарубіжних країн.

У той же час Музей мав стати важливим закладом для представників торговельно-промислового класу, надаючи йому право, по-перше, виставляти у Музеї вироби фабрик і заводів за умови передачі виставлених експонатів і колекцій у власність Музею; по-друге, користуватись обладнанням та експонатами Музею для проведення лабораторних та інструментальних досліджень з метою виявлення якості продукції внутрішньої і зовнішньої торгівлі.

Організатори Музею з гордістю відзначали, що він вже на той час реалізував своє первинне завдання навчально-допоміжного закладу: упродовж навчального року викладачі кафедр товарознавства, сільськогосподарської, волокнистих і мінеральних речовин часто користувались колекціями, бібліотеками кабінетів Музею під час проведення своїх лекцій та практичних занять зі студентами.

На початок свого заснування Фундаментальна бібліотека ККІ налічувала 2460 примірників (1906 р.), а у 1920 р. у книгозбірні Інституту вже було 59302 прим. [1]. У зв'язку з тим, що головна бібліотека була організована разом із ККІ і почала отримувати замовлену літературу згідно з навчальними планами, враховуючи комплектування фахових бібліотек навчально-допоміжних підрозділів, з появою нових структурних підрозділів треба було замовляти нову літературу і додатково збільшувати екземплярність видань, які вже були у фондах бібліотеки.

Крім основних науково-навчальних приладів, інструментів, апаратів, пристроїв та інших предметів у кожному кабінеті обов'язково повинна була функціонувати спеціальна бібліотека та читальня, яка складалась з книжок, підручників, довідкових посібників, інструкцій, таблиць, графіків, діапозитивів, альбомів фотографій, журналів за фахом та іншої літератури, що слугувала допоміжним матеріалом для викладачів, студентів та слухачів у виконанні науково-практичної роботи [2].

Розглянемо детальніше наповнення фахових бібліотек деяких кабінетів. Зокрема, в бібліотеці Музею, яка була організована одночасно з його заснуванням, у 1913 р. було понад 600 назв фахової літератури, а саме: різні довідники, каталоги, звіти, прейскуранти, література з товарознавства, альбоми, картографи та інше [3]. Кабінет економічної географії зібрав у фондах своєї бібліотеки 114 назв у 211 прим. [4].

У 1914 р. бібліотека Земсько-міського кабінету складалась з 218 назв у 1999 прим. [5]. Бібліотека Семінарію (кабінету) економічних та фінансових наук у цьому ж році вже налічувала 2610 назв у 5338 прим. [6].

Статистичний кабінет у своїй бібліотеці зібрав 5651 прим. фахової літератури [7].

Бібліотека Кабінету страхової справи налічувала 1026 назв журналів, книжок, збірників тарифів та інших інструкцій усіх видів страхування, які складали 2070 прим. [8].

Бібліотека кабінету торгівлезнавства складалась з 748 назв фахової літератури [9]. Отримавши ґрунтовні теоретичні знання на лекціях та у бібліотеках ККІ, представники професорсько-викладацького складу та передового студентства продовжували науково-дослідну роботу у відрядженнях до промислових об'єктів Південно-Західного регіону та

за його межами. В результаті відряджень було отримано багатий практичний та теоретичний матеріал: різні експонати, наочні приладдя, технічна документація та інша література, яка наповнювала експозиції Музею та фонди бібліотек кабінетів.

Для ознайомлення широкої аудиторії фахівців та зацікавлених осіб з інформацією про торгово-економічний розвиток регіону Інститут видавав свій друкований орган “Известия ККИ”, який використовував для дублетного обміну і широкого листування з респондентами більш ніж 200 установ та приватних осіб [10].

Теоретична частина науково-дослідної роботи знаходила своє відображення на сторінках періодичного видання “Известия Киевского коммерческого института” у вигляді наукових розвідок, звітів та статей, наприклад: С. Бейкин. “Краткий отчет о командировке в Екатеринослав на Южно-русскую областную выставку в 1910 году”; К. Воскресенский “Доклад о командировке в Юзовку на завод и рудники Новороссийского общества. 1912 год”; І. Кобецький. “Краткие соображения для производства гидрогеологических исследований Елисаветградского уезда, Херсонской губернии. 1910 г.”; А. Купріц “О стеклянной и фарфоровой промышленности Волынской губернии. 1912 г.”; І. Ярошевіч “Юго-Западный край как производительная среда. 1913 г.” [11].

Упродовж складної, але плідної історії свого існування ККІ значно поширив освіту в галузі торгівлі і взагалі економічних знань, настільки важливих та необхідних для розвитку всього Південно-західного регіону, центром якого був Київ.

Список використаних джерел:

1. *ІР НБУВ, ф. 1, № 402.*
2. *Обращение Правления Киевского Коммерческого Института к Господину Киевскому Городскому Голове // Известия Киевского Коммерческого Института 1913 – кн. XVIII. – С. 11.*
3. *Отчет о Музее товароведения за 1912-13 гг.// Известия ККИ 1913 - Кн. XX., С. 11.*
4. *Держархів м. Києва, ф. 153, оп. 8, спр. 609, арк. 42.*
5. *Держархів м. Києва, ф. 153, оп. 10, спр. 10, арк. 55.*
6. *Держархів м. Києва, ф. 153, оп. 8, спр. 424, арк. 21.*
7. *Держархів м. Києва. Ф. 153, оп. 8, спр. 895, арк. 15.*
8. *Держархів м. Києва, ф. 153, оп. 10, спр. 10, арк. 1.*
9. *Держархів м. Києва, ф. 153. оп. 8, спр. 909, арк. 45.*

10. *Абетковий покажчик до “Известий Киевского Коммерческого института” // Наукові записки Київського інституту народного господарства 1928, т. IX, С. 183-187.*
11. *Держархів м. Києва, ф. 153, оп. 8, спр. 32, арк. 94.*

*Бабич О.І., м. Васильків,
Київська обл.*

Рештки фортифікаційних споруд міста Василькова (Київської обл.) кінця X – середини XVIII століть як краєзнавчий ресурс

Сьогодні, коли в Україні інтенсивно розвивається краєзнавство, особливої актуальності набуває вивчення історії населених пунктів і їхніх краєзнавчих ресурсів.

Ще Сергій Вікторович Шамрай (1900-1939 рр.) – історик, співробітник Всеукраїнської академії наук, член комісії районного дослідження Києва і Правобережжя та Південної України, науковий співробітник Науково-Дослідної Кафедри історії України та історичної географії України, перший із дослідників історії міста Василькова, автор праці „Місто Васильків, IX-XVIII вв.” (Київ, 1929 р.) вказував на необхідність вивчення історії міст різних типів, що згодом дасть можливість зробити загальні висновки про становище їх в Україні [1, 33].

Історія м. Василькова багата на події, проте ще й досі мало вивчена, а багатющі краєзнавчі ресурси незаслужено залишаються поза увагою істориків, археологів і краєзнавців.

Коли виникло це місто, на сьогодні так і не встановлено. За київського князя Володимира Святославича (978-1015 рр.) отримало назву на честь його християнського імені – Василій і стало називатись – Василев. Очевидно, що саме тут князь Володимир і прийняв Християнство. З 1157 р. місто має сучасну назву – Васильків [1, 36].

Домонгольський Василев-Васильків займав центральне місце в Стугнянській оборонній лінії, зведений Володимиром Святославичем. Місто відігравало важливе значення в житті Південної Русі [2, 140]. В „Повісті врем'яних літ” Васильків згадується 14 разів, з котрих 11 припадає на XII ст. [1, 140]. За князівських часів – це чималий торговельний та великий оборонний пункт, розташований на, так званому, Васильківському або Південному тракті [3, 38]. Через нього йшов шлях у Галицьке князівство, а звідти – в країни Західної Європи [3, 38]. Проте, як вважав Михайло

Сергійович Грушевський, місто Василев княжим столом не було [4, 280]. У литовсько-польську добу Васильків – монастирське місто, що належало Києво-Печерській лаврі та було важливим укріпленим пунктом проти татарських нападів. У XVIII ст. – водночас і торговельний, і укріплений пункт, адміністративна одиниця, центр так званої Васильківської дистанції.

В домонгольські часи Василев-Васильків належав до найбільших міст Київської Русі. Так, площа Києва становила 360-380 га, Галича та Чернігова – по 250 га, Володимира на Клязьмі – 200 га, Василева-Василькова – 160 га Новгорода – 150 га. Інші відомі міста, в порівнянні з Васильковом, були значно меншими за своєю площею (Білгород – понад 100 га, Переяславль – 100 га, Вишгород – понад 80 га, Полоцьк – 80 га, Суздаль – близько 70 га, Смоленськ – 70 га) [5, 97].

На території сучасного міста Василькова з князівської доби дуже добре збереглися рештки земляних фортифікаційних споруд (валів) кінця X - початку XI ст., зокрема дитинця (стан збереженості – близько 75%) та посаду (стан збереженості – 55-60%).

Вали надзвичайно добре збереглися. Наприклад, вал дитинця в східній частині зберігся на висоту 8 метрів з боку зовнішнього схилу, при ширині основи до 27 метрів і довжиною понад 300 метрів. Основна частина валів дитинця споруджена по краях схилів, що робило їх вищими й неприступними і давало можливість споруджувати рови лише на окремих ділянках. Рештки такого рову залишилися в південно-східній частині дитинця.

Васильківський дитинець мав свою унікальну особливість. Його вал був зведений у вигляді підкови: південно-західна частина дитинця була захищена вертикально викладеною сирцевою кладкою висотою 9-10 метрів. До неї й прилягав вал дитинця з заходу та сходу. Як зазначав відомий археолог, дослідник старожитностей Василькова Ю.М. Малєєв, в даному випадку був застосований принципово новий спосіб будівництва оборонних укріплень, невідомий раніше у військовому зодчестві [3, 40].

Завдяки стану збереженості валів дитинця стало можливим розрізнити місця в'їздів до нього: перший – один з найважливіших – в'їзд з південно-західного боку на так званому Південному, або Васильківському тракті, про який вже було сказано раніше; другий – у північному напрямку починався шлях на Київ та Білгород; він у межах дитинця проходив по дну яру з пологими схилами [3, 38]; третій – цей в'їзд розташовувався з боку посаду у валах дитинця та посаду у східній частині городища. Пізніше ці ворота називались Печерськими [3, 38].

На схід від дитинця з напільного боку був посад, теж огорожений лінією валів. Не зовсім зрозуміла конфігурація валів у південно-західній частині посаду. На думку Ю.М. Малєєва, тут вони проходили по краю надзаплавної тераси над долиною р. Стугни [3, 38].

Зовнішня висота збережених валів посаду в східній частині досягає 5-ти метрів при крутизні схилів 45° і ширині основи у деяких місцях близько 20-ти метрів. Нині вони збереглись на довжину близько 800 метрів. Із зовнішнього боку валу уціліли залишки рову. До посаду було також декілька в'їздів: перший – у східній стороні посаду; другий – у південній; третій – у західній.

У місті Василькові збереглися рештки третьої фортифікаційної лінії, котра мала чотири брами: Київську, Печерську, Білоцерківську, Трипільську [6, арк. 114]. Вона була зведена наприкінці XVII століття після надання місту Василькову польським королем Стефаном Баторієм (1575-1586 рр.) Магдебурзького права 1586 р. [7, 309] та зміцнена в середині XVIII століття. Нині рештки цієї фортифікаційної лінії збереглися лише у східній частині у вигляді валів заввишки 2-4 метрів. Ця система укріплень була пристосована для використання артилерії. Стан їхнього збереження становить лише 20%. У південно-східній частині досить добре зберігся рів. Ця пам'ятка є унікальною та становить величезну історичну цінність. Тому й потребує всебічного дослідження та музеєфікації.

Дані археологічних розвідок і численні літописні свідчення вказують на те, що Васильків був не тільки одним з найбільших міст Київської Русі, яке потребувало надійних фортифікаційних споруд, а й важливим військово-стратегічним пунктом. Входячи до Стугнянської оборонної лінії, як найбільш відповідальне укріплення, він надійно захищав давньоруську столицю – Київ.

Таким чином, рештки фортифікаційних споруд міста Василькова кінця X – середини XVIII століть, зважаючи на їхній стан збереженості, є унікальним краєзнавчим ресурсом і потребують всебічних досліджень представниками різних наук; надають унікальну можливість створення на території міста Василькова музею просто неба та основу для реконструкції всіх елементів фортифікаційних споруд князівської доби та кінця XVII – середини XVIII століть. Вже сьогодні цей унікальний історичний матеріал можна використовувати для проведення наочних екскурсій для студентів у вивченні історії України.

Література

1. Шамрай В. Місто Васильків (IX-XVIII вв.). // *Історико-Географічний збірник. – Том третій. – К., 1929.*
2. Толочко П.П. Киевская земля // *Древнерусские княжества X-XIII вв. – М., 1975.*
3. Малеев Ю.М. Оборонні споруди давньоруського міста Василева // *Вісн. Акад. наук Укр. РСР. 1982. – № 4, квіт.*
4. Грушевський М.С. *Історія України-Руси: В 11 т., 12 кн. Т. 2. – К., 1992.*
5. Толочко П.П. *Древнерусский феодальный город. – К., 1989.*

6. ЦДІАУ, м. Київ, фонд 51, опис 1, книга 141 (Рум'янцівський опис).

7. *Акты, относящиеся к истории Западной России, собранные и изданные Археологическою комиссиею. – Том третий. 1544-1587. – СПб., 1648.*

Бачинська Н.А., м. Київ

Особливості діяльності та розвитку національних бібліотек України

Національні бібліотеки займають значне місце в бібліотечній системі держави. Національна бібліотека України – головна всеукраїнська бібліотека – забезпечує у взаємодії з національними спеціалізованими та іншими бібліотеками максимально повне формування, зберігання та загальнодоступність документно-інформаційних ресурсів. Національні спеціалізовані бібліотеки є головними всеукраїнськими галузевими бібліотечними установами з питань бібліотечного та інформаційного забезпечення, національними книгосховищами, сховищами інших носіїв інформації, галузевими організаційно-методичними центрами відповідно мережі бібліотек. В Україні на сьогодні функціонує сім національних бібліотек (вказано у порядку надання відповідного статусу):

- Національна парламентська бібліотека України (Указ Президента України від 11 жовтня 1994 р.);
- Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського (Указ Президента України від 5 квітня 1996 р.);
- Національна бібліотека України для дітей (Указ Президента України від 2 жовтня 2003 р.);
- Національна наукова медична бібліотека (Указ Президента України від 3 квітня 2006 р.);
- Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника НАН України (Указ Президента України від 10 квітня 2008 р.);
- Одеська національна наукова бібліотека ім. М. Горького (Указ Президента України від 17 вересня 2009 р.);
- Національна історична бібліотека України (Указ Президента України від 30 вересня 2009 р.).

Вивчення різних аспектів діяльності національних бібліотек України показало, що вони мають спільні як напрями діяльності, так і закономірності розвитку. До середини ХХ ст. національні бібліотеки виконували основні функції: формування з вичерпною

повнотою та довічне зберігання фонду вітчизняних документів; формування фонду іноземних документів в межах інтересів та можливостей держави, створення загальнодержавних за територією та універсальних за тематикою джерел бібліографічної інформації, обслуговування на основі поєднання принципів загальнодоступності та пріоритетності в задоволенні запитів, управління реалізації основних функцій в державному масштабі шляхом їх централізації або координації, розробка та втілення основних методичних принципів діяльності бібліотек країни, міжнародне співробітництво.

Наприкінці ХХ ст. відбулися значні зміни в інформаційному середовищі, економіці та технології більшості країн світу. Ці зміни суттєво вплинули на розвиток та діяльність національних бібліотек. Особливо вони стосуються виконання національними бібліотеками функції «пам'яті нації», що проявилися, насамперед, в розширенні кола документів, які бібліотека, у відповідності до своїх завдань, повинна зберігати довічно. Відбулися зміни в концепції національних бібліотек, які полягають в орієнтації на обслуговування більшого кола користувачів.

В цей період західні фахівці формулюють нову стратегію національних книгозбірень, обґрунтовуючи перехід національних бібліотек від «стратегії накопичення» до «стратегії доступу». Широко розповсюджується думка, що майбутнє бібліотек полягає не у формуванні значних масивів документів, а у забезпеченні доступу до віддалених джерел інформації. Така стратегічна переорієнтація призводить до змін у профілі комплектування, розширює доступ користувачів до джерел та інформації про них за рахунок підключення національних бібліотек до національних та міжнародних інформаційних мереж, отримує надзвичайний розвиток співробітництво національних бібліотек між собою та іншими бібліотеками в усіх основних сферах діяльності.

Богемський О.О., м. Київ

Україномовна книга в Україні: проблеми розвитку

На двадцятому році відродження незалежності України продовжується знищення національного книговидання, витіснення його з інформаційного простору країни.

Так, за даними Книжкової палати України, в 2010 році випущено видавничої продукції (книг і брошур) — 45 058,3 тис. пр., що дорівнює 0,98 книжки на особу (станом

на 01 січня 2011 року чисельність населення складала 45598179 осіб). З них українською мовою — 24 704,4 тис. пр. (54,82%), московською мовою — 17 972,8 тис. пр. (39,88%).

В статті 10 Конституції України записано, що “Державною мовою в Україні є українська мова. Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України. В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України”.

Але, це має відбуватися не за звуження використання державної мови. Йдеться про планомірне прищеплення українцям відчуття меншовартості. Наприклад, видавництво, з промовистою назвою, “Знання” пропонує українцям вивчати англійську мову через московську. В ціннику за 03.11.11 р. з 31 книжки для вивчення англійської мови — 6 українською (середня ціна 46 грн.), та 26 московською (середня ціна 21,81 грн.). Хоча відомо, що до Другої світової війни, саме в Києві навчали іноземної мови розвідників (шпигунів).

Цікаві факти наводить у своїй книзі “Книгоспілка: Становлення кооперативного книговидавання в Україні” дослідниця О.М. Левчук. Передусім йдеться про “культурні антиподи” — видавничі кооперативи “Дніпросоюз” (Київ) та “Союз” (Харків). “

В статті “Огляд кооперативного життя” (Українська кооперація. — 1918. — №4. — С.98-99) яскраво відбилася суперечка за вплив на кооперативні установи в різних етнокультурних регіонах, яку автор називає “боротьбою Києва з Харковом”.

В статті автор підійшов “до головної причини суперечок — мовної ознаки, і завважає принагідно: “Коли не звернутись до міжнародної мови есперанто, то доведеться користуватись якоюсь національною мовою. Але тим самим кооперація буде допомагати розвиненню тієї мови, яку вона вживає і ... буде працювати на користь тієї або іншої національної культури” [3, с.26].

Продовжуючи цю тему, автор може додати, що 06.09.1918 р. на ім’я Міністра Внутрішніх Справ надійшов лист від Уповноваженого Споживчим Товариством півдня Росії Леоніда Едуардовича Грюнвальда: “Книжковий склад “Союз” належить Союзу Споживчих і Кредитових кооперативів Слобідської України та суміжних областей. Так як молода Українська Держава й культура не могли та не можуть в стислі строки створити літературу на державній мові (для кооперації — науково-кооперативні, управлінські), тому кооперативи в їх культурному та господарському будівництві повинні користуватися літературою російською. Просимо пана міністра дозволити імпорт літератури, 300 пудів, через кордон України” [1, арк.1].

Пан Міністр не відмовив і дозволив імпортувати літературу на суму “58657,50 крб. [2, арк.2] і кількістю 61800 примірників” [2, арк.3].

У статті 15 Конституції України йдеться, що “Суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності. Жодна ідеологія не може визнаватися державою як обов’язкова”. Саме в цій статті, за словами М.І. Сенченка, “закладено дезінформацію українського суспільства, оскільки без ідеології держава не може існувати” [4, с.197].

Автор цих рядків під час бесіди з 14-річним учнем однієї із загальноосвітніх шкіл Києва про історію України був дуже здивований, коли почув від співрозмовника: “А до чого Київська Русь до України?”

Ми, українці, маємо нарешті полюбити себе, та навчити поважати нас інші народи. Аби нарешті Україна не була окраїною чужинської історії.

Список літератури

1. Листування з Київським обласним Союзом Споживчої кооперації про ввезення літератури з Росії. — К. : ЦДАВО України. — Ф.1184, оп.1, спр.15, 1918. — 1 арк.
2. Листування з Київським обласним Союзом Споживчої кооперації про ввезення літератури з Росії. — К. : ЦДАВО України. — Ф.1184, оп.1, спр.15, 1918. — 2 арк.
3. Левчук О.М. Книгоспілка : становлення кооперативного книговидання в Україні / О. М. Левчук. — К. : Наукова думка, 2006. — 160 с. — (Національний техн. ун-т України «КПІ» ; Видавничо-поліграфічний факультет).
4. Сенченко М.І. “Культурна революція” в Україні, або Управління деградацією / М. І. Сенченко. — К. : МАУП, 2004. — 212 с.

Вовк Л.П., м. Київ

Крип’якевич Іван Петрович – історик, краєзнавець

Іван Петрович Крип’якевич – визначний український історик, краєзнавець археограф, журналіст, доктор філософії, доктор історичних наук, академік АН Української РСР, заслужений діяч науки Української РСР. Численні книги, статті, збірки документів, що їх опублікував Крип’якевич впродовж шістдесятирічної наукової діяльності, є цінним надбанням української історичної, джерелознавчої та краєзнавчої науки. В них висвітлюються проблеми, пов’язані з різними періодами історичного минулого нашого народу, певними регіонами України.

Іван Петрович народився 25 червня 1886р. у Львові. Після закінчення гімназії вступив на філософський факультет Львівського університету, слухав лекції М.

Грушевського, працював у його семінарі, де освоював дослідницьку методику, став одним із провідних учнів Михайла Сергійовича. В 1904р., як студент-першокурсник, брав участь у підготовці наукового апарату краєзнавчого характеру «Історії України-Руси» (зокрема, уклав покажчики до 2-го і 3-го томів, займався коректурою тексту). Упродовж 1906 р. молодий історик опублікував у «Записках Наукового товариства ім. Шевченка» наукові статті, і всі вони ґрунтувались на глибокому вивченні джерел про Україну, зокрема, про край, де народився. Питаннями історії Львова Іван Петрович займався і в наступні роки, надрукувавши дві змістовні розвідки про становище та суспільно-політичну діяльність українського населення міста в першій половині XVI ст., а також брошуру «Львів. Його минувшина і теперішність». В 1907р. на підставі вичерпного використання архівних матеріалів дослідив склад і діяльність української громади Львова («Львівська Русь у першій половині XVI в.»), а самі акти за цією тематикою хоч і були підготовлені до друку окремою збіркою, побачили світ лише посмертно – у 1996 р.

В студентські роки І.П. Крип'якевич почав досліджувати історію Запорізького козацтва. За дорученням археографічної комісії Наукового товариства ім. Т.Г. Шевченка він у 1906-1907рр. виїжджав до Кракова, для виявлення нових документів з цього питання, у львівських архівах докладно вивчав матеріали про початковий період козаччини, про прекрасну природу краю, про людей, які боролись за незалежність, за волю до останнього подиху. Наслідком цього була збірка документів «Матеріали до історії української козаччини», видана як VIII том «Жерел до історії України – Руси»; вступною статтею до цього видання стала розвідка Івана Петровича «Козаччина і Баторієві вольності», а в продовження цієї теми він написав працю «Козаччина в політичних комбінаціях 1620-1630-х рр». (1914 р.).

Крип'якевич здобув авторитет і як автор підручників: 1918 р. була надрукована його «Коротка історія України для початкових шкіл та першої класи гімназії». В роки української революції 1917-1921 рр. побачили світ також «Огляд історії України: Repetitorium для вищих клас середніх шкіл та вчительських курсів», нариси для школярів «Шляхами слави українських князів» та «Оповідання з історії України для нижчих клас середніх шкіл», «Історія козаччини для народа і молоді», «Історія України для народа», в яких значне місце відводилось матеріалам краєзнавчого характеру про окремі території, історичні події, відомих людей краю, що пізніше послугувало при написанні історії міст і сіл УРСР.

У 20-х роках він підтримував тісні зв'язки з науковими установами України, на сторінках львівських «Записок Наукового товариства ім.Шевченка» публікувалися його огляди історичних та краєзнавчих праць.

Результати багаторічних досліджень Івана Петровича знайшли відображення також у його брошурах історичної та краєзнавчої тематики: «Коротка історія українського козацтва до кінця XVIII в.», «Коротка історія Зборова до початку XIX в.», «Історичні проходи по Львові», «Князь Ярослав Осмомисл» (1153-1187). Часто з'являлись статті й у львівських науково-популярних журналах («Стара Україна», «Життя і знання», «Наша Батьківщина», «Літопис «Червоної Калини», «Рідна школа» «Українська книга» та ін.), в яких публікувались розвідки з різних ділянок історії та краєзнавства, основані на виявлених ученим джерелах. Особливо плідною була співпраця з науково-популярним часописом Західної України «Життя і знання», в якому було опубліковано десятки статей про історичні події, відомих діячів, народних месників, а також змістовні нариси про вулиці й будівлі Львова, які потім були зібрані в книзі «Історичні проходи по Львові» (1932р., перевидано в 1991, 2007 рр.). Окремі статті виходили в періодиці української діаспори в США, в наукових виданнях УРСР («Україна», «Бібліологічні вісті», «Записки Українського науково-дослідного інституту географії та картографії», «Вісник природознавства»).

Після визволення Львова від німецько-фашистської окупації Крип'якевич очолює кафедру історії України Львівського державного університету ім. Івана Франка, працює деканом історичного факультету, одночасно керує Львівським відділом Інституту історії АН УРСР. У 1946-1948 рр. Іван Петрович завідував відділом стародруків Державної публічної бібліотеки УРСР в Києві, був старшим науковим співробітником Інституту історії АН УРСР; в 1948-1950 рр. працював у музеї етнографії та художнього промислу АН УРСР у Львові, а в 1951р. очолив відділ історії України в Інституті суспільних наук АН УРСР (нині Інститут українознавства імені І. Крип'якевича НАН України); з 1953 р. до 1962 р. був директором цього ж інституту. У листопаді 1958 р. збори відділу суспільних наук і Загальні збори АН УРСР обрали І.П. Крип'якевича академіком АН УРСР за спеціальністю «Історія України».

У наукових працях післявоєнного періоду провідне місце зайняли дослідження історичних зв'язків між народами. Цій темі присвячено низку праць, зокрема, дослідження «Зв'язки Західної України з Росією до середини XVI ст.». На основі архівних матеріалів дослідник показав економічні зв'язки західноукраїнських земель з Російською державою, їх роль у торгівельному обміні Росії з країнами Західної Європи. Ряд праць пов'язано з історією середньовічного Львова. На підставі аналізу Галицько-Волинського літопису він прийшов до висновку, що перша згадка про Львів відноситься до 1256 року. Тому до 700-річчя цієї дати колектив науковців Інституту суспільних наук підготував

«Нариси з історії Львова», відповідальним редактором яких і автором окремих розділів („Львів княжих часів”, „Досягнення львівських учених”) був Іван Петрович.

Значною подією в науковому житті був вихід у світ монографії Крип'якевича «Богдан Хмельницький», яка є підсумком багаторічних досліджень з цього питання.

Для розвитку джерелознавчих досліджень, вивчення історії рідного краю велике значення має також книга академіка І.П. Крип'якевича «Джерела з історії Галичини періоду феодалізму» (до 1772 р.).

Учений -краєзнавець, був одним із ініціаторів створення нарисів про міста і села України. Зібрану ним картотеку з бібліографією до історії населених місцевостей Галичини Іван Петрович передав обласній редакційній колегії, яка керувала написанням нарисів та довідок про міста й села Львівщини до багатотомної «Історії міст і сіл Української РСР». У томі «Львівська область», зокрема, в нарисах про «Нестеровський район» було використано працю «З історії міста Жовкви» Івана Петровича, про історичне минуле міста Добромилі - працю «Богдан Хмельницький» та інші.

Кожного, хто знайомий з науковою діяльністю І.П. Крип'якевича, вражає широта і багатогранність його інтересів. Всім його книгам і статтям притаманна ґрунтовність, досконале оволодіння широким джерельним матеріалом. Повчальною є постійна увага, з якою ставився Іван Петрович до бібліографії.

Слід відзначити, що праці Івана Петровича Крип'якевича займають чільне місце у фондах НІБ України, про що свідчить каталог виставки, представлений на сайті відділу довідково-бібліографічної та інформаційної роботи і нараховує понад сімдесят видань.

Волян Н.П., м. Рівне

Інтенсивність використання та популяризація краєзнавчого ресурсу центральної районних та міських бібліотек Рівненської області (за матеріалами соціологічного дослідження Рівненської державної обласної бібліотеки)

Впродовж 2007-2010 років провідною темою наукових досліджень Рівненської державної обласної бібліотеки (РДОБ) стало бібліотечне краєзнавство. Вперше, на основі досвіду центральної районних та міських бібліотек Рівненської області, здійснено вивчення та висвітлення практичних аспектів краєзнавчої діяльності (КД) [1-3].

Перший етап НДР - «Організація краєзнавчого ресурсу центральних районних та міських бібліотек Рівненської області» (2007–2008 рр.) дав змогу акумулювати інформацію про джерела комплектування, кількісні та якісні характеристики ФКД; стан організації ДБА[1].

Предметом вивчення другого етапу дослідження - «Інтенсивність використання та популяризація краєзнавчого ресурсу центральних районних та міських бібліотек Рівненської області» став сучасний стан використання та популяризації документів краєзнавчого змісту в публічних бібліотеках. Базами дослідження визначено 20 центральних районних та міських бібліотек області (ЦРБ, ЦМБ).

В рамках НДР: проаналізовано інтенсивність використання інформаційно-документальних ресурсів з питань краєзнавства; кількісні та якісні характеристики книговидачі ФКД у галузевому, видовому, типологічному аспектах; інтенсивність використання краєзнавчих документів окремими цільовими аудиторіями; простежено ступінь використання довідково-бібліографічного апарату, електронних ресурсів краєзнавчої тематики; зміст краєзнавчої діяльності та систему популяризації документів краєзнавчої тематики.

Методами дослідження визначено: спостереження, анкетування, вивчення первинної бібліотечної документації (щоденники роботи, книжкові формуляри, читацькі формуляри), порівняння даних.

Система інформаційно-документальних краєзнавчих ресурсів публічних бібліотек має складну структуру і включає як традиційні джерела первинної та вторинної інформації, так і на електронних носіях.

За досліджуваний період книговидача ФКД склала 4 % від усієї видачі бібліотечного фонду ЦРБ/ЦМБ (42166 тис. прим.). Ранжування читацьких уподобань свідчить про інтерес до книг – 49% та регіональних періодичних видань – 41,8%. Виявлено попит на такі документи як буклети, листівки, електронні видання на CD/DVD, відповідно, 21,7% та 24,4%. Малою кількістю характеризується використання картографічних, ізографічних, аудіовізуальних та нотних видань. Звернення користувачів до неопублікованих документів склало 4,3 % від загальної кількості видач ФКД. В галузевому аспекті зафіксовано найбільше звернень до видань суспільно-політичної тематики – 41,3% та художнього змісту – 39,7%. Частка виданих користувачам документів інших галузей склала від 2 до 6%. У типологічному аспекті використання науково-популярних видань є найбільшим – 56,5% документів. Четверту частину видачі складають навчальні посібники та довідкові видання. Звернення до інших типів документів представлено невеликими показниками.

Встановлено, що бібліотека як культурно-інформаційний центр регіону задовольняє культурно-просвітницькі, науково-пізнавальні та інформаційні потреби місцевої громади. Сучасний читач використовує інформацію в традиційній та електронній формі.

Впровадження нових інформаційних технологій та використання Інтернету призвело до змін у довідково-бібліографічному обслуговуванні. До послуг відвідувачів – бібліотечні електронні продукти, які доступні як через Інтернет, так і локально. Широкого розповсюдження набуло довідкове обслуговування віддалених користувачів.

Вперше здійснено вивчення звернень користувачів до краєзнавчих електронних ресурсів (ЕР), створених ЦБ та представлених у віртуальному та локальному середовищі. Аналіз регіонального сегменту Інтернет-простору свідчить, що книгозбірні активно використовують можливості власних веб-сайтів для представлення, популяризації та доступу до КІ. Бібліотечні сайти пропонують бібліографічну, фактографічну, довідкову повнотекстову інформацію, самостійні бібліотечні продукти, електронні версії краєзнавчих бібліографічних покажчиків, посилання на інформацію про край в Інтернеті, відомості про краєзнавчу діяльність бібліотек та їх краєзнавчі ресурси. Виявлено тенденцію щорічного збільшення кількості звернень до бібліотечних веб-сайтів. Використання краєзнавчого сегменту цих ресурсів склало 77% від загальної кількості звернень. Серед найпопулярніших тем: «Літературне та мистецьке краєзнавство»; «Історія краю/міста»; «Релігійні святині краю»; «Інформаційний портрет краю»; «Історія бібліотек»; «Освіта краю», «Туризм».

Отримано відомості про ступінь використання краєзнавчих картотек та електронних баз даних (ЕБД) публічних бібліотек області. Встановлено, що звернення до традиційних картотек з питань краєзнавства залишається пріоритетним - 82%. Попит на КІ реалізується за допомогою традиційних тематичної та фактографічної краєзнавчих картотек, які розкривають різні аспекти життя краю. Репертуар фактографічних картотек представлений такими назвами: «Календар знаменних і пам'ятних дат краю», «Інформаційний портрет регіону», картотеками «Край у фактах», «Навчальні заклади району», «Лауреати премій», «Картотека Регіональної інформації». Серед тематичних найпоширенішими залишаються: «Літератори краю», «Видатні земляки або уродженці/діячі краю».

Набуває поширення діяльність ЦРБ/ЦМБ, спрямована на створення ЕБД з питань краєзнавства в т.ч. повнотекстових з локальним доступом. Ці ресурси представлені відомостями оцифрованих документів, неопублікованих джерел, службової документації, фактографічними, статистичними даними. Основним засобом обміну та інтерактивного

доступу до краєзнавчої інформації є електронні краєзнавчі картотеки (ЕКК), які формують учасники дослідження. Зростання інформаційного потенціалу бібліотек призвело до створення та підтримки фактографічних ЕБД з питань краєзнавства. Виявлено зростання попиту на краєзнавчу бібліографічну інформацію в електронній формі.

Під час дослідження вперше отримано нові знання, які дозволяють проаналізувати зміст КД ЦБ. З'ясовано, що в області сформувалася певна система популяризації краєзнавства, змінився характер наочної та масової роботи. Діяльність книгозбірень реалізується у напрямках історичного, літературного, культурно-мистецького та етнографічного краєзнавства. Встановлено, що публічні книгозбірні не здійснюють ґрунтовного вивчення бібліотечної історії краю та проблем сакральної культури. Популяризації краєзнавчої тематики сприяють сформовані в більшості ЦБ постійно діючі краєзнавчі куточки, де представлено неопубліковані документи, світлини, предмети декоративно-ужиткового мистецтва та ін.

Проаналізовано такі напрями краєзнавчої діяльності, як популяризація краєзнавчих документів та просування до користувачів краєзнавчих продуктів через бібліотечні послуги. Перший напрям реалізується в рамках інформаційної та масової роботи книгозбірень.

Популяризації краєзнавчих документів притаманні основні форми і технологічні особливості, що застосовуються у роботі з галузевими документами. Максимальному розкриттю краєзнавчих фондів сприяють книжкові виставки, які організовуються як в стінах бібліотек, так і в навчальних закладах, громадських організаціях, соціальних службах. Впродовж 2008-2010 рр. бібліотеками області організовано 360 експозицій. Аналіз репертуару виставок доводить, що у видовому аспекті численними залишаються виставки до знаменних дат та виставки нових надходжень. Практикується організація комплексних довготривалих виставок, де разом з книгами демонструються інші експонати. В бібліотечній практиці регіону виділилися нові види виставок: виставка-вернісаж, виставка-автограф, виставка однієї книги, виставка-відкриття та ін.

Реалізуючи КД, ЦБ застосовують комплексні форми популяризації ФКД, серед яких: краєзнавчі дні, краєзнавчі читання, конференції, зустрічі з цікавими людьми, краєзнавчі клуби, літературно-мистецькі презентації тощо. Така діяльність відбувається у співпраці з школами, музеями та профільними управліннями райдержадміністрацій, товариствами «Просвіти», спілками письменників, окремими науковцями та дослідниками.

Серед форм масової роботи актуальними залишаються «Зустрічі з відомими людьми краю», літературні та мистецькі презентації, історичні мандрівки, краєзнавчі

подорожі, обговорення книг. Окремими ЦБ практикується проведення народознавчих годин, вечорниць, інформаційних коктейлів, творчих бенефісів, конкурсів майстерності, зустрічей з митцями, арт-віталень, конкурсів малюнків, фотовиставок та ін. В контексті краєзнавчої роботи бібліотеки активно використовують мультимедійні технології, зокрема, готуються тематичні слайд-презентації, слайд-розповіді, віртуальні уроки, презентації електронних видань.

Бібліотеками реалізується бібліографічне інформування, яке здійснюється в традиційному та в електронному режимах доступу. Серед основних груп споживачів КІ: об'єднані за професійним інтересом, за освітніми потребами, неформальні об'єднання краєзнавців-аматорів, дослідників, в т.ч. учнівської молоді. Групова краєзнавча бібліографічна робота вирізняється формами: на базі бібліотек проводиться пошукова робота, збір інформації для написання реферативних праць членами місцевої Малої академії наук. Серед тем інформування переважають: «Нові надходження з питань краєзнавства», «Наш край на сторінках ЗМІ» та ін.

Досліджено діяльність бібліотек на шляху просування до користувачів краєзнавчих продуктів через бібліотечні послуги. Цей напрям передбачає підготовку довідкових, популярних краєзнавчих матеріалів, рекламної продукції краєзнавчого змісту, розміщення матеріалів в засобах масової інформації, інтернет-ресурсах, створення інформаційного середовища, що відображає краєзнавчу тематику. З'ясовано, що вагома частка асортименту друкованої продукції (58%) ЦБ представлена бібліографічними тематичними, персональними БП, списками літератури, календарями знаменних дат, новинами краєзнавчої літератури. Ефективному розкриттю КФ сприяє відповідне оформлення бібліотеки, насичення інтер'єру краєзнавчою тематикою, зокрема, використовується різноформатна друкована продукція (бібліотечні листівки, плакати), світлини, роботи місцевих художників та ін. Налагоджено співпрацю із місцевими ЗМІ, що дозволяє охопити інформуванням великі кола споживачів КІ. В цілому бібліотеки області частіше використовують можливості місцевих часописів. Доведено, що в умовах електронного середовища ефективніше вирішується питання популяризації краєзнавчих ресурсів та послуг.

Під час дослідження встановлено, що інтенсивність звернень користувачів до електронних краєзнавчих ресурсів залежить від повноти та якісного представлення КІ. Перспективним напрямом діяльності ЦРБ/ЦМБ стане робота, спрямована на додаткове створення КІ як ресурсу, на який виявлено попит, через оцифрування документів, використання довідкової інформації про її місцезнаходження та надання широкого доступу до об'єднаних ресурсів краю.

Результатом наукової діяльності стала розробка рекомендацій, які передбачають: організацію системної роботи для ефективної популяризації краєзнавчої літератури та інформації, урізноманітнення форм представлення краєзнавчої інформації, створення краєзнавчих електронних ресурсів. Реалізація рекомендацій сприятиме підвищенню інтенсивності використання краєзнавчих ресурсів та впровадженню інноваційних бібліотечних послуг.

Список джерел

1. *Волян Н.П. Вивчення організації краєзнавчого ресурсу центральних районних та міських бібліотек Рівненської області // Державна історична бібліотека України: історія, сучасність, майбутнє : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., приуроч. до 70-річчя заснув. Держ. іст. б-ки України, 24-25 верес. 2009 р. / ДЗ «Нац. іст. б-ка України», Київ. нац. ун-т. культури і мистецтв, Укр. центр культ. дослідж. – К., 2009. – С. 106-109.*
2. *Інтенсивність використання та популяризації краєзнавчого ресурсу центральних районних та міських бібліотек Рівненської області: звіт про наук.-дослід. роботу: (заключний): [додаток до звіту Рівнен. держ. обл. б-ки за 2009 р.] / Рівнен. держ. обл. б-ка; наук. керів. канд. іст. наук В.П. Яроцук ; відп. виконавець Н.П. Волян. – Рівне, 2010. – 180 с. : табл., дод., рис.*
3. *Організація краєзнавчого ресурсу центральних районних та міських бібліотек Рівненської області: звіт про наук.-дослід. роботу: (заключний): [додаток до звіту Рівнен. держ. обл. б-ки за 2008 р.] / Рівнен. держ. обл. б-ка; наук. керів., канд. іст. наук В.П. Яроцук; відп. виконавець Н.П. Волян; виконавці С.П. Ступницька, О.Л. Промська. – Рівне, 2009. – 160 с. : табл., дод., рис., діагр.*

Гажаман Н.О., м. Київ

Краєзнавчі бібліографічні посібники бібліотек для дітей – специфіка, набутки, перспективи

Бібліотеки для дітей обслуговують юних читачів різних вікових груп та організаторів дитячого читання. Однак, літератури з питань краєзнавства, зорієнтованої на дитячого читача, обмаль.

Головний об'єкт бібліографування бібліотек для дітей пов'язаний з гуманітарною сферою. Краєзнавча бібліографія літератури для дітей розвивалась і розвивається переважно як рекомендаційна.

Основними завданнями краєзнавчого бібліографування у дитячих бібліотеках є оцінка, відбір та бібліографічна характеристика літератури згідно з віковими та психологічними особливостями дітей. Для дорослих читачів у бібліотеках для дітей також готуються бібліографічні посібники.

Щодо типів, то для читачів-дітей молодшого шкільного віку найчастіше готуються посібники малих форм. Для читачів середнього та старшого шкільного віку укладаються бесіди про книги, покажчики та списки. Для дорослих читачів готуються окремі поточні науково-допоміжні покажчики, біобібліографічні покажчики та нариси про письменників, бібліографічні списки.

Що стосується системи краєзнавчих бібліографічних посібників, то можна виокремити наступні видання: універсальні, тематичні, біобібліографічні, персональні; у кількісному порівнянні комплексних та галузевих посібників укладається менше.

Якщо кинути погляд у минуле, то краєзнавчих посібників універсального змісту бібліотеки для дітей готували достатньо. Це стосується як поточних, так і ретроспективних посібників. Наприклад, це такі видання: «Минуле і сучасне Рівненщини» (Рівненська ОДБ, 1963), «Область, в которой мы живем» (Кримська ОДБ, 1961), «Мій край, моя ти гордість» (Полтавська ОДБ, 1981) тощо. Частина посібників виходить періодично – щоквартально чи щорічно, як наприклад, видання «Нове про Київ і Київщину» (Київська ОДБ).

На сьогодні популярними були і є краєзнавчі календарі до ювілейних та пам'ятних дат. Їх готують майже усі обласні бібліотеки для дітей. Готують бібліотеки і фактографічні календарі: «Штрихи часу», «Обереги пам'яті» (Луганська ОДБ). Ряд бібліотек готує літературні календарі різні за змістом та формою викладу. Що стосується комплексних посібників, то за радянської доби у них рекомендувалась література про п'ятирічки, комсомол, піонерію області, до ювілейних дат цих організацій, наприклад: «Херсон промисловий» (Херсонська ОДБ, 1978 р.) тощо. Галузевих краєзнавчих бібліографічних посібників через брак літератури, призначеної для читачів-дітей, майже немає.

Численну групу складають тематичні бібліографічні посібники. Вони різні за типами, темами, призначені для різних вікових груп.

Серед них великий пласт становлять видання з історії. У радянський час типовими були видання «Боротьба за владу Рад на...». Кілька назв видань підготовлено в період розбудови держави: «Гомоніла Україна»: до 225-річчя Коліївщини (Черкаська ОДБ, 1993 р.), «Кальміуська паланка» (Донецька ОДБ, 2009).

Інформаційна діяльність бібліотеки для дітей звернена до дитинства. Характерним було багато видань типу «Юні месники...», «Крокуй, піонер, з п'ятирічкою в ногу» (Полтавська ОДБ, 1953). Два сучасних видання цієї тематики підготувала Миколаївська ОДБ: «Живи, зростає, країно веселкова!», «Повір у себе».

Існує значний масив бібліографічних посібників краєзнавчого змісту з питань природознавства та екології. «Природа рідного краю» (Полтавська ОДБ, 1965 р.), (ДРБ для дітей, 1989 р), «Услышать зов земли, которой ты частица» (Кримська РДБ, 2000), «Екологічні стежки Буковини» (Чернівецька ОДБ, 2010 р.), «Рідними стежками: рослини Запорізького краю» (Запорізька ОДБ, 2008).

Бібліотеки для дітей звертали і звертають велику увагу на підготовку бібліографічних посібників про письменників. Якщо у радянський період коло імен обмежувалось авторами, твори яких вивчались у шкільних програмах, а також дозволеними іменами письменників, то за період незалежності України – це шлях відновлення незаслужено забутих і заборонених у часи тоталітаризму імен та об'єктивне розкриття доступної для юних читачів літератури про них. «Ворошиловградщина літературная» (Ворошиловградська ОДБ, 1975 р.), «Письменники Закарпаття – дітям» (Закарпатська ОДБ, 11 авторів). «Сизокрил»: до 85-річчя Г. Я. Храпача (Хмельницька ОДБ, 2008), «Владимир Натанович Орлов» (Кримська РДБ, 2010), Деякі видання містять бібліографічну евристику за весь період творчості, інші носять рекомендаційний характер.

Наразі мало висвітленою і недостатньо дослідженою науковою категорією у літературному процесі України є біографіка. За доби незалежності України з'явилися посібники з іменами, які раніше мало згадувались або ж не звучали взагалі. «Життя, віддане Україні: Степан Бандера» (Тернопільська ОДБ, 2009 р.), «Виправданий історією: Іван Мазепа» (Тернопільська ОДБ, 2010). «Колумб Придніпров'я Олександр Миколайович Даль» (2010 р.), «Легенда космической эры: М. Янгель (2011 р.) (Дніпропетровська ОДБ).

Україна – держава багатонаціональна. Варто зауважити: бібліографічних посібників, що присвячені літературі національних меншин для дітей, немає. Тому такі видання, а також література про письменників, знаходять відображення у бібліографічних посібниках типу «Письменики.... – дітям». Яскравий приклад такого видання – «Письменники Закарпаття – дітям» (Закарпатська ОДБ, 2007 р.). «Этнографическая мозаика» — так називається словник-довідник, підготовлений Кримською РДБ. Цією ж бібліотекою було підготовлено путівник «И это все о Крыме» для полегшення орієнтування по сторінках першого в Україні дитячого краєзнавчого журналу «Крымуша». «Етнокультурна мозаїка Житомирщини» — посібник про народності, що живуть у Житомирській області (Житомирська ОДБ, 2008 р.).

Частина підготовлених та виданих останнім часом краєзнавчих бібліографічних посібників обласних бібліотек для дітей має електронні версії. У структурі сайту Національної бібліотеки України для дітей (<http://www.chl.kiev.ua/>) є розділ «Дитячі бібліотеки України». У цьому розділі можна ознайомитись з повними текстами представлених у розділі видань.

Щодо перспектив, то фахівці бібліотек України для дітей і надалі здійснюватимуть моніторинг бібліографічних потреб юних читачів та організаторів дитячого читання з питань краєзнавства; у широкому, доступному для дітей обсязі представляти інформацію з тем морального, естетичного, екологічного, економічного виховання та інших тем; рекламувати та просувати до дітей інформацію про твори письменників-краян.

Література

Бібліографічні посібники обласних бібліотек України для дітей (1945-2000 рр.) / Нац. б-ка України для дітей; упоряд. Н.О. Гажаман, Н.В. Загайна, В.М. Красножон; наук. ред. канд. пед. наук Н.С. Дяченко. – К., 2006. – 64 с.

Газарянець С.Л., м. Київ

Національна історична бібліотека України як центр культури у системі стратегічного партнерства та просвітницьких заходів

Бібліотеки – найдавніші культурні інституції, що багато років формували осередки духовної культури людства. Завдяки широкому спектру науково-просвітницьких заходів, вони розкривають сучасні тенденції розвитку суспільства, заохочуючи талановитих людей, поживляючи творче та наукове життя регіону.

Одним з пріоритетних напрямів діяльності нашої Бібліотеки нині є утвердження її як центру культури через низку просвітницьких заходів. Реалізуючи культурологічну функцію, НІБ України завжди приділяє увагу якісній організації цих заходів, що охоплюють різні сфери життя, науку та культуру. Поряд з проведенням традиційних бібліотечних масових заходів, Бібліотека ініціює різні творчі акції, презентації книги, проекти, майстер-класи, що сприяють підтримці сучасного іміджу книгозбірні.

Соціокультурну діяльність Бібліотека реалізує, залучаючи зусилля різних політичних, культурологічних, наукових, просвітницьких організацій, творчих спілок, громадських об'єднань, використовує весь потенціал, щоб надати всі можливі умови для обслуговування наших користувачів.

У напрямі співробітництва та стратегічного партнерства:

З метою сприяння доступності інформації про зібрання, колекції, складові частини документально-інформаційних ресурсів НІБ України для громадян інших країн :

✓ у межах своєї компетенції створюємо належні умови для збереження і розвитку культурних зв'язків з представниками української діаспори, асоціацій україністики, Національним комітетом істориків України, посольствами та консульствами;

✓ здійснюємо заходи щодо обміну інформацією про законодавчі акти з питань бібліотечної справи з метою висвітлення тенденцій розвитку культурного життя, історичних зв'язків, напрямів сучасних бібліотекознавчих досліджень, формування і зберігання документальних ресурсів, асортименту інформаційних продуктів і послуг, використання інформаційних технологій;

✓ проводимо науково-практичні конференції з актуальних питань бібліотечної діяльності спільно з науковими інститутами НАН України, Національною спілкою краєзнавців та іншими науковими установами;

✓ систематично інформуємо про діяльність Бібліотеки через засоби масової інформації;

✓ розробили і затвердили програму соціокультурної трансформації Бібліотеки, яка включає проведення наукових, просвітницьких, освітніх і виховних заходів в «Клубі історичної книги» та вітальні „Зустріч” з залученням наукового і творчого потенціалу м. Києва та держави.

✓ створили спеціалізовану службу зв'язків з громадськістю;

✓ збагатили практику укладання двосторонніх угод про співробітництво з науковими і просвітницькими установами, благодійницькими фондами та тими, що виконують освітньо-гуманітарну функцію (зокрема Інститутом історії НАН України, УТОПІК, Клубом „Планета”, редакціями журналів „Пам'ять століть” та „Духовні студії”, редакцією видання „Дипломатична Україна” та ін.);

У напрямі організації бібліотечного менеджменту:

➤ створені ефективні механізми взаємодії зі структурними підрозділами Бібліотеки, які беруть участь у соціокультурному процесі;

➤ постійно удосконалюємо імідж Бібліотеки з метою оптимізації організації обслуговування користувачів;

➤ створюємо віртуальні корпоративні підрозділи Бібліотеки, які функціонально об'єднують фахівців відповідних структурних підрозділів НІБ України; завдяки координації та розмежуванню обов'язків підвищуємо ефективність діяльності Бібліотеки в цілому;

- розробляємо корпоративну культуру Бібліотеки;
- проводимо моніторинг суспільної думки з метою з'ясування проблем розвитку бібліотечно-інформаційних ресурсів та якості надання відповідних послуг, вироблення та прийняття консолідованих рішень;
- беремо участь у роботі методичних рад і практичних комісій нашої книгозбірні;

У напрямі підвищення професійної компетентності працівників Бібліотеки:

- ознайомлюємо бібліотекарів з найновішими ідеями та сучасним досвідом інших бібліотек;
- удосконалюємо фаховий рівень шляхом навчання в Інституті підвищення кваліфікації НАКККиМ та вищих навчальних закладах країни, організуємо та беремо участь в профільних семінарах та конференціях, майстер-класах, круглих столах та інших культурно-освітніх заходах.

Ще одна сторінка нашої діяльності – **співробітництво з посольствами різних країн, культурними центрами та культурними товариствами**. Першою спробою в цьому напрямі були тісні контакти з Посольством Румунії. В 1996 році проведено літературно-мистецьке свято „Румунія: країна і люди”, Могилянські читання, 1997-1998 роки - Свято мартішорів (березень), в 1998 році відбулася презентація каталогу румунської літератури (тобто, літератури, надрукованої румунською мовою в Румунії та про Румунію різними мовами світу) з фондів ДІБ України.

Спільно з Посольством Республіки Польщі регулярно проводились такі заходи: „Юліуш Словацький і Україна”, „Архітектура Галичини 1871-1914”, в рамках Днів польської літератури була презентована книжкова виставка: „Культура” за незалежну Україну”, відбулися зустрічі з письменниками та художниками Польщі.

У 1996 році відбулася передача літератури (165 од. зберігання) Бібліотеці Послом Німеччини в Україні п. Гайкен. А в 1998 році спільно з Гете Інститутом в Києві була відкрита книжкова виставка „Час мовчання минув. Історія реформації в Європі”.

З 1999 року Бібліотека має тісні постійні контакти з Російським центром науки і культури в м. Києві. За останнє десятиріччя було проведено більш ніж 60 цікавих заходів із спільної історії наших країн, майстер-класи з творчості письменників, художників, музикантів. Центр допомагає нам в друкуванні каталогів до книжкових виставок, оформленні спільних заходів.

З багатьма посольствами і центрами ми робили разові заходи, які також запам'яталися. Так, в рік Грузії в Україні разом з Посольством Грузії був проведений літературний вечір до 300-річчя Давида Гурамішвілі «Співець братнього єднання» та відкриття книжкової виставки і презентація друкованого каталогу «Грузія у моєму серці».

З Французьким Культурним Центром в Україні було проведено цикл заходів до 200-річчя від дня народження Олександра Дюма «Я завжди прагну неможливого». На початку 2009 року спільно з Посольством Франції ми відкрили виставки «Розповіді про Францію» та «Шарль Монтеск'є».

У 2011 році в залі зарубіжних країн відкриті постійно діючі книжкові виставки літератури іноземними мовами, серед них: „Раритетні видання іноземними мовами ХУІІ-ХІХ ст.“, „Давня картографія“, „Енциклопедична та довідкова література за часів Дідро”.

Чимало посольств, з якими ми співпрацюємо, дарували Бібліотеці сучасну літературу з історії, культури та науки своїх країн. Ми і надалі прагнемо продовжувати роботу в цьому напрямі і знаходити інші цікаві форми популяризації літератури різних країн та запрошуємо до співпраці всіх бажаючих.

У напрямі культурно-просвітницької роботи та патріотичного виховання:

- постійно популяризуємо книги, художнє слово як основу для національного виховання патріотизму та любові до національних культурних джерел державотворення та соборності України, так і для оволодіння цінностями світової культури, загальнолюдським надбанням;
- проводимо відкриття тематичних виставок, виставок-дискусій, виставок-діалогів з користувачами, виставок-вікторин та організуємо оперативні інформаційні повідомлення;
- організуємо та проводимо культурно-просвітницькі заходи та заходи, що виховують корпоративну культуру у користувачів, науковців та працівників Бібліотеки.

Творча еліта, науковці, історики, письменники, поети Києва та України в своїй більшості вважають за честь провести презентації творів та проєктів саме в нашій Бібліотеці, і це є високим визнанням діяльності нашого колективу.

Гайда Л.А., м. Кіровоград

Бібліографічний покажчик видань про Кіровоградську область як дієвий чинник популяризації краєзнавчих ресурсів

Бібліографічний покажчик – загальний термін для позначення декількох видів бібліографічних посібників, тобто списків опублікованих документів (книг, газетних і журнальних статей тощо), об'єднаних якою-небудь ознакою і забезпечених допоміжними індексами, що полегшують пошук і угруповання матеріалів. Найбільш часто зустрічаються бібліографічні покажчики, складені на основі тематичної єдності

документів, об'єднані ім'ям історичної особи, територіально, спільним видавництвом або періодичним виданням, хронологічно. Використовуються й інші способи відбору та об'єднання документів, які входять в бібліографічні покажчики. За своїм призначенням бібліографічні покажчики поділяються на рекомендаційні (не претендують на повноту і адресовані широкому колу читачів) та наукові, які прагнуть до вичерпного огляду документів щодо заявленої теми і розраховані на спеціалістів [1].

У Кіровоградській обласній універсальній науковій бібліотеці імені Дмитра Чижевського зберігається значна кількість бібліографічних покажчиків з краєзнавства. Загалом їх можна розділити на дві групи: перша – це тематичні, присвячені конкретній історичній події, ювілею, особі, творчій діяльності земляків, наприклад «Шляхами Перемоги: бібліографічний покажчик. (До 65-річчя у Великій Вітчизняній війні)» [4]. Друга – це комплекс покажчиків «Література про Кіровоградську область», які видавались регулярно з 1967 по 1993 рік. Тут зібрано відомості й описано книги та найбільш важливі статті періодичних видань про наш регіон, які друкувались протягом окремо взятого року у вищезазначений період. Матеріали розміщені за галузями знань, а у межах розділу – в алфавітному порядку. З введенням у практику роботи бібліотеки електронних каталогів традиція підготовки і видання каталогів краєзнавчої літератури перервалася.

Особливу необхідність мати інформацію про нові видання з проблем регіоналістики відчують сьогодні педагоги, оскільки краєзнавчий матеріал широко задіяний у навчально-виховному процесі: на уроках, у позакласній і позашкільній гуртковій діяльності, роботі шкільних музеїв, дитячих організацій тощо. За роки незалежності наша держава переживає так званий «краєзнавчий бум», ми спостерігаємо активізацію досліджень локальної історії, відкриття нових експозицій у музеях, представлення діяльності маловідомих постатей земляків. Але не всі педагоги мають можливість працювати у спеціалізованому відділі краєзнавства Кіровоградської універсальної бібліотеки імені Дмитра Чижевського, тому виникла необхідність створення і видання спеціального бібліографічного покажчика видань про область, який би слугував для потреб різних категорій педагогів, перш за все, краєзнавців.

Бібліографічний покажчик літератури про Кіровоградську область було складено з метою інформування та бібліографічного забезпечення широких кіл науковців, педагогів, краєзнавців-аматорів, які здійснюють дослідження в галузі краєзнавства. Його побудовано на основі картотеки упорядника. Пропонована робота є першою спробою найбільш повно відобразити сучасний стан видання краєзнавчої літератури.

Шляхом анкетування запитів різних категорій педагогів було визначено актуальну тематику, яка потребує бібліографування. Вибір матеріалу здійснювався за тематичними,

формальними, кількісними та якісними критеріями. Показчик структуровано за розділами: природознавство, історія краю, історія освіти, культурне життя, література про міста і села Кіровоградщини. Книги та брошури представлені мовою оригіналу, бібліографічні описи розміщені в алфавітному порядку. до збірки включено окремі видання – наукові праці, монографії, науково-популярну літературу, історичні розвідки, навчальні та навчально-методичні посібники, публіцистичні нариси, туристичні путівники, тематичні збірники, матеріали краєзнавчих конференцій, які висвітлюють у тій чи іншій мірі опрацювання різноманітних джерел, теоретичні розробки та практичний досвід. Видання не є повним, оскільки не представлена література з технічних галузей, економіки, релігійного життя тощо.

Про затребуваність показчика саме педагогами і краєзнавцями краю свідчить історія самих видань – перше здійснено у Кіровоградському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського [2], друге у Кіровоградській обласній організації Національної спілки краєзнавців України. Електронна версія вказаного показчика розміщена на сайті інституту [3].

Видання бібліографічного показчика мало не тільки суто практичне значення. Робота над його підготовкою дала можливість проаналізувати й зробити певні висновки про стан розвитку краєзнавства в регіоні:

- Аналіз змісту краєзнавчої літератури показав достатньо досліджені теми з історії краю та виявив відповідні прогалини.
- Стан видання краєзнавчої літератури у районах і містах області продемонстрував, де активно розвиваються краєзнавчі дослідження, а де немає жодного сучасного видання.
- Вперше зібрано як наукові, так і аматорські роботи, виявлено низку авторів, які активно працюють у галузі краєзнавства, й тематику їх досліджень.

Довідник є корисним для шкільних бібліотек, учителів, керівників гуртків та шкільних музеїв, студентів, старшокласників, широкого кола краєзнавців у справі дослідження, збереження, вивчення та популяризації знань про рідний край. Він дає можливість педагогам та краєзнавцям орієнтуватись у регіональній літературі, швидко знаходити видання за тематикою.

Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського є регіональним науково-методичним, дослідницьким, координаційним та інформаційним центром. Це єдина установа в регіоні, яка опікується проблемами професійного зростання педагогів, їх постійного навчання і розвитку. Суттєвою складовою діяльності інституту є розвиток освітянського та бібліотечного краєзнавства шляхом співпраці з державними та шкільними бібліотеками. Особлива категорія педагогів

– шкільні бібліотекарі, яких в області більше 500. Під час навчальних заходів значна увага приділяється проблемам формування бібліотечного фонду краєзнавчої літератури, можливостям збору, збереження та надання юним читачам документальних джерел й інформації з історії та сучасного життя краю. Актуальним є питання координації зусиль бібліотек з вищими навчальними закладами, музеями, архівами, засобами масової інформації, громадськими організаціями, творчими спілками, краєзнавчими клубами щодо інформування суспільства про сучасні краєзнавчі проекти.

Видання та масове розповсюдження бібліографічного покажчика про Кіровоградську область сприяє подальшому розвитку краєзнавчих досліджень та популяризації відомостей про історико-культурне й природно-географічне середовище краю, життя і діяльність відомих земляків. Покажчик також може стати основою ґрунтового методичного посібника про краєзнавчі ресурси Кіровоградщини.

Література та джерела

1. *Бібліографічний_покажчик. Електронний ресурс. Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Бібліографічний_покажчик. – Назва з екрана. – Дата доступу 11 серпня 2011 року.*
2. *Гайда Л.А. Бібліографічний покажчик видань про Кіровоградську область. До 70-річчя утворення Кіровоградської області / Л.Гайда. – Кіровоград: Центр.-Укр. вид-во, 2008. – 36 с.*
3. *Краєзнавчі видання. Електронний ресурс. Режим доступу – http://koippo.kr.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=18&Itemid=86. – Назва з екрана. – Дата доступу 11 серпня 2011 року.*
4. *Шляхами Перемоги: бібліогр. покажч. (До 65-річчя у Великій Вітчизн. війні) / Кіровоград. обл. наук. б-ка ім. Дмитра Чижевського/ Уклад. Т.П. Макарова. - Кіровоград: Центр.-Укр. вид-во, 2010. – 32 с.*

Горбань Ю.І., м. Київ

Температурно-вологісний режим зберігання книжкових пам'яток у бібліотеках

Проблема зберігання книжкових пам'яток в останнє десятиліття набула для бібліотек України нових орієнтирів і нового змісту . Для збереження книжкових пам'яток велике значення мають умови зберігання.

Дослідниця Г.І. Ковальчук встановила основні критерії визначення книжкових пам'яток і сформувала науково-методичні та практичні вимоги щодо опису та зберігання стародруків, рідкісних і цінних видань XIX-XX ст.

Для збереження книжкових пам'яток важливе значення має дотримання температурно-вологісного режиму в бібліотеках, де вони зберігаються.

До факторів, що негативно впливають на матеріали документів, належать: коливання температури й вологості, ультрафіолетове випромінювання, забрудненість повітря у фондосховищах різними хімічними речовинами і пилом, а також наявність біологічних шкідників - комах, мікроорганізмів і гризунів. Якісне збереження бібліотечних фондів залежить від розташування їх на стелажах таким чином, щоб повітря циркулювало в приміщенні. Будь-яке, навіть незначне, відхилення від норми може негативно вплинути на фізичний стан фондів і механічно пошкодити документ. І хоча вимоги до режиму зберігання очевидні, проте вони в багатьох сховищах бібліотек незадовільні. Основна причина – брак засобів, а також недиференційований підхід до зберігання документів з різними основою, фізичним станом, рівнем цінності.

Сьогодні більшість книгосховищ розташована в приміщеннях з нерегульованим кліматом, де закономірною є взаємодія зовнішнього й кімнатного повітря. Матеріали документів, повітря приміщень і повітря, що проникає із зовнішнього середовища, - це відкриті системи, через які відбувається постійний повітрообмін. Режим цих трьох систем весь час змінюється залежно від герметизації будинку, роботи кондиціонера або проточно-витяжної вентиляції, інтенсивності завантаженості книгосховища фондами.

Контрольно-профілактичні дії, як найдоступніші в умовах бібліотеки, зводяться до наведення порядку в організації зберігання документів згідно з розробленими нормами. На сьогодні дотримання відповідними підрозділами виконавчої та технологічної дисциплін нормативного стану фізичного збереження фондів контролюється адміністраціями бібліотек. Результати їх роботи обговорюються Вченими радами, на засіданнях дирекцій, та постійно діючої комісії з питань збереження документних фондів. Виявлені недоліки аналізуються, призначаються терміни їх усунення конкретними виконавцями.

Створення й підтримка нормативного режиму зберігання в існуючих, реконструйованих і споруджуваних бібліотечних будинках – головний компонент превентивної консервації, яка передбачає сукупність дій з метою захисту видань і рукописів від несприятливих зовнішніх впливів. Режим зберігання документів забезпечується шляхом дотримання норм температури й вологості повітря, освітлення, санітарно-гігієнічного стану приміщень.

Бібліотеки повинні бути оснащені необхідними технічними засобами контролю навколишнього середовища й підтримки нормативних умов зберігання документів. Тому велике значення у зберіганні книжкових пам'яток має забезпечення температурно-вологісного режиму у фондосховищах.

Температурно-вологісний режим – режим зберігання документів, що забезпечує зберігання матеріальної основи документів від пошкодження температурою й вологістю повітря.

Для нормальної роботи бібліотеки та збереження книг важливе значення має тепловий режим, що залежить від опалення та вентиляції приміщень. Оскільки ж опалення і вентиляція впливають на вологість і чистоту повітря, їх треба регулювати так, щоб незалежно від кліматичних умов підтримувалася температура, вологість, гігієнічні норми.

Найпридатнішим для бібліотек є водяне опалення: Його легко регулювати, а в разі потреби — виключати, однак треба суворо дотримуватися правил експлуатації, бо вода іноді замерзає, утворюються витікання у з'єднанні трубопроводів і кранів. При центральному паровому опаленні важче регулювати температуру, тому його не можна рекомендувати для бібліотек. Якщо ж воно вже є, слід мати на увазі, що нагрівальна поверхня батарей парової системи завжди має дуже високу температуру, і до них не можна близько ставити стелажі з книгами.

Температура має не менш важлива для зберігання й великою мірою залежить від вологості. Проте не слід забувати, що ймовірність хімічних процесів зростає зі збільшенням вологості, особливо при підвищенні температури навколишнього середовища. Так, при температурі вище +25°C молекули води в папері, шкірі й інших бібліотечних матеріалах перебувають у хімічно активному стані. При більш низьких температурах молекули води залишаються інертними, однак виникає небезпека біологічного пошкодження документів.

При будівництві бібліотек бажано і цілком можливо встановлювати спеціальне обладнання для кондиціювання повітря як у книгосховищах, так і в інших приміщеннях бібліотеки. Їх можна влаштувати під долівкою або вміщувати в стінах. А в невеликих бібліотеках доцільно обладнувати так звані кімнатні кондиціонери, які простіші за своєю будовою, зручніші в експлуатації і забезпечують комфортні кліматичні умови, потрібні для довгочасного збереження книг та для роботи читачів і бібліотекарів.

Обираючи систему опалення та вентиляції для бібліотек і книгосховищ, треба враховувати, що вона має забезпечувати весь рік однакову температуру і вологість

повітря, бо надмірні коливання температурного режиму сприяють передчасному старінню і руйнуванню книг.

Важливою умовою зберігання книг є чисте повітря. Книги не терплять ні дуже вологого, ні занадто сухого повітря. У вогкому повітрі папір, картон і палітурний клей набрякають, стають пухкими, дірчастими, вологість сприяє також утворенню цвілі. Якщо ж повітря дуже сухе, папір стає крихкий і ламкий. В умовах ненормальної температури і вологості сторінки книги зліплюються і деформуються.

Повітря у книгосховищі завжди має бути чистим, бо на книги негативно впливають пил і різні хімічні речовини. Як відомо, повітря містить 78% азоту, понад 20% кисню, близько 1% інертних газів та велику кількість вуглекислого газу, якщо не враховувати небажаних домішок (*мікроорганізмів, аміаку, пилу, сірчаного газу та ін.*). Кисень повітря також негативно впливає на книги — він окислює папір і цим сприяє його руйнуванню. Консервація паперу за допомогою хімічних засобів саме в тому і полягає, щоб захистити його від кисню, припинити окислення. У звичайному повітрі окислення відбувається дуже повільно. Якщо ж у повітрі будуть домішки шкідливих газів, то вони дійсно згубно впливатимуть не тільки на папір і картон, але й на друкарську фарбу книг.

На сьогодні проблема зберігання книжкових пам'яток залишається актуальною. Адже саме отримана з книжок інформація закріплюється у свідомості і підсвідомості людей, формує ті чи інші уявлення про духовні цінності та моральні ідеали, норми поведінки і спілкування. Адже книга, як і раніше, виступає символом традиційної культури, засобом зберігання загальносвітової пам'яті людства, що робить її одним з найважливіших надбань матеріальної культури. Саме тому книжкові пам'ятки й стають об'єктом дослідження і охорони.

Горська Н.О., м. Київ

Рідкісні книги славетних полтавців у фондах Національної історичної бібліотеки України

Рідкісні книги XVIII – початку XIX століть, що зберігаються у Національній історичній бібліотеці України, є унікальною джерельною базою для досліджень у галузі книгознавства, бібліотекознавства та спеціальних історичних дисциплін. Книги з автографами, дарчими написами, авторськими виправленнями, іншими провенієнціями (написами на давніх книгах, екслібриси та суперекслібриси, штампи та ін., що свідчать про

приналежність примірників певним особам, бібліотекам, іншим інституціям). Саме завдяки вивченню провенієнцій, залишених відомими власниками книг, ми можемо не тільки отримати нові дорогоцінні біографічні відомості про видатних діячів науки і культури, а й прослідкувати міграцію та соціокультурне побутування цих видань в Україні в різні часи.

Відомо, що основою довоєнного книжкового фонду Державної історичної бібліотеки УРСР стали фонди Антирелігійного та Історичного музеїв, які були сформовані з реквізованих після 1917 року колекцій монастирських книгозбірень, бібліотек духовних семінарій та академій, інших інституцій, а також приватних бібліотек, що існували на теренах України.

У повоєнні роки втрачений під час Другої світової війни фонд відтворювався шляхом реституції, книгообміну і дарування книг. Допомогали дублетними виданнями бібліотеки Росії та Білорусі. Особливо ж цінний внесок у реконструкцію книжкового фонду нашої Бібліотеки й подальшого створення фонду стародрукованих, рідкісних та цінних книг зробили Полтавська, Харківська, Житомирська, Одеська та інші обласні наукові бібліотеки України.

Відбір та опис книг з автографами і дарчими написами розпочався у відділі ще у 60-х роках минулого століття під час формування основних колекцій. Вивчення вже відібраних примірників, перегляд фонду з метою виявлення нових одиниць, науковий опис книг для колекції продовжено у нинішньому році. В процесі вивчення особливостей відібраних примірників були виявлені надзвичайно цінні автографи, власницькі записи, екслібриси, що стосуються життя та діяльності знаменитих уродженців Полтави й Полтавщини.

Пропонуємо увазі учасників та гостей конференції огляд видань з унікальними полтавськими провенієнціями, що в різний час і різними шляхами надійшли до наших фондів. В огляді представлені перлини новостворюваної колекції: прижиттєві видання з автографами **Миколи Васильовича Гоголя, Миколи Івановича Гнєдича та Осипа Максимовича Бодянського**. Представлені також видання з екслібрисами й автографами друзів та колег М. Гоголя і М. Гнєдича; прижиттєве видання «Енеїди» **Івана Петровича Котляревського**; книга з родової книгозбірні князів **Кочубеїв**, що дивом уціліла; видання XVIII–XIX століть з рідкісними провенієнціями з бібліотеки полтавської семінарії.

Упродовж 1776-1795 рр. у Полтавській єпархії було одразу дві семінарії – одна в Переяславі, друга – в Полтаві. Про Переяславську семінарію, в бібліотеці якої з 1799 року зберігалася «Пересопницьке Євангеліє», ми ще згадаємо у зв'язку з презентацією видання з автографом Осипа Бодянського.

Полтавська семінарія, заснована в 1776 році, і більш відома в історії як Словенська та Катеринославська, до 1797 року залишалася в Полтаві. В її стінах училися славетні полтавці Іван Петрович Котляревський і Микола Іванович Гнедич. Саме в семінарії **Іван Котляревський** проштудіював епопею Вергілія «Енеїда», використавши пізніше її сюжетну канву. Епічний твір Вергілія виявився надзвичайно зручним для пародіювання. У кінці XVIII ст. в Європі та Росії з'явився цілий ряд перелицьованих «Енеїд».

Українська «Енеїда» Івана Петровича Котляревського, безсумнівно, перевершила всі попередні травестії «Енеїди» Вергілія.

Пригадаємо історію перших трьох видань «Енеїди» І.П. Котляревського. Знайомство Івана Петровича з конотопським поміщиком і завідувачем друкарнею Медичної колегії у Петербурзі Максимом Парпуною (який взяв у автора почитати рукописний примірник «Енеїди»), закінчилося виданням у Петербурзі в 1798 році без дозволу поета коштом Парпури перших трьох частин твору («Энеида, на малороссийский язык перелицованная И. Котляревским»). Обурений Котляревський пізніше помстився М. Парпурі у допрацьованій частині «Енеїди», «підсмаживши» його у пеклі. Незліченні ж шанувальники творчості І.П. Котляревського усіх часів завжди будуть вдячні зухвалості першого видавця «Енеїди».

Вдруге «Енеїду» без відома автора було опубліковано видавцем Іваном Глазуновим у 1808 році. Поїхавши до Петербурга, І.П. Котляревський, за підтримки мецената Семена Кочубея, вперше сам опублікував свій твір, доповнивши його четвертою частиною (Вергилиева «Энеида», на малороссийский язык преложенная И. Котляревским. – СПб., 1809).

В нашому фонді зберігається примірник другого видання поеми («Энеида», на малороссийский язык перелицованная И. Котляревским / И.П. Котляревский. – 2-е изд. - СПб.: Тип. И. Глазунова, 1808. – 148, 26 с.) Судячи з екслібриса та штампу, колишніми власниками примірника були К.І. Невоструєв та Бібліотека Московської духовної академії. Це ще раз підтверджує спогади Михайла Максимовича про захоплення російської наукової та мистецької еліти початку XIX століття українською тематикою: «Украинские песни были в постоянном ходу в столицах... Знали тогда многие великороссияне «Энеиду» Котляревского...». [1].

Капітон Іванович Невоструєв – відомий археограф, який по закінченні Московської духовної академії здійснив фундаментальний опис рукописів Синодальної бібліотеки у Москві. Укладач подав вичерпні відомості про кожний з 432-х рукописів. Правило Невоструєва: «все, что заслуживает внимания, должно быть изъяснено и обследовано» - співробітники відділу взяли собі за зразок у роботі з колекціями.

Микола Іванович Гнедич – уродженець Полтави, поет, автор знаменитого перекладу «російським» гекзаметром Гомерової «Іліади», бібліотекар Імператорської Публічної бібліотеки, бібліофіл, який свою значну бібліотеку заповів рідному місту, а саме – Полтавській гімназії. Бібліотека складалася з книг другої половини XVIII – першої чверті XIX століть, зібраних у два розділи: література російською мовою (421 назва, 710 томів) та іноземна література. На каталозі бібліотеки Гнедича є такий напис: «В сей библиотеке <...> Николая Ивановича Гнедича, <...> находится книг на разных языках шестьсот семьдесят восемь названий, а томов, <...> до тысячи двухсот пятидесяти. Мая 16 дня 1833. Императорской публичной библиотеки библиотекарь коллежский советник и кавалер Михаил Лобанов». М.Є. Лобанов, колега і біограф Миколи Івановича, теж займався перекладами: (Расин. Федра: трагедия Расина: в 5-ти действиях / Расин; пер. М.Е. Лобанов. – М.: Тип. Деп. нар. просвещения, 1823. – 90 с. – Дарчий напис на форзаці: «Любезному и почтенному другу моему Николаю Ивановичу Гнедичу. В знак истинной дружбы и благодарности. От переводчика»).

Директор Публічної бібліотеки граф О.С. Строганов, як свідчив Лобанов, вимагав від Гнедича не стільки служби, скільки «Іліади». Подвижницька робота над цим перекладом тривала більше двадцяти років. Загалом, у нашому фонді зберігається більше двадцяти книг із зібрання М.І. Гнедича. Це книги з власницькими написами рукою Миколи Івановича, а також примірники з автографами численних іменитих дарувальників: Василя Головніна, Михайла Дмитрієва, Василя Жуковського, Михайла Мілонова, Владислава Озерова, Єрміла Кострова та інших.

У планах відділу – взяти участь у здійсненні реконструкції бібліотеки М.І. Гнедича.

Микола Іванович відіграв видатну роль не лише як поет і перекладач, але і як критик та порадник молодих літераторів – декабристів. Представляємо книгу Миколи Бестужева, з його дарчим написом: «Николаю Ивановичу Гнедичу в знак истинного уважения от сочинителя». Ці нариси написані просто й витончено. Голландію він вивчав під час морської експедиції 1815 року; саме ця країна дала йому «первое понятие о пользе законов и прав гражданских» [2].

Микола Васильович Гоголь глибоко шанував творчість свого земляка М.І. Гнедича, основним принципом якого в перекладі Гомера стала народність мови. Восени 1831 року, на хвилі інтересу петербурзької літературної еліти до ідеї народності, молодий Гоголь видав першу частину «Вечеров на хуторе близ Диканьки» («Сорочинская ярмарка», «Вечер накануне Ивана Купала», «Майская ночь, или утопленница», «Пропавшая грамота»). Словесний живопис Гоголя, відкритий ним для російського читача скарб українських переказів, пісень і народної демонології, талановите поєднання

комічного й трагічного, а також яскравий образ пасічника Рудого Панька, який «...жил возле Диканьки, принадлежавшей князю Кочубею» - все це зумовило неймовірний успіх першої книги Гоголя. Полтавські села Великі Сорочинці та Диканька стали відомими на весь світ.

У нашому фонді зберігається унікальний примірник «Вечеров на хуторе близ Диканьки», який містить дарчий напис Миколи Васильовича знаменитому землякові без зазначення імені.

Вивчивши листування М.В. Гоголя з багатьма земляками, ми дійшли висновку, що найвірогідніші адресати дарунку – М.О. Максимович та М.С. Щепкін.

Про часи розквіту Диканьки нагадує й унікальне видання з гербовим екслібрисом Диканьської бібліотеки князів Кочубеїв: Рычков Н.П. Журнал или дневные записки путешествия капитана Рычкова по разным провинциям Российского государства, 1769 1770 году / Н.П. Рычков.– СПб.: При имп. Акад. наук, 1770. - 132 с.. Раритет особливо цінний, адже відомо, що палац Кочубеїв у Диканьці із картинною галереєю та бібліотекою було спалено в 1917 р.

Якщо адресат автографа Миколи Васильовича досі не з'ясований, то історія дарчого напису Сергія Тимофійовича Аксакова Гоголю, датованого 21 червня 1948 р.: «Любимому другу Николаю Васильевичу Гоголю от сочинителя. 1848 года, июня, 21. Радонежье» (у кн.: Аксаков С.Т. Записки об уженье. – М.: Тип. Н. Степанова, 1847. – 166 с.) – нами досліджена. В листі до Гоголя від того ж 21 червня 1948 року Сергій Тимофійович пише: «Два года тому назад провел я зиму в деревне и между прочим написал книжку под названием «Записки об уженье», которую к вам и посылаю. Она не велика, вы прочтете ее на досуге». [3] Свої враження щодо подарованої книги Микола Васильович висловив не особисто Аксакову, а його дочці Вірі Сергіївні.

Осип Максимович Бодянський – видатний український і російський історик, фольклорист, перекладач, основоположник української й російської славістики, друг і шанувальник творчості М.В. Гоголя. Народився Осип Максимович в 1808 р. у містечку Варва Полтавської губернії, був нащадком знатного козацько-священницького роду.

Осип Максимович з ніжною турботою ставився до своїх батьків, про що свідчать його листи і спогади сучасників. Представляємо примірник перекладу знаменитої книги П. Й. Шафарика у перекладі О.М. Бодянського. з його дарчим написом батькові: «Дражайшему Родителю моему, Максиму Гавриловичу, г. Бодянскому – вечно признательный сын – переводчик» [4].

Сподіваємося, що наші подальші розшуки та дослідження автографів, дарчих написів, рідкісних екслібрисів будуть плідними і збагатять нову колекцію нашого відділу, чим

допоможуть багатоаспектному розкриттю унікального книжкового фонду Національної історичної бібліотеки України.

Література

1. Заславський І.Я. *Пушкин и Украина: укр. связи поэта, укр. мотивы в его творчестве* / И.Я. Заславський. – К.: Вища школа, 1982. – 152 с.
2. Бестужев Н. *Записки о Голландии 1815 года* / Н. Бестужев. – СПб.: Тип. имп. Воспитательного дома, 1821. – 122 с.
3. Аксаков С.Т. *История моего знакомства с Гоголем со включением всей переписки с 1832 по 1852 год* / С.Т. Аксаков. – М.: Тип. М.Г. Волчанинова, 1890. – С. 180.).
4. Шафарик П.И. *Славянское народописание* / П.И. Шафарик; пер. с чеш. И. Бодянский. – М.: Унив. тип., 1843. – 174 с.

Грет Г.П., м.Київ

Історичний аспект розвитку книгорозповсюдження в Україні

Першу згадку (біля 1120 року) про поширення книг в Київській Русі знаходимо в “Житті Григорія Печерського”. Однак упорядкованої організації книжкової торгівлі тоді не існувало. У Княжу добу князі, замовляючи рукописні книги для своїх бібліотек, сплачували їх вартість при замовленні. Рукописні книги коштували дорого, про що ми дізнаємось з “Літопису” (біля 1288 року), коли князь Володимир Волинський придбав молитовник за «8 гривень кун», тоді як велике село коштувало «50 гривень кун».

Розвитку книгорозповсюдження на Лівобережній Україні сприяло виникнення книгодрукування в 1574 році, хоча у Львові, як відомо з наукових розвідок, ще з 1460 року існувала друкарня Степана Дропана.

У XVII-XVIII ст. в Україні діяли 3 видавничо-книготорговельні центри в Києві, Львові, Чернігові. У Києві після відкриття в 1617 році друкарні Києво-Печерської Лаври, яка особливо активно видавала книги релігійного і світського характеру церковно-слов'янською, польською, латинською мовами, була створена книгарня. У XVII столітті в Києві діяло 3 книгарні та одна – в Чернігові. Оскільки випущена продукція характеризувалась високою якістю як за змістом, так і за зовнішнім виглядом, то книги продавались як в містах України, так і в Молдові, Греції. Київськими виданнями торгувала лавка друкарні в Москві. “Воля” українського друку була передбачена одним із пунктів (п.8)

Гадяцької угоди (1658 р.), де було записано: ”колегії, школи й друкарні, скільки їх буде потрібно, вільно засновувати, вільно науками займатися і друкувати різні книжки.”

Укази Петра I (1720 р.) і Катерини II (1796 р.) ліквідували українські друкарні, а за тим і книгопоширення.

На Західній Україні. товариство “Просвіта”, засноване 08.12.1868 р., організувало широку книготорговельну мережу в Галичині, застосовуючи всі відомі нині форми книгорозповсюдження : стаціонарну, пересувну, книгопосилкову.

У 1917 р. видавництва створювались спілками, товариствами, партіями, використовувались громадське та масове книгопоширення приватними особами. У 1918 р. діяло 104 видавництва, що випустили 1084 назви книг, (у 1917 р. – 78 видавництв, що видали 747 назв). Розвиток видавничої галузі припинився в 1918 р. після повалення української влади. Населення мало купувало друковану продукцію через бідність, а мережа поширення книг у провінції була зруйнована. Заборонялася приватна торгівля книгами, книгарні закрили або націоналізували.

У роки воєнного комунізму брошури та листівки нової держави розсилались безкоштовно. Відновлення книжкової торгівлі пов'язане із постановою Ради Народних Комісарів “Про платність творів друку” (1921 р.). Першочерговими завданнями були випуск і поширення дешевих книг російських класиків. У роки непу в Києві, починаючи з кінця 1921 р., спостерігався розвиток приватної книжкової торгівлі – відкривались невеличкі книгарні чи секції у різних магазинах. Питання видавничої діяльності вирішували видавниче бюро при Народній комісії з освіти та Літературно-видавничий відділ, а з 1920 р. – Всеукрвидав – центральний орган виконавчої влади, який керував видавничою справою в Україні. В його апараті був створений торговельний сектор. Його функціями були організація книжкової торгівлі та контроль за всіма її формами та системами. Головним видавничим центром УРСР була Всеукраїнська кооперативна книготоргова та видавнича спілка “Книгоспілка” (створена для випуску українських видань та постачання їх в сільську місцевість), що конкурувала з Держвидавом. Державне видавниче об'єднання України, створене в 1930 р. як управління при Народному комісаріаті освіти України, організовувало видання книг мільйонними тиражами, які поширювались через книгарні, кіоски, бібліотечні колектори.

Після Великої Вітчизняної війни відбулась реорганізація книгорозповсюдження в УРСР. У 1958 р. було створено “Укркнигу”, яка, в свою чергу, підпорядковувалась підприємству “Союзкнига”. Його основними завданнями стали замовлення книжкової

продукції у 24 республіканських видавництвах, укладання угод із “Союзкнигою” на закупівлю неперіодичних видань у центральних видавництвах, складання рознарядки на них для підзвітних облкниготоргів. Паралельно розвивалось книгопоширення споживчими спілками, “Академкнигою”, “Військовою книгою”, “Транспортною книгою”, існували книгарні творчих спілок.

У 1960 р. ЦК КПРС прийняв унікальну постанову “Про стан та заходи покращення книжкової торгівлі”, в якій підкреслювалось велике значення книги в житті соціалістичного суспільства.

У 1988 р. в УРСР було видано найбільшу кількість книг за назвами та тиражем, які поширювались через стаціонарну, пересувну, книгопосилкову мережу, працівники якої вивчали попит та замовлення книжкових видань. Здійснювались спеціалізація, типізація мережі, позамагазинна торгівля, інформаційне забезпечення населення, підготовка кадрів. Була створена досконала мережа книгопоширення, яку було знищено в 1992 році одним указом Президента України «Про ліквідацію обласних книготоргових об'єднань та об'єднання “Укркнига» і комерціалізацію державного книгорозповсюдження».

На сучасному етапі в Україні діє 1114 книгарень (за даними Держкомтелерадіо України), хоча фахівці вважають, що ця цифра значно перевищена. У сусідній Польщі нараховується 2500 книгарень при значно меншій території та кількості населення. До 2007 р. спостерігалось закриття книгарень, які були розташовані в центральних та зручних місцях обласних та районних центрів України у зв'язку з комерціалізацією. Так, лише в Києві працювало 140 книгарень, а на Хрещатику їх було сім. Тепер на головній вулиці столиці книгарні відсутні. У 88 колишніх книгарнях розташовані ресторани, кав'ярні, магазини. Така ситуація спостерігається і в інших містах України, де зі сфери книгорозповсюдження вилучено більшість книгосховищ, що слугували оптовому продажу книг; перепрофільовано значну кількість книгарень.

Нині в Україні книжкову продукцію поширюють іноземні книготорговельні мережі “Буква”, “Літера”, “Читай-город”, “ЕМПіК” з незначним відсотком українського капіталу, а також власне українські книгарні, кіоски навчальних закладів, маркетингові служби і магазини видавництв, книжкові базари, книжкові клуби, спеціальні періодичні видання. На 92% український ринок заповнено виданнями, завезеними з Росії. На жаль, це не завжди найкращі та найякісніші видання ні за змістом, ні за поліграфічним виконанням.

Сьогодні в Україні одна книгарня припадає на 117 тис. осіб, у той час як у радянські часи – на 17 тис. осіб. У Франції одна книгарня припадає на 20 тис. осіб, у Німеччині – на 15 тис. осіб, у Австрії – на 4 тис. осіб .

Значне зменшення книжкових магазинів, велика орендна плата, високі ставки на кредити, недостатнє фінансування бібліотек, відсутність централізованої інформаційної системи типу «Книги, що наявні та друкуються» роблять книгу дорожчою, сприяють захопленню ринку зарубіжними фірмами.

Назріла необхідність владним структурам зрозуміти, що книга та книжкова торгівля – це стратегічний продукт, без якого неможлива незалежна країна.

*Гурба В.Г., с. Дубовичі,
Кролевецького р-ну, Сумської обл.*

Дубовичі – родовий маєток Кочубеїв

В музеї Дубовицької ЗОШ I-III ступенів Кролевецького району Сумської області накопичено багато матеріалів з історії села від сивої давнини до сьогодення. Маючи архітектурні, природні та деякі документальні та словесні підтвердження про належність села Дубовичі до родини Кочубеїв, велось дослідження, опрацьовувались матеріали стародруків, державних архівів, бібліотек за темою «Дубовичі – родовий маєток Кочубеїв». Адже епоха Кочубеїв у селі обіймає понад три століття. Першим власником с. Дубовичів був Василь Леонтійович Кочубей, який похований біля трапезного храму Києво-Печерської Лаври поряд з могилами І. Іскри та П. Столипіна. Довкола постатей Кочубеїв завжди створювались легенди («Полтава» О.Пушкіна, «Мотря» Б. Лепкого). Справді, заслуговує уваги кожен представник з роду Кочубеїв.

Кочубеї намагалися залишити після себе пам'ять: будували церкви, заводи, закладали парки, відкривали школи. Об'єктом дослідження стало також господарство у Кочубеївському маєтку, особливо лісове, яке було основним в цьому регіоні. Також документально підтверджено, що всі власники Дубовицького маєтку з родини Кочубеїв були поховані в Дубовичах.

У 18 ст. на території маєтку в Дубовичах закладено парк, який залишається окрасою села і до сьогодні.

Внук Василя Леонтійовича – Василь Васильович Кочубей був замовником і будівником приходської церкви-комплексу Різдва Пресвятої Богородиці у селі Дубовичі 1777 р. На превеликий жаль, з усіх будівель зберігся невеличкий будиночок. На сьогодні знайдено два скупих фото 1903 та 1927 років, хоча документів з фактами є трохи більше.

У 1839 році Василь Васильович Кочубей збудував на околиці села Дубовичі цукровий, винокурний та костопальний заводи.

У 1842 році Дем'ян Васильович Кочубей збудував паперову фабрику біля річки Ретик, в однойменній слободі, яка знаходиться неподалік села. З Англії було завезено необхідне устаткування, встановлена парова машина. На фабриці виробляли різний папір від голландського до обгорткового.

У 1852 році Василь Васильович у своєму маєтку в Дубовичах будує, відкриває та утримує Приходське училище для «первоначального обучения грамоте крестьянских детей своего владения» [1].

Велику історичну цінність мають роботи Модзалевского В.Л. «Малороссийский родословник» та архієпископа Філарета (Гумілевського) – «Историко-статистическое описание Черниговской епархии». З цих джерел відомо, що Василь Васильович Кочубей у 1863 році був замовником і будівником ще однієї церкви – Введення в Храм Пресвятої Богородиці, яка розташовувалась в родовому маєтку, у парку. На жаль, споруда не збереглася і фото поки не знайдено. Нижній ярус церкви служив родовою усипальницею. Біля обох кам'яних церков, приходської і маєткової, було поховання Кочубеїв. «В приходской церкви, против иконы чудотворной Божьей Матери, похоронен дед нынешней владелицы – Василий Васильевич Кочубей и жена его Варвара Николаевна, урожденная Рахманова» [2].

Дослідження стали можливими лише завдяки тісній співпраці зі співробітниками Національної історичної бібліотеки України (Новицькою Аллою Іванівною, Єфіменко Галиною Володимирівною, Хівренко Ніною Дмитрівною, Марченко Оксаною Ігорівною), а також Центральним Державним історичним архівом України, Держархівами Чернігівської та Сумської областей. Адже в українській глибинці досить обмежені можливості в пошуках, опрацюванні, систематизації матеріалів стародруків, архівних матеріалів, наукових праць з історії краю. Всі матеріали генеалогічного дослідження родини Кочубеїв використовуються в процесі вивчення історії рідного краю на уроках історії України. Проводяться екскурсії для учнів у позакласній роботі, а також самі учні проводять екскурсії для жителів села та гостей. Все це дає змогу виховувати дітей в дусі патріотизму, прищеплювати їм любов до рідного краю.

Література:

1. Циркуляр стола № 19. Дело канцелярии г. Попечителя Киевского учебного округа с циркулярами по Управлению Киевским Учебным округом за 1854 год. ЦДІАУ, оп. 20 сп. 19. Ф. 707.

2. Павлович П.А. Село Дубовичи. Имение Варвары Васильевны Кочубей, Глуховского уезда, Черниговской губернии. - К.: Тип. Шульженко, 1903.

Дніпроенко О.Г., м. Київ

Православна книга як складова духовної культури України

Відродження та розвиток української національної культури сьогодні має величезне значення для становлення держави. Реставруються старовинні споруди, пам'ятки архітектури. Відбудовано національні православні святині, такі як Михайлівський Золотоверхий собор, Успенський собор Києво-Печерської Лаври та багато інших. В часи переоцінки суспільних ідеалів та історичних явищ з'являється можливість зрозуміти істинні цінності життя, які полягають не в матеріальних досягненнях і творіннях, а в чистоті помислів, в чесності з самим собою, в гармонії духа. Важливим фактом є те, що після багатьох десятиліть гонінь і переслідувань врешті може бути вільно написана, прочитана і почута книга духовного змісту, здатна виростити, відродити, зміцнити віру в серцях кількох поколінь українських людей. У вітчизняній науці є праці філософського та культурологічного характеру з досліджуваної теми (М. Сенченка, Т. Горбаченко, О. Біличенко, Є. Рукавіциної, І. Романченко та ін.).

Серед безлічі визначень поняття «культура» можна виділити найбільш загальнозживане: сукупність наявних предметів і цінностей, що становлять загальний фонд суспільства.

За сферами людської діяльності визначають матеріальну культуру, що охоплює всю сферу предметно-перетворювальної діяльності та її результати, і духовну, до якої належать продукти, вироблені в сфері свідомості, ідеально-духовного виробництва (пізнання, мораль, виховання, освіта, право, філософія, наука, мистецтво, релігія).

В сучасних трактуваннях духовності на сторінках вітчизняної літератури відчувається відгомін віянь філософії модерну, в якій духовність зводилась до її пізнавальних можливостей. Але духовність не покривається пізнанням і свідомістю, бо в її обсяг входять елементи, сформовані на підсвідомому і надсвідомому рівні, в глибинах чуттєво-емоційної сфери.

На теренах сучасної української філософії мають місце теоретичні розвідки проблем духовності. Зокрема в працях В. Шинкарука, С. Кримського, С.Пролеєва, Н. Хамітова розглядається зміст понять «дух», «духовність», «душа». «Духом» називають трансформацію суб'єктивного явища в об'єктивну предметність, а «витворами духу» - сприйнятий моральний регулятив чи релігійне вірування. Духовність розглядається як

здатність переводити універсам зовнішнього буття у внутрішньо духовне. А під поняттям «душа» розуміють певні риси духовного складу: здатність до любові, співчуття, самозречення.

У християнських філософів, зокрема, у П. Юркевича, найчистіша християнська мораль вказує людині на благо, яке вона повинна знайти в Богові: радість чи світлий настрій духу в теперішньому, надія в майбутньому, блаженство у вічності. Сербський філософ і богослов Іустин Попович пише, що мета православної культури – якомога більше Божественного внести і здійснити в людині та в світі. Така культура перетворює людину зсередини, а через це впливає і на зовнішній стан – перетворює душу, а душею – тіло.

Аналізуючи православну книгу як матеріальний і духовний продукт, можна відвести їй одне з чільних місць в системі духовної культури. Книга – це всезагальний комунікативний засіб, що пронизує всі компоненти культури. Феномен книги виступає в органічній єдності всіх компонентів, усвідомлюється і розвивається людиною, передаючись від покоління до покоління, видозмінюючись, збагачуючись і удосконалюючись.

Книжкове просвітництво на Русі почало поширюватися з часів введення християнства. Писемність розвивалася на основі кирилиці – алфавіту, який створили слов'янські просвітники Кирило і Мефодій у 860 р. До нашого часу збереглися найдавніші рукописи, що виконані кирилицею, такі як переписане в 1056-1057 рр. «Остромирове Євангеліє», «Ізборники Святослава» 1073-1076 рр. та ін. Створення Кирилом і Мефодієм слов'янської азбуки, переклад окремих частин Біблії і богослужбових книг мали неоціненний вплив на розвиток всієї слов'янської культури і писемної зокрема. «Солунські брати» допомогли слов'янам отримати спільну мову, прищепити їм ідею слов'янської єдності. Церковно-слов'янська мова стала мовою не лише релігійного культу, а й мовою літератури. Це стало підґрунтям слов'янської культури – тієї культури, що вивела слов'янство на рівень «великих» народів.

У ХУІ – ХУІІ ст. рукописна книга існувала поряд з друкарством. Друкарство в Україні фінансувалося малими коштами, тому воно не могло витіснити рукописну книгу. Книгодрукування, винайдене Йоганном Гутенбергом в Німеччині в середині ХУ ст., у східнослов'янських народів пов'язане з іменами трьох видатних книгодрукарів: Швайпольта Фіоля, Франциска Скорини, Івана Федорова. Вони друкують книги духовного змісту: Біблію, Часослови, Тріоді, Апостоли, Псалтирі, та значно в меншій кількості – побутово-ужиткову літературу. Відомим є «Буквар» І. Федорова, призначений для навчання грамоті. Слід відзначити величезний вплив Острозької школи на розвиток

освіти, науки, книгодрукування. Тут І. Федоров видав знамениту «Острозьку Біблію». Іншими осередками слов'янського книгодрукування були типографії православних церковних братств. Це, зокрема, Львівське Успенське братство, Почаївська Лавра на Волині, Києво-Печерська Лавра. Всього на початок ХVІ ст. на території сучасної України існувало 25 друкарень, з яких 17 були православними.

З часу виникнення писемності духовне життя суспільства постійно пов'язане з книгою, яка була і є відбитком епохи, естетичних смаків і уподобань. Православні книги можна розглядати як певні історичні «віхи», як своєрідні знаки – символи епохи. Книга акумулює духовне життя українського народу, його пізнавальні інтереси і художні потреби, вона є пам'яткою мови, писемності, літератури.

Замахасєва Г.В., Строкач І.І., м. Київ

Журнал «Киевская старина» та його використання в НІБ України

У фондах Національної історичної бібліотеки України є видання, яким користуються всі без винятку категорії користувачів, від студентів до науковців, – це журнал «Киевская старина». Нашою метою було дослідити як часто використовували читачі цей часопис у своїх наукових працях.

«Киевская старина» - науковий історичний журнал, що видавався у Києві з 1882 до 1906 року російською мовою. Ініціатором цього видання був **Феофан Гаврилович Лебединцев** (1828 – 1888 рр.) – історик і педагог.

Видавався журнал завдяки матеріальній допомозі В.Симиренка, В.Тарновського, Є.Чикаленка. Понад 25 років цей журнал був єдиним друкованим органом української думки на Україні. Величезна кількість надруковано в ньому наукового та документального матеріалу з історії, археології, етнографії, філології, літературознавства, а також бібліографічного та критичного матеріалу. З 1890 року в журналі друкувались белетристичні твори, які виходили з 1897 року й українською мовою.

До журналу виходив з 1899 р. по 1901 р. додаток «Археологическая летопись Южной России», який з 1903 року став самостійним виданням. В Національній історичній бібліотеці України (НІБУ) зберігаються всі три томи цього додатку. В тому ж році в Києві відкрилась книгарня «Киевская старина», що об'єднувала кращі наукові та культурні сили того часу.

Журнал «Киевская старина» виходив окремими книжками обсягом до 200 сторінок, розподілявся за роками видання, за томами та місяцями. Оскільки кожний том об'єднував декілька місяців видання, в НІБУ було прийнято рішення відображати журнал у Картотеці періодичних та продовжуваних видань за роками та місяцями. Кожний часопис складався з двох відділів: 1-й відділ – це великі повнотекстові праці, що мали продовження в наступних журналах; 2-ий відділ – це документи, звістки, повідомлення, бібліографія – невеликі за змістом матеріали. Наприкінці кожного журналу є сторінка: «От редакции» або «Программа журнала «Киевская старина», де вказувалось, що журнал виходить 1-го числа «неизменно» кожного місяця, і в той же день розсилається міським передплатникам, а 2-го та 3-го числа відправляється «внутрь» імперії та за кордон. Передплатна ціна його – 8 крб. 50 коп., з доставкою – 10 крб., за кордон – 11 крб. Вказувались необхідна для передплатника інформація, а також мета цього видання, узагальнений напрямок матеріалів та документів, перелік авторів журналу. В кожному місячнику був надрукований зміст безпосередньо цього номеру на початку журналу та зміст декількох номерів, які входили до окремого тому, - наприкінці.

Складність у користуванні журналом виникала тому, що окремі праці друкувались за своєю окремою пагінацією і ця пагінація переносилась з одного місяця до іншого при продовженні публікації. Для передплатника того часу це було зручно: можна було розшити журнали та зробити повні книжки одного автора. Для сучасного користувача виникали труднощі при знайомстві з журналом. На допомогу читачам у 1911 році авторами І. Павловським, В. Щепотьєвим та А. Явойським був складений «Систематический указатель журнала «Киевская старина» (1882-1906 pp.)», яким довгий час користуються бібліотекарі та читачі НІБУ. В 1912 році вийшов покажчик В. Дорошенка «Систематичний покажчик до «Киевской старины» і «України»». За змістом це є критика та перелік помилок у покажчику 1911 року.

У 1906 році керівництво журналу, посиляючись на матеріальні труднощі, відсутність допомоги, прийняло рішення реформувати своє видання в літературно-публіцистичний журнал «Україна», який після відміни в 1905 році царського указу 1876 року про заборону українського письменства на Україні, почав друкуватися українською мовою. Журнал виходив упродовж 1907 року в 4 томах та в 12 книжках. У передмові редакції, опублікованій в томі 4 (жовтень 1907 р.) зазначалось: «...ми хотіли додержати в «Україні» традицію «Киевской старины» щодо наукового змісту її, а разом з тим бажаючи дати нашим читачам і деякі відомості про біжучі справи в житті України...».

В 1907 році створено Українське наукове товариство (УНТ). Серед його членів виникли суперечки з приводу напрямку друкованого органу: одні вважали, що потрібно

продовжити традиції «Киевской старины» в журналі «Україна», який міг би стати друкованим органом УНТ, але більшість членів вважала, що слід видавати журнал суто наукового змісту. На загальних зборах УНТ було вирішено видавати свій науковий орган «Записки Українського наукового товариства», а часопис «Україна» припинив своє існування.

Таким чином, за 25 років існування «Киевской старины» вийшло 94 томи в 300-х щомісячниках та за 1 рік продовження з назвою «Україна» - 4 томи в 12 книжках.

У фондах Національної історичної бібліотеки України зберігаються та постійно використовуються читачами 1101 примірник «Киевской старины» в різних варіантах опрацювання та 83 примірники журналу «Україна». Це повні комплекти журналів.

Фахівці відділу читальних залів, а саме зали історії України, де знаходяться 170 примірників журналу, зробили аналіз використання цього унікального видання, що збереглося попри майже 130 років в доброму стані. Вони прийшли до висновку, що кожного року журнал «Киевская старина» замовляється читачами близько 2000-2500 разів.

Основна частина часописів надійшла до Бібліотеки в 1948-1950 рр. минулого століття з Одеської наукової бібліотеки, Комітету культпросвіти, Полтавської наукової бібліотеки, коли наша Бібліотека розпочала своє післявоєнне відродження.

Що стосується журналу «Україна», видання якого відновлено в 1914 році, як другий друкований орган УНТ, це зовсім інша історія, яка не стосується «Киевской старины». Але в 1993 році Інститут археографії АН України видав покажчик змісту за назвою: «Науковий часопис українознавства «Україна» (1907-1932)». Покажчик складається з двох частин. Перша охоплює зміст журналу за 1907, 1914, 1917-1918 рр. У другій частині подано покажчик матеріалів журналу за 1924-1932 рр., коли він був одним із провідних видань ВУАН і виходив під редакцією Михайла Грушевського. В цьому виданні журнал «Україна» 1907 р. подається як друкований орган УНТ. Всі названі видання зберігаються у фондах НІБУ і користувачі мають можливість їх вивчати.

У 2005 році Київський національний університет імені Тараса Шевченка підготував наукову працю стосовно «Киевской старины», що об'єднує монографію та два покажчика Марини Палієнко: «Киевская старина» у громадському та науковому житті України (кінець XIX– початок XX ст.)» (К., 2005).

Була спроба реанімувати «Киевскую старину» в УРСР в 70-х роках під назвою «Київська старовина». В 1972 році вийшло тільки 2 номери, НІБУ має це видання як щорічник Інституту археології АН УРСР.

Через 20 років, а точніше у 1992 році, почав виходити науково-популярний і літературний журнал «Київська старовина». Журнал задуманий як продовження традицій органу Київської старої громади у справі популяризації надбань українознавства. Засновники журналу – Центр пам'яткознавства НАН України і Українське товариство охорони пам'яток історії та культури.

З 2002 року журнал видається при Славистичному університеті, його головний редактор – П. Толочко. Бібліотека одержувала цей журнал з 1992 по 2009 роки.

Підсумовуючи зазначимо, що журнал «Киевская старина» і нині має підвищений попит у користувачів нашої книгозбірні, які часто звертаються до невичерпного джерела історичних, етнографічних, археологічних повідомлень і досліджень. Журнал «Киевская старина» - безцінна скарбниця фонду Національної історичної бібліотеки України.

Зворський С.Л., м. Київ

Співробітництво Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства з бібліотеками України в історико-краєзнавчій і науковій роботі

Від початку заснування Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства (УНДІАСД) у 1994 р. установа взяла курс на налагодження тісної взаємодії і співпраці з бібліотечними установами України. Це стало наслідком того, що й інститут, який репрезентує архівну сферу, і бібліотекарі працюють в одному напрямі – донесенні до користувачів інформації, що міститься в документах – опублікованих і неопублікованих і при цьому використовують тотожні форми і методи роботи. Напрямами такої взаємодії стали:

- участь співробітників інституту у різноманітних наукових форумах, що проводяться провідними бібліотеками України (конференціях, семінарах тощо);
- організація і проведення власних конференцій із залученням представників наукових бібліотек України;
- обмін науковими виданнями і довідковою літературою, у тому числі через обмінні і резервні фонди УНДІАСД та наукових бібліотек;
- співпраця з бібліотеками у підготовці і виданні бібліографічних покажчиків, у т.ч. історико-краєзнавчої тематики;

- співпраця у підготовці фахівців вищої кваліфікації шляхом захисту дисертацій співробітників наукових бібліотек у спецраді К 26.864.01 в УНДІАСД та участі співробітників інституту в якості членів спецрад, офіційних опонентів та авторів відгуків на автореферати дисертацій, що захищаються в інших спецрадах;

- рецензування співробітниками інституту студентських наукових робіт з бібліотечної, історико-краєзнавчої проблематики;

- публікація наукових статей, рецензій з бібліотечно-інформаційної і документознавчої тематики у продовжуваних виданнях УНДІАСД: «Студії з архівної справи та документознавства», археографічний щорічник «Пам'ятки», серійні видання «Історія архівної справи: спогади, дослідження, джерела», «Архівні і бібліографічні джерела української історичної думки», міжвідомчий науковий збірник «Архівознавство. Археографія. Джерелознавство», а також у професійній пресі, яку видають наукові бібліотеки України.

Крім перелічених напрямів, інститут плідно займається інформаційним та організаційно-методичним забезпеченням бібліотечно-бібліографічної та інформаційної діяльності в архівних установах України, впровадженню нових міжнародних і державних стандартів у цих сферах (цей напрям висвітлено у тезах А. Майстренко та Л. Одинокі).

Успішності реалізації бібліотечно-інформаційних напрямів роботи УНДІАСД, безперечно, сприяє те, що майже третина штатних працівників інституту мають вищу бібліотечну освіту, раніше працювали у бібліотечній сфері, у тому числі викладачами бібліотечних дисциплін і зберегли творчі стосунки з провідними бібліотеками. Це такі відомі у бібліотечній сфері вчені як С.Г. Кулешов, Л.П. Одинока, К.Т. Селіверстова, С.С. Артамонова, А.Л. Маньковський, А.А. Майстренко (Радзівіло), С.Л. Зворський, Л.Ф. Приходько, О.М. Загорецька, Т.В. Гуртовенко. Тривалий час плідно співробітничать з інститутом в реалізації різних наукових програм і досліджень такі відомі бібліотекознавці і документознавці, як доктори історичних наук, професори Л.А. Дубровіна, Т.І. Ківшар, М.С. Слободяник, Г.М. Швецова-Водка, кандидати наук, доценти О.Б. Виноградова, Я.О. Чепуренко, В.В. Терно та ін. Результативні робочі стосунки налагоджено і з керівництвом низки національних бібліотек України – ім. В.І. Вернадського (НБУВ), парламентською, історичною, медичною.

Хронологічно першими проявами стала участь співробітників УНДІАСД у наукових конференціях, які організовують бібліотеки. Керівництво інституту вважає такі наукові форуми важливим чинником поступу наукової думки та активною формою підвищення кваліфікації фахівців. Перші контакти в цьому напрямі зав'язалися і продовжують розвиватися саме з Національною історичною бібліотекою України (НІБУ).

Так, А.А. Радзівіло та Л.П. Одинока у травні 1997 р. виступили з доповідями на науково-практичній конференції «Бібліотечне краєзнавство у відновленні історичної пам'яті народу України», організованій спільно Інститутом підвищення кваліфікації працівників культури та цією бібліотекою. Конференція стала потужним імпульсом а активізації історико-краєзнавчої роботи в багатьох бібліотеках та архівах нашої країни. Наступним кроком стала співучасть інституту в організації і проведенні всеукраїнської наукової конференції «Архівна та бібліотечна справа в Україні доби визвольних змагань (1917–1921 рр.)», що відбулася в науково-довідковій бібліотеці центральних державних архівів 28-29 жовтня 1997 р. Тематика виступів на цій конференції була надзвичайно цікавою, піднімалися раніше невідомі пласти історії вітчизняної бібліотечної справи (майже всі вони базувалися на архівних документах). Важливим доповнення до конференції була й тематична виставка архівних документів і маловідомих опублікованих джерел.

Інститут активно включився в реалізацію Указу Президента України від 23 січня 2001 р. «Про заходи щодо підтримки краєзнавчого руху в Україні» та «Програми розвитку краєзнавства на період до 2010 року», затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України від 10 червня 2002 р. Помітним явищем в цьому напрямі стала виїзна чотириденна міжнародна наукова конференція з історичного краєзнавства «Архіви та краєзнавство: шляхи інтеграції», яку УНДІАСД організував 16-19 квітня 2003 р. у Трускавці. У цій конференції брали участь і кілька бібліотечних фахівців, зокрема, директор Вінницької обласної універсальної бібліотеки ім. К.А. Тімірязєва В.Ф. Циганюк, провідні фахівці НБУВ Н.Г. Солонська та Я.О. Чепуренко, головний бібліограф Центральної наукової бібліотеки Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна Н.М. Березюк, старший науковий співробітник Науково-дослідного центру періодики Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника О.Р. Дроздовська. До цієї конференції працівники інституту спільно з НБУ та Національною науковою медичною бібліотекою України видали краєзнавчий бібліографічний покажчик «Трускавець» (К., 2003), який хронологічно охоплює публікації за період з 1826 по 2002 рр., у тому числі польською і німецькою мовами і налічує 2728 позицій. В Україні мало знайдеться бібліографічних покажчиків, в яких історія і сьогодення населеного пункту, до того ж, порівняно невеликого (у Трускавці близько 30 тис. мешканців) були б висвітлені так вичерпно.

У рамках продуктивних книгообмінних контактів УНДІАСД з Національною парламентською бібліотекою України (НПБУ) через обмінно-резервний фонд бібліотеки інститут поповнив власний довідково-інформаційний фонд багатьма профільними виданнями, а з НБУ щороку отримує науково-допоміжний бібліографічний покажчик

«Історія України» та інші довідкові видання. Зазначені бібліотеки, в свою чергу, оперативно отримують численні друковані видання інституту.

Результатом співпраці УНДІАСД з НПБУ також стало видання праці І.Б. Матяш «Українські народні думи: дослідження, видання, виконавці» (К., 2008), що включає історіографічний нарис та бібліографічний покажчик (1701 документ). Раніше І.Б. Матяш у взаємодії зі НБУВ видала монографію «Українська архівна періодика 1920–1930-х рр.: історія, бібліографія, бібліометрія» (К., 1999), яку слід розцінювати як суттєвий внесок у вітчизняне пресознавство і ретроспективну бібліографію.

У спецраді УНДІАСД успішно захистили дисертації бібліотечні фахівці: В.Е. Лось та О.Ю. Кондратенко, Л.Г. Тупчієнко-Кадирова, Є.А. Чернецький. А праця співробітників УНДІАСД в якості офіційних опонентів на захистах дисертацій з історико-краєзнавчої, бібліотекознавчої, документознавчої тематики та як авторів відгуків на автореферати дисертацій, рецензій на кваліфікаційні (дипломні, бакалаврські, магістерські) роботи студентів навчальних закладів, що готують бібліотекарів, майже не піддається обчисленню, настільки багато таких прикладів.

Одним з останніх за часом вагомих здобутків у співпраці УНДІАСД та провідних бібліотек України стали підготовка до друку довідника «Архівні установи України» у 2-х томах. У т. 2, що складається з 2-х книг, зокрема, вміщено відомості про архівні підрозділи наукових бібліотек, зміст і склад їх фондів. Такого роду концентрована довідкова інформація про архівні багатства, що зберігаються у бібліотеках, уперше запроваджується в науковий обіг і, безперечно, сприятиме активізації використання цінної документної інформації, що акумульована в архівних підрозділах бібліотек України.

Зінькова І. Р., м. Київ

Популяризація краєзнавчих ресурсів, продуктів і послуг бібліотеки: проблеми та інноваційні рішення

З розвитком Інтернету і цифрових технологій все менше людей знаходять час для відвідин бібліотек з метою пошуку інформації, та все частіше використовують з цією метою інформаційні ресурси, як то пошукові системи, електронні каталоги, електронні бібліотеки. Тому сучасні бібліотеки, як важливе джерело знань, повинні відповідати вимогам користувачів: бути доступними, оперативними, цікавими.

Фонди бібліотек формувалися десятиліттями, деякі з них мають столітню історію, однак автоматизовані бібліотечні інформаційні системи (АБІС), такі як Ірбіс, Алеф та ін., використовуються бібліотеками лише останні 15-20 років і тому найчастіше до електронної системи вводяться лише нові надходження. А поряд з електронними каталогами продовжується використання карткового бібліотечного каталогу. І, як наслідок, значний масив фондів бібліотеки залишається недослідженим, закритим для читачів.

У 1962 р. в Національній історичній бібліотеці України засновано „Зведену картотеку матеріалів з історії міст і сіл України. На сьогодні цей каталог містить понад 290 тисяч карток.

Проблеми, які виникають у співробітників, дослідників і відвідувачів бібліотеки під час роботи з паперовим каталогом:

- наявність необхідної літератури можна встановити лише особисто завітавши до бібліотеки для самостійної роботи з каталогом;
- великі витрати ресурсів (час, людська праця) на пошук необхідної літератури та на обслуговування паперової картотеки;
- зношення карток каталогу: за роки існування деякі картки каталогу пошкодились, внаслідок чого з ними важко працювати;
- ризик пошкодження чи знищення картки користувачем;
- існує обмеження для одночасної роботи з каталогом декількох користувачів;
- виникає проблема незатребуваності фондів, через непоінформованість користувачів про їх наявність;
- відсутність цілісної, повної та актуальної інформації про книги.

Вирішення всіх цих проблем можливе при використанні інформаційних ресурсів. Як показав досвід бібліотеки, набір інформації з карток в систему Ірбіс не зовсім ефективний, оскільки швидкість цього процесу невелика. Тому керівництвом бібліотеки було прийнято рішення про створення імідж-каталогу, який вже розміщено на офіційному сайті бібліотеки. В рамках виконання робіт зі створення імідж-каталогу, також було відскановано, оброблено та опубліковано на офіційному сайті бібліотеки зведену картотеку матеріалів з Історії міст і сіл України.

У фондах бібліотеки знаходяться унікальні матеріали, пов'язані з краєзнавством, як то пам'ятні книжки губерній та округів, історико-статистичні описи церков та парафій та ін. Деякі з цих документів існують лише в єдиному екземплярі і знаходяться в

Національній історичній бібліотеці України. Вони є затребувані не лише українськими дослідниками і науковцями, але й фахівцями з-за кордону.

Однак, час та людський фактор позначаються на стані документів, тому доступ до них дуже обмежений. Використання електронних копій книг в читальному залі бібліотеки допомагає зберегти оригінали, захистити від пошкодження. До того ж, доступ до електронної копії може бути вільним для всіх користувачів.

При скануванні книг зберігалось 2 варіанти образів.

Перший варіант – „мастер-копія” з високою роздільною здатністю, яка зберігається і не використовується в поточній роботі. Вона може бути використана бібліотекою, наприклад, для якісного друку втраченої сторінки чи передруку книги, створення страхової копії на мікрофіші. Використання „мастер-копії” сторонніми особами не допускається, тому вона зберігається таким чином, щоб захистити від несанкціонованого доступу.

Другий варіант – електронна читацька копія. Вона має меншу роздільну здатність, якість зображення читабельна, але недостатня для друку. Файли зберігаються в PDF, DJVU чи JPG. Ці електронні копії можуть бути переглянуті тільки в читальному залі бібліотеки без права копіювання, сторінки помічені водяними знаками, що унеможливорює їх незаконний передрук. Варто зазначити, що електронними примірниками видань можуть одночасно користуватися одночасно кілька відвідувачів, а значить це вплине на задоволеність читацьких потреб.

З метою популяризації фондів Національної історичної бібліотеки України на офіційному сайті розміщено титульні сторінки електронних книг на краєзнавчу тематику та перші сторінки видань, оригінали яких зберігаються в бібліотеці.

Таким чином, очікуваним результатом виконання робіт зі створення імідж-каталогу є:

- надання до нього on-line доступу потенційним відвідувачам;
- оптимізація роботи бібліотеки;
- створення сприятливих умов для подальшого виконання ретроконверсії імідж-каталогу в систему Ірбіс.

Оцифрування книг має на меті:

- збереження рідкісних, старих, пошкоджених матеріалів від подальшого руйнування;
- підвищення рівня обслуговування відвідувачів;

- використання успішного досвіду створення сучасної електронної бібліотеки в Національній історичній бібліотеці України як прикладу для наслідування іншими установами;
- підвищення іміджу та рейтингових показників закладу.

Каракоз О.О., м. Київ

Кадрова політика у бібліотеках України в 20-30-х рр. XX століття

В умовах формування громадянського суспільства, забезпечення доступу до світових інформаційних ресурсів, проблема вивчення цензури вітчизняних бібліотеках набуває актуальності, оскільки аналіз змісту, засобів, а також наслідків української радянської бібліотечної цензури сприятиме якісно новому рівню знань про історію бібліотечної справи. Актуальність запропонованої наукової розробки посилюється також тим, що об'єктивне вивчення основних проявів державної і політичної цензури у всіх напрямках роботи бібліотек України, в тому числі і у здійсненні кадрової бібліотечної політики, сприятиме реконструкції історії бібліотечної справи України доби тоталітаризму.

Кадрова цензурна політика, що запроваджувалась у 20-30-х роках XX століття, деформувала як кадровий склад бібліотекарів, так і їх професійний та освітній рівень. Цьому значною мірою сприяли курси, організовані бібліотечним підвідділом впродовж червня – липня 1919 р., метою яких було перетворення бібліотекарів на реалізаторів радянської культурної політики. На цих курсах бібліотекарі засвоювали основні методи та засоби здійснення цензурного контролю над читачами відповідно до бібліотечної ідеології, якою визначались стратегічні завдання бібліотеки у радянському суспільстві.

У 1922 р. на засіданні Головполітосвіти порушувалося питання про підбір нових кадрів. Після нього Головполітосвітою 3 січня 1922 р. було прийнято циркуляр, згідно з яким мала відбуватися «чистка» бібліотечного персоналу.

Впродовж 20-30-х років проводились кадрові “чистки”, що мали репресивно-каральний характер, які розпочалися в перших роках радянської влади, коли виявляли осіб, неблагонадійних для радянської влади, серед яких опинився і Б. Борович – завідувач відділу Харківської громадської бібліотеки.

Під час здійснення „бібліотечного походу” (1929 р.) відбувались, крім “чистки фондів” репресивні акції, спрямовані проти бібліотекарів (так званих „прихованих ворогів

народу”)), які намагались зберегти від руйнування книжкові фонди. „Прихованих ворогів народу” було виявлено у Кременчуцькій громадській і Маріупольській центральній бібліотеках, Чернігівській державній бібліотеці, де, на думку організаторів походу, видавали читачам „контрреволюційну” та „шкідливу ” літературу, що підлягала вилученню з фондів книгозбірень. Подібна доля спіткала і завідувача Дніпропетровської центральної бібліотеки профспілки залізничників Староверова та його заступника Бертенєва, яких звинуватили у приховуванні антирадянської літератури, але насправді вони впродовж майже 10 років рятували книжкові фонди від знищення. Їх було засуджено на 8 і 6 років відповідно з конфіскацією майна й позбавлення у правах.

У цей час спостерігається формування нового покоління бібліотекарів, професійні якості та політичні погляди яких відповідали існуючій владі. У більшості випадків у бібліотеках працювали малокваліфіковані спеціалісти, які не мали навіть середньої освіти, але вони повністю поділяли ідеологічні позиції нової влади. Майже половина працівників сільських бібліотек мала початкову освіту, а решта – тільки домашню. Партійні та державні постанови було спрямовано на перетворення бібліотек із культурно-просвітницьких установ на центри систематичної пропаганди комунізму, що примушувало бібліотекарів використовувати у роботі з читачами методи, які повністю відповідали моральним нормам тоталітарного режиму. Кадрова політика спрямовувалась в першу чергу на появу в бібліотеках “політично свідомих” працівників. Диктатура пролетаріату, встановлена комуністами, вимагала від бібліотекарів виконання пропагандистської функції, розповсюдження серед читачів агітаційної та пропагандистської літератури з метою посилення ідеологічного впливу на читацький попит. Система комуністичного ладу 20-30-х років XX ст. змусила бібліотекарів забути про їх справжнє призначення і перетворила їх професію на непрестижну та низькооплачувану.

Таким чином, кадрова політика, що здійснювалась щодо бібліотечних працівників, призвела до “чисток” бібліотечного персоналу та їх перекваліфікації. Так званий „ефект цензора” вкорінювався у професіональній свідомості більшості бібліотечних працівників, тоталітарний лад поступово перетворював їх на реалізаторів радянської цензури, які гальмували процес формування загальнолюдських та особистісних норм поведінки і культури. Справжніх знавців своєї справи – бібліотекарів „старої школи”, звільняли з роботи, оскільки вони вважали своїм призначенням здійснення культурно-просвітницької діяльності, а своїм обов’язком – надання допомоги читачам у задоволенні їх інформаційних потреб, але не примушувати їх читати літературу догматичного змісту.

„Чистки” серед бібліотечних працівників здійснювались цілеспрямовано та планомірно на підставі антигуманних і антидемократичних законів, за допомогою репресій і терору проти бібліотекарів, які були справжніми знавцями своєї справи. Поступово кадрова цензурна політика, що запроваджувалась у бібліотеках, стала основним знаряддям репресивної системи правлячого режиму.

Кисельова В.П., м. Київ.

Новий бібліографічний путівник для дослідників історії України

Як відомо, вітчизняна система науково-допоміжних бібліографічних посібників (далі БП) охоплює різноманітні за змістом та призначенням, складом відображених документів ланки, тож створення метабібліографії, посібників типу „путівник по БП” в останні роки є актуальним напрямом у практичній бібліографічній діяльності провідних бібліотек країни. Зокрема, виникла об’єктивна потреба в комплексному узагальненні відомостей про сучасні джерела вторинного рівня, до яких найперше звертаються дослідники історії – архівні довідники (далі - АД) та БП з історії України. Про необхідність вирішення даної проблеми засвідчили результати наукового дослідження з цієї тематики [1].

В умовах використання сучасних інформаційних технологій зусилля наукових інституцій історичної галузі та бібліотечних установ зосереджені на підготовці й подальшому доповненні бібліографічних баз даних (далі – БД), які за функціонально-цільовим призначенням є інтегрованим бібліографічним ресурсом, що може постійно доповнюватися чи оновлюватися. Закономірно, що всі тематичні БД Національної історичної бібліотеки України (далі – НІБУ) є профільними для нашої установи і включають як поточну, так і ретроспективну бібліографічну інформацію. Ці БД не лише дозволяють швидко задовольняти професійні запити істориків, фахівців із спеціальних історичних дисциплін, краєзнавців, а також є основою для підготовки друкованих БП.

Методика створення тематичних БП в автоматизованому режимі на сьогодні нами вже напрацьована, широкому загалу представлені їх друковані версії на основі електронних БД у програмному забезпеченні ІРБІС. Це поточний БП „Історія України” за ... рік”, показчик другого ступеня „Краєзнавчі бібліографічні посібники бібліотек України”, тематичний БП „Теорія, методика і практика бібліотечного краєзнавства” [2] тощо.

Слід зауважити, що відсутність коштів іноді не дозволяє установам видавати галузеві БП на належному поліграфічному рівні та відповідним тиражем, проте необхідність існування друкованих посібників не викликає сумніву – з огляду на їх страхову функцію. Крім того, аналізуючи сайти наукових бібліотек України з метою вивчення особливостей представлення метабібліографічної інформації, О. Л. Промська зазначає, що у ряді своїх прикладів вона не наводить бібліографічні описи „...оскільки автор не переконаний в достовірності опублікованих на сайтах даних” [3]. Тож, незважаючи на всезростаюче впровадження у бібліографічну діяльність електронних технологій, є необхідність створення друкованих БП, що проходять відповідне редагування і рецензування.

Як приклад, розглянемо новий бібліографічний покажчик „Бібліографічні посібники з історії України та архівні довідники: 1991-2010”, підготовлений на основі автоматизованої БД, створеної у відділі історичного краєзнавства НІБУ спільно з кандидатом історичних наук О.А. Політовою [4]. Джерелами виявлення бібліографічної інформації до цього посібника слугували видання державної реєстраційної бібліографії, карткові та електронні каталоги вітчизняних наукових бібліотек, бібліографічні посібники провідних бібліотек України, веб-сайти архівних та інших галузевих наукових установ, вищих навчальних закладів. Названий посібник вміщує відомості про БП з історії України та АД, що видані друком за останні 20 років, і його структура висвітлює основні жанрово-тематичні аспекти цієї важливої частини інформаційної бази історичних досліджень та віддзеркалює схему індексації бібліографічних записів у БД, яка стала основою для даного видання. Відомості про вторинні документи згруповано в чотири основні розділи: 1. Загальні питання вітчизняної історії; 2. Посібники з окремих тем і періодів вітчизняної історії; 3. Посібники, присвячені вітчизняним історикам; 4. Архівні довідники.

Перші два розділи мають ряд підрозділів, рубрик і підрубрик, назви яких висвітлюють жанрові і семантичні особливості відображених інформаційних видань: 1.1. БП загальноісторичного характеру; 1.2. БП видань наукових установ, вищих навчальних закладів; 1.3. Покажчики змісту періодичних видань; 1.4. БП з історіографії, джерелознавства і спеціальних історичних дисциплін; 1.4.1 Бібліографія історичної бібліографії.

У другому розділі виокремлено підрозділи з історії регіонів, історії міст і сіл, історії підприємств тощо.

У третьому розділі БП „Бібліографічні посібники з історії України та архівні довідники” зареєстровані біобібліографії вітчизняних істориків, що видані в період 1991-2010 рр. Безперечно, результати бібліографічного опрацювання творчої спадщини істориків є суттєвим внеском у джерельну базу досліджень різних періодів вітчизняної

історії. Це важливе підґрунтя для підготовки навчальних програм з історіографії, джерелознавства, бібліографознавства, укладання біобібліографічних посібників.

Четвертий розділ охоплює архівні довідники, що надруковані у зазначений період. Частина БП і АД містить відомості з декількох наукових напрямів, проблем, тем вітчизняної історії, тож використана система посилань „див. також №...” дозволяє здійснити комплексний пошук видань з певної теми, тобто, легко встановити, які саме архівні довідники мають визначене тематичне спрямування. Аналіз змісту розділу 4 „Архівні довідники” показав, що в усіх типах АД можна знайти відомості з окремих тем і періодів історії України, наприклад: *опис* – „Архів Коша Нової Запорозької Січі. Опис справ (1713-1776)” (К., 1994); *каталог* – „Актові документи про Визвольну війну українського народу середини XVII століття: каталог документів, представлених для виставок, присвячених 350-річчю від початку Визвольної війни” (К., 1998); *путівник* – „Волинь - Східна Галичина. 1943-1944: путівник по польських та українських архівних джерелах. Т. 1.” (Варшава; К., 2003); *показчик* – „Фонди з історії Української повстанської армії в державних архівосховищах України” (Вип. 1. – К., 1999, вип. 2. – К., 2000); *тематичний перелік* – „Голодомор 1932-1933 рр. на Чернігівщині мовою документів” (Чернігів, 2003); *огляд* – „Розсекречені документи періоду нацистської окупації Сумської області 1941-1943 років: Огляд документів” (Суми, 2003). Статистичний аналіз зареєстрованих вторинних документів показав також, що загальна кількість БП з історії України і АД вже в середині 90-х рр. XX ст., порівняно з початком 90-х рр., зросла майже удвічі. Пік видання БП і АД припадає на 2002-2003 рр., коли розпочалася реалізація Програми „Архівні зібрання України” і активізувалася видавнича діяльність різних інформаційних установ. Опубліковані результати дослідження сучасних тенденцій у бібліографічному забезпеченні вітчизняної історичної науки показали активну Інституту історії України, Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса, Інституту українознавства ім. І. П. Крип'якевича, Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, його осередків у Львові, Чернігові, Острозі; Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства; університетських кафедр історії та історичних факультетів університетів, а також установ Національної системи науково-технічної інформації: Книжкової палати України, НБУ ім. В. І. Вернадського, Національної парламентської бібліотеки України, Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника, НБУ, Одеської національної наукової бібліотеки ім. О. М. Горького, Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка та багатьох обласних універсальних наукових бібліотек [5].

І, хоча видання „Бібліографічні посібники з історії України та архівні довідники: 1991-2010” не претендує на вичерпність, вважаємо, що загалом дана праця наочно ілюструє інформаційну діяльність бібліотек, архівів, музеїв, наукових і науково-дослідних установ історичної галузі та інших інституцій в окреслений період, а також висвітлює внесок окремих авторів у створення бібліографічної бази наукових досліджень з історії України. Особливістю цього посібника є не лише охоплення АД та ґрунтовних науково-допоміжних БП з історії України, а й подання відомостей про місцезнаходження переважної більшості цих видань разом з їх каталожними шифрами. У разі відсутності того чи іншого посібника у фонді НІБУ автори наводять інформацію з каталогів НБУ ім. В. І. Вернадського, Національної парламентської бібліотеки України, подають посилання на електронні адреси тих інформаційних установ, що представляють повні тексти БП чи АД. Тобто, користувачеві надається ще одна послуга: можливість без додаткових зусиль швидко отримати необхідну довідкову інформацію з тих видань, які знаходяться у відкритому доступі на сайтах бібліотек, архівів та інших установ. Сподіваємося, що наш посібник зацікавить наукових працівників у галузі історії, спеціальних історичних дисциплін; бібліотечних фахівців; викладачів, аспірантів, студентів навчальних закладів.

Повний текст презентованого видання та електронна БД з умовною назвою „Сучасні джерела з історії України”, що постійно доповнюється, розміщені на сайті НІБУ.

Література

1. Політова О. А. *Вторинна документальна інформація з історії України в бібліографічних посібниках і архівних довідниках 90-х рр. XX ст. - поч. XXI ст.: автореф. дис... канд. іст. наук: 27.00.02 / О. А. Політова; Держ. акад. кер. кадрів культури і мистецтв. — К., 2009. — 19 с.*
2. *Бібліографічні посібники з історії України та архівні довідники (1991-2010) : [Електронний ресурс] Режим доступу <http://www.dibu.kiev.ua/page.php?id=81>. - Назва з екрана. — Дата доступу 16 листоп. 2011 р.*
3. Промська О. *Метабібліографічна інформація на сайтах українських бібліотек / О. Промська // Термінологія документознавства та суміжних галузей знань : зб. наук. пр. - К. : Четверта хвиля, 2010. - Вип. 4. - С. 99-107.*
4. *Бібліографічні посібники з історії України та архівні довідники : 1991-2010 : наук.-допом. бібліогр. покажч. / ДЗ „Національна історична бібліотека України” ; уклад.: О. А. Політова, В. П. Кисельова. — К.: Вид. дім „Вініченко”, 2011. — 104 с.*
5. Політова О. А. *Сучасні тенденції у бібліографічному забезпеченні вітчизняної історичної науки / О. А. Політова // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. - 2010. - № 4. - С.44-51.*

Кітчак Т.Д., смт Бородянка Київської обл.

Из истории Немешаевского агротехнического колледжа

В Национальной исторической библиотеке Украины при поддержке Генерального директора Национальной исторической библиотеки Украины Скорохватовой Аллы Витальевны и непосредственном содействии сотрудников отдела справочно-библиографической и информационной работы Библиотеки: Ефименко Г.В., Новицкой А.И. автором была начата поисковая работа по истории создания в 1911 году сельскохозяйственной школы в селе Мироцкое Киевской губернии и присвоении ей имени статс-секретаря Петра Аркадьевича Столыпина.

В книге «Весь Юго-Западный край: экономический отдел Российской Экспортной Палаты» (1913 г.) обнаружена информация, косвенно подтверждающая, что современный Немешаевский агротехнический колледж, находящийся в посёлке городского типа Немешаево Бородянском районе Киевской области, в 1913 году в справочной литературе был зафиксирован как «Мироцкое начальное имени статс-секретаря П.А. Столыпина сельскохозяйственное училище» с указанием адреса: деревня Мироцкое Гостомельской волости, жителей 741. Расстояние до Киева 35 вёрст. Разъезд Мироцкое – 2 версты, Ворзель – 8 верст. Земский номер телефона № 11. Заведующий училищем – Козловский Григорий Никитович [2, с. 461] .

В разделе «Киевский уезд» содержится информация о Земском самоуправлении, где указывается, что Председателем Уездной Земской управы, которая располагалась по адресу: г. Киев, ул. Трёхсвятительская, 9, был Демченко Всеволод Яковлевич [2, с. 449], который непосредственно принимал участие в устройении сельскохозяйственной школы и сам был землевладельцем Киевского уезда: 666 десятин: село Бабки, Гостомельской волости и село Шибенное, Бородянской волости. Владельцем земель (1400 десятин) в селе Микуличи, Гостомельской волости и селе Мироцкое Бородянской волости был Кулик Моисей Андреевич.

В Государственном архиве Киевской области, при поддержке сотрудников архива: директора Каменевої С.А., заведующей читальным залом Кутно Р.А., сотрудников отдела справочного аппарата и учёта документов Вивич О.А, Забудской М.В., автором

данной работы обнаружены материалы о сельскохозяйственной школе в селе Мироцкое Киевского уезда.

Эта информация зафиксирована в Деле Киевской Уездной Земской управы за № 27 «О Мироцкой имени Статс-Секретаря Столыпина начальной сельскохозяйственной школе», начатом 3 октября 1911 года.

Ярким свидетельством и подтверждением тому служат оригиналы документов, находящиеся в деле.

На Первом очередном уездном Земском Собрании, состоявшемся 22 октября 1911 года, был одобрен представленный Управой доклад № 29 относительно устройства Мироцкой имени Статс-Секретаря Столыпина начальной сельскохозяйственной школы на пожертвованной земле Куликом М.А. при селе Мироцкое с ассигнованием необходимых для этой цели средств.

Первоначальные предположения Управы о постройке главного двухэтажного корпуса школы из дерева, обложенного кирпичем, впоследствии были изменены на такой же корпус, но каменный; ввиду последнего решения пришлось изменить первоначальные технические сметы и ходатайствовать о дополнительных ассигнованиях.

Такое ходатайство было возбуждено перед Департаментом Земледелия, которым вместо первоначального ассигнования в 10000 рублей назначено 30000 рублей, из которых 5000 рублей отпущены в текущем году, а 25000 рублей обещано ассигновать в 1913 г.

Здание главного корпуса школы торжественно освятили 6 сентября 1912 г. в присутствии семьи П.А. Столыпина, Начальника края – губернатора, многих главных земских и других лиц. Во время освящения школы Председателем Управы Демченко В.Я. было получено сообщение Поверенного землевладельца Николая Карловича фон-Мекка о пожертвовании 25 десятин земли для расширения земельного участка при школе.

Кроме главного корпуса были выполнены постройки скотного двора и конюшни, свинарника, ледника и погреба, а также заложен фундамент под корпус для квартир преподавательского персонала, который предполагалось закончить к лету 1913 года. Этот комплекс строений практически без изменений сохранился до сегодняшнего дня и является визитной карточкой Немешаевского агротехнического колледжа.

Приступая к открытию школы в 1912 году, Уездная Управа представила в Департамент Земледелия составленный ею проект устава Мироцкой школы. Одновременно с этим были напечатаны в Земской Газете и местных органах печати объявления об условиях приема учеников, а также был объявлен в одной общей

столичной газете и других специальных журналах вызов лиц для замещения должностей заведующего и двух преподавателей Мироцкой школы с высшим или средним сельскохозяйственным образованием. На сделанные предложения поступило 40 прошений.

На должность заведующего школы назначен из Кокорозинского сельскохозяйственного училища, Оргеевского уезда Бессарабской губернии Григорий Никитич Козловский и остальной персонал школы.

Всех прошений от учеников, желающих поступить в школу, подано 79, принято только 30, в том числе: 5 стипендиатов и 25 воспитанников. После экзаменов регулярные занятия для учеников начались с 27 октября 1912 года.

В архивных документах сохраняются материалы по переписке заведующего школы Г.Н. Козловского с Киевской Уездной Земской Управой, где на бланках документации школы четко просматриваются штампы школы с указанием ее названия и упоминанием имени Статс-Секретаря П.А. Столыпина. Во всей деловой переписке, содержащейся в деле № 27 от 3 октября 1911 года, имеются указания на то, что Мироцкая начальная сельскохозяйственная школа будет носить имя Статс-Секретаря [1, с.9]. В названии документа – описи предметов, мебели, приобретенных в августе-декабре 1912 года для оборудования школы (составленной 19 марта 1913 года), также упоминается имя Статс-Секретаря [1, с.36].

Месторасположение Мироцкой сельскохозяйственной школы совпадает с месторасположением современного Немешаевского агротехнического колледжа и это дает основание утверждать, что Немешаевский агротехнический колледж является преемником Мироцкой имени Статс-Секретаря А.П. Столыпина начальной сельскохозяйственной школы.

Использованные документы:

1. ГАКО. Ф. 1239. - Оп. 38. – Д. 27. – Л. 1-36.
2. *Весь Юго-Западный Край / Юго-Западное Отделение Российской Экспортной Палаты. – К., [1913]. – С. 449, 461.*

Краєзнавча робота як один із напрямів діяльності бібліотеки вишу (на прикладі ХДАК)

Із здобуттям Україною незалежності значно активізувалися наукові дослідження у царині національної культури та історії, у тому числі й краєзнавства, яке є важливим чинником вивчення історії та культури рідного краю [2]. Одним із перших нормативних документів у галузі бібліотечної справи незалежної України стало «Положення про краєзнавчу роботу бібліотек системи Міністерства культури і мистецтв України» (1991 р.), в основу якого покладено сучасну концепцію бібліотечного краєзнавства [4]. Не стоїть осторонь вивчення краєзнавства і бібліотеками вищих навчальних закладів, особливо значний внесок роблять вищі навчальні заклади культури. Основними їх завданнями стали наукові регіональні дослідження, просвітницька діяльність, популяризація краєзнавчих матеріалів, доведення їх до широкого загалу, участь у громадському житті.

Модернізована книгозбірня сучасного вишу – це його галузеве інформаційне середовище, що максимально (зважаючи на фінансові та кадрові можливості) доповнює традиційні напрями роботи із запровадженням інформаційно-комп'ютерних технологій (ІКТ): електронний каталог, електронна книговидача, віртуальна бібліографічна довідка, електронна виставка (нових надходжень, видань професорсько-викладацького складу вишу тощо), фонд електронних документів (підручників та інших навчально-методичних матеріалів), що уможлиблюють для користувачів усіх категорій цілодобовий доступ до необхідної інформації. Головний вектор діяльності бібліотек вищих навчальних закладів країни – читачецентризм та політика нарощування ресурсів шляхом розвитку корпоративних зв'язків між бібліотеками і придбання бібліографічних, реферативних і, що особливо важливо, повнотекстових баз даних на комерційних засадах [3].

Найстаріший в Україні державний вищий навчальний заклад культури IV рівня акредитації з багатими науковими, навчальними та творчими традиціями – Харківська державна академія культури [5] – за весь період функціонування підготувала понад 35 тис. спеціалістів на семи факультетах за 12 спеціальностями у галузі культурології, бібліотечознавства та інформаційної діяльності, документознавства, мистецтвознавства. До послуг користувачів Бібліотеки ХДАК – унікальний фонд (понад 300 тис. прим.), у якому представлені книги майже з усіх галузей знань, проблемно-орієнтовані бази даних,

створені бібліотекою згідно з профілем академії, а також запозичені електронні ресурси, які зберігаються у внутрішньовишівській локальній мережі.

У Бібліотеці до послуг користувачів – чотири абонементи (загальний, науковий, навчальний, нотно-музичної літератури), загальна читальна зала, чотири читальних зали при кабінетах спеціалізованих кафедр, довідково-бібліографічний відділ та електронна читальна зала. Бібліотека має багатогалузевий фонд: вітчизняну та зарубіжну наукову літературу, навчальну та довідкову за напрямками підготовки спеціалістів. У відкритому доступі виділено періодику, літописи книг, журналів, газет, нот. У структурі Бібліотеки функціонує сектор автоматизації (з 2007 р.) та відділи обслуговування, довідково-бібліографічний, книгозберігання, комплектування та обробки літератури. З 1996 р. ведеться електронний каталог (ЕК) на нові надходження [1].

У 1997 р. уперше в Україні в співпраці бібліотекарів, викладачів та студентів розроблено ЕК «Нотні видання» (понад 40 000 записів), який містить записи на нові надходження та фонд ретроспективних нотних видань (понад 10 тис. прим.). З 1997 р. нотні видання систематизуються за таблицями ББК, до них визначаються ключові слова для введення до ЕК. Він уможливорює пошук інформації на основі відомостей про видання та окремі твори за будь-якими ознаками. З 1997 р. існує доступ до ресурсів Інтернету. У 2000 р. розпочато формування ЕК ретроспективних видань «Бібліотечна справа та інформатика», бібліографічних баз даних (ББД) «Держава та право», «Систематична картотека статей», «Праці викладачів ХДАК», «Вища школа». З 2001 р. Бібліотека бере участь у корпоративному проєкті «Зведений каталог періодичних видань з бібліотечної справи, бібліотекознавства та бібліографознавства».

З 2002 р. Бібліотека ХДАК – активний учасник корпоративного проєкту «Зведений каталог періодичних видань бібліотек м. Харкова». Регулярно подається інформація до Зведеного каталогу нових надходжень до провідних бібліотек м. Харкова: «Бібліотечна справа. Бібліотекознавство. Бібліографознавство», з яким потім ознайомлюються викладачі та студенти. З метою популяризації видань викладацько-професорського складу академії Бібліотека бере участь у щорічних виставках «Наука, освіта, виробництво Харківщини» [1].

Вийшли в світ, підготовлені фахівцями Бібліотеки, біобібліографічні покажчики: «Василь Миколайович Шейко», «Наталія Феоктистівна Колосова», «Сергій Іванович Гордєєв», «Наталя Миколаївна Кушнарєнко» (серія «Видатні педагоги Харківської державної академії культури»), а також бібліографічні покажчики: «Друковані праці викладачів і співробітників Харківської державної академії культури» - Т.1, Ч.1, 2: (1947–1998 рр.); Т.2: (1999–2003 рр.); Т.3: (2004–2008 рр.); понад 40 наукових

статей. За дорученням керівництва академії проведено наукове дослідження джерельної бази публікацій фахових видань «Культура України», «Вісник ХДАК», результати якого відображені в науковій публікації «Бібліометричне дослідження джерельної бази публікацій фахових видань».

До послуг читачів – систематична картотека статей, тематичні та службові картотеки. На основі ББД здійснюється інформування читачів, виконання довідок. Щорічно читачам надається близько 8000 довідок, серед них – понад 1600 тематичних (значна частина – в автоматизованому режимі): «Українська культура: тенденції, еволюція, політика, традиції» (351 назва), «Книжкова торгівля в Україні» (117 назв), «Бібліотека в електронному середовищі» (98 назв), «Гуманізація вищої освіти» (80 назв). У 2008 р. Бібліотека перейшла на АІБС «УФД/Бібліотека».

Бібліотека Харківської державної академії культури успішно працює у сфері краєзнавства Слобожанщини, її набутки – вагомий внесок у скарбницю національної культури та історії.

Література:

1. Бібліотека Харківської державної академії культури. – Електрон. ресурс. – <http://libhdak.ho.ua/> – Назва з екрану.
2. Бібліотечне краєзнавство: нові технології: Матеріали міжнар. семінару, 22–23 берез. 2005 р. / Харк. держ. наук. б-ка ім. В.Г.Короленка; уклад.: Н.І. Полянська, В.О. Ярошик. – Х., 2005. – 102 с.
3. Клименко О.З. Основні напрями діяльності бібліотек вишів Міністерства культури і туризму України на сучасному етапі / О.З.Клименко, Н.А. Бачинська // Бібл. вісник. 2011. – № 4. – С.38-45.
4. Положення про краєзнавчу роботу бібліотек системи Міністерства культури і мистецтв України: Затв. наказом М-ва культури і мистецтв України № 314 від 11.06.1996 р. // Законодавство – бібліотекам України. Вип. 1: Загальні засади діяльності бібліотек / НПБУ. – К., 2000. – С. 168–172.
5. Харківська державна академія культури. – Електрон. ресурс. – http://center.crimea.ua/library_hdak/zbirnik.htm. – Назва з екрану.

Організація фонду обов'язкового примірника документів (краєзнавчого та місцевого)

Рівненська державна обласна бібліотека (далі РДОБ) – головний регіонально-інформаційний центр, депозитарій краєзнавчих та місцевих документів. Відповідно до Законів України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» (1995), «Про обов'язковий примірник документів» (1999) бібліотека отримує обов'язковий примірник документів (краєзнавчий та місцевий), які виходять на території області. Краєзнавчі та місцеві документи в 90-х рр. XX ст. надходили у бібліотеку здебільшого в одному примірнику та розподілялися за галузевим принципом, потрапляючи у відповідні структурні відділи: літератури з мистецтва, технічної літератури, літератури на іноземних мовах та ін. Таким чином, вони були розпорошені по фондах РДОБ, що заважало якісному та оперативному обслуговуванню користувачів документами краєзнавчої тематики і не сприяло їх збереженню. Виникла необхідність перерозподілу краєзнавчих і місцевих документів між структурними відділами РДОБ.

У 2009 році РДОБ були проведені заходи по організації фонду обов'язкового примірника документів(краєзнавчого та місцевого):

- організовано оперативне надходження нових документів, їх розподіл, зберігання та використання;
- виявлено, відібрано та перерозподілено обов'язковий примірник документів, що були у фондах бібліотеки, між структурними відділами.

Проведені заходи дозволили максимально повно сформувати фонд краєзнавчих та місцевих документів, раціонально його розмістити, надійно зберігати та оперативно надавати у користування читачам.

Робота проводилась у декілька етапів. На першому етапі були підготовлені регламентуючі документи «Положення про формування, зберігання та використання обов'язкового краєзнавчого та місцевого примірника документів» (далі «Положення...») та «Інструкція по відбору, розподілу, зберіганню та організації використання обов'язкового краєзнавчого та місцевого примірника документів» (далі «Інструкція...»).

Згідно з «Положенням...» визначено два основні відділи зберігання обов'язкового примірника документів (краєзнавчого та місцевого): відділ використання та зберігання

документного фонду (зберігає краєзнавчі документи до 1981 року виходу та місцеві видання незалежно від року видання) та відділ акумуляції краєзнавчих документів та бібліографії (зберігає краєзнавчі документи, що вийшли з друку починаючи з 1982 року). Обов'язковим визначається перший краєзнавчий або місцевий примірник документа, який надійшов до РДОБ (примірник з дарчим підписом автора чи упорядника визначається як обов'язковий в першу чергу). Він підлягає постійному зберіганню як такий, що є унікальним і має особливу цінність.

Другий етап передбачав перегляд книжкових фондів галузевих відділів РДОБ, виявлення першого примірника краєзнавчих і місцевих документів та написання індикаторів.

На третьому етапі роботи відділами зберігання обов'язкового (краєзнавчого та місцевого) примірника документів проводилась звірка індикаторів, які створювали галузеві відділи, з індикаторами книг наявних у відділах зберігання обов'язкового примірника документів. Книги, відсутні у відділах зберігання обов'язкового примірника, передавалися у відповідні відділи згідно «Інструкції...», наявні - залишалися за тими ж структурними підрозділами. Обов'язкові краєзнавчі та місцеві документи позначалися штампом «Обов'язковий краєзнавчий примірник» та маркувалися стрічками різного кольору: краєзнавчі - червоним кольором, місцеві видання – зеленим кольором, книги, що містять краєзнавчі відомості (главу, розділ, згадки на сторінках) позначалися стрічками жовтого кольору.

Завершальним етапом стало створення з індикаторів книг «Каталога обов'язкового примірника документа (краєзнавчого та місцевого)» який склав 3200 бібліографічних записів документів. Каталог поповнюється в міру надходження нових документів відділом використання та зберігання документного фонду і містить достовірну та вичерпну інформацію про наявні краєзнавчі та місцеві видання у фонді РДОБ.

Фонд обов'язкового примірника документів (краєзнавчого та місцевого) є фондом особливого зберігання. Одним із перспективних напрямів збереження документів є формування страхового фонду найцінніших краєзнавчих та місцевих документів на електронних носіях (CD-DVD-диски), який проводиться сектором «Історична Волинь» РДОБ.

Впорядковуючи фонд обов'язкового примірника документів, бібліотека водночас вирішує важливі соціальні завдання: гарантує збереження для нинішніх і майбутніх поколінь документної регіональної пам'яті та забезпечує доступ користувачів до всіх первинних і вторинних краєзнавчих документів.

Волинська літературна еміграція на сторінках газети «Українські вісті» (Німеччина, США: 1945-2000 рр.)

Серед письменників, які після Другої світової війни визначали український літературний процес поза Україною, вагомий внесок зробили літератори – вихідці з Волині (1), або ті, хто фактами своїх біографій були тісно пов'язані з цим прадавнім українським краєм. Однак об'єднувало їх не лише волинське походження та причетність до літератури, а здебільшого – спільна доля. Майже всі вони, про кого мова в цій статті, – ще й політичні емігранти. Відтак належали не просто до «літераторів поза Україною», а до літературного процесу «української еміграції», тобто «на вигнанні», «в блуканні». Ця триєдність – волинське походження, доля емігранта-вигнанця та причетність до літературного процесу в еміграції – й обумовила нашу увагу до відомостей про тих літераторів, які відповідають цій концепті, на сторінках еміграційних «Українських вістей».

Газета «Українські вісті» («УВ»), яка є об'єктом нашого дослідження, виходила в світ упродовж 55 років (1945-2000 рр.), спочатку в Новому Ульмі (Німеччина): 1945-1978 рр., а згодом – у Детройті (США): 1978-2000 рр. Це видання «політики, економіки, культури і громадського життя» відзначалося досить чулою увагою до теми літератури. Помітна участь у творенні «літературного обличчя» «УВ» належить літераторам, які мають волинське походження. Саме тема волинської літературної еміграції на сторінках «Українських вістей» і стала центром нашої уваги.

Це тема всуціль нова в історії української літератури, а відтак і недосліджена. Новизну нашого дослідження підтверджує вже той факт, що, оглядаючи сторінки усіх 3398 номерів газети, які вийшли за її 55-річну історію, нам вдалося встановити, що тема волинської літературної еміграції на сторінках видання так чи інакше «присутня» в понад 600 публікаціях, які нам вдалося розшукати. Це документи різних жанрів і різного тематичного спрямування (публіцистичні статті, художні твори письменників з Волині, які опинилися в еміграції, згадки про цих письменників і їхні твори в оглядах літературних подій, участь літераторів у громадських заходах, рецензії та відгуки на нові твори письменників-волиняків, доповіді на різних урочистих подіях в житті української еміграції, тощо).

Волинська літературна еміграція на шпальтах цього видання – це щонайменше сорок постатей. Серед них – чимало першорядних письменників. Причому волинська літературна еміграція на сторінках «Українських вістей» яскраво представлена в усіх

жанрах еміграційного літпроцесу другої половини 1940-х років минулого століття: у прозі – це Улас Самчук, Юрій Косач, Галина Журба, в поезії – Олег Ольжич, Леонід Мосендз, Олекса Стефанович, Оксана Лятуринська, в драматургії – Ігор Костецький, Авенір Коломиєць, Юрій Косач, у літературній критиці – Василь Гришко, Степан Гаєвський, Іван Коровицький, у публіцистиці – Петро Волиняк, Василь Гришко, Микола Сивіцький, у перекладацтві – Леонід Мосендз, Борис Олександрів та ін. Серед них – і троє представників славного роду Косачів – дві сестри і племінник Лесі Українки. Як бачимо, вже тільки цей, далеко неповний перелік імен підтверджує, що волинська земля може й повинна пишатися своїми літературними силами в еміграції.

Дослідження має заповнити «білі плями» і в царині літературного краєзнавства. З урахуванням відомостей, що їх ми знаходимо в публікаціях газети, мало б відбутися оновлення «літературної карти» принаймні п'яти областей України. Волинська літературна еміграція, як можемо зробити висновок з досліджуваних нами статей, представлена зокрема такими містами й містечками, як Дубно (*Гришко, Кибалюк, Коломиєць*), Млинів (*Сацюк*), Костопіль (*Мосендз*), Дермань (*Самчук*), Володимир-Волинський (*Коровицький*), Новоград-Волинський (*Ольга Косач-Кривинюк, Волков, Петро Волиняк*), Кременець (*Лятуринська, Самчук, Неприцький-Грановський*), Острог (*Огієнко, Лятуринська, Стефанович, Павлюк*), Ковель (*Ізидора Косач-Борисова, Юрій Косач, Міяковський, Васильківська, Одрач*), Корець (*Волков, Тоня Горохович*), Рівне (*Волков, Журба, Пазуняк*), Здолбунів (*Галина Журба, Нивинський*), Луцьк (*Мосендз, Певний, Радіон*), Житомир (*Стефанович, Гаєвський, Кибалюк*), Дубровиця (*Коломиєць*), Ізяслав (*Соколенко, Довгалюк*), Рівне (*Горліс-Горський, Самчук, Кибалюк, Волков*), Почаїв (*Гаєвський*), Гоща (*Волков*) та багатьма іншими населеними пунктами волинської землі, з якими пов'язані своїми життєписами письменники-емігранти.

Водночас це і розширення, а, по суті, створення нової цілісної мапи українських літературних центрів за кордоном – тих міст, з якими пов'язані життя і творчість письменників-волиняків (*волинян*), а це – Зальцбург (*Коломиєць, Сацюк, Волиняк, Олександрів*), Авгсбург (*Кибалюк, Горліс-Горський*), Вінніпег (*Ярмусь, Подворняк*), Париж (*Штуль*), Прага (*Ольжич, Стефанович, Самчук*), Братислава (*Мосендз*), Варшава (*Самчук, Коломиєць, Сивіцький*), Мюнхен (*Самчук*), Ганновер (*Костецький*), Новий Ульм (*Самчук, Горліс-Горський*), Торонто (*Волиняк, Самчук, Одрач, Олександрів*), Нью-Йорк (*Коровицький, Міяковський*), Чикаго (*Сацюк, Хміль*), Філадельфія (*Волков, Коровицький*), Лондон (*Одрач, Ярмусь*), Регенсбург (*Костецький*) тощо.

Вони вийшли з рідних і таких дорогих їм волинських домівок, аби волею долі назавжди опинитися в гостях у чужини – австралійських Сіднеї та Мельбурні, канадських

Торонто й Вінніпезі, американських Нью-Йорку та Філадельфії, аргентинському Буенос-Айресі, європейських Лондоні й Парижі... З рідним словом вони пройшли по всьому світу. Щоб зберегти це Слово, а в ньому – й Україну! Тема волинської літературної еміграції на сторінках газети «Українські вісті» – виразне підтвердження цьому.

Примітка:

1. Щодо Волині, то маємо на увазі історичні волинські та поліські землі, або так звану Велику Волинь і Волинське Полісся, на яких свого часу постала Волинська губернія. Нині – це сучасні Волинська, Рівненська та частини Житомирської, Хмельницької і Тернопільської областей. – Джерело: Цинкаловський О. Короткий передісторичний і історичний нарис Волині й Волинського Полісся / Олександр Цинкаловський // Стара Волинь і Волинське Полісся. – Вінніпег: Накладом товариства «Волинь», 1984. – С. 31–50.

Кононученко Л. І., м. Київ

ОУНБ як центри краєзнавчої інформації

Проголошення Україною незалежності зумовило зміни у духовному житті і розвитку національної культури, значно підвищилась роль бібліотек у відновленні історичної пам'яті народу, становленні його національної свідомості. Спостерігається процес активізації краєзнавчих аспектів обслуговування читачів. Збільшився випуск видань з різних проблем регіонального краєзнавства, посилилася увага до цих проблем з боку музеїв, дослідників краю.

Сучасні обласні універсальні наукові бібліотеки – загальнодоступні, соціокультурні установи, діяльність яких спрямована на впровадження новітніх інформаційних технологій, розвиток власних інформаційних ресурсів та забезпечення інформаційних потреб і запитів користувачів. Водночас це регіональні осередки краєзнавства, депозитарії краєзнавчої літератури, які здійснюють довідково-бібліографічну, видавничу та просвітницьку діяльність. Значна увага приділяється питанням історії, інтелектуальному та культурному потенціалу читачів, ролі та місця бібліотек в інформаційному суспільстві.

Поряд із традиційними формами роботи з читачами, бібліотеки формують сервери, створюють регіональні інформаційні портали, де окрім інформації про бібліотеку розміщуються відомості про край, природні ресурси, науковий, виробничий і культурний потенціал, що сприяє розповсюдженню позитивного іміджу регіону.

За результатами соціологічного дослідження «Задоволення інформаційних потреб користувачів обласних універсальних наукових бібліотек», проведеного кафедрою книгознавства і бібліотекознавства КНУКиМ у 2010 році на базах Донецької,

Житомирської, Львівської, Черкаської ОУНБ, відзначено значне зростання інтересу користувачів до краєзнавчих видань, в яких розкриваються питання історичного минулого, географічних особливостей, побуту, звичаїв тощо.

Краєзнавча діяльність бібліотек залишається тим видом роботи, що приваблює сучасного користувача (11,2%), поруч із одержанням різноманітних довідок (19,7%) та можливістю користування ресурсами мережі Internet (17%). Читацькі уподобання зумовлені зростанням інтересу до краєзнавчих видань із історії краю.

Серед відділів, до яких зверталися користувачі для задоволення інформаційних потреб, краєзнавчому відділу надали перевагу 16,7% респондентів після довідково-бібліографічного – 22,5% та відділу періодики 33,2%.

Простежується значне зростання інтересу громадськості до історії, сучасності та культурних особливостей свого краю.

Активний розвиток бібліотек як інформаційних, культурних центрів, орієнтований на входження до світового інформаційного простору.

На сучасному етапі обласні універсальні наукові бібліотеки створюють електронні краєзнавчі бази даних (ЕКБД, повнотекстові електронні бібліотеки краєзнавчих видань, регіональні інформаційні портали, на яких розміщена інформація краєзнавчого характеру, присвячена визначним історичним подіям регіону, а також суспільно-політичному та культурному життю, знаменним і пам'ятним датам. Ведеться кропітка робота з виявлення, зберігання та доведення до реальних і віддалених користувачів краєзнавчої інформації.

Науково-методичними службами бібліотек проводяться дослідження краєзнавчих фондів, їх відповідність запитам і потребам користувачів, вивчаються краєзнавчі інтереси читачів та роль бібліотек як провідних центрів краєзнавчої інформації в регіоні. Проводяться обласні краєзнавчі читання.

Важливими мотивами звернення до краєзнавчих джерел є наукова робота, навчання, фахова необхідність та самоосвіта. Незважаючи на ряд об'єктивних причин, насамперед пов'язаних з обмеженням обсягів надходжень, що викликало незначну розбіжність між рівнем задоволення потреб користувачів і можливостями бібліотек, книгозбірні спроможні на достатньому рівні задовольнити краєзнавчі потреби всіх категорій читачів.

Сучасні обласні універсальні наукові бібліотеки – це освітні, культурно-дозвіллієві, краєзнавчі центри, які на основі впровадження комп'ютерних технологій успішно реалізують інформаційну функцію, спрямовану на оптимальне забезпечення інформаційних потреб користувачів. Бібліотеки здатні реалізувати свою краєзнавчу функцію та представляти власну краєзнавчу бібліографічну продукцію.

Отже, бібліотечне краєзнавство залишається одним із пріоритетних напрямів діяльності бібліотек регіону і спрямоване на формування у громадян національної свідомості, патріотизму, поваги до витоків своєї історії.

Корнілова Л.Є., Супрун Д.Л., м. Київ

Розвиток медичної біографістики в Національній науковій медичній бібліотеці України

Активізація біографічних досліджень в Україні актуалізує проблеми інформаційно-бібліографічного забезпечення цього важливого розділу вітчизняної науки, а використання сучасних технологій дає можливість вирішувати проблеми, які постають, на якісно новому рівні. В наш час спостерігається підвищений інтерес до історії науки, у тому числі медичної, до дослідження життя і наукової спадщини вчених, які стояли біля її витоків та зробили вагомий внесок в її розвиток.

Біографічний жанр – напрям історико-бібліографічних досліджень, який активно розвивається зараз. Основною метою підготування біобібліографічних посібників є пропаганда досягнень регіональної та галузевої науки, створення інформаційної бази для вивчення історії окремих наукових дисциплін та збереження образів видатних вчених, які входять до світової та національної еліти.

Біобібліографія – один з найдавніших і традиційних видів бібліографії, що складається з біографічної та бібліографічної частин. Незважаючи на колективний характер сучасної наукової діяльності, вплив окремої особистості на одержані результати є значним і поєднання персональних та колективних біобібліографій як поточного, так і ретроспективного характеру відповідає вимогам часу.

Одне з найскладніших методичних питань біобібліографії – підбір персоналій для створення біобібліографічних посібників – вирішується на різних рівнях інформаційно-бібліографічної діяльності. Національна наукова медична бібліотека України (ННМБУ) в створенні власних біобібліографічних ресурсів основну увагу приділяє вченим, які підтвердили вагомість результатів своїх досліджень (захист кандидатської і докторської дисертацій, обрання в члени-кореспонденти та академіки АМН України).

ННМБУ започатковано видання серії «Медична біографістика»; вже побачили світ випуски біобібліографічного словника «Медицина в Україні. Видатні лікарі. Кінець XVII - перша половина XIX ст.» та «Медицина в Україні: Видатні лікарі: Друга половина XIX

століття. Літери А-К». До словників включено відомості про лікарів, які народилися та працювали в Україні; народилися і здобули освіту в Україні, але працювали за її межами; народилися в інших країнах Європи, але працювали в Україні. Варто звернути увагу на додатки до словників, зокрема: додаток №1 «Внесок українських лікарів у розвиток вітчизняної і світової медицини»; додаток №2 «Українські вчені-медики, що здобули науковий ступінь у вищих навчальних закладах Європи»; додаток №3 «Вихованці Києво-Могилянської Академії»; додаток №4 «Медики - у царині перших бібліотек і музеїв»; додаток №5 «З історії заснування медичних установ та навчальних закладів в Україні» тощо.

Наступним етапом роботи став випуск серії біобібліографічних покажчиків «Славні імена української медичної книги: Медичні бібліотеки України в особах, документах, бібліографії», першим в якій став біобібліографічний нарис «Раїса Іванівна Павленко» В даній серії було видано покажчики: «Юрій Григорович Віленський»; «Братусь Василь Дмитрович»; «Криштопа Борис Павлович»; «Матвєєва Ганна Петрівна»; «Мерков Аркадій Михайлович. Камінський Лев Семенович. Птуха Михайло Васильович».

Подальший розвиток отримало видання біобібліографічних матеріалів, присвячених окремим науковим колективам. У 2010 році до 170-річчя створення Товариства київських лікарів, розпочато роботу з пошуку і збору матеріалів, в яких знайшли відображення різноманітні аспекти заснування та діяльності Товариства. В цьому ж році був виданий покажчик «Товариство київських лікарів» і започатковане видання наступної серії «Товариство київських лікарів в персонах». Видання серії містять бібліографію наукових робіт, літературу про життя і діяльність вчених, про наукові школи, засновані ними, про внесок в розвиток вітчизняної науки київських лікарів XIX і XX століть. В цій серії видано покажчики: «Лікарська совість» м. Києва початку XX століття: До 150-річчя від дня народження Теофіла Гавриловича Яновського» і «Караваєв Володимир Опанасович. До 200-річчя від дня народження». Серійні біобібліографічні видання мають однаковий формат, поліграфічне оформлення та уніфіковану структуру.

ННМБУ видає посібники, присвячені окремим лікарським спеціальностям, наприклад «Відомі постаті в медичній та демографічній статистиці України».

Як відомо, серед біобібліографічних видань найчастіше видаються персональні покажчики або посібники. Персональний покажчик «Микола Михайлович Амосов. Легенда світової науки» нагороджений Почесною відзнакою Української бібліотечної асоціації «Бібліографічний посібник 2010 р.». Покажчик «Микола Іванович Пирогов. Николай Иванович Пирогов (1810-1881). До 200-річчя від дня народження», видано в друкованому виді та на CD. На сайті бібліотеки виставлений електронний

біобібліографічний покажчик «Анатолій Миколайович Зелінський». - Режим доступу : URL : <http://www.library.gov.ua/html/iiiaeie.html>.

Усвідомлюючи потреби і вимоги часу, окрім традиційних форм роботи бібліотека створює комп'ютерні бази даних (БД). Розпочато роботу над створенням БД «Джерела медичної біографістики» і «Календаря знаменних і пам'ятних дат». Створюючи БД, необхідно було визначити черговість освоєння джерел і скласти орієнтовні переліки найважливіших з них. Така робота вимагає залучення значної джерельної бази, формування великих за обсягом масивів інформації. Біографічна продукція багатогранна, з одного боку вона може бути явною, доступною кожному користувачу, з іншого - прихованою в документальному масиві, у формі окремих, неорганізованих відомостей про документи біографічного характеру. Не всі джерела, що містять біографічну інформацію, є власно біографічними. Проходячи систематизацію за існуючою бібліотечною класифікацією, вони потрапляють в розділ «Персоналії», знаходячи відображення в систематичних каталогах бібліотеки. Але саме ці джерела, які за формальними ознаками не можна вважати власно біографічними, містять цінні біографічні відомості, на пошук яких дослідники іноді витрачають багато часу і, на жаль, ці пошуки не завжди бувають плідними.

У БД «Джерела медичною біографістики» збираються і упорядковуються бібліографічні дані про джерела інформації, в яких надаються біографічні відомості про осіб, які увійдуть до «Календаря знаменних і пам'ятних дат». «Календар» планується готувати з допомогою програми ІРБІС і встановлення зв'язку між двома БД надасть можливість користувачам отримувати оперативні дані про видатні постаті у вітчизняній медицині, джерела інформації, які містять біографічні матеріали, проводити біографічні дослідження, готувати різні види бібліографічних і біобібліографічних документів. На основі накопиченої в БД інформації в 2011 р. був виданий покажчик «Імена в медицині у відгомоні часу, 2011 р.». Це перше видання «Календаря знаменних і пам'ятних дат», присвячене ювілейним датам видатних діячів вітчизняної і світової медичної науки. В наступному році планується видання першого випуску покажчика «Джерела медичної біографістики у фондах ННМБУ», який надасть інформацію про видання, що містять біографічні відомості про видатних медиків України, у фондах бібліотеки.

Таким чином, досягнення у галузі біобібліографії та впровадження нових комп'ютерних технологій у бібліотечну справу в Україні дозволяють обґрунтовано підійти до розв'язання багатьох теоретичних і практичних завдань інформаційного забезпечення біобібліографічної діяльності, створення біографічних та бібліографічних БД, їх взаємодії та взаємозалежності.

Котуз Т.В., м. Вінниця

Популяризація краєзнавчих ресурсів – важливий сегмент діяльності сучасної наукової бібліотеки

(з досвіду роботи Вінницької ОУНБ ім. К.А. Тімірязєва)

*“Пізнай свій край...себе, свій рід,
свій нарід, свою землю і ти
побачиши свій шлях у життя...”*

Г. Сковорода

Одним із пріоритетних напрямів краєзнавчої діяльності Вінницької обласної універсальної наукової бібліотеки ім. К.А. Тімірязєва є популяризація знань про регіон, його історію і сьогодення. З цією метою використовується цілий комплекс форм і методів роботи, зокрема: підготовка і видання бібліографічних посібників, проведення різноманітних творчих акцій, створення власних інформаційних продуктів краєзнавчого характеру та їхнє представлення в мережі Інтернет. Це, безсумнівно, сприяє зростанню популярності бібліотеки, її престижу серед мешканців територіальних громад області, зміцненню зв'язків з різними громадськими, передусім, краєзнавчими організаціями, установами культури, місцевими ЗМІ.

Цінним надбанням нашої бібліотеки є її краєзнавчий фонд, який містить не лише сучасні видання, але й рідкісні книги та часописи Поділля кінця XIX – початку XX ст., що складають “золотий фонд” обласної книгозбірні. Основним критерієм формування краєзнавчого фонду є максимальна повнота його поповнення документами та матеріалами про край. Важливим краєзнавчим довідково-бібліографічним ресурсом є традиційний зведений краєзнавчий каталог, який надає можливість здійснювати багатоаспектний пошук документів про всі сфери життя Вінницької області.

Бурхливий розвиток нових інформаційних технологій останнього десятиліття, сприяв створенню у бібліотеці електронного каталогу з широким представленням в ньому літератури краєзнавчого характеру. Краєзнавчі джерела відображені і в низці електронних баз даних (ЕБД), зокрема: «Література про Вінницьку область», «Козацтво», «Календар знаменних і пам'ятних дат», «Стус», «Голодомор», «Бібліотека», «Персоналії» тощо. Крім того, бібліотеки Вінниччини постійно поповнюють «Вінницький інформаційний портал» та «Краєзнавчий блог». Комфортність інформаційного середовища, наявність власних інформаційних продуктів дає змогу одночасно презентувати різні краєзнавчі джерела та

забезпечує можливість самостійного отримання краєзнавчої інформації користувачами бібліотеки, у тому числі й віртуальними.

Важливою формою краєзнавчої діяльності бібліотеки є проведення науково-практичних конференцій. Дослідження та розвідки вінницьких краєзнавців висвітлюються на таких форумах всеукраїнського та міжнародного значення, що уже традиційно, кожних два роки проходять на Вінниччині як на базі ОУНБ ім. К.А. Тімірязєва, так і провідних книгозбірень області. Широкого резонансу серед краєзнавчої громадськості набули конференції «Краєзнавство в системі розвитку духовності і культури регіону» (2008); «Краєзнавство: історичний досвід та перспективи розвитку» (2010), матеріали яких представлені в електронному вигляді на сайті бібліотеки та видані окремими збірниками.

Щорічно в області проходять заходи з вшанування видатних постатей вінницької землі. Серед таких імен: М. Коцюбинський, М. Стельмах, В. Стус, Г. Танцюра, С. Руданський, М. Леонтович та ін. (всього 16 осіб). Крім того, відмічаються ювілейні дати й інших відомих краян.

Традиційними на Вінниччині стали Стусівські читання, присвячені поету-земляку, Герою України В. Стусу, які Вінницька ОУНБ ім. К.А. Тімірязєва започаткувала 1989 року однією з перших в Україні. Вони проводяться в обласній бібліотеці та книгозбірнях області, на батьківщині поета у с. Рахнівка, що на Гайсинщині, у Вінниці на майдані ім. В. Стуса біля його пам'ятника. До 70-річного ювілею видатного земляка ОУНБ ім. К.А.Тімірязєва видала фундаментальний бібліографічний покажчик «Постать Василя Стуса над плином часу»(2008). Без перебільшення можна сказати, що на сьогодні це найповніший посібник, присвячений поету.

Майже п'ятдесят років бібліотека видає хронологічний довідник «Знаменні і пам'ятні дати Вінниччини». Видання інформує про важливі події в історії області, ювілеї видатних уродженців краю та діячів, які життям і діяльністю пов'язані з Вінниччиною. Щорічно видаються бібліографічні покажчики у серіях: «Наші видатні земляки», останнім часом започатковано нові серії – «Творчі імена Вінниччини» та «Діячі культури і мистецтв».

Завдяки співпраці обласної наукової бібліотеки, Державного архіву Вінницької області побачив світ біобібліографічний покажчик «Творець архітектурної історії Вінниці початку ХХ століття», присвячений 150-річчю від дня народження архітектора Г.Г. Артинова, з електронним додатком архівних матеріалів (CD-диск).

Не менш цікавим виданням для туристів та гостей міста, області є двомовний краєзнавчий довідник-алігат «Вінниччина туристична», в якому представлена інформація про найбільш привабливі туристичні куточки Вінниччини, археологічні, архітектурні,

історичні пам'ятки, віковічні народні традиції, обряди, звичаї та подані відомості про видатні постаті, що прославили наш край далеко за його межами.

Серед нових видавничих проектів бібліотеки – альманах “Подільський книжник”, два перших випуски якого побачили світ за сприяння Вінницької обласної державної адміністрації накладом 1000 примірників кожний. До кінця року вийде з друку третій випуск альманаху. Ці унікальні видання знайомлять книголюбів з минулим і сьогоденням книжкового життя Подільського краю та містять інформацію про раритети, у першу чергу із фондів обласної наукової бібліотеки. Як правило, у підготовці кожного випуску беруть участь науковці вінницьких ВНЗ, провідні фахівці ОУНБ ім. К.А. Тімірязєва, Державного архіву Вінницької області та Обласного краєзнавчого музею. Родзинками випусків стали описи колекцій родової бібліотеки Потоцьких з Тульчина, книг з автографами відомих українських діячів та педагогічних журналів дореволюційної Російської імперії із фондів ОУНБ ім. К.А. Тімірязєва.

Нещодавно, завдяки великій пошуковій роботі працівників відділу літератури та інформації з питань краєзнавства і науковців Вінницького державного педагогічного університету ім. Михайла Коцюбинського (С.Д. Гальчак, В.В. Кокус, Т.Р. Соломонова) видано науково-допоміжний бібліографічний покажчик “Кабінет виучування Поділля – яскрава сторінка краєзнавчого руху на Вінниччині”. На сьогодні це перша спроба представити громадськості найповнішу інформацію про розвиток краєзнавства на Вінниччині у 20-х рр. ХХ ст.

Популяризація краєзнавчих знань – є цілеспрямованою діяльністю бібліотеки. З метою об'єднання краєзнавців області та користувачів бібліотеки, небайдужих до збереження національної культури і духовності, обміну досвідом краєзнавців, розвитку краєзнавчих досліджень на Вінниччині та популяризації краєзнавчих знань серед широкого кола громадськості при відділі літератури та інформації з питань краєзнавства бібліотеки створено науково-краєзнавчий клуб “Дослідник краю”.

Вінницька обласна книгозбірня удосконалює давно перевірені традиційні форми популяризації краєзнавчих знань та впроваджує нові, з широким застосуванням сучасних інформаційних технологій.

Красножон В.М., Кисельова С.В., м. Київ

Електронна мозаїка краєзнавчих бібліографічних ресурсів

(огляд бібліографічної продукції на сайтах бібліотек України для дітей)

Цікавою історією та сучасним життям, багатими традиціями та неповторною красою оповитий кожний куточок України. Поєднуючи навчання та дозвілля дітей, бібліотеки знайшли свою нішу для формування інтересів та потреб у краєзнавчій інформації. Бібліотечні працівники постійно наповнюють краєзнавчу діяльність новим змістом, інноваційними підходами, різноплановими ефективними формами.

Результатом упровадження інформаційних технологій у діяльність дитячих бібліотек стало створення електронних краєзнавчих інформаційних ресурсів, значну частину яких становить бібліографічна продукція. Це безмежне поле діяльності, багатогранне і невичерпне. Комплекс бібліографічних видань є своєрідним компасом, який допомагає дітям розпочати пошук інформації про край, зорієнтуватися в матеріалах, які мають практичну цінність та пізнавальне значення.

Ефективною формою представлення краєзнавчих матеріалів на сайтах дитячих бібліотек стали комплексні ресурси, в яких тексти, фотографії та бібліографія поєднані в єдиний блок: Чернігівська («Край, де ми живемо»), Херсонська («Тавріка»), Хмельницька («Подільські джерела»), Кіровоградська («Краєзнавча сторінка»), Житомирська (Житомирщина краєзнавча), Львівська («Усе про Львів»), Миколаївська («Моя Миколаївщина»), Харківська («Краєзнавчий дайджест») обласні бібліотеки для дітей, Краматорська («Твоє місто») та Запорізька («Запорожский край») центральні міські бібліотеки, Березнівська центральна районна дитяча бібліотека («Мій край»).

Упродовж останніх років популярними універсальними довідково-бібліографічними виданнями залишаються календарі знаменних та пам'ятних дат регіонів. Так, своєрідними путівниками краєзнавчих подій стали «Краєзнавчий календар» (Житомирська ОДБ), «Календарі знаменних і пам'ятних дат Кіровоградщини» (Кіровоградська ОДБ), «Знаменні і пам'ятні дати Херсонщини» (Херсонська ОДБ). Головна мета цих видань, розміщених на сайтах бібліотек, через подання фактографічних відомостей з бібліографічною інформацією, - представити святкові події та ювілейні дати краю, ознайомити зі знаменними історичними віхами, відкрити цікаві яскраві постаті уродженців регіону.

Кожна область України багата своїми традиціями, то ж бібліотеки прагнуть якомога привабливіше представити історичне краєзнавство електронними інформаційно-бібліографічними ресурсами. Заслужують на увагу випуски «Краєзнавчого дайджесту» (Харківська ОДБ), що допомагають усім зацікавленим більше дізнатися про минуле та сьогодення Харківщини. Повнотекстові добірки матеріалів з історії міста «Літопис Херсона» привертають увагу віддалених користувачів до сайту Херсонської ОДБ. Віртуальна подорож містом «О, город, хто дал тебе имя?» Краматорської ЦМБД дає можливість більше дізнатися про історію заснування та розвиток міста Краматорська Донецької області. Розповіді з довідника юного краєзнавця «Що, вулице, є в імені твоїм...» Вінницької ОДБ, знайомлять дітей як з історією вулиць м. Вінниці, якими вони щодня подорожують, так і з життям та діяльністю видатних особистостей, на честь яких вони названі.

Представляючи бібліографічні матеріали природничого змісту, бібліотеки намагаються прищепити юним любов до рідної землі та необхідність її збереження. Краще пізнати природні перлини нашої країни, здійснити захоплюючі віртуальні подорожі заповідними стежками України допомагає серія веббіографічних дайджестів «Жемчужини України», що створюються в Миколаївській центральній міській бібліотеці для дітей. Огляди-бесіди «Сади та парки Черкащини» (для учнів 7-9 кл.), рекомендаційний список літератури «Рослинний і тваринний світ Черкащини» (для учнів 7-9 кл.), краєзнавче дос'є «Екологічні проблеми Черкащини» (для учнів 7-9 кл.), краєзнавчі оповідки та розповіді «Природні заповідники і заказники Черкащини» (для учнів 6-8 кл.), «Гідрологічні пам'ятки Черкащини» (для учнів 7-9 кл.), інформаційний вісник «Ріки Черкащини» (для учнів 5-6 кл.) – це далеко не повний перелік форм бібліографічних посібників, за допомогою яких Черкаська ОДБ привертає увагу користувачів до природно-заповідного фонду області, охорони пам'яток природи загальнонаціонального та місцевого значення, екологічних проблем Черкащини та шляхів їх вирішення.

Різновидом бібліографічних електронних посібників, які можуть слугувати прикладом творчого підходу бібліотекарів, є видання мистецтвознавчого спрямування. Біобібліографічний покажчик «Сузір'я митців Миколаївщини» розміщує на своєму сайті Миколаївська ОДБ. Невеликі нариси про життєвий і творчий шлях, фотопортрети, списки літератури та репродукцій вже подано про 18 місцевих художників, діяльність яких відома не лише у регіоні, а й поза його межами. Учням, вчителям та всім шанувальникам творчості Катерини Білокур адресується довідка «Нагороджена долею» Тернопільської ОДБ, в якій представлено літературу про мужню жінку, талановиту майстриню пензля. На сторінці «Славетні імена нашого краю» Житомирської ОДБ представлено інформаційні

бібліографічні довідки про визначних композиторів, творчість яких пов'язана з областю: Олександра Білаша, Бориса Лятошинського та Святослава Ріхтера.

Найбільше розповсюдження серед електронної бібліографічної продукції отримали видання, присвячені літературному краєзнавству. Вміле поєднання різних типів бібліографічних посібників, які доповнюють один одного, створюють єдиний літературознавчий простір України, що знайомить з видатними представниками на ниві літератури та їхніми творчими доробками. Наочною візитівкою літературного середовища краю стають літературні карти, які є своєрідною хронікою літературного життя регіону. Такі електронні путівники у Мережі представляють Тернопільська, Чернігівська, Львівська обласні бібліотеки для дітей. Крім того, як правило, літературознавчі бібліографічні посібники на сайтах бібліотек виділено в окремі блоки, що відразу привертає до них увагу і пробуджує у дітей інтерес до пізнання та читання творів місцевих авторів. Заслужують на увагу різножанрові бібліографічні ресурси Житомирської ОДБ («Літературна Житомирщина»), Миколаївської ОДБ («Миколаївські письменники – дітям»), Хмельницької ОДБ («Письменники Хмельниччини»), Черкаської ОДБ («Черкащина літературна»), Чернігівської ОДБ («Дитячі письменники Чернігівщини»).

Окремо слід відзначити, що, підтримуючи традиційну для бібліотек меморіальну функцію, Кримська республіканська дитяча бібліотека ім. В.Н. Орлова та бібліотеки-філії № 7 ЦБС для дітей м. Севастополя ім. Г.О. Черкашина на своїх сайтах розміщують значні масиви бібліографічної інформації на вшанування пам'яті видатних письменників, ім'я яких носять книгозбірні.

Важко переоцінити в дитячому житті значення гри. Позитивні результати дають ігрові методики і в рекомендаційній бібліографії. Різноманітну бібліографічну українознавчу продукцію готує і представляє на своєму сайті Національна бібліотека України для дітей. Так, ефективно використовується електронний бібліографічний ресурс, створений у формі заочного краєзнавчо-туристичного походу для дітей 12-15 років «Сім природних чудес України». За допомогою цього ресурсу можна здійснити віртуальну екскурсію до найкращих природних пам'яток України, визначених під час загальнонаціональної акції «7 чудес України».

Отже, слід зазначити, що сьогодні завдання бібліотек - не тільки збирати і зберігати документи про край, а й зробити їх доступними для користувачів. Ми сподіваємось, що, постійно розвиваючись та втілюючись у нові форми, бібліографічна електронна продукція, що вже давно вийшла за стіни книгозбірні, стане вагомою частиною як українського сегменту Інтернет, так і складовою світових інформаційних ресурсів,

показуючи історично значиме, архітектурно витончене, природничо привабливе, красиве та унікальне обличчя держави, в якій ми живемо.

Левко Н.С., м. Київ

Стан та перспективи організації збереження документів у НІБ України

Національна історична Бібліотека України упродовж свого понад 70-річного існування стала всеукраїнською скарбницею історичної та історико-краєзнавчої літератури, єдиною в державі спеціалізованою бібліотекою, що збирає, науково опрацьовує, організує, зберігає та надає можливість вченим і широкому загалу користувачів використовувати свої фонди.

Головним завданням Бібліотеки, як депозитарія загальнодержавного значення, є збереження унікальних фондів в процесі їх використання. Збереження фондів включає кілька процесів: перший – власне бібліотечні види робіт – облік і систематична перевірка фондів, збереження під час комплектування фонду і обслуговування читачів, запобігання пошкодженням, розкраданням і втратам книг; другий – консервація документів, тобто збереження у спосіб превентивної консервації, стабілізації, реставрації і виготовлення копій. Тобто, питання збереження документальних ресурсів нашої унікальної книгозбірні є пріоритетним, оскільки значну частину фонду становлять документи категорії видань рідкісної та цінної книги.

Важливим напрямком довготривалого збереження фондів має стати превентивна консервація, тобто проведення профілактичних заходів з метою регулярного догляду за станом фондів, впровадження нових технологій превентивної консервації. Необхідно забезпечувати контроль за режимом і умовами зберігання документів при експлуатації фондосховищ.

Радикальним вирішенням питань збереження документальних ресурсів є переведення інформації на новітні види носіїв, створення страхових фондів. При цьому на державному рівні необхідно визначитися, які саме носії інформації мають вважатися для нас пріоритетними.

Для створення страхових фондів необхідна законодавча база та фінансування. Нині державні бібліотеки (в тому числі і НІБУ) недостатньо забезпечені обладнанням, матеріалами і фахівцями для проведення робіт по захисту фізичного стану документів на сучасному рівні, але за рахунок спонсорів та меценатів, зокрема, реставраційного центру Національного історико-культурного заповідника Києво-Печерської Лаври, нам вдалося

створити електронні версії 5-и документів відділу СРЦК (стародрукованих, рідкісних і цінних книг), серед яких найдавніша книга XV ст. “Помянник” та 7-и документів з фондів інших відділів. На базі НІБ України Київська духовна академія і семінарія створила електронну версію “Трудов Киевской духовной академии”. Разом з компанією “Електронні архіви України” (ЕЛАУ) за підтримки Міністерства культури України, Молодіжної ГО “Асоціація молодих науковців “Інтелектуальне лідерство”, Української бібліотечної асоціації здійснюється сканування частини фонду рідкісних та цінних книг, це, зокрема, пам’ятні книги губерній та округів, історико-статистичні описи церков та парафій, видання “Древности Украины”.

Власними силами відскановано 5 документів відділу довідково-бібліографічної та інформаційної роботи, зокрема “Киевский календарь на 1901 г.”, “Адрес-календарь и справочная книжка Полтавской губернии на 1901 год”. Ця робота буде здійснюватися постійно, але було б краще, якби наша Бібліотека мала для цього професійний прилад, а не звичайний сканер. Створення страхового фонду сприятиме збереженню цінних та рідкісних видань та зробить можливим використання наших унікальних краєзнавчих фондів в електронному режимі.

Значно поліпшило стан збереження бібліотечних ресурсів в процесі обслуговування користувачів відкриття в Бібліотеці центру ксерокопіювання. Це активізувало роботу по обслуговуванню користувачів Бібліотеки, зменшило ризик крадіжки документів та їх псування, але і додало додаткових проблем. Суттєве погіршення фізичного стану деяких документів вимагає встановлення обмежень щодо ксерокопіювання особливо цінних документів. Це створює конфліктні ситуації з користувачами щодо задоволення вимог на ксерокопіювання.

Враховуючи наші реалії, основним в роботі по збереженню фондів НІБ України є створення належних умов зберігання інформаційних ресурсів книгозбірні, підтримання бібліотечних приміщень в належному санітарно-гігієнічному стані. Набагато легше вирішувати ці питання, якщо бібліотечні фонди розміщені в пристосованих для цього приміщеннях. Оскільки Бібліотека орендує у Києво-Печерському історико-культурному заповіднику малопристосовані приміщення, вирішення питань збереження документів значно ускладнюється.

Найскладнішим у роботі по збереженню бібліотечних фондів є дотримання температурно-вологісного режиму. Наявність на радіаторах центрального опалення регуляторів дає нам можливість збільшувати або зменшувати температурні показники, але відсутність спеціальних технічних засобів для зволоження та просушування повітря не дає

можливості в повній мірі впливати на показники вологості повітря книгосховищ. Це особливо небезпечно з огляду на заражені грибок стіни.

Санітарно-гігієнічний стан книгосховищ забезпечується регулярним прибиранням приміщень, плановою санітарною обробкою документів та знепиленням фонду. З профілактичною метою в Бібліотеці проводяться щомісячні санітарні дні.

Важливим напрямком в роботі по збереженню документів є запобігання їх пошкоджень. З цією метою проводиться регулярне обстеження фондів і робиться “Аналіз фізичного стану документів НІБУ”. При вибіркового обстеженні встановлюється: скільки документів потребує дрібного ремонту, скільки – оправи чи реставрації. Ці дані будуть узагальнені і дозволять Бібліотеці прогнозувати обсяги профілактично-консервативних та реставраційно-відновлювальних робіт. І якщо дрібний ремонт документів здійснюється власними силами, то реставрація і оправа документів вимагають значних капіталовкладень. Тільки створення загальнодержавних Центрів консервації та реставрації книг, їх державне фінансування дадуть можливість книгозбірням врятувати унікальні фонди.

Таким чином, з метою покращання умов зберігання документів в фондосховищах НІБ України необхідно:

- забезпечити Бібліотеку сучасною автоматизованою системою пожежно-охоронної сигналізації;
- створити в Бібліотеці систему захисту фондів від розкрадання (нанести штрихкодування особливо цінних документів та встановити камери спостереження);
- поліпшити санітарно-гігієнічні умови зберігання документів через придбання та встановлення:
 - а) приливно-витяжної вентиляції;
 - б) кондиціонерів;
 - в) пристроїв для знепилення повітря та нормалізації вологості;
- герметизувати вікна, які пропускають в фондосховища пил та оснастити їх сонцезахисними засобами;
- покращати освітлення фондосховищ, особливо центрального;
- продовжити роботу по створенню страхового фонду Бібліотеки;
- забезпечити необхідними коштами для реставраційних та ремонтно-палітурних робіт.

Вирішення проблем збереження видань багато в чому залежить від участі держави, оскільки оснащення Бібліотеки новітніми системами, сучасною апаратурою, організація

протипожежних заходів та дотримання належного фізичного стану документів потребують значних фінансових витрат. Важливо, щоб державна підтримка здійснювалась з урахуванням тієї долі відповідальності, яка визначена для конкретних бібліотек у збереженні національного фонду в цілому.

Левченко В.В., м. Одеса

Внесок одеських вчених-істориків у бібліографічну та історико-краєзнавчу діяльність бібліотек Одеси (1920-1940 рр.)

Звернення до проблематики бібліографічного та історико-краєзнавчого руху бібліотечних установ зумовлене тим, що великий і цінний масив інформації, який залишився від створених в XIX–XX ст. праць цих напрямів, виявився недостатньо задіяний вченими на сучасному етапі. Певною мірою це стосується й досвіду 20-х – 40-х рр. XX ст. Не викликає сумніву, що завдання вивчення історії бібліографічного та історико-краєзнавчого процесів, відновлення й осмислення їх теоретичних і методологічних підходів виправдане і необхідне в сучасних умовах, оскільки вони представляють інтерес в плані вивчення культурного та суспільного розвитку України.

Бібліографічні та історико-краєзнавчі дослідження в Одесі в 1920-1940і рр. проводили представники різних установ, одними з яких були Центральна наукова бібліотека (сучасна Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І.І. Мечникова) і Державна публічна бібліотека (сучасна Одеська Національна наукова бібліотека імені М. Горького). Головну роль у розвитку бібліографічних та історико-краєзнавчих дослідженнях в них відігравали їх співробітники, серед яких були вчені-історики, *які* (що) одночасно були викладачами місцевих вищих навчальних закладів. Різноманіття їх фахових інтересів зумовило науково-дослідну діяльність, незважаючи на те, що вони перебували й на різних посадах у бібліотеках Одеси. Значною мірою така форма діяльності вчених-істориків 1920–1940-х рр. була сформована досвідом їх попередників [1] та складним соціально-економічним і суспільно-політичним положенням у країні.

Спадкоємцем у справі поєднання викладацької діяльності з роботою у бібліотечних установах став професор Імператорського Новоросійського університету (ІНУ, 1911–1920рр.) й Одеського інституту народної освіти (ОІНО, 1921–1922рр.) А.В. Флоровський. У березні-листопаді 1921 р. він працював директором Державної публічної бібліотеки, а в

1922 р. директором Центральної наукової бібліотеки. Науковим зацікавленням історика була історія колонізації Новоросійського краю, в результаті чого з'явилась низка праць, у тому числі – «Воля панська та воля мужицька». «Сторінки з аграрних розрухів в Новоросії 1861–1863 рр.» (1922р.). Бібліотечна діяльність вченого була нетривалою. Не погоджуючись з політикою радянської влади, у вересні 1922 р. був змушений виїхати за кордон [2].

Багато років у бібліотечній галузі працював Є.О. Загоровський, який в різні часи викладав в ІНУ (1916–1920рр.), ОІНО (1921–1930рр.), Одеському державному університеті (ОДУ, 1933–1937). Паралельно з викладацькою діяльністю, протягом 1921–1937 рр. займав різні посади в Державній публічній бібліотеці – завідувач відділу комплектування, завідувач довідково-бібліографічного бюро, завідувач музею книги, консультант з питань україністики. У 1928–1929рр. почав роботу із впорядкування тлумачного бібліографічного покажчика з історії України, на основі книжкових фондів бібліотеки. Також він активно займався питаннями історії Півдня України. Серед найважливіших праць, присвячених цій темі, слід виділити «Очерк материальной и умственной культуры Новороссии при Потемкине» (1922 р.), «Экономическая политика Потёмкина в Новороссии» (1926 р.), «Деятельность П.А. Зубова по управлению Степной Украиной» (1929 р.), «Людність степової України колись і тепер» (1930 р.). Наукова діяльність вченого була припинена через його арешт 23 грудня 1937 р., а 11 лютого 1938р. засуджено до розстрілу, який було виконано 22 лютого 1938 р. [2].

Від 1921р до 1930 р. на різних посадах (бібліотекар, старший бібліотекар, асистент-консультант, завідувач відділу) у Центральній науковій бібліотеці працював Г.Д. Штейнванд, який 1916 р. закінчив історико-філологічний факультет ІНУ. За цей час він підготував до видання монументальну бібліографічну роботу, зміст якої зводився до детального та насиченого анотаціями і довідками історичного характеру опису усіх періодичних видань, що виходили в Одесі у роки революцій і громадянської війни (1917–1921 рр.). У 1932 р. він став завідувачем міжбібліотечного абонементу єдиної Одеської державної бібліотеки. Багаторічна праця в галузі бібліотечної справи була припинена арештом 28 грудня 1933 р., а 26 лютого 1934 р. він був засуджений на п'ять років до виправно-трудових таборів [2].

Короткий термін перебування в Одесі (1925–1928рр.) К.О. Копержинського, випускника історико-філологічного факультету Санкт-Петербурзького університету (1918р.), пов'язаний як з викладанням в ОІНО, так й з роботою в Центральній науковій бібліотеці, де він завідував відділом україністики. Внаслідок цього основними темами його досліджень були бібліографія та історія української книги в Одесі («Бібліографічні

уваги до історії української книги 80-х – 90-х років XIX століття в Одесі» (1927р.), «Огляд видань Одеського наукового товариства при Українській АН товариства» (1928р.) [2].

З Державною публічною бібліотекою були пов'язані роки наукової діяльності Е.Г. Оксмана, випускника ОІНО (1924р.), який від 1927 р. до 1930 р. спочатку працював старшим бібліотекарем, а згодом консультантом з питань української етнографії та літератури. За короткий проміжок часу він підготував унікальну бібліографічну працю, присвячену науковій спадщині А.О. Скальковського, в якій подав 276 робіт історика, що були та залишаються цінним фондом для вивчення історії Південної України. 22 жовтня 1930 р. Е.Г. Оксман був заарештований, а 18 лютого 1931 р. засуджений на 10 років до виправно-трудоих таборів [2].

На межі 1920-х – 30-х рр. секретарем Державної публічної бібліотеки працював В.І Селінов – професор ОІНО. Відмінною рисою його наукової творчості були дослідження краєзнавчого характеру: «Воронцовский дворец как культурно-исторический памятник г. Одессы» (1929р.), «Архітектурні пам'ятники старої Одеси» (1930р.), «Одесская государственная научная библиотека: исторический очерк. 1829–1917» (1941р.). Наслідком цього стала участь вченого 1944 р. у підготовці ювілейного видання до 150-річчя Одеси [2].

У Державній публічній бібліотеці в 1924–1932 рр. також працював В.В. Стратен (випускник історико-філологічного факультету ІНУ), де займав посади консультанта, завідуючого довідково-бібліографічним бюро, виконуючого обов'язки директора (1929р.). У 1926 р. він створив унікальний предметний каталог, який на теренах СРСР до 1960-х рр. відзначався як найкращий. На початку 1930-х рр. виступив ініціатором підготовки «Бібліографії революційного руху в Одесі (1820–1920рр.)». Довести почату працю до кінця не зміг. 1932 р. В.В. Стратен помер [2].

Упродовж 1932–1933 рр. директором Державної публічної бібліотеки був Г.М. Трачевський (одночасно доцент Одеського інституту професійної освіти), якого можна віднести до такої частини науково-педагогічних кадрів як компартійні висуванці, що *(за умов)* в умовах тоталітаризму складали авангард тих, хто галасливо підтримували організовані згори ідеологічні кампанії, виступали з критикою на колег, яких безпідставно підозрювали у належності до антипартійних течій чи у немарксистському викладанні навчальних дисциплін («Троцькістська контрабанда в програмах Одеської наросвіти», «Револуційний рух на Одещині в троцькістському висвітленні» (1932 р.)) [2].

В якості завідуючого відділу марксизму-ленізму, заступника директора з наукової роботи, в. о. директора в 1937–1938 рр. у Державній науковій бібліотеці працював П.О. Лісничий, який фахову історичну освіту отримав в аспірантурі на кафедрі

історії України історичного факультету ОДУ (1933–1937рр.). Під час роботи в бібліотеці він підготував кандидатську дисертацією «Положение крестьян и крестьянское движение в 80–90-х гг. XIX столетия на юге Украины», яку успішно захистив 1940 р. та отримав науковий ступінь кандидата історичних наук [2].

Отже, впродовж 1920-1940-х рр. деякі вчені-історики Одеси активно поєднували педагогічну роботу в різних вишах Одеси з плідною науково-дослідною діяльністю в бібліотеках, одними з векторів якої були бібліографічні та історико-краєзнавчі напрями.

Література:

1. *Одеська державна наукова бібліотека ім. М.Горького. 1829–1999. – Одеса, 2004. – 428с.*
2. *Одеські історики. Том 1 (поч. XIX – сер. XX ст.). – Одеса, 2009. – 480 с.*

Левченко Г.С., м. Одеса

Володимир Олексійович Яковлєв (1840–1896) – директор Одеської міської публічної бібліотеки

На початку XIX ст. Одеса на відміну від інших провінційних міст за короткий час від свого заснування стала не лише адміністративним і політичним, але й культурним і науковим центром півдня України. Це було зумовлено вигідним місцем розташування міста зі зручною гаванню, пільгами, які надавала влада, всебічною плідною діяльністю місцевих адміністраторів.

Знаковою подією культурного життя Одеси було заснування міської публічної бібліотеки в 1829 р. Її відкриття стало можливим завдяки активній діяльності місцевих чиновників на чолі з відомим громадським діячем О. Левшиним, який, будучи редактором однієї з перших газет «Одесского вестника», що виходила за сприяння графа М. Воронцова, виділив із коштів редакції 15 тис. рублів на заснування бібліотеки. Це була друга в Російській імперії після імператорської в Санкт-Петербурзі і перша в Україні бібліотека.

В різні часи бібліотеку очолювали відомі особи, які доклали чимало зусиль для її становлення та процвітання. Це – історик і археолог М. Мурзакевич, літератор і перекладач М. Дерібас, професор-славист В. Яковлєв, професор-літературознавець М. Попруженко та ін.

Дана наукова розвідка присвячена діяльності одного із директорів бібліотеки – відомого у наукових колах Одеси та за її межами історика, слависта – Володимира

Олексійовича Яковлева. Він народився в Одесі у родині відомого громадського діяча в 1840 р. Отримав освіту в другій одеській гімназії в 1857 р. Його навчання співпало з часом, коли одеський учбовий округ очолив М. Пирогов. В. Яковлев вступив спочатку на юридичний факультет Рішельєвського ліцею, а в 1860 р., перед закінченням курсу, перевівся до Санкт-Петербурзького університету на історико-філологічний факультет, де вчився під керівництвом декана цього факультету І. Срезневського, слухав лекції М. Сухомлинова, М. Костомарова та ін. [1].

У 1864 р. В. Яковлев переїхав до Одеси в зв'язку із погіршенням стану здоров'я і залишився тут до кінця свого життя. Спочатку на проживання вчений заробляв своїми літературними заняттями, а згодом почав активно співпрацювати з місцевими періодичними виданнями, де публікував невеликі за обсягом статті з історії Новоросійського краю, матеріали для яких він черпав із архіву управління новоросійського і бессарабського генерал-губернатора, а також направляв свої публікації до столичних газет. В. Яковлев плідно співпрацював із місцевими газетами, а 1882 року сам спробував видавати журнал «Юг». Всього світ побачило два номери журналу і незабаром його видання припинилось через матеріальну скруту.

Популярність В. Яковлева, а також одеські зв'язки сприяли обранню його 15 листопада 1882 р. завідувачем Одеської міської публічної бібліотеки. Під час призначення на цю посаду у міській управі виникли суперечки в зв'язку з тим, що завідувачу бібліотеки виплачували високе жалування. Фактично через чотири місяці В. Яковлев був затверджений старшим помічником бібліотекаря із виконанням обов'язків завідування бібліотекою. На цій посаді він працював до своєї смерті.

Вступ В. Яковлева на посаду співпав із завершенням будівництва нового приміщення бібліотеки, яке було збудоване на кошти, виділені одеським міським головою Г. Маразлі. Все це сприяло ефективнішій та продуктивнішій діяльності бібліотеки. Вона стала солідним книгосховищем, про що піклувались усі її попередні директори. Відкриттю бібліотеки в новому приміщенні (22 серпня 1883 р.) В. Яковлев присвятив брошуру «К новоселью городской публичной библиотеки в Одессе», в якій подав загальну картину бібліотечної справи на півдні Росії та визначив перспективи розвитку одеської публічної бібліотеки [2].

В. Яковлев багато зусиль віддавав роботі в бібліотеці. Він вирішив доопрацювати каталоги бібліотеки, залучивши до цього відомих науковців, збільшив майже вдвічі фонд книг (з 50 до 90 тисяч). Завдяки його старанням бібліотека стала однією з найбільших в Російській імперії. В. Яковлев постійно звертався з проханнями до різних вчених і громадських установ, випрошуючи книги для поповнення бібліотеки. При ньому

відбулись пожертвування бібліотеці книг княгині Л. Волконської, Г. Волкова та найбільше – археолога П. Бурачкова, а також був створений спеціальний відділ імені А. Борзенка. В часи його завідування поступово збільшився бюджет на утримання бібліотеки. В. Яковлев складав щорічні звіти бібліотеки, які оприлюднювались на сторінках періодичної преси, надрукував кілька цінних публікацій про бібліотеку, а також опікувався підготовкою кадрів досвідчених помічників, які б могли його замінити через часті нездужання.

Працюючи на посаді завідувача бібліотеки, В. Яковлев не обмежувався лише роботою в ній. Він був обраний секретарем Одеського товариства історії та старожитностей (ОТІС). Університетський статут 1884 р. дозволив йому стати приват-доцентом російської словесності на історико-філологічному факультеті Новоросійського університету. 1893 р. він захистив у Санкт-Петербурзькому університеті роботу на ступінь доктора російської словесності («К литературной истории древнерусских сборников: Опыт исследования «Измарагда»). Після цього – у 1894 р. – його було обрано екстраординарним професором Новоросійського університету, а на початку 1896 р. – ординарним. Незважаючи на загострення хвороби, В. Яковлев продовжував плідно працювати над історією Одеси. Вчений був активним діячем ОТІС та історико-філологічного товариства при Новоросійському університеті. Саме тому з результатами своїх наукових пошуків він часто виступав на засіданнях цих товариств.

Наприкінці 1880-х років спостерігалось значне зростання інтересу до вивчення минушини і активізувалися дослідження місцевої старовини. В цей час в багатьох губерніях відкривалися вчені архівні комісії, які не тільки зосереджували місцевий матеріал в архівах, а й групували навколо себе місцевих дослідників. Для Одеси це була справа не нова, оскільки в місті півстоліття плідно діяло ОТІС, але місто мало відзначити свій столітній ювілей, тож закономірно, що активізувалась наукова діяльність дослідників у вивченні і висвітленні його історії. В. Яковлев запропонував комісії по відзначенню столітнього ювілею видати найважливіші праці з історії міста, а також скласти бібліографію всього, що було надруковане раніше. Історик дуже добре поєднував свою працю в бібліотеці та заняття історичною наукою. Більше того, його робота в бібліотеці сприяла інтенсивності вивчення ним історії краю. Він критично ставився до істориків, які з різних причин не поспішали оприлюднювати віднайдені ними документи. В. Яковлев вміщував на сторінках періодики документи, виявлені ним у приватних осіб. Коло наукових інтересів вченого було різноманітним, але найбільше уваги він приділяв історії Одеси.

У 1893 р. урочисто відзначався десятилітній ювілей служби В. Яковлева в Одеській міській публічній бібліотеці. Редакція місцевих газет не оминула своєю увагою цю

знакову подію. На шпальтах газет був вміщений матеріал про діяльність вченого в бібліотеці, а також про те, як пройшло вшанування цієї події [3]. Це було свідченням того, що своєю плідною працею В. Яковлев зробив значний внесок у покращення становища Одеської публічної бібліотеки і заслужив повагу від своїх земляків.

Література

1. Маркевич О. Поминки по Вл. Ал. Яковлеве. – Одесса, 1896. – 11 с.
2. Попруженко М.Г. Одесская городская публичная библиотека 1830–1910 гг.: (ист. очерк). – Одесса, 1911. – 84 с.
3. Десятилетие деятельности В.А. Яковлева в публичной библиотеке // Одесский вестник. – 1893. – 25 февр. (9 марта); Празднование десятилетия управления публичной библиотекой В.А. Яковлева // Одесский вестник. – 1893. – 1 (13) марта.

Маєр Т.Г., м. Київ

Коротка історія становлення та перспективи розвитку автоматизації Національної історичної бібліотеки України

В сучасному світі стрімкими темпами зростає обсяг інформації, водночас постійно розширюється коло її носіїв. Все більше потенційних користувачів бібліотек, передусім, учнівська молодь, віддає перевагу електронним ресурсам, доступним в мережі Інтернет. Це спонукає зберігачів та розповсюджувачів інформації до прискорення процесу переходу на нові апаратно-технологічні рішення, а також на швидке оновлення інноваційно-інформаційних стратегій розвитку.

Завдання розбудови джерелознавчої бази, розвитку довідкової електронно-інформаційної служби постали перед тоді ще Державною історичною бібліотекою України. Як засвідчують документи, в 1995 році за сприяння міжнародних благодійних фондів "Відродження", "Євразія", "Регіональна бібліотечна програма" (Будапешт) Бібліотека започаткувала програму створення Інформаційного центру «Історія України», основним завданням якого було визначено організацію і наповнення бібліографічної бази даних історичної тематики. Був також заснований відповідний структурний підрозділ - сектор бібліотечних інформаційних технологій (далі – БІТ), який через 4 роки став уже самостійною структурною одиницею бібліотеки.

За фінансової підтримки Бюро Канадсько-Українського Партнерства придбано перший ксерокопіювальний апарат, факс-модем та налагоджено службу електронного

листування шляхом підключення до мережі Freenet. Перед фахівцями відділу БІТ було поставлено основне завдання: автоматизація бібліотечних процесів.

У 2002 році здійснено спробу отримати грант від Відділу преси, освіти та культури Посольства США - на створення Інтернет-центру та придбання необхідного обладнання для його повноцінного функціонування. Водночас цією програмою передбачене створення локальної мережі та презентаційного ВЕБ-ресурсу.

Ця програма, з об'єктивних причин, не була реалізована. Лише через 3 роки Бібліотека підключилася до інтернету, а ще через 2 роки створила власну локальну мережу та повноцінний ВЕБ-ресурс.

За останні роки Національна історична бібліотека України пройшла певний шлях впровадження інформаційних технологій та може пишатися своїми здобутками. Система комп'ютеризації Бібліотеки включає такі складові:

- Створення та поповнення електронного каталогу;
- Об'єднання АРМів співробітників в локальну мережу;
- Встановлення широкосмугового доступу до Інтернету;
- Створення фонду електронних документів.

Розробка та публікація власного ВЕБ-ресурсу Бібліотеки передбачає

- Надання доступу користувачам до електронних ресурсів
- Початок створення страхового фонду
- Створення імідж-каталогу на засадах аутсорсінгу

Аутсорсінг - це передача іншій компанії завдань, для вирішення яких підприємство не зацікавлене наймати штатних фахівців. Таке делегування має цілий ряд переваг. Основний принцип аутсорсінга: *«залишаю собі тільки те, що можу робити краще інших, передаю зовнішньому виконавцеві те, що він робить краще інших»*.

Активному впровадженню інноваційно-інформаційних технологій передувала розробка організаційно-регламентуючої документації. Створені «Положення про фонд електронних документів», «Концепція електронної бібліотеки НІБ України». Згодом були підготовлені також «Розпорядження про оптимізацію збереження електронних ресурсів, БД реєстрації надходжень», технологічні інструкції.

Об'єктивна тенденція «пересування» користувачів з сегмента безпосередніх відвідувачів бібліотеки до сегмента «віртуальних» відвідувачів, які користуються електронними ресурсами Бібліотеки он-лайн, відстежується у всьому сучасному бібліотечному просторі.

Простежується також тенденція збільшення віддалених користувачів та, на цьому

тлі, деяке зменшення відвідувань читального залу електронних документів.

За рахунок оперативного та змістовного поповнення ВЕБ-ресурсу Бібліотеки, надання он-лайн доступу до каталогів НІБ України, упродовж останніх років суттєво зросла кількість віртуальних користувачів Бібліотеки. Ці відомості постійно фіксують 3 лічильника, що встановлені на нашому сайті.

З огляду на сучасні завдання Бібліотеки та враховуючи досвід інших установ нашої галузі, окреслені найближчі перспективи розвитку автоматизації:

- **організація масиву зберігання даних** - створення програмно-апаратного комплексу призначеного для розміщення, зберігання та забезпечення категорованого доступу користувачів електронного ресурсу бібліотеки (цифрових копій електронних каталогів і фондів бібліотеки);

- **електронна доставка документів.** При вирішенні ряду юридичних і технічних завдань можна реалізувати систему електронної доставки документів і видань. Надходження замовлень може здійснюватися як через Інтернет-сайт, так і через електронну пошту. Реалізувати оплату можна, також, по віддаленій технології - через поширені системи електронних платежів;

- **організація Системи електронного документообігу всередині Бібліотеки**, паралельне створення архіву електронних документів установи.

Організація передплати на електронні видання та електронні аналоги друкованих видань, як для бібліотеки, так і для користувачів є зручною формою отримання та видачі періодики, яка може бути доступна всередині бібліотечної мережі або представлена на Інтернет-сайтах бібліотек.

Співпраця із зацікавленими організаціями. На базі мереж передачі даних в майбутньому можлива співпраця з різними організаціями, зацікавленими в отриманні доступу до фондів Бібліотеки. Це можуть бути, наприклад, навчальні заклади, де кожен учень буде забезпечений доступом до електронних фондів літератури з профільних курсів, або зможе отримати інформацію про їх місцезнаходження та можливість замовлення документів.

Більш віддалена перспектива розвитку автоматизації Бібліотеки пов'язана з впровадженням дуже затратної технології **радіоміток** – технології **RFID** («А-сФ-аЙ-Ди») або радіочастотної ідентифікації. Її впровадження допоможе суттєво економити час та виробничі ресурси під час пошуку документів, розстановки та інвентаризації фондів, списання, автоматизованої книговидачі та реалізації комплексу протикрадіжних заходів. Очікувані результати реалізації інноваційно-інформаційних процесів, що поступово впроваджуються в Національній історичній бібліотеці України:

- **в напрямку обслуговування потреб користувачів:**
 - підвищення точності і повноти задоволення читацьких запитів;
 - розкриття фондів для віддалених користувачів.
- **в напрямку забезпечення збереження документів фонду:**
 - періодичне резервне копіювання;
 - своєчасне перенесення на оптимальні носії інформації.

Серед беззаперечних переваг також і **якісні зміни у функціональних обов'язках співробітників:**

- оволодіння комп'ютерними технологіями;
- посилення наукової та дослідницької складової в праці фахівців Бібліотеки.

Майстренко А.А., Одинока Л.П., м. Київ

Про бібліотечно-бібліографічну діяльність Галузевого центру науково-технічної інформації з архівної справи та документознавства Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства

В Україні в межах загальнодержавної системи науково-технічної інформації була створена Галузева система науково-технічної інформації з архівної справи та документознавства (ГСНТІ АСД). До ГСНТІ АСД структурно входять: Галузевий центр науково-технічної інформації з архівної справи та документознавства (ГЦНТІ АСД); служби науково-технічної інформації архівних установ; Державна наукова архівна бібліотека.

Головним завданням ГЦНТІ АСД є вивчення та аналітико-синтетичне опрацювання інформаційного потоку з питань архівної справи та документознавства, неопублікованих документів, що надходять до Довідково-інформаційного фонду (далі – ДІФ); підготовка на їх основі аналітичної реферативної, оглядової, бібліографічної інформації; забезпечення працівників державних архівних установ науковою інформацією з проблем архівної справи, документознавства та інших суміжних дисциплін.

Одним із основних напрямів діяльності ГЦНТІ є інформаційна та довідково-бібліографічна робота.

Для оперативного інформування з 2001 р. ГЦНТІ випускає інформаційно-бібліографічні бюлетені «Бібліографічна інформація», а також низку ретроспективних бібліографічних покажчиків – тематичних, персональних, спеціалізованих (наприклад, видання УНДІАСД), нових надходжень до ДІФ тощо.

Окрім бюлетеня «Бібліографічна інформація» (вип. 1,4,5–6,9,10), ГЦНТІ підготовлено низку тематичних випусків бюлетеня, що викликано потребою задовольнити замовлення від архівних установ, які отримував Інститут і ГЦНТІ упродовж останніх років.

За дорученням Державного комітету архівів України та на замовлення окремих архівів підготовлено протягом 2007–2010 рр. аналітичні огляди та довідки: «Організація зберігання документальних фондів (національних архівних фондів) у системі архівних установ інших держав, зокрема, постійного чи тимчасового зберігання (до передавання до вищої ланки) зберігання документів у нижній ланці системи, на рівні району, міста: огляд»; «Історія становлення президентських бібліотек»; «Про документальні публікації українських архівів про голодомор 1932–1933 рр. за 1990–2007 рр.»; «Електронні архівні ресурси, можливості та проблеми»; «Бібліографія публікацій про Степана Бандеру»; «Огляд праць дослідників, що вивчали життя та політичну діяльність С. Бандери на підставі архівних документів»; «Джерелознавчий та історіографічний огляд українських та зарубіжних видань, присвячених постаті М. Гоголя»; «Міграції населення між Україною та Польщею у XIX – початку XXI ст.: огляд документальних публікацій, наукових праць та архівних фондів»; «Архівні установи України як чинник збереження та формування історичної пам'яті та національної ідентичності»; «Історіографічний огляд українських та зарубіжних видань, присвячених знаковим подіям українського національно-політичного руху кінця 80-х – 90-х років XX століття» (до 20-річчя Народного руху України).

ГЦНТІ постійно здійснює інформаційно-бібліографічний супровід та бібліографічне редагування видань УНДІАСД, зокрема, таких фундаментальних видань, як: «Архівні установи України. Т. 1–2», «Українські архівісти: біобібліографічний довідник», «Українська архівна енциклопедія», міжвідомчий збірник наукових праць «Архівознавство. Археографія. Джерелознавство», «Студії з архівної справи та документознавства», археографічний щорічник «Пам'ятки».

ГЦНТІ бере участь у Міжнародних книжкових ярмарках (з презентацією видань УНДІАСД), надає консультації авторам статей у виданнях УНДІАСД щодо визначення індексів УДК, індексування видань інституту та Держархіву України.

Веб-портал Держархіву України постійно доповнює новою інформацією: «Зарубіжна архівна україніка» (понад 600 бібліографічних записів); «Празькі архіви українських еміграцій», бібліографія публікацій (понад 100 бібліографічних записів); «Архівна освіта» (відомості про навчальні заклади, в яких викладають архівознавство); «Нормативно-методичні розробки державних архівних установ України» (понад 500 бібліографічних записів). Ведеться інформаційно-бібліографічний супровід інших розділів веб-порталу Держархіву України («Проблеми втрачених та переміщених архівів, бібліотек, музеїв», «Архівні установи в Україні», «Публікації на порталі» тощо).

Систематично здійснюється інформаційне обслуговування фахівців архівної галузі: видача літератури з фонду ДІФ; тематичний підбір публікацій; оформлення списків літератури до досліджень та інших питань; виконуються довідки за замовленнями користувачів архівної сфери тощо.

У планах ГЦНТІ АСД на 2011 р. – підготовка випуску бюлетеня ГЦНТІ АСД, редагування видань УНДІАСД, розроблення інформаційних, сигнальних та тематичних бібліографічних видань. Реалізація усіх функцій ГЦНТІ АСД сприятиме підвищенню рівня організації управління архівною справою та документознавством в Україні, їхнього методичного забезпечення та якості виконання архівними установами науково-дослідних та методичних розробок галузі.

Маньковська Р.В., м. Київ

Краєзнавство в Україні: перспективи розвитку

За останні десятиліття спостерігається активізація краєзнавчого руху в Україні, де авангардна роль належить громадській організації - Національній спілці краєзнавців України. Вагома роль у відродженні і розвитку українського краєзнавства в II пол. XX ст. належить академіку НАН України, Герою України П.Т. Троньку, який понад двадцять років очолював Спілку. 12 вересня 2011 р. Петра Тимофійовича не стало, та справу, якій він присвятив останні роки свого життя, продовжують його учні і послідовники. Особливо важливим є те, що П.Т. Тронько зумів не лише відродити краєзнавчий рух, але й зберегти традиції, закладені його попередниками.

Суспільну роль Спілки в духовному житті України важко переоцінити. Про це свідчать Указ Президента України "Про заходи щодо підтримки краєзнавчого руху в

Україні" від 23 січня 2001 року [1], постанова Кабінету Міністрів України від 10 червня 2002 р., яка затвердила Програму розвитку краєзнавства на період до 2010 року [2]. Її метою стали активізація наукової діяльності, спрямованої на забезпечення розвитку краєзнавства, популяризація краєзнавчих досліджень, прилучення широкої громадськості до національної культурної спадщини. Визнання авторитету Спілки в українському краєзнавчому русі підтверджується постановою Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 2008 р., де зазначено: "З огляду на видатні заслуги по забезпеченню розвитку української національної культури, присвоїти статус Національної Всеукраїнській спілці краєзнавців"[3].

Українське краєзнавство має глибоке коріння й давні традиції, витоки яких тягнуться до легендарних літописців Київської Русі. Безцінним внеском у розвиток краєзнавства стала діяльність видатних українських діячів - Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, М. Драгоманова, П. Куліша, М. Максимовича, М. Грушевського, Д. Яворницького, Ф. Вовка, Д. Багалія та багатьох інших [4].

28 січня 1923 року в Харкові відбулися збори місцевої організації, де було ухвалено рішення про об'єднання українських краєзнавців. Уже 25-28 травня 1925 року на Першій Всеукраїнській конференції із краєзнавства був створений Український комітет краєзнавства (УКК) на чолі з відомим істориком М. Яворським. В 1927 р. налагоджено випуск науково-методичного журналу "Краєзнавство". Це був яскравий період у розвитку українського краєзнавства. Але, на жаль, в 1930-і роки практично все краєзнавство піддалося жорстокому переслідуванню й політичним репресіям, в 1930 р. був заборонений журнал "Краєзнавство" [5].

Післявоєнний період відродження краєзнавства в Україні пов'язаний з рядом великих проектів. В 1960-70-і рр. почалася підготовка багатотомної "Історії міст і сіл України" - унікальна 26-на наукова праця, де кожен населений пункт одержав свою біографію. Він започаткував новий напрямок в українській історіографії – мікроісторія, який сьогодні поповнюється дослідженнями історії повсякденності.

Активне обговорення краєзнавчої проблематики на конференціях в 1980-і рр. (Полтава, Вінниця, Чернігів, Миколаїв, Луцьк й ін.) свідчило про необхідність створення єдиного Всеукраїнського органу, який би координував діючі центри й охоплював всі напрямки краєзнавства.

27 березня 1990 р. у Києві з ініціативи українських учених відбувся І Всеукраїнський з'їзд краєзнавців, де була відроджена Всеукраїнська спілка краєзнавців. Очолив її академік П.Т. Тронько [6].

У наступні роки реалізовано ряд важливих заходів: затверджено Всеукраїнську премію імені Д. Яворницького, звання "Почесний член Всеукраїнської спілки краєзнавців", відроджено в 1993 році журнал "Краєзнавство". У грудні 1996 р. відбувся II з'їзд Всеукраїнської спілки краєзнавців, у жовтні 2003 р. - III з'їзд, у жовтні 2008 р. - IV з'їзд, які підвели підсумки й визначили стратегічні орієнтири в розвитку українського краєзнавства.

За роки плідної праці Спілка разом з НАН України, громадськими організаціями провела 12 Всеукраїнських наукових конференцій з історичного краєзнавства, понад 700 регіональних. З 1990-х рр. по краєзнавчій тематиці захищено близько 500 докторських і кандидатських дисертацій. Потужні наукові краєзнавчі школи створені в Кримській АР, Харкові, Львові, Черкасах, Івано-Франківську, Одесі, Луцьку, Чернігові й інших містах [7].

Основними напрямками діяльності всіх структур Спілки є історичне, географічне, етнографічне, культурно-мистецьке, освітянське, пам'яткознавче, бібліотечне, туристичне краєзнавство, культосвітня й видавнича робота, збереження пам'яток історії й культури України, тісне співробітництво з вищими навчальними закладами, музеями, бібліотеками, архівами всієї країни.

Пріоритетним завданням для Спілки залишається підготовка енциклопедичного видання "Історія міст і сіл Української РСР". Варто відмітити, що в Україні історичних міст, яким виповнилось 300 років - більше 500. Деякі з них відсвяткували свій тисячолітній ювілей. 39 древніх українських міст рішенням Уряду взяті під державну опіку. Серед них Київ, Чернігів, Переяслав-Хмельницький й інших. Крім того, в Україні є близько 4500 сіл, яким більше 300 років, є села, яким 800 і більше років. Відзначимо, що проблема літочислення населених пунктів активно досліджується й обговорюється українськими вченими, розробляються наукові критерії термінологічного апарату, глибоко вивчаються архівні джерела з історії регіонів [7].

Окремою проблемою в підготовці історії міст і сіл України виступають зниклі села, яких налічується, починаючи з 1970-х рр., більше 2000. Зберегти духовну пам'ять цих унікальних соціально-культурних поселень - завдання краєзнавців. Літопис 30 тис. населених пунктів України засвідчить про глибоку й багату історію нашої країни, кожного її міста й села.

12 червня 2009 р. у Київському національному університеті ім. Тараса Шевченка з ініціативи Спілки відбулася Всеукраїнська нарада "Концептуальні основи організаційно-методичної роботи по підготовці енциклопедичного видання "Історія міст і сіл України", де були намічені головні завдання в цьому напрямі, розроблені конкретні кроки їх

здійснення. В обговоренні брали участь представники державних і наукових установ, викладачі вищих навчальних закладів, краєзнавці з усієї України [8].

Відомі вчені Спілки ініціювали й активно втілюють наукові, суспільно-значимі проекти. Державна програма "Реабілітовані історією", що почата в 1992 році, увічнює пам'ять репресованих громадян, що постраждали від тоталітарного режиму. У всіх областях створені науково-редакційні відділи, співробітниками яких підготовлене близько 700 тис. карток по архівно-кримінальних справах Державного архіву СБУ й обласних управлінь. Розпочато дослідження архівів МВС України по виявленню депортованих громадян країни. На сьогоднішній день видано 72 томи серії. Робота триває .

Ще один масштабний проект, у якому беруть активну участь краєзнавці України - "Звід пам'яток історії й культури України". Особливість цього видання в комплексному підході до дослідження всієї культурної спадщини нашої країни. У нього ввійшли пам'ятки архітектури, археології, науки й техніки, історії, пам'ятні місця, пов'язані з історичними подіями, монументальні пам'ятники. В Україні понад 130 тис. пам'яток історії й культури, які перебувають під охороною держави. Ця робота активізувала дослідницьку діяльність по виявленню нових пам'яток, уточненню даних про існуючі. Вийшли дві книги по Києву, підготовлені до видання книги по Чернігівській, Херсонській областях, місту Севастополю.

Успішно розвивається освітянське краєзнавство. У грудні 2006 р. відбувся круглий стіл "Краєзнавство і освіта в Україні", де своїм досвідом поділилися вчені, викладачі університетів, вчителі, краєзнавці.

6-7 жовтня 2011 р. в Івано-Франківську, в приміщенні Прикарпатського національного університету ім. В.Стефаника відбулася XII Всеукраїнська наукова історико-краєзнавча конференція «Освітянське краєзнавство: досвід, проблеми, перспективи», присвячена 200-річчю від дня народження українських просвітителів І.Вагилевича та М.Шашкевича. Підсумковим документом обговорення нагальних проблем використання краєзнавчої складової в системі освіти стали рекомендації учасників форуму про підготовку підручників з краєзнавства, науково-методичну роботу із викладачами і вчителями дисципліни «Краєзнавство», форми і методи позашкільної освіти, участь в ній бібліотек, музеїв, закладів культури, туристичних організацій[3].

Значну роботу в цьому напрямі проводить Український державний центр туризму й краєзнавства учнівської молоді Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, що разом із Спілкою краєзнавців ініціює різні історико-краєзнавчі програми, дослідницькі експедиції серед учнів: "Сто чудес України", "Краса і біль України", "Колосок пам'яті", «Україна вишивана» та інших .

Центр в 2007р. відкрив щорічну літню школу юних істориків і краєзнавців. Школярі з усією України збираються тут, щоб прослухати лекції вчених з теоретичних і практичних питань краєзнавства, представити свої дослідницькі роботи з історії рідного краю. Методику наукової діяльності осягають учні в Малій академії наук України. Секція історичного краєзнавства тільки в Києві нараховує близько 200 осіб. З кожним роком учні 8-11 класів усе більше цікавляться історією своєї "малої батьківщини", видатними особистостями краю.

У вищих навчальних закладах, на гуманітарних факультетах відкриті кафедри краєзнавства. Студентська молодь бере активну участь у науково-практичних конференціях. Відповідно до розпорядження міністра освіти й науки України 2007 р. при університетах створюються науково-методичні Центри краєзнавства. Такий Центр уже діє в Харківському національному університеті ім. В.Каразіна, університетах Луцька, Івано-Франківська, Чернігова, Кам'янця-Подільського.

Дієвою формою залучення широкої громадськості до проблем збереження історико-культурної спадщини України стали науково-краєзнавчі експедиції Спілки, в рамках яких проводяться тематичні круглі столи, наукові наради та консультації з провідними фахівцями. Такі виїзди на місця були здійснені на Полтавщину, Львівщину, Чернігівщину, Новомосковськ, Запоріжжя, Херсонщину, Обухівщину. Спілка зазначила як стратегічне завдання – збереження пам'яток сакральної дерев'яної архітектури, козацької доби української історії.

Нові проекти НСКУ пов'язані з розвитком музейної справи України. Підтримуючи громадське музейництво, Спілка в 2009 р. провела Перший Всеукраїнський конкурс на кращий громадський музей, в ньому взяли участь біля 2000 музеїв. Нині започатковано культурологічний проект «Музейні скарби України», де передбачається створити хронікально-документальну галерею музейних колекцій України.

Усвідомлюючи особливу роль краєзнавчого руху у ствердженні української державності, правління Спілки визначило наступні перспективи його подальшого розвитку: продовження Державної програми з розвитку краєзнавства до 2020 р., підготовка багатотомного енциклопедичного видання "Історія міст і сіл України", створення науково-дослідного Інституту краєзнавства в структурі НАН України, збереження і популяризація культурного надбання українського народу, тісна співпраця з бібліотечними, музейними закладами на ниві краєзнавства.

В сучасних умовах важливого значення набувають питання розвитку бібліотечного краєзнавства, як вагомої джерельної та інформаційної бази українського краєзнавства. Потенціал цієї галузі краєзнавства широкий і багатогранний, недостатньо використаний.

Початки бібліотечного краєзнавства пов'язуємо із становленням краєзнавства, як галузі наукових знань. Слід підкреслити його пізнавально-виховну та популяризаторську функції, зокрема, діяльність краєзнавчих клубів, товариств дослідників рідного краю, запровадження освітніх програм, спрямованих на поширення серед молодого покоління знань про історію і культуру своєї «малої батьківщини».

Українське краєзнавство, як комплексна галузь знань та потужний громадський рух дослідників рідного краю, є не лише невід'ємною складовою сучасного суспільства, але активно впливає на формування його духовної сфери, і бібліотечне краєзнавство в цьому процесі відіграє помітну роль.

Список джерел:

1. III з'їзд Всеукраїнської спілки краєзнавців (29-30 жовтня 2003 року). Матеріали та документи. – К.: ВЦ «Академія», 2004. – С.40-41.
2. IV з'їзд національної спілки краєзнавців України (28 жовтня 2008 року). Матеріали та документи. – Кам'янець-Подільський, 2009. – С.30, 39.
3. Поточний архів Національної спілки краєзнавців України.
4. Тронько П.Т. Краєзнавство у відродженні духовності та культури. – К., 1994. – С.7.
5. Тронько П.Т. Українське краєзнавство в XX столітті (до 75-річчя Всеукраїнської спілки краєзнавців). – К., 2002. – С.61.
6. II з'їзд Всеукраїнської спілки краєзнавців. Матеріали та документи. – К., 1997. – С.32.
7. IV з'їзд національної спілки краєзнавців України (28 жовтня 2008 року). Матеріали та документи. – Кам'янець-Подільський, 2009. – С.40, 41.
8. Матеріали пленуму та наради з питань підготовки енциклопедичного видання «Історія міст і сіл України». – К., 2009. – С.32-34.

Мокрицька Г. П., м. Херсон

Краєзнавча інформація: форми представлення у web-середовищі

За останні роки мережа Інтернет стала невід'ємною частиною життя сучасного суспільства. Адже людина постійно потребує інформації. Для задоволення попиту віддалених користувачів просто необхідно усіма засобами підвищувати інформативність (тобто насичення інформацією) інтернет-ресурсу бібліотеки. Пересічному користувачу мережі Інтернет замало дізнатися, що та чи інша книга є у бібліотеці, йому потрібна конкретна інформація (текст, зображення, аудіо чи відеофайл) саме тут і зараз!

Сьогодні пріоритетні позиції краєзнавства - духовне вдосконалення, збереження багатовікових культурних традицій, відновлення історичної пам'яті народу. Саме тому ведеться активна робота по акумулюванню різноманітної краєзнавчої інформації в рамках окремого Інтернет-проекту “Краєзнавство Таврії”.

Метою створення повнотекстових тематичних інтернет-проектів є підвищення інформативності сайту (www.lib.kherson.ua) Херсонської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Олеса Гончара.

Інтернет-проект “Краєзнавство Таврії” (www.krai.lib.kherson.ua) - частина бібліотечного порталу, унікальний контент (такої інформації, зібраної в комплексі, в мережі Інтернет немає, можна зустріти лише окремі розрізнені краєзнавчі матеріали), а також це:

інтеграція краєзнавчих ресурсів;

організація практично миттєвого доступу до них у потрібний час й у потрібному місці;

поширення краєзнавчих знань, виховання локального патріотизму;

популяризація краєзнавчих інформаційних продуктів та послуг бібліотеки.

Завданням проекту є надання віддаленим користувачам можливості оперативного доступу до різнобічної за формою і змістом краєзнавчої інформації про різні аспекти минулого та сьогодення Таврійського краю. При створенні проекту використовуються не лише багаті фонди відділу краєзнавчих документів та бібліографії. Залучаються до активної співпраці:

- безпосередньо відомі особистості, котрі представлені на сторінках проекту (по можливості);

- установи: Обласна державна телерадіокомпанія „Скіфія”, Державний архів Херсонської

області, Херсонський обласний краєзнавчий музей, Обласна організація Національної спілки письменників України та інші;

- місцеві колекціонери та краєзнавці, а також усі небайдужі мешканці міста та області.

Структура складової частини Інтернет-проекту “Краєзнавство Таврії” –

“Херсонщина: час, події, люди”:

- **Літературна сторінка**

- **Видатні постаті Херсонщини**

- **Вони керували Херсонщиною**

- **Листи з війни**

- **Пам'ятні місця Херсона та області**

- Вулицями Херсона
- Такою Херсонщину бачив світ
- Краєвиди Херсонщини
- Зупинені миттєвості життя
- Херсонщина в мемуарах та спогадах її мешканців
- Просвітницький рух на Херсонщині

Розширені сторінки: Г.О. Потьомкін; М.І. Братан; А.І. Кичинський.

У розробці:

- Символіка Херсонщини
- Херсонщина в Інтернет

Детальніше. **“Видатні постаті Херсонщини”** - це різноманітні фотоматеріали і короткі довідки про зв'язок видатних людей з Херсонщиною). Матеріали розташовані за історичними періодами: Давні часи (до 1917року; Радянська епоха (1917-1991 роки); Новітні часи (після 1991 року). Своєрідним фотолітописом є головні сторінки представлених періодів, що відображають життя Херсонщини. Розширені особисті сторінки Г.О. Потьомкіна, українських поетів М.І. Братана та А.І. Кичинського, містять різноманітні повнотекстові та мультимедійні матеріали. Пошук конкретної особистості здійснюється в межах обраної епохи за алфавітом прізвищ.

“Літературна сторінка” передбачає створення окремих проектів про відомих українських письменників, життя та творчість яких тісно пов'язані з херсонським краєм.

“Гончар і Херсонщина” - окремий проект, діє з квітня 2008 року. Систематично поповнюється новою бібліографією, літературознавчими матеріалами та окремими повнотекстовими творами. Особливо популярні розділи: «Гончар і Херсонщина», «Література про життя і творчість», фотодокументи тощо).

“Авангард і Херсонщина” - матеріали про літературно-мистецьке об'єднання російських поетів-футуристів “Гілея”, яке створене братами В.і Д. Бурлюками у 1910 році на Херсонщині, про учасників об'єднання: Д. Бурлюка, М. Бурлюка, О. Гуро, О. Кручених, Б. Лівшиця, В. Маяковського, В. Хлебнікова, про сучасні авангардні течії.

Необхідним стає доступ до глибин та великих обсягів інформації, саме тому постійну увагу багатьох людей привертає до себе питання існування та розвитку електронних бібліотек. Здійснюються перші спроби по створенню краєзнавчої бібліотеки **“Повнотекстові видання місцевих авторів”**.

З нагоди 60-річчя від дня народження відомого українського поета, лауреата Національної премії імені Т.Г. Шевченка (2006), першого лауреата республіканської

премії імені Бориса Нечерди (2000), республіканської літературної премії імені Павла Усенка (1982), першого лауреата обласної літературної премії імені Іллі Кулика (1976) створена розширена сторінка - **”А. Кичинський – універсальний митець”**. Панорама поетичного розвитку включає: матеріали про життєвий та творчих шлях, електронну бібліотеку, поетику живопису, пісні на його вірші, поезії у виконанні автора, вірші з автографами, фотоматеріали тощо.

До 65-річчя з часу утворення Херсонської області створено цікаву сторінку: **“Вони керували Херсонщиною”**, яка містить відомості і фотоматеріали про усіх керівників Херсонщини за 1944-2011 роки та деякі довідки про окремих губернаторів XIX ст.

Міні-проект **„Листи з війни”**, що створений до 65-річчя з часу визволення Херсонщини від німецько-фашистських загарбників, містить різноманітні матеріали про події у Таврійському краї років війни 1941-1945. Особливості міні-проекту – колекція оригіналів листів з фронту, яку зібрав М.А. Ємельянов та рукопис «Окупація Херсона» свідка тих подій Б.Є. Вадона, відеоінтерв'ю з херсонцями - учасниками бойових дій, вперше опубліковані в Інтернеті картини Ф.І. Загороднюка, поезії про війну тощо. Розділи: „У суворому сорок першому”, „Окупація. Героїзм підпільників і партизан”, „Звільнення Херсонщини”, „Вшановуємо та Пам'ятаємо”, „Спогади біля вічного вогню” (відео), „Пам'ять у слові”, „Війна на полотнах херсонських художників”.

“Пам'ятні місця Херсона та області” – Херсонщина у розрізі її багатовікової історії зі світлинами пам'яток: архітектурних, монументального мистецтва, археологічних, що залишаються ознаками часу і які є у кожному районі та найвіддаленішому куточку краю.

“Вулицями Херсона” - віртуальна подорож у часі і просторі. Кожній вулиці, проспекту, площі чи парку міста - окрема сторінка, на якій: довідка з історичними фотоматеріалами та порівняльні фото.

У розділі **“Такою Херсонщину бачив світ”** - поштові листівки, конверти, марки та значки, що відображають суспільно-політичне, економічне, культурне та наукове життя краю. Більшість представлених матеріалів з особистої колекції херсонського книголюба, колекціонера та мецената, ветерана Великої Вітчизняної війни М.А. Ємельянова. Опубліковано 120 фотоматеріалів.

Фотогалерея **„Красьвиди Херсонщини”** нараховує більше 250 фотоматеріалів, як професійних фотохудожників, так і пересічних мешканців краю.

Своєрідним фотолітописом Таврійського краю, у якому розміщуються фото з сімейних архівів (з коротким описом), що ілюструють важливі події з життя Херсонщини різних років, є розділ: **„Зупинені миттєвості життя”**.

Спогади очевидців та учасників історичних подій завжди є підтвердженням офіційних публікацій, наукових досліджень, тематичних нарисів тощо. У розділі „Херсонщина у мемуарах та спогадах її мешканців” зібрані унікальні окремі матеріали з фонду відділу краєзнавчих документів і бібліографії: рукопис Б.Є. Вадона „Гибель французів в советской России”, спогади О.Ю. Пошви, листи Ю.В. Шумського, Б.А. Лавреньова, С.М. Сумного та С.В. Сергєєва. Більша частина з них раніше ніде не друкувались, на сьогодні вперше висвітлені в мережі Інтернет.

Матеріали міні-проекту „Просвітницький рух на Херсонщині” знайомлять віртуального користувача з культурним життям Наддніпрянщини кінця XIX - початку XX сторіччя та з діяльністю українських просвітян, таких як: Ф.О. Василевський, А.М. Грабенко, М.Г. Куліш, Н.М. Малеча, Д.В. Маркович, О.О. Русов, М.Ф. Чернявський.

Інтер-проект “Краєзнавство Таврії” – електронний ресурс, що постійно розвивається. У перспективі є досить багато цікавих та креативних ідей, які сприятимуть його змістовному наповненню.

Крім того, краєзнавчі ресурси культурологічного та мистецтвознавчого напрямів представлені на таких Інтернет-проектах бібліотечного web-сайту, як “АртКавун” (www.artkavun.kherson.ua) та “Мистецький хайвей” (www.art.lib.kherson.ua).

Мусіна З. Х., Стегній Д. Г., м. Київ

Співпраця науково-бібліографічного відділу НІБ України з науковими установами та закладами культури

Згідно Концепції розвитку Національної історичної бібліотеки України, вона співпрацює з вітчизняними та зарубіжними бібліотеками, науковими інституціями, навчальними закладами, проводить міжнародні науково-практичні конференції, семінари, краєзнавчі читання. Автори статті пропонують ознайомитися з діяльністю Бібліотеки в цій царині на прикладі науково-бібліографічного відділу.

Між Бібліотекою і установами Академії наук України – Інститутом історії України та Інститутом політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Кураса – укладено угоди про співробітництво, які сприяють розвитку і популяризації досягнень історичної науки та бібліографії в Україні. Продуктом тісної співпраці Бібліотеки та Інституту історії України є науково-допоміжний бібліографічний покажчик «Історія України». На сьогодні ми

маємо вже 42 випуски цього унікального видання. Значну допомогу упорядникам і редакторам покажчика у різні роки надавали відомі історики В. Сарбей, І. Слабєєв, Л. Нагорна, С. Кульчицький, О. Данильченко, О. Головка, Л. Шевченко, В. Бєсчко, В. Щербак.

Бібліотекою розроблено низку тематичних посібників, при підготовці яких вченими здійснювалось наукове консультування, редагування, рецензування, складання схем тощо. Серед напрацювань слід згадати другий випуск бібліографії «Політичні репресії радянської доби в Україні», в підготовці якого велику допомогу надали співробітники Інституту історії України О. Рубльов, О. Удод та Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Кураса – Ю. Шаповал і Н. Рубльова.

До творчої співпраці над покажчиком «Історія України» запрошувались нові партнери, розширювались географічні рамки співробітництва. Два випуски покажчика вийшли як спільний продукт Бібліотеки та Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, завдяки технічній і фінансовій допомозі Фонду катедр українознавства Гарвардського університету.

Результатом співпраці з Національним Києво-Печерським історико-культурним заповідником стала поява покажчика „Матеріали до бібліографії Києво-Печерської лаври” (2006), який користується значним попитом у науковців, працівників музейних та пам’яткоохоронних установ.

Тісні творчі зв’язки пов’язують Бібліотеку з Українським науково-дослідним інститутом архівної справи та документознавства. Спільним виданням з краєзнавчої тематики став покажчик «Трускавець» (2003). У науковому проєкті „Українська дипломатія. 1917-2006 рр.” задіяні НІБУ, Український державний науково-дослідний інститут архівної справи і документознавства та НБУ ім. В. І. Вернадського.

Разом з бібліографічною роботою фахівці відділу здійснювали консультування, наукове редагування праць інших організацій та установ. Серед таких слід відмітити видання : Пріцак О. Коли і ким було написано „Слово о полку Ігоревім” (2007) ; Симоненко І. Губернські вчені архівні комісії в Україні : історіографічний огляд і бібліографічний покажчик / Укр. наук.-дослід. ін-т арх. справи та документознавства, Центр пам’яткознавства НАН України і УТОПІК (2003) ; Полонська-Василенко Н. Д. – видатний український історик, філософ, археолог : біобібліографічний нарис / Публічна бібліотека ім. Л. Українки ; уклад. Л. П. Яременко (2003). При формуванні джерельної бази до покажчика « Голодомор в Україні 1932-1933 рр.» (2001), значний масив документів та наукову консультацію було надано Одеській державній науковій бібліотеці ім. М. Горького.

Творчі партнерські зв'язки багато років поєднують нас із Російською національною бібліотекою, Державною публічною історичною бібліотекою Російської Федерації. Інформаційний потенціал посібника „Історія України” був задіяний Інститутом слов'янознавства РАН у науковому дослідженні „Государственная самостоятельность Украины и Белоруссии и основные тенденции освещения прошлого восточного славянства мировой наукой” (керівник – доктор історичних наук Л.Ю. Горизонтов). Встановлено контакти з Литовським історичним інститутом, Литовською національною бібліотекою ім. М. Мажвідаса, Українським науковим інститутом Гарвардського університету.

Діяльність Бібліотеки в галузі історичної бібліографії відзначено у публікаціях вітчизняних та зарубіжних вчених. Серед інших хочеться виокремити такі роботи: Казьмирчук Г. Історична бібліографія: курс лекцій і метод. матеріалів для студ. історичних факультетів (2007); Прокопчук В.С. Історична бібліографія: шлях до вузівської аудиторії // Освіта, наука і культура на Поділлі: зб. наук. пр. (2007, Т. 9); Подкур Р. Ю., Рубльов О. С. Політичні репресії в Україні (1917-1980-ті рр.) (2007).

На окрему увагу заслуговують заходи, пов'язані з популяризацією видань Бібліотеки. З успіхом демонструвалися посібники „Історія України” на другій Київській міжнародній книжковій виставці-ярмарку (2006 р.), Міжнародній конференції „Бібліотеки та інформаційні ресурси у сучасному світі науки, культури, освіти і бізнесу” (Крим, 2006 р.), на виставках українсько-американського фонду „Сейбр-Світло”. Бібліотека провела презентацію 40-го випуску покажчика «Історія України» за 2007 рік, в якому брали участь видатні вітчизняні вчені, фахівці бібліотечної, архівної та музейної справи, представники провідних книгозбірень, вищих навчальних закладів. Електронна версія покажчика «Історія України» за 2008 рік представлена на Ярмарку інноваційних бібліотечних послуг та електронного врядування (Київ, 2011 р.). Цей міжнародний захід організований програмою «Бібліоміст», Агенцією США з міжнародного розвитку, Відділом преси, освіти і культури Посольства США в Україні та Українською бібліотечною асоціацією.

Що стосується нових проектів Бібліотеки, то нині Інститут історії України НАНУ запропонував підготувати джерельні бази з таких актуальних тем як «Суспільство і влада в Україні на етапі соціально-економічних перетворень 1919-1938 рр.» та «З історії повсякденного життя в Україні (20-30-і рр. XX ст.)», які стануть у нагоді вченим для подальших наукових досліджень. Новизною даних проектів є представлення іншого, нового погляду на вивчення проблем історії українського робітництва, селянства, інтелігенції, інших соціальних верств суспільства в умовах авторитарного режиму.

Введення в науковий обіг як заборонених монографій і публікацій, так і нових дає можливість переосмислення соціально-політичної історії України, що сприятиме написанню правдивої історії нашого народу. Джерельною базою для даних тем є бібліографічні напрацювання та книжкові фонди НІБУ. Поряд з історичними джерелами буде заявлено документальний масив філософської, соціологічної, політологічної і мистецтвознавчої літератури. Певне місце серед джерел займатимуть мемуари, листування, щоденники, спогади, тогочасна публіцистика, усна історія, а також автореферати дисертацій.

Національна історична бібліотека України є однією з провідних культурно-освітніх, науково-інформаційних закладів, займається апробацією інноваційних розробок в галузі історичної бібліографії. На сьогодні велика увага приділяється створенню електронних баз даних, використання яких істотно розширюють пошукові можливості користувачів. На основі покажчика «Історія України» за 2008 рік започатковано створення однойменної електронної бази даних в АБІС «ІРБІС», яка на сьогодні налічує 10000 бібліографічних записів і в подальшому буде поповнюватись. Цим проектом зацікавились обласні наукові бібліотеки, які пропонують свої послуги з поповнення бази даних регіональною літературою. Нині розглядається питання про залучення до співпраці нових авторів.

Мяскова Т.Є., м. Київ

Сучасні наукові дослідження бібліотечних колекцій та зібрань Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Після здобуття Україною незалежності почали активно розвиватися наукові дослідження, присвячені не лише історії відомих українських бібліотек, але й історії тих колекцій та зібрань, що сформувалися у дореволюційні часи, і які стали основою спеціалізованих документальних фондів. Виходять з друку монографії, видатних українських вчених О.С. Онищенко і Л.А. Дубровіної, присвячені історії Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського (далі НБУВ) [1]. У цих книгах на базі нового джерельного матеріалу вперше ґрунтовно досліджено історію бібліотеки в різні періоди її існування. Паралельно починають активно проводитись історико-книгознавчі дослідження окремих бібліотечних колекцій та зібрань НБУВ. Питанню книгознавчої класифікації історико-культурних фондів бібліотеки з урахуванням специфіки їхнього складу, змісту та хронології присвячена монографія Л.В. Мухи [2].

Лисенко Л.В. у дисертаційній роботі було проведено дослідження історично сформованих та штучно створених ретроспективних фондів Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського як об'єкта опису археографії та джерелознавства [3]. Поступово формується нова сучасна українська школа, що займається історико-книгознавчим дослідженням історичних зібрань та колекцій НБУВ, і яка вже має перші самостійно завершені дослідження з історії створення, походження, розвитку, долі ретроспективних зібрань у контексті з історією України. Серед них виділяємо книжкове зібрання роду польських магнатів Яблоновських (дослідник С.О. Булатова [4]), родову бібліотеку та архів баронів Шодуарів (дослідник Є.А. Біленький [5]), родових бібліотек польських магнатів Мнішків, Мікошевських, Потоцьких (дослідник І.О. Ціборовська-Римарович [6]), тощо. Історії формування та сучасного стану окремих частин колекційних фондів НБУВ, які нині зберігаються у відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій у вигляді окремих комплексів документів, присвячено ряд фундаментальних праць українських вчених: бібліотеці Київського імператорського університету св. Володимира (дослідник Т.Є. Мяскова [7]), Бібліотеки Київської духовної академії (дослідник Л.М. Дениско [8]), історії книжкового зібрання Волинського музею в Житомирі (дослідник С.М. Міщук [9]).

Зараз у Відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ активно продовжуються наукові дослідження різноманітних складових частин її фондів: Бібліотеки Київського Михайлівського Золотоверхого монастиря (дослідник І.С. Шекера[10]), родової бібліотеки Урбановських-Стажинських (дослідник О.С. Рабчун[11]), бібліотеки Київського комерційного інституту (дослідник З.Б. Афанасьєва[12]), бібліотеки Острозького єзуїтського колегіуму, Київських гімназій, Київського реального училища, тощо (дослідник Т.Є. Мяскова [13]). Потрібно зазначити, що документи з вищеназваних колекцій та зібрань активно вносяться співробітниками НБУВ до електронних баз даних за допомогою САБ ІРБІС-64, що є перспективним напрямком роботи і дасть можливість швидкого автоматичного пошуку документів у інформаційному просторі.

Перелік посилань

1. Дубровіна Л. А., Онищенко О. С. *Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 1918 – 1941.* - К.: НБУВ, 1998. - 336 с.; Дубровіна Л. А., Онищенко О. С. *Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 1941-1964 / НАН України, НБУ ім. В.І. Вернадського.* - К. : Наукова думка, 2003. - 360 с.; Дубровіна Л. А., Онищенко О. С. *Історія Національної бібліотеки України імені В.*

1. Вернадського. 1965-1991 /НАН України, НБУ ім. В.І. Вернадського. - К. : НБУВ, 2008. - 373 с.
2. Муха Л. В. Бібліотечні книжкові колекції та зібрання: походження, історія, реконструкція. – К.: НБУВ, 1997. – 50 с.
3. Лисенко Л. В. Бібліотечні колекції та зібрання XIX-XX століття як об'єкт археографічного та джерелознавчого опису: дис... канд. іст. наук: 07.00.08 / НАН України; Національна бібліотека України ім. В.І.Вернадського. - К., 2004. – Рукопис.
4. Булатова С. О. Книжкове зібрання роду польських магнатів Яблоновських у фондах Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. - Київ, 2006. – 332 с.
5. Біленький Є.А. Архів і бібліотека Шодуарів як джерело з історії колекціонування і біобібліографії в Україні XIX-XX ст. : Дис ... канд. іст. наук: 07.00.08 / Біленький Євген Андрійович; НАН України, Національна бібліотека України імені В.І.Вернадського. - К., 2001. - 174 с.
6. Ціборовська-Римарович І. О. Родові бібліотеки Правобережної України XVIII ст. (Вишневецьких – Мнішків, Потоцьких, Мікошевських): історична доля та сучасний стан. : Монографія. - Київ :НБУВ, 2006. – 394 с.
7. Мяскова Т. Є. Бібліотека університету Св.Володимира: з історії комплектування (1834-1927рр.). - К. :НАН України. Національна бібліотека ім. В.І.Вернадського, 2005. – 184с.
8. Дениско Л. М. Бібліотека Київської духовної академії (1819 – 1919). – К.: НБУВ, 2006. – 224 с.
9. Міщук С. М. Рукописні та книжкові зібрання Волині у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: історія, склад, наукове дослідження/ С. М. Міщук; Національна академія наук України, Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. - К. : [б. и.], 2007. - 242 с. + 21 л. іл.
10. Шекера І. С. Бібліотека Київського Михайлівського Золотоверхого монастиря: історіографія дослідження // Матеріали науково-практичної конференції “Михайлівський Золотоверхий монастир: історія крізь століття” – К. – 2008 – С. 319-324, тощо.
11. Рабчун О. С. Загінецька бібліотека Урбановських-Стажисинських: до питання реконструкції // Наукові праці НБУВ. - К., 2004. - Вип.13. – С. 330-339; Рабчун О.С. Приватна бібліотека як джерело для вивчення історико-культурних процесів XIX-поч. XX ст. (на прикладі родового книжкового зібрання Урбановських та

- Стажинських із фондів Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського) // Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства. Матеріали науково-практичної конференції. – Львів, 2009. – С. 263-267, тощо*
12. Афанасьєва З. Б. *З історії Київського Комерційного інституту // Пам'ять століть. - К., 2008. - №3(72). – С. 82-87; Афанасьєва З.Б. Фундаментальна бібліотека Київського комерційного інституту у фонді Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики. Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 25-27 травня 2010 р. – К., 2010. – 58-60, тощо*
13. Мяскова Т. Є. *Бібліотека Острозького єзуїтського колегіуму: історія виникнення, функціонування та сучасний стан // Рукописна та книжкова спадщина України. - К., 2007. - Вип.11. – С. 122-135; Мяскова Т. Є. Бібліотека Київського реального училища: історія створення, функціонування та сучасний стан // Наукові праці Національної бібліотеки ім. В.І.Вернадського. – К.: НБУВ, 2007. – Вип.19. – С. 269-278; Мяскова Т. Є., Лисенко Л. В. Інтеграція інформаційних ресурсів бібліотек історико-культурних фондів НБУВ на прикладі реконструйованих бібліотек київських гімназій XIX-поч. XX ст. // Наукові праці Національної бібліотеки ім. В.І.Вернадського. – К.: НБУВ, 2007. – Вип.19. – С. 340-361*

Новальська Т.В., м. Київ

Підготовка фахівців для бібліотечно-інформаційної галузі : стан, проблеми, перспективи

Зміни, що відбуваються в суспільстві, потребують відповідних нововведень у підготовці спеціалістів для бібліотечно-інформаційної галузі.

Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» в останній редакції визначає бібліотечну справу «як галузь інформаційної, культурної та освітньої діяльності суспільства, спрямованої на створення і розвиток мережі бібліотек, формування, опрацювання, упорядкування та зберігання бібліотечних фондів, організацію бібліотечного, інформаційного та довідково-бібліографічного обслуговування користувачів бібліотеки, підготовку та підвищення кваліфікації фахівців у галузі бібліотечної справи, наукове та методичне забезпечення розвитку бібліотечної діяльності». У Законі України «Про інформацію» закріплене визначення інформаційної

діяльності «як сукупності дій, спрямованих на задоволення інформаційних потреб громадян, юридичних осіб і держави».

Своєчасне і якісне задоволення читацьких інтересів, духовних, культурних, інформаційних потреб вимагає вчасної і кваліфікованої реакції бібліотечних працівників. Така реакція в усі часи формувалась професійною освітою та вихованням майбутніх спеціалістів.

Однією з ключових проблем розвитку бібліотечної освіти є визначення основної ідеї, концепції підготовки сучасного бібліотекаря. Аналіз публікацій, присвячених проблемі підготовки бібліотечних кадрів за останні роки, свідчить про те, що основна увага приділялася інформаційним аспектам. Провідне місце в підготовці сучасного фахівця займає оволодіння новими інформаційними технологіями. Засвоєння технологічного підходу є не стільки інструментом вирішення конкретного завдання, скільки засобом добре організованого, ефективного мислення, що до того ж сприяє змістовному розв'язанню багатьох бібліотечних проблем.

Тенденція до глобальної інформатизації і комп'ютеризації суспільства посилила потребу у навчанні комп'ютерній культурі, інформаційним технологіям в цілому, організації системи створення і використання інформаційних ресурсів і послуг, мереж різного рівня, які забезпечують оперативний і багатоаспектний доступ до різних видів інформації. Це природно і закономірно привело до суттєвих змін у навчальних планах вищих навчальних закладів культури, які знайшли свою підтримку в державному освітньому стандарті.

В Київському національному університеті культури і мистецтв фахівцями кафедри книгознавства і бібліотекознавства підготовлено «Стандарти вищої освіти підготовки для бакалаврів, спеціалістів і магістрів з напрямку «Книгознавство, бібліотекознавство і бібліографія». (Перша редакція «Стандарту» була запропонована ще в 2000 році для бакалаврів з напрямку «Бібліотекознавство і бібліографія»). Запровадження «Стандарту» дало змогу здійснювати багатоступеневу підготовку за рівнями: «Бакалавр книгознавства, бібліотекознавства, бібліографії», «Спеціаліст книгознавець-бібліотекознавець, менеджер бібліотечно-інформаційної діяльності», «Магістр книгознавства, бібліотекознавства, бібліографії».

У запропонованих стандартах узагальнено зміст і мету освітньої та професійної підготовки, бакалавра, спеціаліста, магістра, вимоги до його компетентності, інших соціально важливих властивостей та якостей. У «Стандарті вищої освіти в галузі книгознавства, бібліотекознавства і бібліографії» представлена освітньо-кваліфікаційна характеристика, яка відображає галузь використання стандарту, види діяльності та

найменування культурної діяльності бакалавра, види професійної роботи, професійне призначення виробничої функції, типові задачі діяльності та вміння щодо їх вирішення, здатність вирішувати проблеми і задачі соціальної діяльності, вимоги до професійного вибору, державної атестації випускників вищих навчальних закладів, відповідальність вищих навчальних закладів за якість освітньої та професійної підготовки бакалаврів.

Перехід на ступеневу підготовку значно змінює підходи до оволодіння знаннями і вміннями фахівців. Це зумовлено тим що, освіта на рівні бакалавра у міжнародному розумінні повинна давати можливість людині працювати на першопочаткових посадах, які є в установах, організаціях. Наприклад, у бібліотеках різних видів – на посадах бібліотекарів, бібліографів.

Рівень спеціаліста передбачає посади, що пов'язані з посадами менеджерів, керівників підрозділів. Магістр – це перша наукова ступінь, що дає можливість працювати в наукових та науково-дослідних підрозділах бібліотек.

В Україні триступеневу підготовку фахівців для бібліотечно-інформаційної галузі здійснює п'ять вищих навчальних закладів, а саме: Харківська державна академія культури, Київський національний університет культури і мистецтв, Рівненський гуманітарний університет, Луганський державний інститут культури і мистецтв, Львівський національний університет ім. І. Франка.

Поряд з вищими навчальними закладами підготовку кадрів для бібліотек здійснюють в двадцяти коледжах культури за напрямом підготовки: «Культура» кваліфікація «Бібліотечна справа». Проте, як у вищій школі, так і в коледжах, набори на цю спеціальність незначні. Так на бюджетну форму навчання йде набір від 15 до 30 осіб, у коледжах - в середньому 12 осіб. Для України, в якій існує потужна мережа бібліотек (майже 40 000), такої кількості фахівців недостатньо.

Намічаючи шляхи покращення підготовки кадрів, перш за все, слід вивчити питання про забезпечення кадрами бібліотек України. Реальний стан кадрового складу бібліотек допоможе порушувати питання про збільшення набору до вищих навчальних закладів та коледжів культури. Наступне важливе питання - це безперервна освіта. Слід налагодити співпрацю коледжів культури з вищими навчальними закладами, що буде сприяти ступеневій підготовці фахівців. Позитивний досвід має кафедра книгознавства і бібліотекознавства КНУКіМ, яка плідно співпрацює з Олександрійським, Канівським, Калуським, Тербовлянським, Тульчинським, Ужгородськими коледжами культури.

Важливим завданням на сьогодні є підняття іміджу бібліотек та тих хто в них працює.

Регіональні аспекти діяльності бібліотек для дітей в Україні

Духовний і культурний розвиток дитини, на основі збереження і примноження традицій і звичаїв свого краю й народу, є одним із пріоритетних напрямів діяльності бібліотек.

Поряд з музеями та архівами в бібліотеках збирають, опрацьовують, зберігають і розповсюджують інформацію краєзнавчого змісту, яка несе в собі відомості про історичні, природні, економічні, культурні особливості кожного регіону, знайомить з творчим доробком письменників і поетів краю.

У бібліотекознавстві приділяється особлива увага проблемі вдосконалення краєзнавчої діяльності бібліотек. Вагомий внесок у розробку теоретико–методологічних засад здійснили такі вітчизняні вчені, як С. Денисенко, І. Корнейчик, Н. Кушнарєнко, І. Мілясєвич, М. Сташків, П. Тронько та інші. Досвід краєзнавчої роботи бібліотек для дітей висвітлюється здебільшого побіжно в статтях, присвячених аналізу діяльності конкретної бібліотеки. Привертають увагу статті Г. Білоус, В. Вересоцької, О. Кислової, А. Кобзарєнко, Л. Пуляєвої, П. Рудої, Ю. Соколової, Т. Турбаніст та ін. Аналіз статей показує, що бібліотеки для дітей проводять значну краєзнавчу роботу, причому в діяльності кожної є свої регіональні особливості. Цікавим є досвід виділення краєзнавчих зон: «Вивчаємо рідний край», де фонд розташовано за розділами, присвяченими історії, природі, промисловості, мистецтву краю, місту (селу) в художній літературі, прозі, поезії краян. Досить вдалою для дітей є така форма, як краєзнавчі вікторини-подорожі. В обласних бібліотеках для дітей постійно організовуються зустрічі з письменниками, поетами, видатними людьми краю, які під час презентацій знайомлять читачів з їхнім творчим доробком. Важливу роботу проводять сільські бібліотеки. Завдяки своїм ресурсам ці сільські бібліотеки мають можливість позитивно впливати на різні види середовища, які є значимими для збереження спадщини. Вони створюють інформаційно–символічне середовище, що сприяє збереженню національної культури села і регіону та її відтворенню. Особливого значення набуває краєзнавчий фонд бібліотеки, адже він містить крім книг, брошур та періодичних видань й інші документи: карти, копії статей із місцевих газет, архівних матеріалів; так звані «народні архіви» - фотографії місцевих жителів, мемуари, щоденники, листи з особистих зібрань. Він становить документовану пам'ять народу, є підґрунтям, на якому базується робота не тільки бібліотеки, але й

сільської школи, громадських організацій, товариств, сім'ї нарешті. Цікавий досвід діяльності сільських бібліотек Путильського району Чернівецької області. Як правило, у читальному залі є невеликий краєзнавчий музей, в той же час, у краєзнавчих музеях знаходять місце фонди дитячих бібліотек. Поряд з традиційними масовими заходами, які проводять бібліотеки, слід більше уваги звертати на формування та удосконалення краєзнавчого електронного ресурсу (КЕР). Адже відомо, що за умов розвитку електронної комунікації читачі найчастіше звертаються до електронних ресурсів.

Завдяки вивченню краєзнавчих інформаційних потреб виявилась зацікавленість користувачів бібліотек в отриманні не лише бібліографічної інформації краєзнавчого змісту, але й повних текстів джерел та оперативному їх одержанні через систему електронної доставки документів.

Організація системи КЕР створить можливість доступу як до власної інформації з краєзнавства, так і до запозичених Інтернет-ресурсів. Все це допоможе повно й оперативно задовольнити краєзнавчі інформаційні потреби «реальних» і «віддалених» користувачів. Формування КЕР бібліотек для дітей, їх функціонування та використання сприятимуть розвитку духовності, зміцненню родинних зв'язків, коли значна частина сімей опинилася поза межами своєї «малої» Батьківщини. Бібліотеки для дітей шляхом організації та презентації на власних веб-сайтах кращих краєзнавчих ресурсів сприятимуть поширенню особливо цінної та унікальної інформації з краєзнавства для соціально комунікаційного простору регіону.

Новицька А.І., м. Київ

Інформаційні продукти та послуги на допомогу сучасним історико-краєзнавчим дослідженням

Історія краю – один із найцікавіших напрямів сучасної історичної науки. Надбання наших предків, багатовікова мудрість народу, його героїчний досвід, традиції – складають історичну пам'ять українського народу і мають вагоме значення для нащадків. Національна історична бібліотека України є унікальним матеріальним ресурсом знань з історії та гуманітарних дисциплін, її фонди дають можливість забезпечувати інформаційні потреби користувачів. Виконання тематичних бібліографічних довідок співробітниками сектора інформаційної діяльності - це процес створення нових знань, нових інформаційних документів, адже йдеться про бібліографічні списки за певними темами. Укладання інформаційних продуктів наукового змісту, розрахованих на вищий освітній

рівень користувачів, здійснюється за участю головного бібліографа Лідії Петрівни Вовк, кандидата історичних наук.

За допомогою комунікаційних засобів зв'язку (листування, запит через Інтернет, особисте замовлення) з користувачем–науковцем з'ясовується тема історичного дослідження. З джерел, які є у Бібліотеці, здійснюється пошук інформації, здійснюється відбір документів та опрацювання конкретних даних з бібліографічних та довідкових видань: з віднайдених матеріалів складається бібліографічний опис; впорядковується, редагується та формується у тематичний рекомендований список літератури. Заключний процес: відбір та бібліографічне опрацювання джерел з фонду Бібліотеки, передача документа користувачу.

Пошук та накопичення цільових інформацій складе в майбутньому новий потужний інформаційний ресурс Бібліотеки – Архів тематичних довідок НІБ України (електронна версія). Завдяки бібліотечній програмі ІРБІС така інформація має стати корисною для краєзнавчих розшуків користувачів.

Нині спостерігається тенденція зростання потреб у таких інформаційних послугах Бібліотеки. Проявляється така властивість інформації, як адресна направленість її конкретним категоріям користувачів Бібліотеки: школярам, студентам, аспірантам, науковцям, історикам, краєзнавцям, а також різним установам, діяльність яких потребує кількісної та якісної інформації з історії.

Багато науковців з різних регіонів України отримують індивідуальне інформаційне обслуговування. Більшість з опублікованих дослідницьких розробок, розпочатих на основі бібліографічно-інформаційної підтримки працівників нашого сектора, було передано в дарунок Бібліотеці.

Співпраця з такими потужними науковцями Українського центру культурних досліджень, як Садовенко С.М., кандидатом педагогічних наук (за темою: «Запровадження давніх традицій та фольклористики у сучасній культурі України»); Босик З.О., кандидатом культурології (за темою «Обрядовість Київщини кінця XIX – початок XX ст.») з фахівцями нашого відділу завершилася плідними результатами. Укладена з використанням тематичних бібліографічних інформаційних довідок книга «Порадник для збирачів фольклору: на допомогу працівникам культури», подарована авторами (Садовенко С.М., Босик З.О.) у фонд Бібліотеки. Нині триває співпраця з Босик З.О. у підготовці одночасно кількох видань до публікації: двох монографій та хрестоматії за тематикою традиційної регіональної обрядовості та фольклористики України, що неодмінно поповнять фонди бібліотек країни і займуть чільне місце серед освітянських видань.

Бібліографічно-інформаційна підтримка з краєзнавства (наприклад, за темою: «Українські поселення та селянський двір») також надається співробітникам НАКККиМ.

Історичні дослідження Бахмутського краю Донеччини здійснені за інформаційною підтримкою співробітників сектора, опубліковано та люб'язно передано в дарунок Бібліотеці директором Артемівського краєзнавчого музею, кандидатом історичних наук С.Й. Татариним. Його книги «Покровське – найдавніше село Бахмутського краю: історія та сучасність», «Православ'я Бахмутського краю – погляд крізь століття...», «Бахмутский край и хазарский каганат VII-IX вв.», «Металургія краю..» та інші також розкривають історію Донецького краю.

Триває інформаційна довідкова підтримка Педанову Ю.Ф., кандидату медичних наук (м. Одеса) у доборі бібліографічних матеріалів за темами: «Історія фельдшерських шкіл на українських землях» та «Історія земської медицини Російської імперії». Науковцем Макидоновим А.В. (м. Запоріжжя) закінчено опрацювання наданих нами рекомендованих бібліографічних інформацій за темою: «Історія Новоросії» та передано в дарунок Бібліотеці опубліковану роботу «Персональный состав административного аппарата Новороссии XVIII века».

За темою: «Родовід прізвища Кононученко-Чоповські та історія містечка Чоповичі» ведеться збір історичних матеріалів, укладаються бібліографічні списки документів та через електронну пошту передаються досліднику Ю. Кононученко-Чоповському, який перебуває у Норвегії.

Ведеться тривала співпраця з доктором історичних наук, генерал-лейтенантом Русаком А.В. (Київ) за темами Великої Вітчизняної війни. Ним опубліковано багато досліджень. Остання книга – документальна повість про партизанський рух на Рівненщині «Исповедь», подарована автором з особистим автографом у фонд Бібліотеки.

Слід відзначити, що більшість краєзнавців України в процесі пошуку інформації з історії своєї «малої Батьківщини» стає палкими опікунами своїх рідних осель.

У співпраці з Бібліотекою, завдяки глибокому аналізу інформації, наданої працівниками сектора інформаційної роботи та опрацюванню рекомендованої дослідникам літератури, укладено та видано історичні нариси стосовно історії сіл: Жукля Соснівського р-ну, Кобища Бобровицького р-ну, Ладинка Чернігівського р-ну Чернігівської області; Горохуватка Кагарлицького р-ну, Перевіз Васильківського р-ну Київської області. Завдяки цій краєзнавчій співпраці в селах Жукля та Кобища на Чернігівщині створені і працюють етнографічні музеї, відроджені православні церкви, створено сайти в Інтернеті. Сьогодні триває збір краєзнавчої історичної інформації про села Дубовичі на Сумщині, Берестовенька на Харківщині, смт Немішаєве на Київщині.

Дослідниками планується укласти і опублікувати історичний матеріал про ці місцевості, відродити вагомні пам'ятки історії.

Варто зазначити, що на нашій Конференції мають викласти свій дослідницький матеріал краєзнавці – директор краєзнавчого музею школи села Дубовичі Сумської області Гурба Віктор Григорович на тему «Дубовичі – родинна спадщина Кочубеїв» та голова ініціативної групи по відтворенню історичних відомостей Немішаєвського аграрного коледжу Кітчак Тетяна Джимівна.

Особливо можна виокремити краєзнавчу роботу сектора інформаційної роботи з різними музеями майже всіх регіонів України. За останні п'ять років здійснено понад історично-бібліографічних довідок для 20 музеїв на території нашої держави. Розшуки було проведено в науково-дослідницькій роботі музеїв для інформаційного уточнення цінності експонатів музейних фондів, відповідно до сучасності або для відкриття нових краєзнавчих музеїв.

Цікавою тенденцією у роботі інформаційного сектора НІБУ з музеями слугують конвергенційні методи співпраці – об'єднання кількох установ у опрацюванні різних питань за одним напрямом.

Ілюструють таку роботу наукові дослідження за темою «Архиєпископ Белгородський Іоасаф Горленко: біографічні відомості», які проводились у червні цього року двома музеями: у Київському музеї кошовностей України досліджувався експонат – портрет архиєпископа Іоасафа Белгородського, виконаний на перламутрі (науковий дослідник Палатна С.Г.); Прилуцький обласний краєзнавчий музей (директор Зоць Т.М.) здійснював уточнення біографічних даних з хрещення владики Іоасафа (Якіма Горленка). На замовлення установ підготовлено і надано бібліографічно-інформаційний матеріал з біографічними відомостями про владику Іоасафа. Обидві установи отримали бібліографічну інформацію стосовно біографічних даних владики: Київському музею було надано тематичний матеріал з мистецтва портретного живопису на перламутрі XVIII – XIX ст., музей у Прилуках дізнався про рідкісний експонат, що знаходиться у музейному фонді Києва. Така співпраця з музеями єднає в історичних пошуках науковців, а результати досліджень збагачують інформацією всіх учасників. Музеї, як зберігачі національної історії, охоронці пам'яток України, які систематично ведуть науково-дослідницьку роботу, підкреслюють вагомість підтримки досліджень тематичними бібліографічними довідками сектора інформаційної роботи відділу.

Підсумовуючи, відзначимо, що наш інформаційний продукт – рекомендований бібліографічний список історичної літератури краєзнавчої тематики – часто виступає основою для прийняття рішень окремих користувачів або цілих установ, а саме:

написання історичних нарисів, поглиблення наукової роботи діючих та створення нових музеїв, відродження пам'яток, церков, тобто, виступає домінуючою компонентою трансформаційних процесів, спрямованих на зростання загального інтелектуального рівня суспільства, на збереження історичної пам'яті українського народу.

Пакула О., м. Київ

До питання щодо створення Світової цифрової бібліотеки

У другій половині XX-го століття з початком інформаційної революції та зародженням сучасного інформаційного суспільства починає кардинально змінюватися не лише світова і національна економіка, але й спосіб життя людей. Виникнення та розвиток Інтернету – нового каналу комунікації та розповсюдження інформації – сприяли зняттю національних бар'єрів і кордонів у доступі до інформації. Новий історичний етап розвитку суспільства у 80-90-х роках XX століття та глобальна інформатизація стали причиною трансформації традиційних технологій, завдяки Інтернету цифрова інформація стала невід'ємною частиною світової спільноти. Суспільний прогрес, на сьогодні, визначається як процес накопичення знань. Одним з його логічних наслідків фахівці вважають початок створення цифрових бібліотек, основним завданням яких є інтеграція інформаційних ресурсів та ефективна навігація в них.

Перші кроки зі створення цифрових бібліотек було зроблено у США на початку 1980-х років, у Великобританії – на початку 1990-х рр. У 1992 році на конференції Національного наукового фонду США введено в обіг поняття “цифрова бібліотека” у сучасному контексті. На початку 1990-х років у США та Європи почали активно розроблятися програми розвитку цифрових бібліотек, а в 1995 році Європейська комісія включила створення цифрових бібліотек до числа пріоритетних завдань.

Створення цифрових бібліотек на сучасному етапі є одним з головних напрямів розвитку світової інформаційної сфери та однією з найважливіших складових інформаційного суспільства. Цифрові бібліотеки є об'єктом пильної уваги ЮНЕСКО, Європейського Союзу, Всесвітнього самміту з інформаційного суспільства та інших авторитетних міжнародних організацій. Варто зазначити, що реалізація таких проектів потребує не лише високого рівня стратегічно-організаційного супроводу, але й неймовірно великих капіталовкладень. Так, наприкінці минулого сторіччя Бібліотека

Конгресу США розпочала реалізацію програми “Національна електронна бібліотека”. Витрати на цей проект за 3 роки склали близько 73 млн. доларів США.

21 квітня 2009 року розпочала свою діяльність Світова цифрова бібліотека – унікальний некомерційний проект, який став результатом співпраці бібліотек усього світу і об’єднав найцінніші зразки культурної спадщини людства. Ініціаторами створення бібліотеки стали Джеймс Біллінгтон, керівник Бібліотеки конгресу США та ЮНЕСКО, а ідея створення даної інституції знайшла підтримку в 55 країнах світу.

Проект покликаний вільно надавати за допомогою мережі Інтернет в багатомовному форматі кращі зразки культурної спадщини людства, що цілісно представляють історію цивілізації (рукописи, рідкісні та цінні видання, мапи, картини, фільми, фотографії, музичні записи, музейні та архівні об’єкти тощо).

Бібліотека працює на 7-ми мовах (англійською, французькою, арабською, китайською, російською, португальською та іспанською), але віртуальні експонати в ній представлені більш ніж на 40 мовах.

Для першої фази проекту оцифровано понад 3000 об’єктів, у тому числі рукописні й друковані книги, журнали, фотографії, аудіозаписи, старі кінохроніки. Тематика об’єктів охоплює діапазон від арабських математичних текстів до російських листівок 1856 року. Документи можна дивитися посторінково, збільшувати і зменшувати зображення. Деякі об’єкти доступні для завантаження у форматах PDF або TIFF.

У червні 2010 р. до концепції створення Світової цифрової бібліотеки приєдналися чотири українських бібліотеки: Національна бібліотека України ім. В.І.Вернадського, Львівська національна бібліотека ім. В.Стефаника НАН України, Національна парламентська бібліотека України та Наукова бібліотека Національного університету «Києво-Могилянська академія». На даному етапі для України ключовим питанням є створення Національного Координаційного Комітету з представлення України в Світовій Цифровій Бібліотеці. Основним завданнями Комітету є встановлення критеріїв, за якими буде проходити відбір документів для доручення їх до світової культурної спадщини.

Незважаючи на це, в Україні створення електронних бібліотек не носить загальносистемного характеру, відсутня централізована взаємодія та належна координація таких робіт. Невирішеним залишається правовий, методичний, технологічний та фінансовий аспекти даного питання.

Таким чином, цифрові бібліотеки є потужним інформаційним джерелом для науковців, освітян та інших груп користувачів. Створення Світової цифрової бібліотеки сприятиме міжнародній та міжкультурній інтеграції, зростанню уваги до найцінніших об’єктів, збільшенню культурної і мовної комунікації в мережі Інтернет.

Парацій В.М., м. Бережани, Тернопільська обл.

Подільське туристично-краєзнавче товариство та формування краєзнавчої бібліографії Тернопілля міжвоєнного періоду

«Книги – кораблі думки, які плавають по хвилях часу й несуть свій дорогоцінний вантаж від покоління до покоління». Так осмислював їх ціннісну та соціальну функцію британський філософ і політичний діяч XVII ст. Френсіс Бекон. А Джордано Бруно вважав, що «людина робиться мудрою не силою, а часто читаючи».

Постанова Міністерства внутрішніх справ Польщі від 20 листопада 1927 р. за №3517/27 про необхідність видання всеохоплюючих описів окремо визначених адміністративних регіонів (повітів), що покращить економічні умови співпраці та поглибить краєзнавчі відомості про місцевості країни, стимулювала процес появи краєзнавчих довідників. Вже через декілька місяців голова Плоцького наукового товариства А. Мацеша публікує окремою монографією опис повіту, що, “повинен стати підручником, з якого кожен міг би черпати відомості” (A. Maciesza. Opisy powiatow a studja nad stosunkami wojewodstw, jako jednostek regionalnych.-Plock,1928). У цій уже майже методичній розробці повіт подавався як комплексна регіональна цілісність. План опису передбачав його об’ємну характеристику, яка охоплювала природні властивості краю (розташування, геологія, гідрографія, ґрунти, клімат, приватні та державні ліси, загальна флора і фауна). Не менш цілісно та об’ємно описувалося минуле регіону (археологічні пам’ятки, роль місцевості в політичній історії Польщі, значення в господарському та культурному житті, визначні представники науки, літератури та мистецтва – вихідці з регіону). Окремо виділявся аналіз пам’яткоохоронного стану в повіті, подавався перелік пам’яток культури та природи. За подібним класифікованим і всеохоплюючим принципом характеризувалися й інші аспекти життя регіону (народонаселення, суспільний та господарський уклад тощо). Цей описовий план – методологічна основа комплексної регіональної характеристики – отримав свою практичну апробацію на чітко визначеному регіоні, оформивши таким чином підґрунтя опису повітів по країні в цілому та створення необхідної інформаційної бази. Її застосування могло бути надзвичайно різноманітним; зокрема, такі монографічні збірки регіонально-описового рівня визначилися як якісні та пізнавальні туристичні путівники по окремо визначеній (за адміністративними, природними, історичними, мистецькими критеріями) території.

Справа з виданням регіональних путівників на адміністративних землях Тернопілля міжвоєнного періоду особливо активізувалася з другої половини 1920-х рр., тобто з часу створення (1925 р.) Подільського туристично-краєзнавчого товариства. Адже підготовка краєзнавчих путівників різних форм пізнавального спрямування і методологічного осмислення було одним з видів професійно-функціональної діяльності його представників. А створення повітових філій Товариства (при всебічній підтримці органів державної влади та самоврядних організацій) зумовлювало видання путівників ще більш локалізованого (повітового) оконтурення. Вони слугували позитивною інформаційною основою для формування раціональних туристично-екскурсійних маршрутів.

Уже в 1928 р. співробітниками Подільського туристично-краєзнавчого товариства підготовлено їх перший інформаційно насичений і методично професійний «Путівник по воєводстві Тернопільському» (*Przewodnik po wojewodstwie Tarnopolskiem*). Ця невеличка за розміром книжечка кишенькового формату заклала якісне підґрунтя для наступних аналогічних видань загальновоєводського чи повітового (а також різнотематичного) спрямування. Зокрема, за дуже близькою інформаційною та методико-структурною схемою оформлював свої регіональні «Путівник по воєводстві Тернопільському» та «Земля Тернопільська. Опис краєзнавчо-туристичний воєводства Тернопільського» (*Ziemia podolska. Opis krajoznawczo-turystyczny wojewodstwa Tarnopolskiego-Tarnopol*, 1935; *Przewodnik po wojewodstwie Tarnopolskiem.-Tarnopol*, 1936) голова Подільського туристично-краєзнавчого товариства і одночасно референт з туризму Тернопільського воєводського управління Томаш Кунзек.

Великими для того часу тиражами видавалися за ініціативи туристично-краєзнавчого товариства та його регіональних філій путівники по окремих повітах Тернопілля, які також були структурно близькими до путівника 1928 року. Так, наприкінці 1920-х і впродовж першої половини-середини 1930-х рр. було видано якісні краєзнавчі путівники по Теребовлянському, Збаразькому, Заліщицькому, Бучацькому, Чортківському, Борщівському, Скалатському, Бережанському, Золочівському і Бродівському повітах. Видано було також окремий путівник по місту Тернополю і Тернопільському повіті. Станом на 1939 р. з 17 повітів Тернопільського воєводства 11 мали власні путівники.

Видавалися й покажчики вузькотематичного характеру, як, наприклад, по Кривченських печерах. Важливе «путівникове» краєзнавче значення мали опрацьовані й розтиражовані представниками Подільського туристично-краєзнавчого товариства види замків, розташованих на території воєводства. Адже уже в той час розумілися туристичні

перспективи Тернопілля через належне використання замкових об'єктів. У 1938 р. видано також 18 тис. видів окремих повітових міст Тернопілля. А на поч. 1939 р., загальна кількість інформаційних видань Подільського туристично-краєзнавчого товариства становила 24 одиниці.

Планувалося видання інших матеріалів подібного характеру, адже у справах Подільського туристичного товариства та його повітових філій, які зберігаються як окремим фондом, так і в різних збірках документів Державного архіву Тернопільської області, віднаходиться значна кількість чорнових матеріалів для нових путівників різного рівня, спрямування, мети.

В тогочасних путівниках доволі якісно були представлені історико-культурна та природна цінність Бережанщини. На загальнодержавному рівні позитивну туристичну рекламу краю створив тернопільський гімназійний професор, картограф, краєзнавець, співробітник туристично-краєзнавчого товариства Йозеф Галічер (*Ziemia Brzeżanska//Ziemia.-1936.-№12.-S.291-302; Ziemia Brzeżanszczyzna jako teren turystyczny//Rocznik ziem wschodnich.-Warszawa, 1938.-S.189-195*). Розповсюдженню знань про визначні об'єкти рідного краю сприяв і повітовий часопис – газета «Głos Brzeżanski». Саме на її шпальтах друкувалися перший варіант путівника по Бережанах і околиці Фердинанда Статтнера, краєзнавчі розвідки гімназійних професорів Павла Ковальського та Алоїза Штайнера, повідомлення про діяльність туристичних організацій (загальнодержавних і крайових), результати їх роботи, інша інформація краєзнавчого й видавничо-інформаційного змісту.

Так, в одному з випусків газети за 1936 рік була опублікована наступна інформаційна замітка: «Від січня цього року в Чорткові виходить ілюстрований часопис «Секції молодіжних краєзнавчих об'єднань Подільського туристично-краєзнавчого товариства» за редакцією Владислава Ціхоцького та Йозефа Опацького. Владислав Ціхоцький являється директором державної гімназії в Чорткові й походить з Бережан (є сином власниці друкарні у Бережанах). Цей друкований часопис реєструє пам'ятки минулого Подільської землі та будить рух краєзнавчий на Поділлі».

Зацікавленість діяльністю Товариства через його практичну краєзнавчу (зокрема, видавничо-краєзнавчу) ефективність проявлялося навіть на рівні існуючих бібліографічних каталогів. У досконалому переліку та аналізі книг краєзнавчого характеру Тадеуш Ладенбергер подає серед цікавих видань ювілейну брошуру референта туристики Тернопільського воєводського правління та одночасно голови Подільського туристично-краєзнавчого товариства Томаша Кунзека, присвячену 10-й річниці від часу створення та діяльності цієї значимої на теренах краю громадської (але зі значною державною

підтримкою) туристично-краєзнавчої організації (Т. Ladenberger. Notatki bibliograficzne//Rocznik Podolski.-Tarnopol,1938.-T1).

У жовтні – на початку листопада 1930 р. в дарунок нововідкритому Регіональному музею Товариства Народних Шкіл свою цінну бібліотеку (близько 4 тис. книг) передав зі Львова колишній консерватор пам'яток старовини Людвіг Фінкель. А привіз її до Тернополя завідувач секції музею (і, одночасно, голова Подільського туристично-краєзнавчого товариства) Томаш Кунзек. За пізнішими твердженнями знаного українського бібліографа та літературознавця В. Дорошенка, у музеї “...були цінні збірки книжок та рукописів”. А основу цього зібрання й поклала бібліотека Л. Фінкеля, передана через посередництво туристично-краєзнавчого товариства.

Ця громадська інституція формувала й власні книжкові зібрання. Так, бібліотека була окремим структурним підрозділом Заліщицької філії Подільського туристично-краєзнавчого товариства. Її книжковий фонд охоплював літературу з питань краєзнавства, музейництва, інших спеціалізованих сфер регіонального та наукового життя.

Інші пропольські громадські організації Тернопілля, активно підтримувані в своїй діяльності адміністративно-урядовою структурою краю, також спричинялися до видавничої сфери і, зокрема, до видань довідково-інформаційного змісту. За ініціативи Товариства народних шкіл у м. Тернополі в 1926 р. видано монографію львівських дослідників Б. Януша та А. Чоловського «Минуле й пам'ятки воєводства Тернопільського» («Przeszłość i zabytki wojewodstwa Tarnopolskiego»). Матеріал, поданий у книзі, комплексно ознайомлює з минулим регіону, з наявними пам'ятками археології різних епох (від палеоліту до Київської Русі). Окремо акцентується увага на об'єкти архітектурної спадщини Тернопілля: замкові комплекси, визначні сакральні пам'ятки, величні будівлі цивільної архітектури. Подано також докладний опис скульптурних шедеврів краю та інших витворів лапідарного мистецтва. Описи мають чітку адміністративну прив'язку, видання багато ілюстроване різноманітними світлинами.

У 1931 році в Тернополі, під егідою воєводського рільничого товариства, видано об'ємний каталог «Воєводство Тернопільське» («Wojewodstwo Tarnopolskie»). В цьому великому, понад 400 стор., виданні можна ознайомитися з комплексною специфікою господарського життя регіону, з діяльністю громадських об'єднань краю, з адміністративно-територіальною структурою воєводства. Звернуто увагу на специфіку й різноманіття матеріальної та духовної культури місцевої людності, на їх традиційний побутовий, господарський, обрядово-звичаєвий уклади, місцеві народні промисли. Багато місця присвячено пам'яткам культури краю, проблемам їх збереження та охорони.

Передбачалися й інші регіонально-видавничі можливості, але вони завжди, прямо чи дотично, пов'язувалися з роботою представників Подільського туристично-краєзнавчого товариства. Громадська організація впевнено займала власну нішу в регіоні, ставши відомою далеко за межами краю й отримавши загальнодержавне визнання. Головне – представники Товариства, через втілені видавничі проекти, сформували якісну інформаційно-туристичну базу про Тернопілля, яка не втратила своєї значимості (фактичної, методологічної) до сьогодні.

Петрова Л.Г., м. Київ

Можливості застосування конвергентного підходу в управлінні бібліотекою

Методологія системних досліджень управлінської проблематики в сфері бібліотекознавства поки не має базових наукових засад і знаходиться в процесі пошуку та оновлення. Разом з тим, зростання складності управлінських завдань в умовах інформатизації суспільного розвитку та розбудови ринкової економіки в Україні актуалізує потребу нових підходів до удосконалення, прискорення та підвищення дієвості управлінських рішень для досягнення поставлених цілей функціонування сучасної бібліотеки.

Забезпечення успішної діяльності бібліотечного закладу вимагає чіткого осмислення, розуміння та одночасно формулювання цілей цієї діяльності з подальшою їх деталізацією і співставленням з ресурсними можливостями для подальшого спрямування на запланований результат. Зазначений пошуковий процес базується на інформації, що й дозволяє вирішувати проблему вибору оптимального управлінського рішення.

В результаті наукових досліджень доведено, що забезпечення певних універсальних структурних умов для суміщення, стабільності і цілеспрямованості обробки управлінської інформації та її подальшого використання, визначає успішність вирішення поставлених завдань. Зокрема, активізуються такі важливі складники оптимізації діяльності, як: прискорення прийняття управлінських рішень, досягнення згоди працівників стосовно поставлених цілей і шляхів їх реалізації, визначення першочергових проектів і програм, проектування баз даних, забезпечення високої якості обслуговування користувачів, формування позитивної мотивації персоналу до інновацій тощо.

Відповідно, цей унікальний підхід до вирішення проблем, а саме: забезпечення необхідних умов для стійкого спрямування інформаційних процесів до поставлених цілей

був названий конвергентністю, а інформаційні системи, що його враховують і реалізують – конвергентними системами управління і прийняття рішень. (Конвергентність – це збіжність, поєднання, взаємопроникнення). Конвергентний підхід почав плідно застосовуватись в системних дослідженнях поведінки об'єктів на макро- і мікрорівні та зайняв особливе місце в дослідженнях управлінських (менеджерських), інформаційних, комунікаційних, мотиваційних проблем, тому що дозволив по-новому розглянути управлінський досвід в різних сферах діяльності. Його використання як в управлінні бібліотечною галуззю, так в управлінні бібліотекою, надає нові можливості для забезпечення стабільного функціонування і розвитку.

Сучасні бібліотеки функціонують в реальному світі, який живе і розвивається за власними, часто складними і незрозумілими закономірностями. Тому під тиском зовнішніх обставин та внутрішньобібліотечних потреб і бажань керівник бібліотеки мусить постійно здійснювати аналіз ситуацій, удосконалювати і розвивати систему управління, забезпечувати синтез управлінських рішень, покращувати їхню якість. Практичні механізми процесу прийняття управлінського рішення є досить складними, латентними, досі до кінця не розгаданими. Беззаперечним залишається той факт, що управлінське рішення базується на вчасно отриманій інформації, перевірених практикою знаннях та результатах попереднього досвіду керівника, підтриманого його інтуїцією. Це поєднання визначає правильні управлінські дії та прийняття управлінських рішень.

В контексті феномену «управління» здійснюється процес аналізування ситуацій, який вміщує системний аналіз цих ситуацій, прогнозування і планування, синтез і формулювання цілей, організацію виконання планів, мотивацію працівників, контроль виконання управлінських рішень. В цілому, управлінське рішення є результатом правильного розуміння ситуації, що склалася, та шляхів її подальшого розвитку. Отже, створення конвергентної системи управління і прийняття рішень в умовах бібліотеки повинно базуватись на можливостях системного аналізу і синтезу, стратегічного і оперативного планування діяльності, використанні системно-аналітичного інструментарію (аналіз ієрархій, когнітивне моделювання, методи управління мотиваціями тощо).

Відомо, що будь-яка діяльність організації починаються з визначення мети (місії), системи управління для її реалізації (менеджменту) та колективу виконавців (команди). Одночасно необхідно пам'ятати: визначення місії бібліотеки є свідченням її зростання та удосконалення, переходу на вищий рівень управління та організації діяльності, ознака прийняття лідерської позиції. Створення системи управління свідчить про потребу упорядкування діяльності – оцінки наявного інформаційно-інтелектуального ресурсу, регламентації процесів діяльності, оцінки трудовитрат, вартісного обліку власних

інформаційних продуктів і послуг, визначення пріоритетів і прогнозів. Формування колективу – це потреба створення команди односторонніх, забезпечення колективного потенціалу, корпоративної культури та глибинних, досі до кінця ще не визначених чинників успіху: колективних віри, ентузіазму, духу, бібліотечної романтики і долі. Поєднання цих складників обумовлює зміст діяльності бібліотечного колективу, дає можливість розробити концепцію чи стратегічний план подальшого розвитку.

Важливим аспектом конвергентного підходу в управлінні є групові конвергентні рішення, тобто колективний розгляд проблеми та шляхів її вирішення. Найбільш ефективним буде така послідовність рішень: спільна побудова «дерева цілей», аналіз чинників зовнішнього середовища та внутрішніх можливостей, формулювання проблем, що заважають досягненню поставлених цілей, розробка пріоритетних напрямів діяльності, формулювання взаємопов'язаних планів, проектів, програм, заходів.

Значні перспективи в управлінні сучасною бібліотекою на базі конвергентного підходу надає застосування схематичного представлення ситуації та оцінки її подальшого розвитку. Для цього визначаються чинники, які впливають на ситуацію, що склалася, та будується відповідна схема у вигляді графа, який має вершини і включає взаємозв'язки між ними. Чинники є вершинами графа та відображають якісні показники, що характеризують ситуацію. Так, вони можуть відображати рівень задоволеності інформаційними послугами бібліотеки, її ресурсними можливостями, а також рівень мотивації персоналу, довіри тощо. Чинники можуть мати кількісні чи якісні виміри та одночасно можуть бути цільовими чи управлінськими. Цільові – вказують на бажані результати діяльності, управлінські – на можливі впливи керівництва галузі чи бібліотеки для вирішення конкретної проблеми. Цільові та управлінські чинники тісно взаємопов'язані між собою, що можна відобразити в схемі у вигляді цілеспрямованих стрілок для подальшого оцінювання цих взаємовпливів. Побудова такої схеми дозволяє вибрати із великої кількості чинників найбільш суттєві та наочно представити структуровану проблему, що виникає в організації діяльності бібліотеки. В подальшому обираються можливі результати управлінських впливів на визначені чинники та прогнозуються їх наслідки.

Значні перспективи додає використання в управлінні бібліотекою методів стратегічного аналізу, зокрема SWOT-аналізу у поєднанні з комп'ютерними технологіями (менеджерськими прикладними програмами). Значним імпульсом для ініціювання інновацій та одночасно економії часу керівника бібліотеки є створення інноваційної групи (сектору, центру), що реалізує потребу керівництва в забезпеченні інформацією та виборі найкращого управлінського рішення.

В управлінні бібліотекою необхідно використовувати досягнення науки і надбання практичного досвіду. Наука управління визначає і систематизує закономірності, сприяючи здійсненню пошуку істини. Управлінський досвід багатий порадами, рекомендаціями і технологіями, що дозволяє застосовувати на практиці успішні прийоми та інструментарій. Знання наукових закономірностей в поєднанні з практичним інструментарієм і безпосередньо їх застосування в конкретній ситуації надають можливість прийняття правильного управлінського рішення, що обумовлює подальший позитивний ефект в організації діяльності і розвитку сучасної бібліотеки.

Петрова М В., м. Київ.

Модель управління формуванням електронних ресурсів бібліотеки

Своєчасне вирішення завдань, що пов'язані з реалізацією нових технологій в роботі з електронними інформаційними ресурсами та використанням інновацій в інформаційній сфері є невід'ємною умовою успішного функціонування сучасних бібліотечних та інформаційних центрів. Проте в мінливому інформаційному середовищі не завжди є чітке уявлення, які саме новації потрібні. Тому технології управління інформаційної сфери мають враховувати не тільки короткострокові потреби щодо змін, але й такі, що мають стратегічний характер та працюють на перспективу.

Для успішного здійснення управлінської діяльності в інформаційній сфері, зокрема у формуванні електронних бібліотечно-інформаційних ресурсів, необхідно мати чітке уявлення про основні параметри організації, про взаємодії її складових частин і зв'язки організації із зовнішнім середовищем. Разом з тим, практика свідчить про значну розмаїтість організаційних структур бібліотечних та інформаційних центрів. Це пов'язано з напрямками і пріоритетами діяльності, статусом організації і станом її фінансування, профілем комплектування і об'ємом фондів, рівнем комп'ютеризації і програмного забезпечення, контингентом користувачів і їхніми потребами в інформації, іншим параметрами, які визначають унікальність закладу.

Відомо, що для управління організаціями застосовуються однотипні принципи, методи і способи. Але для того, щоб пристосувати їх до особливостей конкретної бібліотеки чи інформаційного центру необхідно чітко визначити організаційно-функціональну структуру, місце системи управління у загальній структурі організації, а також особливості їхніх комунікацій. Тому беззаперечним інструментом вирішення організаційно-управлінських завдань є моделювання, яке дозволяє здійснити аналіз складних

систем і об'єктів, ґрунтовно вивчити навколишнє середовище та одержати позитивні результати управлінських рішень.

В сфері управління, де визначальним чинником успішного розвитку організації є своєчасне, науково обґрунтоване та виважене прийняття рішень, роль одержуваної інформації важко переоцінити. Саме тому інформаційні моделі управління є чи не єдиним способом вивчення навколишнього середовища, який дозволяє визначити наслідки можливих рішень. Для різноманітних цілей і на різних рівнях управління використовуються різні моделі, за допомогою яких здійснюється опис діяльнісних, інформаційних, виробничих, фінансових, логістичних, маркетингових та інших характеристик досліджуваного об'єкта, де можуть бути відображені всі необхідні параметри: організаційно-функціональні структури та діяльнісно-виробничі потужності, об'єми та інтенсивність надходжень, витрати й прибутки, інформаційні потоки тощо.

Проблема моделювання процесу управління формуванням електронними бібліотечно-інформаційними ресурсами є досить складною та має власну характерну специфіку. Перш за все, вона має розглядатися в контексті загальносистемного підходу до бібліотеки як складної соціально-інформаційної інституції, якій притаманна функція управління, що й забезпечує збереження і розвиток основних її властивостей відповідно до суспільної місії, цілей і завдань.

Перш ніж розробити модель управління формуванням електронними ресурсами, необхідно мати чітку уяву про об'єкт управління, що вимагає побудови моделі конкретної бібліотеки чи інформаційного центру. Базуючись на теорії систем можна уявити бібліотеку у вигляді складної системи, що володіє певними властивостями, та описати її як структурно-функціональну модель. Важливим аспектом є визначення основних системних властивостей бібліотеки, серед яких наступні:

- системна цілісність: бібліотека має всю повноту властивостей і функцій тільки як єдине ціле;
- системна структурованість: бібліотека складається з окремих компонентів (комплексів, відділів, секторів, груп), кожен з яких реалізує визначені цілі і функції;
- взаємозв'язок компонентів: усі компоненти бібліотеки взаємопов'язані між собою технологічними циклами та впливають один на одного своєю наявністю у системі та загалом визначають кінцевий результат діяльності;
- ємерджентність: властивість бібліотеки реалізовувати свою місію, цілі і функції тільки в результаті спільної взаємодії і поєднання зусиль усіх її компонентів;
- відкритість: властивість бібліотеки чутливо та адекватно реагувати на соціальні, економічні, політичні, культурні зміни;

- адаптивність: властивість бібліотеки адаптуватись до змін, що відбуваються в ній самій та у зовнішньому середовищі.

Системні властивості бібліотеки відображають взаємозв'язок і взаємозалежність компонентів системи як між собою, так і з зовнішнім середовищем, тобто модель бібліотеки розглядається як єдність її складових частин, що нерозривно пов'язані з навколишнім світом. При такому підході ефективність управління формуванням електронними ресурсами бібліотеки залежить від багатьох чинників, що перебувають у зовнішньому середовищі, з якого бібліотека отримує всі види ресурсів, включаючи управлінську інформацію (законодавчу, нормативну, рекомендаційно-методичну) та внутрішньому - де формуються стратегія і тактика діяльності бібліотеки загалом та регламентується діяльність окремих структурних підрозділів, визначаються передумови перетворення наявних ресурсів у інформаційні продукти і послуги відповідно до потреб користувачів.

Враховуючи цільову та організаційно-структурну специфіку кожної бібліотеки чи інформаційного центру, можна стверджувати, що найдоцільнішою буде розробка концептуальної моделі управління формуванням електронних ресурсів.

Для побудови концептуальної моделі управління формуванням електронних ресурсів необхідно застосувати процесний підхід, що сприятиме забезпеченню підвищення якості діяльності бібліотеки в цілому. Процесний підхід при вирішенні управлінських завдань допомагає ефективно впроваджувати інформаційні системи і технології управління ресурсами.

Концептуальна модель управління формуванням електронних ресурсів повинна мати два основних компоненти: організаційний і технологічний. Організаційний блок управління включає процеси стратегічного, поточного і оперативного планування, організацію робіт, контроль, аналіз, мотивацію працівників. Технологічний блок управління – процес, який має вхід і вихід, це – безперервна та поетапна діяльність, що складається із логічно взаємопов'язаних дії та операції, спрямованих на реалізацію планових завдань. Механізми функціонування організаційного і технологічного блоків управління визначається певними правилами, нормативно-законодавчими актами, інструкціями, положеннями тощо. Важливим кроком, що допомагає деталізувати концептуальну модель, є виокремлення таких чинників функціонування обох блоків, як: цільові функції усіх елементів процесу, процедур прийняття рішень, порядку функціонування системи, інформаційно-технологічної бази.

Розробляючи концептуальну модель управління формуванням електронних ресурсів, необхідно перш за все враховувати, що в кожній логічній ланці реалізації моделі

беруть участь люди. З одного боку – це бібліотечні працівники, згоду яких щодо цілей і шляхів реалізації моделі необхідно отримати, з іншого – користувачі, потреби яких динамічно прогресують. Отже, процес реалізації моделі здійснюється на соціальному рівні, де кожен учасник вносить якісно нову інформацію, врахування якої дозволяє вносити корективи в концептуальну модель та удосконалювати її.

Політова О. А., м.Київ

Інформаційна культура в сучасному освітньому процесі

Кадрове забезпечення бібліотек – одна з важливих тем, заявлених для обговорення на даній конференції. В контексті удосконалення підготовки працівників інформаційної галузі вважаємо питання інформаційної культури фахівця одним з актуальних як для повсякденної науково-пошукової роботи бібліотекарів, бібліографів, краєзнавців, так і для сучасного освітнього процесу.

В умовах потужних глобалізаційних впливів, що призводять до стирання й нівелювання традиційних культур, інформаційна культура суспільства стає стратегічно необхідною. Сьогодні практично неможливо назвати сферу людської діяльності, яка б не відчувала залежність від ринку інформації і не потребувала б використання нових інформаційних технологій. Все це змінює уявлення, погляди, поведінку, стиль життя і мислення сучасної людини та пред'являє нові вимоги, важливими серед яких є оволодіння інформаційною грамотністю, інформаційною культурою.

Формування професійних якостей інформаційних працівників нині орієнтоване не скільки на обсяг і повноту конкретного знання, стільки на здатність самостійно здобувати інформацію, ставити і вирішувати різноманітні завдання, пропонувати альтернативні рішення. Досягнення таких цілей значною мірою залежить саме від рівня інформаційної культури. Мета навчального курсу „Інформаційна культура”, що викладається на кафедрі документознавства та управління соціальними комунікаціями Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв (далі – НАКККиМ), – надати студентам теоретичні знання, вміння і навички з основ інформаційної культури, які необхідні у навчальній, науково-дослідній та практичній діяльності фахівців з документознавства та інформаційної діяльності.

Завдання даного курсу - висвітлити передумови і закономірності функціонування в сучасному суспільстві інформаційної культури; розглянути сучасні концепції розуміння цього поняття в різних сферах людської діяльності; вивчити складові елементи, критерії

та рівні інформаційної культури; розкрити значення та особливості культури спілкування в мережі Інтернет тощо.

В процесі засвоєння дисципліни у студентів формуються практичні навички, що потрібні для:

- розуміння місця і ролі інформаційної культури в різних сферах життєдіяльності особистості.
- уміння пошуку необхідних даних у різних джерелах інформації;
- здатності використовувати в своїй діяльності комп'ютерні технології з максимальною ефективністю;
- орієнтування в колі бібліографічної інформації;
- володіння основами аналітичної переробки інформації;
- знання морально-етичних норм роботи з інформацією в мережі.

Зміст курсу «Інформаційна культура» тісно пов'язаний з філософією, психологією, соціологією, педагогікою, дисциплінами інформаційного циклу й ін. Теоретичні основи дисципліни розкриваються на лекціях, закріплюються на практичних та семінарських заняттях та під час самостійної роботи студентів.

Слід зазначити, що особливе значення в процесі викладання дисципліни надається культурі читання та бібліографічній культурі - як невід'ємним елементам інформаційної культури. Розглядаються не лише види інформаційного пошуку, а й проблеми оцінки його результатів. Вивчаються принципи організації карткових та електронних каталогів, розкривається алгоритм пошуку необхідної інформації за допомогою довідково-бібліографічного апарату архівів, бібліотек та інших інформаційних установ. Виняткове значення в процесі навчання надається використанню можливостей Інтернет, зокрема, пошуку бібліографічної, фактографічної, повнотекстової інформації, що розміщена на сайтах провідних бібліотек країни.

Окрема увага приділяється морально-етичним нормам в системі інформаційних комунікацій: вивчаються основні правила інформаційної етики, „кодекс інформаційного працівника”, морально-етичні стосунки в системі «інформація-посередник-споживач-інформація»; питання відповідальності за порушення законодавства в сфері інформаційної діяльності; цензури та заборони на окремі видання і види інформації. Безперечно, це надзвичайно важливі питання, з якими нині майже щодня стикається кожен працівник інформаційної сфери.

В робочій програмі курсу вміщена тематика семінарських занять з посиланнями на список джерел – 50 назв, завдання для практичних занять та самостійної роботи.

Насамкінець слід також зазначити, що в процесі навчання студенти часто використовують краєзнавчі ресурси регіональних книгозбірень, а випускники НАКККІМ нині успішно працюють у бібліотечній сфері, зокрема, у Національній історичній бібліотеці України.

Полянська Н.І., м. Харків

Краєзнавча діяльність ХДНБ ім. В. Г. Короленка: здобутки, пошук нового

ХДНБ ім. В. Г. Короленка, маючи потужні документно-інформаційні ресурси, відіграє важливу роль у забезпеченні потреб суспільства в інформації з питань краєзнавства. Бібліотека бере активну участь у роботі системи інформаційних закладів, що допомагає слобожанам краще пізнавати свій край, виховувати і розвивати у кожного почуття обов'язку перед своєю "малою батьківщиною", відродити її духовний потенціал.

З перших років діяльності у Бібліотеці були започатковані традиції формування, збереження і надання у громадське користування краєзнавчих документів. Зі створенням у 1906 р. українського відділу особливої ваги набули питання краєзнавства. У складі фонду відділу були книги з історії, етнографії, фольклору Харківської губернії, місцева періодика. Відомо, що у двадцятих роках XX ст. інтерес суспільства до питань краєзнавства був надзвичайно високим. У Харкові, тодішній столиці України, у 1925 р. проходила Перша Всеукраїнська краєзнавча конференція, тут був створений Всеукраїнський краєзнавчий комітет. Природно, що Бібліотека і, зокрема відділ україніки, не стояли осторонь таких важливих подій. Із припиненням роботи українського відділу на початку 1930-х років у книгозбірні продовжувалась робота з бібліографування краєзнавчих видань. 1979 р. у ХДНБ ім. В. Г. Короленка з'являється відділ краєзнавчої роботи, 1993-го - цей відділ разом з науково-бібліографічним утворюють нині діючий відділ "Україніка", краєзнавчий напрямок роботи якого є одним із пріоритетних.

Складовою частиною інформаційної діяльності відділу є управління формуванням зібрання краєзнавчих документів.

Традиційно провідною залишається краєзнавча бібліографічна діяльність Бібліотеки. Бібліографічні посібники часто супроводжуються додатками у вигляді ілюстрацій, стислої довідкової інформації про події або суб'єктів, яким присвячено покажчик, текстів статей, поезій тощо.

Серед інформаційно-просвітницьких краєзнавчих заходів варто виділити організацію та проведення засідань клубу "Краєзнавець", що діє при Бібліотеці понад тридцять років.

Сьогодні в краєзнавчій діяльності ХДНБ ім. В. Г. Короленка відбуваються зміни, пов'язані з впровадженням нових технологій. Відділ "Україніка" повністю взяв на себе функцію наповнення та підтримки в актуальному режимі розділу "Краєзнавство" на сайті Бібліотеки. Віддалений користувач має змогу отримати різноманітну коротку інформацію про Харківщину, переглянувши наповнення цього ресурсу. В локальній мережі ХДНБ ім. В. Г. Короленка пропонуються повні тексти оцифрованих книг краєзнавчої тематики, комплектів деяких харківських газет, які можна вважати початком створення електронної бібліотеки. Ведеться робота із створення двох баз даних: бібліографічної (електронний каталог "Харківщина") та фактографічної ("Пам'ятні дати України, Слобожанщини").

Співпраця з представниками навчальних закладів Харкова, музеїв, архіву, громадських організацій сприяє ширшому розповсюдженню краєзнавчої інформації.

Краєзнавча діяльність ХДНБ ім. В. Г. Короленка на сучасному етапі є складовою частиною діяльності Бібліотеки як центру інформації, культури, збереження народної пам'яті.

Понагайба А. А., м. Луцьк

Волинська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Олени Пчілки – партнер проекту «Консорціум «Історична Волинь»

Історичне краєзнавство є одним з напрямів загального краєзнавства. Воно стимулює регіональні дослідження, сприяє відродженню інтересу до місцевої, "малої історії", нагадує про власні традиції, безперервність етнічної еволюції, спадкоємність народного досвіду, передає накопичене багатство національних цінностей наступним поколінням, створює сприятливий психологічний фон для формування особистості, функціонування національно-історичної пам'яті українського народу.

Вагомий внесок у дослідження та розвиток історичного краєзнавства належить бібліотекам, які, виконуючи свою соціально-культурну функцію, представляють значну кількість краєзнавчої літератури. С. Онищенко зазначає, що упровадження новітніх інформаційних технологій дозволяє представити краєзнавчу роботу на бібліотечних сайтах, зробивши її доступною для широкого загалу [С.19, 2].

Новаторським та пріоритетним напрямком у формуванні краєзнавчих електронних ресурсів у бібліотеках було створення у 2007 році «Консорціуму «Історична Волинь». Проект реалізується з ініціативи Рівненської державної обласної наукової бібліотеки. Метою проекту є формування електронної бібліотеки (далі - ЕБ): повних текстів рідкісних, цінних документів і бібліографічної бази даних з використанням ресурсної бази обласних бібліотек, краєзнавчих музеїв, архівів Рівненської, Житомирської, Волинської, Тернопільської, Хмельницької областей на засадах корпоративної взаємодії [С. 33, 3]. До проекту долучилися Національна історична бібліотека України, Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського, Національний університет «Острозька Академія» та бібліотека міста Ольштин (Республіка Польща).

Поняття «Історична Волинь» розглядається як частина території, яка співпадає з історичними, природничо-географічними, економічними ознаками і охоплює адміністративно-територіальну одиницю колишньої Волинської губернії. Хронологічні рамки відбору документів – історія краю від найдавніших часів до 1939 року. Формування ЕБ здійснюється на основі автоматизованої бібліотечної, інформаційної системи ІРБІС на засадах корпоративної взаємодії. Матеріали на сайті <http://istvolyn.info/> згруповано в окремі розділи: Головна, Учасники проекту, Новини, Контакти, Пошук, Читальний зал, Фотогалерея, Дослідники Великої Волині, Відео – історія Волині, Форум, а в середині розділів – за тематикою. Контент сайту орієнтований на задоволення потреб вчених, краєзнавців, істориків та інших категорій користувачів. Проект підтримали обласні державні адміністрації, історики, краєзнавці, громадськість Великої Волині.

Формування ЕБ «Історична Волинь» здійснюється відповідно до існуючого положення про Консорціум «Історична Волинь», положення про формування бібліографічної бази даних (далі - ББД), інших регламентуючих документів. Формування локальної бібліографічної бази даних Волинської ОУНБ включає: систематичний перегляд поточних документів з поточних надходжень для внесення до електронного каталогу (ЕК), а також перегляд та відбір ретроспективної інформації на предмет історичного краєзнавства щорічно до 1300 документів.

ББД «Історична Волинь» Волинської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Олени Пчілки на період 01.09.2011 року вміщує понад 5500 бібліографічних записів (БЗ). Систематично проводиться аналітико-синтетична обробка документів (збірників, книг, періодичних видань). В автоматизованому режимі проводиться первинний відбір документів для занесення до ББД, формування бібліографічного запису для ЕК та заповнення відповідних полів, предметизація документів, редагування бібліографічних записів.

Поповнення розділу «Читальний зал» включає в себе оцифрування повних текстових документів або їх окремих частин у форматі **PDF, DOC, TXT**, а також пошук та відбір текстів наукових праць дослідників волинського краю на електронних носіях, їх аналітична обробка. Поповнення розділу «Фотогалерея» відбувається шляхом відбору фотографій (персоналії, історичні пам'ятки, палаци тощо), сканування та їх аналітичної обробки. Оцифровані фотодокументи надсилаються з аналітичним описом у форматі **IPG**. Передача документів здійснюється електронною поштою в прикріпленому файлі (**ZIP, RAR**), передача бібліографічних записів – у файлі **ISO**.

Всі відібрані для «Історичної Волині» електронні документи відображаються в локальній краєзнавчій базі даних. Розділ «Новини» поповнюється за підрубриками: Пам'ятні дати, Останні Новини та Нові книги історичної Волині.

У рамках діяльності Консорціуму «Історична Волинь» у 2008 році відбулася зустріч директорів Волинської ОУНБ ім. Олени Пчілки та Рівненської обласної наукової бібліотеки. Діалог партнерів був присвячений обговоренню підготовки та видання науково-допоміжного біобібліографічного покажчика про В. Рожка - «Ходить поки маєте світло ...». Це був перший спільний проект в галузі бібліографії двох обласних наукових бібліотек.

У 2010 році Волинською ОУНБ видано біобібліографічний покажчик «Богдан Віталійович Колосок», у 2011 році підготовлено до друку біобібліографічний покажчик «Вальдемар Едвардович Пясецький».

ЕБ «Історична Волинь» стала основою для підготовки повідомлень «Почаївсько-Успенський монастир в документах бібліографічної бази даних «Історична Волинь» Волинської державної обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Олени Пчілки», «Інститут Дослідів Волині та Товариство «Волинь» у публікаціях історика-архівіста, краєзнавця В. Рожка», «Матеріали про Волинську Духовну Семінарію у фондах Волинської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Олени Пчілки», «Пересопницьке Євангеліє в документах бібліографічної бази даних «Історична Волинь» Волинської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Олени Пчілки», «Перше відродження Української Православної Церкви на Волині (1917-1939 рр.) в документах електронної бібліографічної бази даних «Історична Волинь» Волинської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Олени Пчілки», «Братства – духовні православні та освітні осередки історичної Волині», які були опубліковані в збірниках. Розвідку на тему «Археологічні пам'ятки Волинського регіону у ББД «Історична Волинь» Волинської ОУНБ ім. Олени Пчілки» було представлено на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Історична Волинь і проблеми духовного відродження України», що

проводилась у Рівненській обласній науковій бібліотеці спільно з представниками кафедри культурології Рівненського державного гуманітарного університету у 2010 році. Її проведення «... стало своєрідним підсумком цієї діяльності, уточнення позицій сторін учасниць у розробленні регіональної культурно-мистецької проблематики, спробою залучення інших учасників до її опрацювання» [С. 13, 1].

Література

Виткалов В. *Історична Волинь і проблеми духовного відродження України* / В.Виткалов, С. Виткалов // *Вісник Книжкової палати*. – 2011. – №1. – С. 12–14.

Онищенко С. *Краєзнавчі ресурси на сайтах обласних бібліотек* / С. Онищенко // *Бібліотечна планета*. – 2009. – №2. – С. 18–24.

Щербан Р. *Сучасний підхід до збереження історичної спадщини Волині* / Р. Щербан // *Бібліотечний форум України*. – 2008. – №3. – С. 33–35.

Приліпко Т. А., м. Київ

Сторінками історії НІБУ: краєзнавча біографістика

Ефективним шляхом формування історичної пам'яті народу України є популяризація історичного краєзнавства через засоби масової інформації. Серед найвідоміших видань можна виділити науково-бібліографічний покажчик НІБУ «**Історія України**» за 1968-2009 рр., що містить розділ «**Історичне краєзнавство**» (*Історія окремих регіонів, Історія міст і сіл, Історія підприємств*). Маємо вже 42-й випуск видання за 2009 рік (нагадаємо, що 41-й та 42-й щорічники вийшли в АБІС «ІРБІС»). Посібники презентують краєзнавчі джерела з історії України і є незамінними помічниками в реалізації державних програм «*Реабілітовані історією*» та «*Зводу пам'яток історії та культури України*». Вивчення історії міст і сіл, регіонів, підприємств сприяє у науково-дослідницькій праці, вихованні, збагачує знаннями як підростаюче покоління, так і широкий читацький загал. Особливо це важливо при поглибленій популяризації історії тих регіонів нашої Батьківщини, де народилися чи проживали відомі діячі.

Нещодавно, вся наша країна відзначала 70-річчя початку Великої Вітчизняної війни та героїчної оборони Києва, Одеси, Севастополя. До цих подій має стосунок і відома особа, снайпер, майор, Герой Радянського Союзу, колишня співробітниця нашої Бібліотеки Людмила Михайлівна Павличенко, 95 років з дня народження якої виповнилося в цьому році. За допомогою біографістики, котра на сучасному етапі є перспективним напрямом

наукових досліджень, ми перегорнемо палітру краєзнавчого вивчення місцевостей, де перебувала і жила відважна жінка-снайпер.

Людмила Михайлівна Павличенко (Павліченко, Павлюченко) народилася у м. Біла Церква 12 липня 1916 р., де до 14 років навчалась у школі № 3. Потім її сім'я переїхала до м. Києва. Після закінчення дев'ятого класу Людмила працювала шліфувальницею на заводі «Арсенал» і одночасно навчалася в десятому класі. У 1937 році вступила на історичний факультет Київського університету.

Мати Людмили Михайлівни, Олена Трохимівна Белова (1897-1972), з 1939 р. працювала завідувачем відділу обробки та каталогів Державної історичної бібліотеки України. До колективу Бібліотеки згодом була зарахована і донька, яка студенткою займалась планерним і стрільковим видами спорту. Необхідно зазначити, що бібліограф Ніна Сергіївна Селівачова відтворює у спогадах події заснування історичної бібліотеки, у витоках якої брала участь відомий військовий та громадський діяч, історик за фахом Л. Павличенко.

Велика Вітчизняна війна застала Людмилу в Одесі на дипломній практиці. З перших днів війни вона пішла на фронт добровольцем і воювала в стрілковій Чапаєвській дивізії. До липня 1942 року на рахунку Павличенко було 309 німецьких солдатів та офіцерів. У червні 1942 року вона була поранена. Указом Президії Верховної Ради СРСР від 25 жовтня 1943 року за проявлені мужність і героїзм у снайперській боротьбі, у боях під Одесою та Севастополем, Людмилі Павличенко присвоєно високе звання Героя Радянського Союзу.

У 1945 році вона закінчила Київський державний університет. Переймаючись післявоєнними проблемами культури, опублікувала статтю про бібліотеки м. Києва (Правда України, 1944, 15 серп.), де порушувала питання відновлення роботи Історичної б-ки. Упродовж 1945-1953 рр. була науковим співробітником Головного штабу ВМФ. Учасниця багатьох міжнародних конгресів і конференцій. Нагороджена двома орденами Леніна, медалями. Померла Людмила Павличенко 10 жовтня 1974 року в Москві. На її честь названі вулиці в м. Біла Церква та Севастополі.

До ювілею Перемоги у 1975 р. в Історичній б-ці працювала виставка про співробітників-учасників Великої Вітчизняної війни і серед них – світлини, книги про Людмилу Михайлівну. З 1986 р. серед спеціалістів Бібліотеки проводився «Конкурс фахової майстерності» ім. Л. Павличенко. При відборі історичних джерел працівники нашого відділу ретельно збирають матеріали про минулі сторінки життя наших колег. Виявлено понад 20 нових бібліографічних записів про відомого снайпера. Ми знаємо, що

у фондах НІБУ є дві книги славного автора – «Героическая быль. Оборона Севастополя. 1941-1942 гг.» (М., 1958, 1960).

12 березня 2011 р. в Меморіальному комплексі «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років» відбувся урок пам'яті до 95-річчя від дня народження лейтенанта Л.М. Павличенко.

Наші колеги, працівники Білоцерківської ЦБС, також не забувають свою героїчну землячку, до ювілею якої було підготовлено ілюстровану книжкову виставку.

На фасаді будівлі Одеської національної ордена Дружби народів наукової бібліотеки ім. М. Горького знаходиться меморіальна дошка з барельєфом, надпис якої повідомляє, що в установі перед війною працювала Л. Павличенко. 6 квітня 2011 р. в бібліотеці відбулася зустріч з ветеранами «Той незабутній визвольний шлях: до 67-ї річниці визволення Одеси». Провідний бібліотекар одеської книгозбірні Л.В. Худенко виступила з доповіддю «Героїні Великої Вітчизняної війни: бібліотекар Людмила Павличенко – Герой Радянського Союзу».

Ім'я легендарного снайпера Л. Павличенко увійшло до військової та історичної енциклопедій багатьох країн світу. Існуючий **Проект «Українці в світі»** представляє видатних українців, що здійснили помітний внесок у розвиток світової цивілізації, чий здобутки у сфері науки, культури, військової історії, державотворення та ін. виходять за межі суто національного. Можна з упевненістю сказати, що діяльність Людмили Михайлівни Павличенко цілком відповідає цим вимогам. Так, у життєписі нашої колишньої знаної співробітниці є відомості про її перебування у містах Біла Церква, Київ, Одеса, Севастополь. Про маловідомі сторінки її трудової діяльності в нашій установі доречно інформувати відвідувачів на оглядових екскурсіях у НІБУ – для покращення позитивного іміджу книгозбірні.

Слід зазначити, що для інформаційного забезпечення історико-краєзнавчої діяльності фахівців, організації книжкових тематичних виставок і занять з бібліографії краю доцільно використовувати джерельну базу щорічника «Історія України». Триває захоплюючий процес пізнання себе і своїх предків. У подальшому нами заплановано створення бібліографії про цю непересічну особистість – науковця, бібліотекаря-історика Людмилу Михайлівну Павличенко.

Приходько Т.А., м. Полтава

Будинок духовності і добра (з історії бібліотечної справи на Полтавщині)

*«Бібліотека є одним із засобів одержання знань, інформації.
Всі великі прогресивні зрушення протягом усієї еволюції людства
розпочиналися саме з бібліотек»
(І. Юхновський).*

Історію бібліотек Полтавщини неможливо відокремити від історії краю. До створення і розвитку бібліотечної мережі області причетно багато видатних людей.

Згадка про першу бібліотеку у Полтаві переносить нас у тридцять років XIX століття. Містилася вона у будинку дворянського зібрання в «одной комнате». Опікуном новоствореної бібліотеки був князь Микола Андрійович Цертелєв (1790-1869), який народився у місті Хоролі Полтавської губернії в родині грузинського князя. Цертелєв був великим шанувальником культури українського народу, засновником вітчизняної наукової фольклористики, літературознавцем. Про початок роботи нового закладу культури Полтави попечитель бібліотеки свідчив так: «Публичного открытия библиотеки еще не было, и часов для входа в оную еще не определено по той причине, что никто из жителей города Полтавы не изъявил желания читать книги в библиотеке». В часи посилення Миколаївської реакції бібліотека припинила своє існування. Полтавське вогнище культури згасло, так і не розгорівшись.

В кінці 1850 років почали відроджуватись бібліотеки, закриті урядом у розпал реакції, з'являються потроху бібліотеки в губернських центрах і невеликих повітових містечках при училищах і повітових школах. На шляху прогресу важко було переоцінити роль бібліотек, але їх було до прикrostі мало. У зводі відомостей про бібліотеки в Росії, виданому «Журналом министерства народного просвещения» в 1864 році, вони значились лише в 76 містах (серед них і Полтава), причому мались на увазі й бібліотеки при учбових закладах, у яких часто налічувалось всього по кілька сотен книжок навчальної, судової, наукової й художньої літери.

Один із прикладів, як створювались бібліотеки в повітових містах губернії – Миргородська міська публічна бібліотека для дорослих, яка носить ім'я Давида Гурамішвілі. Вона була заснована 1861 року українським письменником-просвітителем і громадським діячем Анатолієм Петрикійовичем Свидницьким (1834-1871). Для цього її

організатору довелося добувати кошти, для чого влаштовувались літературні вечори, благодійні лотереї та ін.

Другим прикладом може стати історія становлення Гадяцької центральної районної бібліотеки ім. Лесі Українки, яка була створена теж у 1861 році. Історію її створення та існування ми пізнаємо завдяки скрупульозному вивченню творів відомих на той час письменників, зокрема Панаса Мирного, Лесі Українки, Олени Пчілки. Багато цікавого дає листування родини Драгоманових з відомою прогресивною інтелігенцією. Відомо, що створена бібліотека з ініціативи М.П. Драгоманова, І. Білика (І.Я. Рудченка – брата П. Мирного) та С.Л. Метлинського.

Свої невеличкі бібліотеки у місті Полтаві мали різні установи й організації, багато книгозбірень мали віддруковані каталоги своїх фондів. Бібліотекарем однієї з таких бібліотек був І.О. Бунін. В автобіографічній повісті «Жизнь Арсеньева» письменник згадує ці роки.

Але, на жаль, всі спроби створити громадську бібліотеку для масового читача закінчувалися невдачею: не було ні коштів, ні приміщення, ні бажання можновладців. У 1893 році на квартирі полтавського агронома Павла Михайловича Дубровського зібралися представники інтелігенції, які обговорили питання створення громадської бібліотеки у місті Полтаві. Суперечки тривали до ночі й були результативними: незабаром перед владою було порушено питання про дозвіл на відкриття бібліотеки. Прохання підписали 116 осіб. На початку 1894 року учителем Інституту шляхетних дівчат М.О. Базилевичем був складений проект статуту бібліотеки, який 18 травня затвердив міністр внутрішніх справ І.М. Дурново.

Роботу зі створення бібліотеки очолив організаційний комітет у складі 12 осіб на чолі з полтавським міським головою В.П. Трегубовим. Збиралися пожертви літературою і грошима, складалися списки книг, передплачувалися газети і журнали тощо. До цієї роботи активно взялися такі видатні письменники, митці і вчені, як В.Г. Короленко, Г.Г. Мясоєдов, І.Ф. Павловський. Бібліотека відкрила двері для читачів 10 квітня 1895 року і відразу стала вогнищем культурного життя, поглиблення знань для любителів книг всієї Полтавської губернії. У травні 1919 року на базі фондів Полтавської громадської бібліотеки була організована центральна наукова бібліотека, а в 1937 році, у зв'язку з утворенням Полтавської області, вона була реорганізована в обласну бібліотеку для дорослих. Тепер це – Полтавська обласна універсальна наукова бібліотека імені І.П. Котляревського, іменем якого бібліотека була названа у 1949 році на честь 150-річчя виходу в світ поеми «Енеїда». Сьогодні бібліотека займає гідне місце серед обласних наукових бібліотек України.

Прокопенко Л.С., м. Київ

Основні напрями діяльності спеціальної групи за інтересами з історії бібліотечної справи (ІФЛА)

Історія бібліотек є важливою складовою культурного розвитку країни. Історичний досвід бібліотечної справи становить теоретичний та практичний інтерес для підтримання суспільного значення бібліотек, удосконалення системи бібліотечного обслуговування сучасних користувачів тощо. Цінним є вивчення досвіду функціонування бібліотек відповідно до державної політики суспільного, соціально-економічного та культурного розвитку країни. Історичні факти, що підтверджують взаємовпливи стану бібліотечної справи та інших видів культурної діяльності окремих осіб та народів, допомагають репрезентувати професійну діяльність бібліотечного працівника на вищому історико-культурологічному та соціально престижному рівні.

Історію бібліотек не можна відокремлювати від оточуючого їх соціального та культурного середовища. Воно зумовлює засади створення та розвитку бібліотек, можливість існування яких залежить від фінансування. Тому історію бібліотек доцільно розглядати на місцевому, регіональному, національному та міжнародному рівнях. До такого висновку прийшли учасники структурного підрозділу Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій та закладів (ІФЛА), діяльність якого присвячено історії бібліотек.

З перших років існування ІФЛА історія бібліотечної справи була у колі уваги фахівців. У 1977 р. при обговоренні нової структури ІФЛА було вирішено утворити спеціальний структурний підрозділ з історії бібліотечної справи. В 1979 р. у складі Секції теорії та наукових досліджень був утворений Круглий стіл з історії бібліотечної справи, який з метою обміну досвідом об'єднував невелику групу фахівців, що мали приблизно однаковий професійний рівень або спільне коло інтересів.

Сьогодні ці питання знаходяться в компетенції Спеціальної групи за інтересами (СГІ) з історії бібліотечної справи, яка входить до складу одного з п'яти відділів федерації – Відділу підтримки професії, що складається з семи секцій і п'яти спеціальних груп по інтересам, в рамках яких проводяться відповідні дослідження, обмін ідеями, досвідом, професійними програмами та стандартами. Одна із секцій відділу – Секція теорії та наукових досліджень в галузі бібліотекознавства – є спонсором СГІ з історії бібліотечної справи, яка стала в 2009 р. наступницею колишньої Секції історії бібліотечної справи.

Діяльність СГІ з історії бібліотечної справи, як і діяльність Секції історії бібліотечної справи, заснованої в 2002 р. на базі колишнього Круглого столу, спрямована на сприяння усвідомленню бібліотечними фахівцями важливості історичних досліджень професії з метою її успішного розвитку. СГІ розглядає питання історії бібліотечної справи на міжнародному та регіональному рівнях.

Коло питань, які обговорюються на останніх засіданнях СГІ впродовж останніх Всесвітніх бібліотечно-інформаційних конгресів ІФЛА, яскраво відображають сучасну проблематику її досліджень:

- 2011 р. (м. Сан-Хуан, Пуерто-Рико) СГІ з історії бібліотечної справи провела засідання, присвячене огляду діяльності бібліотек Центральної Америки та країн Карибського басейну;

- 2010 р. (м. Гетеборг, Швеція) засідання проходило під назвою «Бібліотечний дух у країнах Північної Європи та Балтики»;

- 2009 р. (м. Мілан, Італія) під девізом «Бібліотечні колекції через століття» розглядалися питання, присвячені стародрукам, які зберігаються у європейських бібліотеках;

- 2008 р. (м. Квебек, Канада) вивчалися проблеми бібліотек та бібліотекарів, які працюють з нетекстовими документами;

- 2007 р. (м. Дурбан, ПАР) увага членів СГІ була зосереджена на історії бібліотек та бібліотечної справи у пустельній Африці.

Таким чином, СГІ з історії бібліотечної справи є авторитетним міжнародним форумом провідних фахівців галузі з різних країн світу. У рамках СГІ підтримуються і заохочуються на міжнародному рівні дослідження та видавнича діяльність, пов'язані з історією бібліотечно-інформаційного обслуговування. Діяльність СГІ спрямована на підвищення історичної самосвідомості бібліотечних працівників, поліпшення їх професійного рівня.

Вивчення історії бібліотечної справи окремих країн дозволяє виявити ту роль, яку відігравали бібліотеки впродовж століть у житті суспільства. Хоча основні дослідження у цій галузі проводять на національних рівнях і рідко виходять за їх межі, порівняльний аналіз історії бібліотечної справи є підґрунтям для здійснення цієї діяльності у міжнародному масштабі.

Вітчизняна періодика ХХ ст. як одне з джерел бібліотечного краєзнавства

Двадцять років ХХ ст. були періодом значного піднесення всіх культурних процесів в Україні. У всіх періодичних літературно-художніх виданнях значне місце займали статті з питань теорії, історії та критики сучасного літературного процесу. Друкувалися етнографічні, краєзнавчі та археологічні матеріали, інформація про літературні новини вітчизняної та зарубіжної літератури, рецензії, огляди тощо.

Виходять журнали й альманахи різних літературних угруповань — «Плуг» (1922–1932), «Гарт» (1927—1932), «Молодняк» (1927—1937), «Ілюстровані щотижневики «Червоний перець» (1922, 1927—1934), «Глобус» (1923—1935) та ін. В Одесі видаються журнали «Шквал», «Металеві дні», в Донецьку — «Забой», в Дніпропетровську — «Зоря». На чолі української журналістики стояв «Червоний шлях» (1923—1936), що згуртував навколо себе людей, небайдужих до долі нації та її культури [1].

Важливу роль у розвитку української літератури радянського періоду відіграв щомісячник «Життя й революція» (1925—1934) [2]. В цих літературно-художніх журналах багато місця надається питанням краєзнавчої та етнографічної діяльності. Зокрема, в статті В. Петрова «Сучасні завдання краєзнавства й етнографії» (Життя й революція. — 1925. — № 1—2. — С. 69), автор звертається до читачів часопису: «...досліджувати не тільки те, що відходить, а й те, що надходить, життя наше надто рухливе, й нарід, відгукуючись на поточні події дня, утворює ту чи іншу пісню, оповідання, приказку, інші твори, де відбито всю історію революції.» А в статті «Чергова справа» (Життя й революція. — 1925. — № 1—2. — С. 93), автор І. Мандзюк звертає увагу на цінність історичних джерел назви місцевості, на важливість вивчення історії цієї місцевості, прізвищ її мешканців, інших ознак, характерних для певного регіону.

В другій половині 1920-х років в Україні масового характеру набуває краєзнавчий рух. У складі ВУАН (нині — Національна академія наук України) ще з 1922 р. почала діяти Комісія краєзнавства, від 1927 р. функціонував Український комітет краєзнавства. Було створено багато наукових, студентських і шкільних історико- краєзнавчих товариств.

Журнал «Краєзнавство» — друкований орган Українського комітету краєзнавства. Видавався у 1927–1930 рр. Видання цього часопису мало велике значення для членів краєзнавчих гуртків і товариств. На сторінках часопису висвітлювалися теоретичні засади

краєзнавчої справи, методика краєзнавства; публікувалися матеріали, що ілюстрували досягнення у вивченні окремих регіонів; подавалася бібліографія; велося літописання краєзнавчих організацій, які співпрацювали з УКК. До складу редколегії входили вчені та діячі краєзнавчого руху В. Геринович, К. Дубняк, Д. Зайцев, П. Ковалівський, С. Рудницький, О. Яната. Відповідальним редактором упродовж усього існування журналу був М. Криворотченко. За браком коштів часопис виходив нерегулярно: усього побачило світ 28 номерів, об'єднаних в 11 випусків. Редакція журналу спочатку розміщувалася в Харкові за адресою: пров. Шпитальний (нині – вул. Трінклера), 5 (сьогодні тут знаходиться Музей природи ХНУ ім. В.Н. Каразіна), а з 1928 року – по вул. Карла Лібкнехта (нині – Сумська), 33.

Однак, на початку 1930-х років вітчизняні краєзнавці були піддані масовим репресіям, єдиною провиною яких була любов до рідної землі. Більшість краєзнавчих товариств ліквідовано. Розпочато політичні репресії проти членів Українського комітету краєзнавців; журнал “Краєзнавство” 1930 р. припинив своє існування. Проте, і в той час часопис “Краєзнавство”, на нашу думку, виконав поставлене перед ним завдання — пробуджувати національну свідомість українського народу, залучати громадськість до всебічного вивчення краю, виховання патріотизму.

Лише в другій половині 1950-х років почалося поступове відновлення краєзнавчого руху в Україні, почали створюватися народні музеї й музейні кімнати. Важливим етапом у розгортанні історико-краєзнавчих досліджень було видання в 1960-х — 70-х роках 26-томної “Історії міст і сіл Української РСР”. До її підготовки були залучені бібліотекарі, вчителі та інші представники інтелігенції (понад 100 тисяч місцевих авторів). 1990 р. розпочала діяльність Всеукраїнська Спілка краєзнавців — правонаступниця репресованого в 1930-ті роки Українського комітету краєзнавства. 2008 р. вона реорганізована в Національну Спілку краєзнавців України. З 1993 р. відроджено журнал “Краєзнавство”, що отримав статус наукового. Виходить ряд місцевих періодичних видань — газет, журналів, альманахів, збірників. В усіх областях, містах, містечках, селах проводяться конференції, що присвячуються історії краю, окремим видатним особистостям, які своєю подвижницькою діяльністю прославили рідний край. Перед журналом були поставлені завдання продовжувати дослідження історії того чи іншого краю, окремого населеного пункту, пам'яток історії та культури, життєписів видатних політичних, державних діячів, письменників, митців та інших видатних особистостей, життєвий та творчий шлях яких пов'язано з певним краєм [5]. Намагання авторів дотримуватися максимальної об'єктивності у відтворенні історико-політичних та

культурних обставин — одна з основних переваг публікацій журналу. Саме це робить часопис “читабельним” і відповідним запитам часу.

З цікавістю читаються матеріали, вміщені в рубриці «Кримознавство в системі української історичної науки». Багато пізнавального несуть статті, опубліковані в рубриці «Літопис українського краєзнавства», зокрема, «Історико-краєзнавчі дослідження в Харківському університеті» (кінець XIX — початок XX ст.) О. Кошаби, «Наукові засади національного географічного краєзнавства» та «Краєзнавча діяльність української діаспори у вивченні Волині», написані відомим краєзнавцем, професором М. Кострицею. В журналі публікуються також огляди краєзнавчої літератури, рецензії та інформація про нові краєзнавчі видання.

У травні 1996 р. було засновано місячник «Вісник Книжкової палати» — друкований орган Національної Книжкової палати України ім. І. Федорова. На його сторінках висвітлюються питання стандартизації у галузі видавничої та бібліотечної справи; публікуються історичні розвідки про відомих діячів книги; подається інформація про діяльність бібліотек, видавництв, огляди міжнародних та вітчизняних книжкових ярмарок, відомості про читацькі конференції, презентації книг. Надає увагу журнал і краєзнавчим проблемам. Для прикладу назвемо декілька публікацій: Макарова М. Нові джерела до історії книжкової справи на Правобережній та Західній Україні у XVIII ст. (2006. — № 8. — С. 38—39); Рева Л. Він жив і творив на Чернігівщині: До портрета Лазаря Барановича (2007. — № 11. — С. 29—33); Рева Л. Велика Волинь на вістрі часу (2008. — № 3. — С. 48—51); Сендульська Т., Заславець Г. Буковина туристична. Мовою книги (2007. — № 10. — С. 52) та ін.

Література

1. Рева Л. Бібліографія часопису як дзеркало епохи // *Слово і час*. — 2005. — № 8. — С. 81—83; Рец. на кн.: «Червоний шлях, 1923—1936»: сист. покажч. змісту / Нац. парлам. б-ка України; упоряд. Н.В. Лоцинська. — К., 2003. — 215 с.
2. *Життя й революція: 1925 — 1934: сист. покажч. змісту* / Уклад.: Н.М. Рева — Львів, : Львів.наук. б-ка, 1970. — 162 с.
3. Скупейко Л., Дончик В. *Наукова періодика: «Радянське літературознавство», «Слово і час»* // Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України: 1926—2001: Сторінки історії: 75. — К.: Наук. думка, 2003. — С. 433.
4. Рева Л. [Вітальне слово : до виходу в світ 500-го ювіл. номеру «Слова і час»] // *Слово і час*. — № 8. — 2002. — С. 24. — (Слово нашим шанувальникам).
5. Прокопчук В.С. *Шкільне краєзнавство: Навч. посібник*. — К.: Кондор, 2011. — 338 с.

Культурологічна складова краєзнавчих досліджень

Одним із найпоширеніших напрямків дослідження регіонів є краєзнавство. Нині під краєзнавством розуміють інтегральний науковий підхід, у контексті якого відбувається дослідження історії, природи, населення, економічної діяльності та господарювання, матеріальної та духовної культури в межах певної чітко визначеної території.

Краєзнавство, виходячи зі своєї сутності, може бути структуроване на різноманітні складові, які виокремлюватимуться, опираючись на різні підходи до дисперсизації. У будь-якому напрямку краєзнавства об'єднуючим фактором є «край» - певна історично, етнографічно, ландшафтно зумовлена чи умовно визначена частина простору, що об'єднує цілісний комплекс історико-культурних та природно-географічних явищ та зв'язків.

Культурологічна складова є важливою складовою краєзнавчих досліджень. Адже вона охоплює дослідження археологічних пам'яток, ментальність, звичаї, народне мистецтво, релігійне життя краю, особливості культових споруд тощо.

Значна роль у краєзнавстві щодо вивчення, відновлення та поширення історичних культурних традицій наших предків належить сільському зеленому туризму, який розглядається нами як специфічна форма відпочинку в приватних господарствах сільської місцевості з використанням майна та трудових ресурсів особистого селянського, підсобного або фермерського господарства, природно-рекреаційних особливостей місцевості та культурної, історичної, етнографічної спадщини регіону з метою відновлення фізичних сил та задоволення культурних потреб людини.

Сільський зелений туризм розвивається на території сільських поселень, де існують умови як для тривалого, так і короткочасного відпочинку: екологічно чистий ландшафт, сільське житло, придатне для прийому туристів, необхідні об'єкти обслуговування. Для розвитку сільського туризму велике значення мають етнічні особливості поселень, етнографічна характеристика побуту населення, наявність народних промислів і пам'яток народної архітектури та історії тощо.

Саме сільський зелений туризм, як один із напрямків краєзнавства, дає можливість повернутися до вивчення культурної спадщини в сільській місцевості, її гуманістичного змісту, а також розширити кругозір і поглибити світосприймання людини, показати красу

природи і велич творінь людського генія, що сприяє естетичному розвитку й духовному збагаченню людини.

Показати повноцінну історію життя України для учасників сільського зеленого туризму неможливо без детального вивчення регіональних аспектів розгортання культурного процесу. У цьому зв'язку, важливе значення власниками зелених садіб повинно приділятися аналізу культурно-мистецької спадщини регіонів, зосередженої по музеях, архівах та, досить часто, у приватних осіб, які мали тісні дружні чи творчі контакти з видатними особистостями.

Краєзнавство є одним з ефективних механізмів формування історичної пам'яті українського народу. В наш час культурні потенції сільського зеленого туризму можуть бути з успіхом реалізовані в різних формах туристичної діяльності. Поглибленого вивчення потребують організація та проведення екскурсій, музейна робота, культурне обслуговування і традиційна гостинність, етикет, організація культурного відпочинку на природі.

Такий підхід надасть можливість задоволення різноманітних дозвіллевих запитів та інкультурації його учасників через актуалізацію історичної пам'яті, розширення культурного кругозору, формування гуманістичного мислення та світогляду. Адже сільський зелений туризм забезпечує безпосередній контакт людини з культурно-історичними пам'ятками сільської місцевості та дає можливість відчувати себе частинкою етносередовища, в якому він перебуває та дозволяє виявляти перспективні культурологічні тенденції соціального і культурного розвитку суспільства.

Рябцева Л.П., м. Київ

Книги першого поета Півдня України С.С. Боброва в київських книгозбірнях

Зі здобуттям незалежності в Україні зростає інтерес до історії сіл, міст, регіонів. Південні землі, овіяні давніми легендами, надзвичайно збуджують уяву. Мета нашого повідомлення - привернути увагу до книг маловідомого російського поета С.С. Боброва, котрий перший художніми засобами докладно описав Кримський півострів.

Об'єктом дослідження є реальна дійсність, що мала місце в кінці XVIII – на початку XIX ст. і була зафіксована в книгах С.С. Боброва.

Предмет дослідження – книги С.С. Боброва, виявлені в НБУВ.

Семен Сергійович Бобров народився 1763 р. в російському місті Ярославлі в родині священника. З дев'яти років жив у Москві, де навчався в семінарії, гімназії, університеті (закінчив 1785 р.). Його учителями і покровителями були М.І. Новиков і М.М.Херасков. Під їхнім впливом Бобров почав писати вірші. Визнання Боброву приніс вірш «Действие и слава зиждущего духа», надрукований в журналі «Собеседник любителей российского». У чині губернського секретаря він переїхав до Санкт-Петербурга. У жовтні 1787 р. влаштувався на службу в Геральдію при Сенаті. Можливо, через близькі стосунки із О.М. Радищевим у червні 1791 р. Бобров переїхав на південь. У березні 1792 р. був офіційно переведений у похідну канцелярію начальника Чорноморського управління. Отримав чин капітана. З адміралом М.С. Мордвиновим побував у всіх Чорноморських та Азовські портах і містах. Сильне враження на Боброва справив Кримський півострів. Перебування поета на Півдні виявилось надзвичайно благотворним. У Миколаєві вийшли друком дві його книги «Таврида...» і «Домашние жертвы...». Не пізніше листопада 1799 р. Бобров повернувся до Санкт-Петербурга і влаштуватися на попереднє місце, в Геральдію. Водночас Боброва нагородили чином колезького асесора. 1804 р. були надруковані твори Боброва в чотирьох частинах під загальною назвою «Разсвет полночи, или Созерцание славы, торжества и мудрости порфороносных, браноносных и мирных гениев России с последованием дидактических, эротических и других разного рода в стихах и прозе опытов Семена Боброва». Це видання прославило Боброва. Найбільшою популярністю користувалася «Херсонида...» (перевидання миколаївської «Тавриди...»). Інтерес до книги великою мірою був спричинений політичними подіями. Жадобу пізнання приєднаних до Росії південних земель задовольняв великий поетичний твір Боброва, що сприймався на кшталт енциклопедії. На початку 1805 р. М.Н. Муравйов підніс імператору «Херсониду...». У березні Олександр I «пожаловал» авторові перстень вартістю 700 рублів. Бобров вийшов на один рівень зі своїм учителем Херасковим. Бобров брав участь у полеміці «о старом и новом слоге» на боці «архаїстів». Після смерті поета (1810), з огляду на його добросовісну службу, Морський департамент видав його працю «Древний российский плаватель...».

У Києві книги Боброва виявлені в Національній бібліотеці України ім. В.І. Вернадського у відділі стародруків та рідкісних видань.

1. Таврида, или Мой летний день въ Таврическомъ Херсонисе. Лирико-Эпическое песнотворение, сочиненное Капитаномъ Семеномъ Бобровымъ.

Книга надрукована в Миколаєві, «въ Черноморской Адмиралтейской Типографіи», в 1798 р. Нараховує 278 стор. Вважається, що саме ця книга презентувала Миколаївську громадянську друкарню, засновану адміралом М. С. Мордвиновим. У ту пору її очолював

талановитий московський друкар С.І. Селівановський. Книга ошатна, середнього формату (13 x 21 см), в шкіряній обкладинці жовто-коричневого кольору. Папір книжкового блоку шорсткий, низької якості. Корінець по горизонталі прикрашають сім пар ліній, що імітують бинти. На червоному тлі великими буквами тиснене слово ТАВРИДА, нижче – три розетки. Форзац білий, поживклий від часу. Окрім прямих, як летючі стріли, ліній, книгу прикрашає мініатюра. Стан книги задовільний.

Поетичними засобами подано інформацію про Кримський півостров, починаючи від світотворення, про його заселення, рослинний і тваринний світ, ландшафт: гори, низини, долини, круті підйоми і спуски. Описані жителі півострова, їхній одяг, звичаї, садиби тощо.

2. Игры важной полигимии, забавной Каллио́пы и нежной Эраты, или занимательные часы для души и сердца относительно Священныхъ и другихъ Дидактическихъ песней съ некоторыми Эротическими чертами и домашними жертвами чувствований». Часть третья Разсвета полночи. Сочиненіе Семена Боброва.

Книга надрукована в Санкт-Петербурзі, в друкарні І. Глазунова, 1804 р. Нараховує 224 стор. Формат середній. Книга в ошатній шкіряній оправі. На корінці тиснені золотом назва книги та розетки. Форзац кольоровий. Папір високої якості. Сторінки прикрашають прямі лінії. Стан книги задовільний.

Вірші згруповані у духовні, жартівливі, еротичні (легкі, але з повчаннями) підрозділи. Сюди увійшли і ранні релігійно-філософські вірші Боброва, 24 перекладених ним псалмів і декілька богослужбових пісень. Також містяться переклади творів з англійської, німецької, французької літератури.

3. Херсонида, или Картина лучшего летнего дня въ Херсонисе Таврическомъ. Лиро-эпическое песнотворение. Вновь исправленное и умноженное. Часть четвертая Разсвета полуночи...

Книга надрукована в Санкт-Петербурзі, у друкарні І. Глазунова, 1804 р. Нараховує 292 стор. Оправа картонна, сірого кольору, зі слідами бруду. Явно, материнська палітурка зносилася і була замінена більш скромною. Папір книжкового блоку тонкий, гарної якості. Текст поеми суттєво перероблений і доповнений. Зокрема, надibuємо поетичний опис будови Кримських гір, що перегукується з визначенням академіка П.С. Палласа: «и так все сии слои как бы обрезаны направлением берега, и явственнo видны в приморских утесах, подобно как в книге листы, или в библиотеке книги. Они действительно суть такая книга, в которой испытатель естества весьма много найдет того, что может послужить к изъяснению состава нашего земного шара и происхождения сих внешних слоев» [3, 5].

4. Древний российский плаватель или опытъ краткаго деписания съ присовокуплениемъ инде критическихъ замечаний на некоторыя чужестранныя повести о прежнихъ морскихъ походахъ россиянь. Сочиненные на основании разныхъ историческихъ свидѣтельствъ надворнымъ советникомъ Семеномъ Бобровымъ.

Книга видана в в Санкт-Петербурзі, у Морській друкарні, в 1812 р. Нараховує 108 стор. Середнього формату. Обкладинка м'яка, блакитного кольору, без друкарських відбитків. Основному тексту передують Примітки на 24 стор. Зі вступного слова дізнаємося про таке: «из многих записок уже известно то, что предложено в сей книжке; но там оно разбросано, а здесь совокуплено в особый образ сокращенного деписания» і що автор під час служби в Адміралтейському Департаменті знаходив декілька годин, щоб «изложить сие» «и тем доказать рвение мое к пользе». У книзі подано «краткое изложение водоплавания Россиян» «от Оскольда до царя Алексея Михайловича». Стан книги задовільний.

Твори Семена Боброва, маловідомі в Україні, повинні зацікавити читачів. Хоча б тому, що в них описані південні землі Вітчизни ще до згубного впливу цивілізації. З огляду на потребу і запит сучасників, книготворчість Боброва потребує ґрунтового дослідження.

Література

1. Люсый А. *Первый поэт Тавриды*. – Симферополь: Облполиграфиздат, 1991.
2. Крючков Ю.С. *История Николаева*. – Город времен адмирала Мордвинова. <http://nikolaev-moscow.at.ua/>
3. Паллас П.С. *Краткое физическое и топографическое описание Таврической области*. – Спб., 1795.
4. *Поэты 1790–1810-х годов. Вступ. ст. Ю.М. Лотмана*. – Л.: Сов. писатель, 1971.

Сасенко Л.І., м. Одеса

Красзнавча діяльність Одеської національної наукової бібліотеки

ім. М. Горького: історичний аспект

Сьогодні, коли духовному відродженню України надається величезне значення і водночас в історії нашої культури ще є чимало непрочитаних сторінок, виникає необхідність об'єктивного осмислення і розкриття ролі бібліотек у суспільних процесах. У цьому зв'язку важливу наукову цінність, пізнавальне та практичне значення має вивчення історії Одеської національної наукової бібліотеки ім. М. Горького (ОННБ).

ОННБ ім. Горького була сподвижником розвитку наукових знань; знайомила з новими досягненнями науки і культури; здійснювала інформаційне забезпечення і науково-дослідного процесу, і, поряд з цим, ставала осередком духовності, і сприяла культурному зростанню краю. Незважаючи на наявність відомостей про історію ОННБ, багатогранна діяльність бібліотеки залишалася поза увагою дослідників.

Економічний, соціально-політичний, культурний розвиток України неможливий без дослідження, урахування та використання надбань минулого окремих її регіонів. Одним із таких регіонів є Одещина, яка протягом останніх століть відігравала і продовжує відігравати помітну роль в усіх сферах суспільного життя країни. Важливим чинником історико-краєзнавчого дослідження регіону, а також засобом соціальної комунікації є краєзнавча діяльність.

Практичне краєзнавство сягає давнини, проте його теоретичні засади почали формуватися лише наприкінці XIX – у 20-ті роки XX ст. Однак, як відомо, кожен регіон, у т.ч. й Одещина, має свою внутрішню хронологію, динаміку власного розвитку, які, в загальних рисах, вписуються в межі вище визначених основних історичних періодів. Це підтверджується емпіричним вивченням краєзнавчої діяльності Одещини, котра має три «власних» історичних етапи розвитку.

Перший етап (1839 – 1920 рр.) це етап зародження і становлення краєзнавчої діяльності в краї. Цей процес відбувався, переважно, в рамках діяльності Одеського товариства історії та старожитностей (1839 р.). В 40-і роки XIX ст. в Одеській публічній бібліотеці розпочинається робота по розкриттю своїх фондів, і це були каталоги, які велись у рукописній формі. Завдяки клопотанням та пожертвам М.М. Толстого було видано п'ять томів основних каталогів бібліотеки, якими читачі користуються й досі.

Другий етап (1930-1989 рр.) – розвиток краєзнавчої діяльності безпосередньо бібліотекою, яка виступала організатором краєзнавчої бібліографічної діяльності в регіоні, формування системи посібників краєзнавчої бібліографії Одещини.

У дожовтневій та довоєнній роки краєзнавча діяльність бібліотеки була зведена до збирання та систематизування краєзнавчих матеріалів, включаючи дослідження про життя та творчість видатних діячів науки і культури. Особливе місце і тоді, і нині займала краєзнавча картотека «Одесика». Ця картотека почала створюватися ще на початку 1920-х років, її першим упорядником був відомий історик Одеси, автор популярної книги «Старая Одеса» Олександр Михайлович Дерібас (1856-1937 рр.). Зараз це зведений систематичний краєзнавчий каталог, який налічує близько 400 тис. карток.

У 30-ті роки працівники бібліотеки були змушені «чистити фонди», картотеки, або передавати до спеціальних сховищ «крамольну» краєзнавчу літературу.

Третій етап (з 1989 р.) – подальший розвиток краєзнавчої діяльності, поява нових форм представлення краєзнавчої інформації, у т.ч. в електронному вигляді.

У 1989 році був створений краєзнавчий відділ – “Одесика” на базі сектора краєзнавчої бібліографії відділу науково-допоміжної та рекомендаційної бібліографії, який включав літературу про Новоросійський край, центром якого була Одеса.

Основу відділу складають книги та періодичні видання, починаючи від друкованих видань першої міської типографії до книг, які розповідають про сучасну Одесу, незалежно від місця та року видання, типу та виду друкованої продукції, а також від мови викладу матеріалу.

Здобута Україною незалежність і побудова суверенної держави сприяли реорганізації бібліотечної діяльності. Виникли умови для відродження кращих традицій українського бібліотечного краєзнавства, підвищилась роль бібліотек у відновленні історичної пам’яті народу, становленні та розвитку його національної свідомості, духовності та культури.

90-і роки ХХ ст. – роки активного впровадження нових інформаційних технологій у бібліотечній галузі. В зв’язку з цим визначаються нові перспективи і тенденції розвитку краєзнавчої бібліотечної діяльності, зокрема, створення електронних каталогів краєзнавчої літератури; повнотекстових, реферативних і фактографічних краєзнавчих баз даних; забезпечення віддаленого пошуку інформації та доступу до неї.

Краєзнавча діяльність бібліотеки починається, насамперед, з комплектування її фонду всіма краєзнавчими (за змістом) виданнями, незалежно від місця та мови видання, і літературою, яка видається в Одесі та області. Найбільш значна частина краєзнавчого фонду бібліотеки (біля 5 тис. одиниць) зберігається в підсобному фонді відділу “Одесика”. Цінні та рідкісні видання з краєзнавства (до 1850-х рр. і пізніших років видання) знаходяться у відділі рідкісних видань і рукописів – Музеї книги. Частково краєзнавчі видання є у фонді відділів мистецтв, довідково-бібліографічного, науково-допоміжної та рекомендаційної бібліографії та інших. Велика кількість краєзнавчих видань (особливо періодичних) зберігається у відділі основного книгосховища.

Обслуговування читачів з краєзнавчої тематики здійснюється, в основному, у відділі “Одесика”, де знаходиться довідковий апарат: довідковий фонд; зведений систематичний краєзнавчий каталог “Одесика”, який складається зі систематичної, топографічної частин та “Персоналій”; електронний каталог краєзнавчих видань; допоміжні каталоги і картотеки – каталог місцевих видань; картотеки: “Хронологія подій в краї”, “Краєзнавчі карти і плани” та інші.

Довідковий фонд відділу включає довідники, путівники, календарі, бібліографічні покажчики тощо; скарбницею його є колекції довідкових видань XIX - початку XX ст. (з 1834 р.), які містять відомості з історії Новоросійського краю, Херсонської губернії та Бессарабії. На сучасному етапі розвитку Південного регіону цей фонд користується особливим попитом у читачів, у першу чергу, науковців-істориків не тільки Одеси, а й ряду областей України.

У довідково-бібліографічному обслуговуванні читачів стає у пригоді фонд виконаних довідок, який створювався упродовж десятиліть співробітниками відділу. Характерною рисою сьогодення є повернення до минулого, вивчення своїх коренів – це позначилося на краєзнавчій діяльності бібліотеки. Підприємства, наукові організації та учбові заклади міста замовляють довідки з своєї історії. Так наприклад, були виконані історико-фактографічні дослідження для АТ “Одеський дріжжевий завод”, ВАТ “Одесхарчокомбінат”, АТ “Завод шампанських вин”, одеських роддомів №1 і №2, Фізико-хімічного інституту, Одеського політехнічного університету та інші. Вчені, краєзнавці, приватні особи звертаються до унікальних бібліотечних фондів з метою виявлення матеріалів з історії населених пунктів, вулиць, окремих будівель.

Під час редагування довідкового апарату відділу “Одесика” враховуються сучасні запити читачів з історичного краєзнавства, в т. ч. життя козаків на території Одещини, розвитку українських та інших національних товариств у Одесі та області. Краєзнавча діяльність бібліотеки спрямовується на виховання любові до рідного краю, міста, вулиці, так званої “малої Батьківщини”.

Історична пам’ять поколінь, яка дбайливо зберігається в бібліотеці, – це місток від минулого до сьогодення, це погляд у майбутнє нашої країни. Патріотизм кожної людини виховується на конкретних справах, подіях та іменах. Важливу роль у забезпеченні інформаційних потреб різних груп читачів виконує краєзнавча бібліографія. Відділ “Одесика” готує та видає бібліографічні посібники з краєзнавчої тематики.

Це, наприклад, бібліографічний покажчик “Одеська письменницька організація”, виданий на допомогу бібліотекарям, учителям, лекторам та іншим групам читачів. У відділі складаються також і календарі пам’ятних дат на кожний рік.

Сьогодні в Україні та країнах ближнього зарубіжжя спостерігається підвищений інтерес бібліотек до вивчення своєї історії. Активізувався процес дослідження історії і в Одеській національній науковій бібліотеці (ОННБ) ім. М. Горького. Тенденцією останніх років є залучення до цих досліджень не тільки бібліотечних фондів, але і фондів архівів і музеїв, в яких, напевно, є матеріали, що висвітлюють історію бібліотеки, бібліотечної справи. Це особливо актуально, оскільки історична бібліотечна спадщина різноманітніша,

ніж прийнято думати, і включає не тільки бібліотечно-інформаційні ресурси та офіційні історичні документи, а й спогади бібліотекарів і читачів, особисті архіви, речі та ін.

*Сердунич Л.А., смт Стара Синява,
Хмельницька обл.*

Майстриня бібліотечної справи Г. Кальченко

В умовах розбудови України посилилася роль управлінських ідей і технологій. На високий рівень зуміла підняти роботу бібліотек на Старосинявщині багаторічний директор районної централізованої бібліотечної системи Г.С. Мальченко (Малинівська). Досвід її роботи був повною ілюстрацією змістової суті практики в реалізації книгозбірнею її інформативної функції, надто ж – у краєзнавстві. Всі зусилля спрямовувалися на збереження спадщини минулого, донесення пам'яток історії до нинішніх і прийдешніх поколінь, а передусім на те, аби книгозбірня стала осередком культури, освіти й інформації. У цьому вбачала своє головне завдання.

Берегиня Книги. Так справедливо називали Галину Степанівну Мальченко, яка була справжнім фахівцем бібліотечної справи. Її відданість справі не могла не викликати щирого захоплення, поваги і наслідування.

Галина Степанівна народилася 23 серпня 1945 р. в Старій Синяві на Хмельниччині. Працювала у райвідділі культури, однак вабила книга, тож і здобула бібліотечну освіту в Київському інституті культури 1976 р.. З перших днів своєї трудової діяльності зарекомендувала себе як сумлінна працівниця. Кожній людині вона вміло радила, що читати, підбирала потрібну літературу, запрошувала на черговий захід, яких немало проводилось у всі роки її роботи. Директором ЦБС почала працювати з вересня 1983 р.

Вимоглива, відповідальна і працелюбна, Галина Степанівна мала численні грамоти за сумлінну працю і пропаганду літератури. Протягом усіх років її роботи районні та сільські книгозбірні значно покращили свій фонд і естетичний вигляд. Оформила прекрасну читальну залу зі стендами, тематичними полицями і книжковими виставками. Часто проводила районні семінари бібліотекарів і показові навчання для колег.

Відкритий доступ до книжкового фонду, правильне розміщення книг, щемне ставлення до улюбленої справи, пропаганда книги, щире слово – все це сприяло зростанню інтересу читачів до книги. Бібліотечне інформування регулярно проводилось тут завдяки книжковим виставкам, бібліографічним оглядам літератури, публікаціям у ЗМІ й т. п.

Роки роботи директора ЦБС Г. С. Мальченко для старосинявських книгозбірень були найкращими роками їх розвитку, незважаючи на нестабільну ситуацію в державі в роки відновлення її незалежності. Бажаючи привернути увагу читача до актуальних тем щодо відродження української самосвідомості, оформила чимало книжкових виставок, з-поміж яких – «І оживе добра слава», «Нам не забути козацької слави», «Славетні країни», «Гетьмани України», «Поділля в роки Визвольної війни українського народу 1648 – 1654 років» (у сільських книгозбірнях) та інші [1; 52].

Великого значення директор надавала краєзнавчій роботі, дослідженням народознавства. Свіжим вітром рідного духу, незабутніми видовищами були у 1990-их роках організовані і проведені не без активної участі Г.Мальченко театралізоване дитяче свято «Козацька слава не вмере, не поляже», що проходило три дні поспіль у Ст. Синяві та Пиляві, численні виставки народно-прикладного мистецтва, урок історичної правди «Морозенку, преславний козаче» (Олексіївська сільська книгозбіря), створено клуб «Калинонька» в дитячій бібліотеці, втілено в життя багато-багато інших цікавих проектів і заходів [2; 4]. І в усьому – професійна майстерність, ерудованість, творчий підхід до справи, вміння створити в колективі діловий настрій і щире спілкування, спонукати до творчого пошуку.

Ініціативність самої Галини Степанівни, залучення широкого кола учасників та глядачів, активна її участь у впровадженні нових методів роботи, цікавих заходів і нині дають помітні результати у пробудженні національної самосвідомості краян, їхнього патріотизму й активної життєвої позиції. Проявляючи неабиякий інтерес до історії України, беручи участь у різних заходах, що проводились у районі та в області, Галина Степанівна залучає до активності не лишень працівників бібліотек, а й інших людей, за що і нині вдячне слово їй і від автора цих рядків.

Неувага державної влади до культури спонукала Г. Мальченко до активної участі у захисті розвитку духовності та книгодрукування в районі, а заодно – й підтримці місцевих авторів, зокрема, поетів С. Цушка, Р. Юзви, Л. Сердунич, Г. Колосюка. З її благословення побачили світ перші книжки автора цих рядків, позаяк саме вона віднайшла доброчинця для видання. Згодом для примноження письменницьких традицій згуртувала місцевих літераторів у райлітоб'єднанні «Джерелинка», яке утворене 1999 р. (голова – Л.Сердунич). Спільно займалися видавничими справами: робили випуски інформаційних бюлетенів, брошур і книжок. При її підтримці літоб'єднанням проведено чимало гарних заходів: зустрічі зі школярами, поетичні конкурси, презентації книг, зустрічі з відомими людьми... Напр., вийшов у світ збірник «Старосинявська весна» (2002) із творами юних і дорослих поетів, що став візитівкою «Джерелинки» і першою колективною збіркою району. Це вартувало неабияких зусиль і Галини Степанівни як однієї з ініціаторів та членів редакційної

колегії альманаху. Це сприяло і творчому розвою літературного життя, щорічним підсумком якого стало нині вже традиційне районне (а віднедавна – обласне) свято поезії «Старосинявська весна», яке проводиться з 1995 р. і зініційоване такою нею, Галиною-Берегинею [3; 3 – 7].

Завдяки організаторським і комунікативним здібностям Галини Мальченко була налагоджена тісна співпраця з владними структурами, громадськими організаціями, краєзнавцями, творчими людьми району. Знавець літератури і вмілий її пропагандист, нерідко психолог і педагог, вона була ще й організатором і натхненником у проведенні трьох науково-краєзнавчих конференцій, приурочених Пилявецькій битві та 850-річчю від 1-ої писемної згадки про Болохівську Русь. Великих зусиль доклала до проведення конференцій і видання збірників матеріалів конференцій. Це згуртувало не байдужих до історії людей, сприяло розвою краєзнавства у районі. Оживає Поле Пилявецької звитяги, проводяться масові заходи й урочистості, виступи творчих колективів Старосинявщини, Хмельниччини, інших областей, розігруються козацькі ігри, змагання... Саме такі події мають пізнавально-виховне значення для нинішнього та прийдешніх поколінь. Був також створений в селищі Ст. Синява музей-діорама «Пилявецька битва». Основу музейної колекції складають речі, знайдені у Пиляві й довколишніх селах тамтешніми мешканцями під час побутових робіт, а також узяті з запасних фондів Хмельницького краєзнавчого музею. Вся ця «кухня» була на «плечах» знову ж таки Г. С. Мальченко та довіреного їй колективу.

До вивчення минувшини славного Поділля прилучається памолодь. За сприяння Галини Мальченко було налагоджено екскурсії до музею-діорами. Оновлювалась експозиція, поповнювались експонати. Музей приваблював і туристів, і молодих дослідників козащини. Справжня патріотка свого краю, Г.С. Мальченко прагнула відродити в сучасників невикорінну потребу у відвідуваннях музеїв, у вивченні історії нашого народу, малої батьківщини. А для цього шукала нові форми роботи з відвідувачами, аби музей «Пилявецька битва» став духовним островом славної історії краю, переможних сторінок нашого народу.

Мальченко Г.С. запровадила і зробила традиційними виставки художників і народних умільців, здійснила велику роботу з написання історії книгозбірень Старосинявщини, публікувала їх, мріяла видати окремою книжкою. За підтримки Галини Степанівни було створено клуб «Любавка» (ініціатор і голова – Л.А. Сердунич), який гуртував творчих людей. Тоді ж, у 1990-их, нами зорганізовано поетичну світлицю «Дотик до душі».

Саме Галина Степанівна була ініціатором та організатором презентацій книг місцевих авторів [4; 6]. Великого виховного значення для всіх краян як приклад вічної шкільної дружби набула видана нею збірка «Птахами злетілись до свого гнізда». Г. С. Мальченко

взяла на себе всю роботу з її видання. Книжка стала «лебединою піснею» Галини Степанівни... [5].

Не можна відзначити окремих період найбільшої активності в роботі Г. Мальченко. Кожний рік її роботи був помітним багатьма визначними заходами, інноваціями, кожна мить була освячена непідробним запалом енергії, творчого горіння, що передавався й іншим. Високоосвічена, інтелігентна й ерудована, коректна і людяна, професіонал, керівник-наставник і порадник, енергійна, привітна, добросовісна й відповідальна, щира співрозмовниця, людина щедрої душі – все це вона, Галина Степанівна Мальченко. Й усе це, на жаль, уже в минулому часі. 15 лютого 2004 року перестало битися її неспокійне серце. Працюючи невтомно і творчо, примножуючи досягнення новими й новими здобутками в обслуговуванні людей, повного задоволення їхніх потреб на книгу, на доступ до інформації, вона зуміла запалити і в інших серцях іскру небайдужості не лишень до самої книги, а й до всього, що відбувається довкруг, і не лишень у стінах книгозбірні чи Будинку культури. Тому й по 7 роках її відходу у Царство Предків раз по раз чуємо спомини і схвальні відгуки: «Це запровадила Галина Степанівна», «Це – заслуга Малинівської», «Це започаткувалося при Мальченко»...

Добра справа не йде в Лету, а залишається в пам'яті як слава про людину, позаяк доки живе пам'ять, доти жива людина. Всією своєю діяльністю, власним прикладом, щирістю й одержимістю Берегиня Книги Г. Мальченко сприяла національному відродженню, духовному вдосконаленню краян. Роки її роботи у книгозбірні були найкращими в розвитку цього закладу знань і культури. Бо господиня книжкового царства створила в ньому таку атмосферу, що, заходячи туди, хотілось постукати у двері, а зайшовши, зняти капелюх, роззутись і вклонитись.

Список використаних джерел

1. Малиновська Г. С. Використання літератури про Пилявецьку битву в роботі бібліотек // *Пилявецька битва 1648 року в історії України. Матеріали науково-практичної конференції*. – Стара Синява, 1995. – С. 52.
2. Мальченко Г. Культурно-просвітницька діяльність бібліотек // *Колос*, 30 вересня 2000 р..
3. Сердунич Л. Старосинявщина літературна // *Розмай (Альманах)*. ред.-упоряд. Л. Сердунич. – Хмельницький: Видавництво ПП Цюпак А. А., 2010.
4. Сердунич Л. Не поправити, не повернути... // *Колос*, 19 лютого 2005.
5. Малиновська-Мальченко Г. Птахами злетілись до свого гнізда. – Ст. Синява. – 2003.

Управління проектами краєзнавчого спрямування

Управління проектами в сучасному світі розглядається як оптимальний засіб організації діяльності багатьох соціально-культурних закладів в тому числі і бібліотек. Це пояснюється тими тенденціями, що характеризують сучасну соціально-культурну ситуацію.

Управління проектами – це професійна діяльність, заснована на використанні сучасних навичок, знань, технологій і спрямована на досягнення проектних цілей. Управління проектами дозволяє обґрунтувати актуальність та доцільність проекту, підготувати його бюджет, визначити час виконання проектної реалізації, скоригувати план здійснення проекту, забезпечити контроль за виконанням проектних робіт.

Управління проектами краєзнавчого спрямування передбачає використання різних форм. Найчастіше використовуються “основна модель”, модель “розширеного управління” та модель “під ключ”. Вибір оптимальної моделі залежить від складності соціокультурного проекту, технологічності, строків реалізації, фінансових можливостей, специфіки замовлення тощо.

Успішне управління проектами краєзнавчого спрямування в межах діяльності бібліотек характеризується такими основними показниками:

- реальністю, що полягає у чітко сформульованих і реальних меті й завданнях, відповідному ресурсному забезпеченні проекту;
- ефективністю механізмів реалізації проекту, що вказує на можливість досягнення поставлених завдань з мінімальними ресурсними витратами;
- захищеністю від можливих помилок, а у разі їх допущення – прийняттям своєчасних адекватних заходів;
- організаційним забезпеченням, що вказує на відповідність поставлених завдань організаційним можливостям проектної команди, мотиваційній системі, контролю виконання, управлінню розвитком тощо;
- адаптивністю, що передбачає гнучкість проекту з урахуванням вимог навколишнього середовища та внутрішніх чинників.

Управління проектами краєзнавчого спрямування в соціокультурній сфері – це процес управління командою, ресурсами проекту за допомогою спеціальних методів та

прийомів з метою успішного досягнення поставленої мети, це область знань з планування, організації та управління ресурсами з метою успішного досягнення цілей та завершення завдань проекту. Іноді управління проектами краєзнавчого спрямування ототожнюється з управлінням програмами, але програма — це фактично більш високий рівень і може розглядатись як група пов'язаних та взаємозалежних проектів бібліотечної сфери.

Основними принципами управління проектами краєзнавчого спрямування в бібліотечній сфері є: цілеспрямованість, що представлена в цільовій орієнтації проекту на забезпечення кінцевих цілей діяльності бібліотеки; системність, що передбачає розгляд проекту нововведень із системних позицій. Це означає, з однієї сторони, те, що процес управління проектами є одним цілим зі своїми закономірностями формування й розвитку, а, з іншої, можливість розділення проекту на підсистеми і дослідження їх взаємозв'язку, оскільки кожна з них впливає як на всі інші підсистеми, так і на весь бібліотечний проект в цілому. Тим самим виникає можливість відкрити і спроектувати раціональний зв'язок підсистем, їх співвідношення і субординацію, надати кількісні й якісні оцінки ходу реалізації краєзнавчого проекту та його окремих частин. На практиці потрібна чітка структуризація проекту й розробка комплексу взаємопов'язаних організаційно-економічних, законодавчих, політичних та бібліотечних заходів, що забезпечують його реалізацію.

Отже, головним завданням управління проектами краєзнавчого спрямування є досягнення всіх цілей та виконання завдань проекту, одночасно виконуючи зобов'язання щодо наперед визначених обмежень проекту. Типовими обмеженнями є межі та зміст проекту, час, бюджет. Другорядним завданням, але більш амбіційним, є оптимізація, розподілення та інтеграція завдань, необхідних для досягнення наперед визначених цілей популяризації краєзнавства у бібліотеці.

Смілянець С.І., м. Київ

Наукова діяльність НІБУ: новий статус, нові завдання та перші результати

Як відомо, в день професійного свята - 30 вересня 2009 року – підписано Указ №780 „Про надання Державній історичній бібліотеці України статусу Національної”. Ця довгоочікувана і надзвичайно важлива подія в житті колективу книгозбірні поклала початок реформуванню організаційно-управлінської та наукової роботи єдиної у державі

спеціалізованої бібліотеки історичного профілю. Мета даного виступу – повідомити про основні результати наукової діяльності бібліотеки у новому статусі за два минулі роки.

Насамперед, нами була розроблена „Концепція розвитку Державного закладу „Національна історична бібліотека України” на період до 2015 року”[1]. Проект цього документу вже в наступному місяці обговорено на засіданні Вченої ради Бібліотеки, надалі затверджено Генеральним директором та розпочато реалізацію намічених у концепції пріоритетних завдань.

Для досягнення стратегічних цілей виділено шість векторів розвитку НІБ України :

1. «Бібліотека для кожного науковця України»

Задача – підвищення доступності послуг та активне просування вичерпної, загальнодоступної інформації з історії держави.

2. «Бібліотека – сховище національної пам’яті»

*Задача – збереження і актуалізація унікального історичного надбання;
- складання фундаментальної ретроспективної бібліографічної та комп’ютерної бази інформації з історії України*

3. «Бібліотека електронного століття»

Задача – інтенсивне впровадження електронних технологій, досягнення розумного поєднання традиційної і електронної бібліотеки, технологій і послуг.

4. «Бібліотека – відкритий простір знань, спілкування, творчості»

Задача – орієнтація на вимоги і очікування користувача, надання умов для самореалізації особистості, вільного обміну думками та ідеями.

5. «Бібліотека для бібліотек»

Задача – удосконалення науково-методичної роботи з питань історичного краєзнавства.

6. «Удосконалення системи управління»

*Задача – комплексне підвищення кваліфікації кадрів НІБ України
- розвиток матеріально-технічної бази.*

Перший напрям – **«Бібліотека для кожного науковця України»** є дійсно стратегічним для нашого колективу, адже слід нагадати, що історична бібліотека в 1939 році і створена саме „...для сприяння розвитку історичної науки й піднесення історичної освіти <...> та допомоги науковим установам і викладачам в їх теоретичній роботі і викладанні історії в навчальних закладах” [2]. Нині можна говорити про доволі вагомий напрацювання в напрямі інформаційно-бібліографічного забезпечення вітчизняної історичної науки. Передусім, це надання можливості отримати більше інформації про фонди Бібліотеки у веб-просторі: не лише через електронний каталог, а й імідж-каталог,

нові бібліографічні бази даних з різних тем історії України, бібліотечного краєзнавства, краєзнавчої бібліографії.

По-друге, це удосконалення як процесів підготовки поточної та ретроспективної науково-допоміжної бібліографії, так і надання послуг споживачам інформації. В 2010 році вперше бібліографічний посібник „Історія України за ... рік” був створений на основі програмного забезпечення ІРБІС, що дозволило надати користувачам як електронний, так і друкований варіант цього покажчика. На сайті Бібліотеки також представлено й повнотекстові версії ретроспективних тематичних бібліографічних видань: „Політичні репресії радянської доби в Україні” (К, 2008. – 684 с.), „Державна історична бібліотека України (1939-2009) (К, 2009. -132 с.), „Бібліографічні посібники з історії України та архівні довідники. 1991-2010. (К., 2011. - 104 с.) та ін. Тобто, сьогодні науковці можуть швидко отримати доступ до необхідної інформації про документальні джерела з історії, скориставшись сайтом НІБ України.

Слід зауважити, що увесь спектр інформаційних послуг нашої книгозбірні презентовано у квітні поточного року на Ярмарку інноваційних бібліотечних послуг та електронного врядування [3].

Просування власних інформаційних продуктів та послуг відбувається на міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях, семінарах, «круглих столах», засіданнях клубу історичної книги. Таких заходів, де звучали виступи фахівців Бібліотеки за період 2009-2011рр., близько чотирьох десятків. Це майже вдвічі більше, ніж у роки, коли Бібліотека не мала статусу національної. Зазначимо, що у базі даних «Видання Бібліотеки, публікації про її діяльність» за 2009-й, ювілейний рік, зареєстровано близько 80 бібліографічних записів, за перше півріччя поточного року – 25.

Другий напрям *«Бібліотека – сховище національної пам'яті»* є особливо важливим з точки зору специфіки нашої книгозбірні – всеукраїнського депозитарію історичної літератури.

Унікальною частиною книжкових зібрань НІБ України, безперечно, є фонд відділу стародрукованих, рідкісних та цінних книг, який і нині поповнюється раритетними виданнями. Наприклад, з митниці м. Чоп у фонд надійшло раритетне видання Біблії англійською мовою (1872 р.), з 25 кольоровими ілюстраціями, в шкіряній оправі з тисненням візерунком. 2 інші видання, що зберігаються у цьому відділі (1900 та 1991 років), доповнило третє видання альбому „З української старовини” (Чернівці, 2010. – 174 с., іл.), яке на VI Київській міжнародній виставці-ярмарку визнано кращою книгою України. У поточному році надбанням бібліотеки стало репринтне видання 1787 року –

«Путешественныя записки Василя Зуева от С. Петербурга до Херсона в 1781 и 1872 году» (Днепропетровск, 2011. – 391с., ил., карт.).

Слід наголосити, що працівниками Бібліотеки систематично здійснювалось складання „Державного реєстру національного культурного надбання” (в частині книжкових пам’яток), незважаючи на об’єктивні складнощі у виконанні цієї програми на даному етапі. Вважаємо необхідним довести цю багаторічну роботу до завершення якомога швидше, і нині наша електронна база даних Реєстру вже налічує понад 22 тис. документів.

Зроблені важливі кроки щодо актуалізації фонду літератури іноземними мовами: обладнано окреме приміщення для обслуговування читачів, розпочато створення електронного каталогу на фонд англomовних видань тощо.

Зауважу, що рамки даного виступу дозволяють лише стисло окреслити ті напрацювання, що зроблені в даному напрямі. Про всі аспекти поповнення та реорганізації наших фондів, їх збереження детально йдеться у повідомленнях та публікаціях спеціалістів Бібліотеки.

Вагомою складовою фундаментальної ретроспективної бібліографічної бази даних з питань регіональної історії залишається „Зведена картотека матеріалів з історії міст і сіл України”, яка постійно доповнюється новими описами документів і активно використовується в наукових дослідженнях. Слід нагадати, що фахівці нашої Бібліотеки у 60-70-х рр. XX ст. брали безпосередню участь у створенні бібліографічної бази для 26-томової „Історії міст і сіл УРСР”. Про те, що робота у напрямку розкриття джерельної бази вивчення регіональних аспектів історії України не припинялася, свідчить подяка спеціалістам НІБ України від редколегії багатотомного історико-краєзнавчого видання «Міста і села України» Українського видавничого консорціуму [4]. Книги цієї сучасної серії подають географічні та історичні довідки про населені пункти України, які існують на даний час, починаючи від походження їх назви, перших згадок в літописах і до сьогодення. Завданням на перспективу вбачаємо переведення „Зведеної картотеки...” в електронну форму.

Головні завдання третього напрямку - *«Бібліотека електронного століття»* - органічно входять у всі складові діяльності Бібліотеки.

„Історична бібліотека “йде в Інтернет” – такий заголовок має стаття київської журналістки про початок реалізації нами в червні цього року проекту "Історична спадщина України — світовий доступ в електронному форматі" спільно з компанією ЕЛАУ (Електронні архіви України) за підтримки Міністерства культури і туризму, "Української бібліотечної асоціації", Молодіжної громадської організації "Асоціація

молодих науковців "Інтелектуальне лідерство" [5]. Вважаємо цей проект вирішальним для подальшого підвищення вебметричного рейтингу сайту Бібліотеки.

Реалізацію задач наступного, четвертого напрямку *«Бібліотека – відкритий простір знань, спілкування, творчості»* сьогодні теж важко уявити без застосування інноваційних технологій, що відповідають сучасним вимогам і очікуванням користувача, сприяють самореалізації особистості, вільному обміну думками та ідеями.

Ось лише кілька яскравих прикладів продуктивного наукового спілкування в стінах нашої Бібліотеки:

- Презентація картографічних документів «Україна першої половини XVII ст. на картах Гійома Левассера де-Боплана», присвячена 100-річчю від дня видання в Росії перших карт України французького інженера Г. Боплана. Організована за підтримки Посольства РФ в Україні, Української Академії русистики, Представництва Росспівробітництва, Фонду «Президентский центр Б.Н. Ельцина».
- Обговорення книги «Очерки истории Украины» вид-ва «Киевская Русь», К., 2010 (керівник авторського колективу - Толочко П.П., д-р іст. наук, акад. НАН України).
- Творча зустріч з громадським діячем, автором підручника „Історія української Конституції” (К., 2009) М. Томенком;
- Зустріч з Головою правління Товариства любителів стародавньої писемності Германом Стерлінговим, який передав у фонд Бібліотеки унікальне факсимільне видання Лицевого літописного зводу Івана Грозного (XVI ст.)

У серпні 2010 року Бібліотека взяла участь у конкурсі проектів «БІБЛІОМІСТ» «Сучасна бібліотека йде в люди». Назва нашого проекту, який було визнано ґрунтовним та ретельно розробленим – «Мобільний пункт запису та ознайомлення з бібліотекою: «Завітай до бібліотеки ТУТ і ЗАРАЗ – дізнайся більше про свій край». Проект був спрямований на популяризацію краєзнавчої інформації серед краєзнавців-аматорів, представників української діаспори, земляцтв, історичних та краєзнавчих шкільних гуртків тощо. Реалізація проекту мала б сприяти залученню нових користувачів до бібліотеки. Було запропоновано on-line ознайомлення з WEB-ресурсом Бібліотеки та новими надходженнями профільної літератури, запис до бібліотеки «Тут і зараз», пошук в ЕК та наявних БД, допомога в оформленні запиту до довідково-бібліографічного відділу.

Поступово формується фонд страхових копій «Електронний архів Національної історичної бібліотеки України», який включає скановані зображення окремих одиниць документного фонду, а також матеріали про події в Бібліотеці

За участю студентів Київської Духовної академії та з використанням їх великоформатного сканеру було підготовлено електронне видання «Труды Киевской духовной Академии 1860-1879 гг.»: [80 т.]. – К., 2010.

Про НІБ України як інтелектуальний центр свідчать публікації в періодичній пресі [6].

Бібліотека співпрацює з Національним Києво-Печерським історико-культурним заповідником, Українським центром культурних досліджень: щорічно бере участь у Нестеровських читаннях, Міжнародних Могилянських читаннях, Культурологічних читаннях пам'яті Володимира Подкопаєва, причому, в останніх читаннях НІБ України організує окрему секцію, де обговорюються актуальні загальнобібліотечні проблеми. Зокрема, на цьогорічному такому заході виголошено 13 повідомлень працівників нашої Бібліотеки [7].

В напрямі *„Бібліотека для бібліотек”* – першорядним завданням є удосконалення науково-методичної роботи з питань краєзнавчої бібліотечної діяльності. Загальновідомо, що згідно з діючим з 1996 року „Положенням про краєзнавчу роботу бібліотек системи Міністерства культури і мистецтв України” наша Бібліотека аналізує діяльність регіональних книгозбірень країни в галузі історичного краєзнавства, визначає шляхи і напрями її подальшого удосконалення; вивчає, узагальнює і поширює кращий досвід роботи, бере участь у розробці питань теорії і практики краєзнавчої бібліотечної діяльності та проводить науково-дослідну роботу тощо. Національний статус висунув нові вимоги перед колективом Бібліотеки, які передбачають поглиблення її науково-дослідних та методичних функцій. Саме фахівцям нашої бібліотеки, які готували згадане „Положення...”, було доручено підготувати новий варіант цього нормативного документа. На основі всебічного аналізу результатів вивчення пропозицій практиків і теоретиків вітчизняної бібліотечної справи у 2009 році був підготовлений і обговорений на нашій ювілейній конференції проект нового „Положення...”. Результати обговорення висвітлені в 20-му випуску інформаційного бюлетеня „Краєзнавча робота в бібліотеках України”, проект зі змінами і доповненнями надіслано в Міністерство культури для затвердження. На жаль, до цих пір „Положення” ще не затверджене, хоча, на погляд бібліотечних фахівців, цей документ є необхідним підґрунтям для реалізації краєзнавчих функцій бібліотек. Разом з тим, спеціалісти відділу історичного краєзнавства Бібліотеки, використовуючи моніторингову технологію, проводять цілеспрямовану науково-дослідну і методичну роботу, щорічно узагальнюючи її результати у випусках згаданого вище інформаційного бюлетеня (усі останні випуски розміщені на сайті НІБ України). Зокрема, в поточному році здійснювався аналіз сучасного стану представлення повнотекстової

краєзнавчої інформації в мережі Інтернет, вивчалася краєзнавча складова повнотекстових ресурсів сайтів ОУНБ, доповнювалися бази даних „Теорія, методика і практика бібліотечного краєзнавства”, „Краєзнавчі бібліографічні ресурси бібліотек України”, „Історична Волинь” (корпоративний проект). Результати науково-дослідної і методичної діяльності, кращий досвід роботи систематично висвітлюються на наукових та науково-практичних конференціях: Всеукраїнській науково-практичній конференції «Історична Волинь і проблеми духовного відродження України», м. Рівне, 14-15 вересня 2010 р.; II-й Міжнародній науково-практичній конференції „Краєзнавство: історичний досвід та перспективи розвитку”, 13-15 жовтня, 2010 р. м. Вінниця; Міжнародній конференції „Формування і розвиток бібліотечного електронного середовища” (НБУВ, 4-7 жовт. 2011 р.) та ін.

Щодо реалізації задач напряму «*Удосконалення системи управління*», то слід відзначити послідовний курс адміністрації Бібліотеки на поповнення нашого колективу молодими кадрами, залучення наукових працівників до реалізації головних видавничих проектів НІБ України, систематичну роботу з підвищення кваліфікації працівників.

Зокрема, в період 2009-2011рр. у всі відділи бібліотеки прийшли молоді спеціалісти: з КНУКІМ, НАКККІМ, Київського Національного університету ім. Т.Г. Шевченка, які швидко опанували технологічними процесами. Завдяки систематичним семінарам на базі УБА в Гете-інституті підвищили свою кваліфікацію ряд працівників функціональних відділів Бібліотеки. Близько 10 фахівців щорічно проходили навчання в Інституті підвищення кваліфікації НАКККІМ.

У лютому цього року розпорядженням Кабінету Міністрів затверджено склад Наглядової Національної історичної бібліотеки, до якої увійшли такі відомі в Україні вчені як О.С. Онищенко, П.П. Толочко, П.Т. Тронько [8].

Таким чином, вважаємо, що сучасний склад колективу Бібліотеки, продовжуючи кращі традиції „історички” в складних умовах відсутності фінансування робить все можливе для збереження книжкових пам’яток, якісного інформаційно-бібліографічного забезпечення історичної науки в Україні, подальшого розвитку історико-краєзнавчої діяльності бібліотек країни.

Література

1. http://www.dibu.kiev.ua/flash-point/files//pages/files/996_kontseptsrozvitkunibu.pdf - станом на 31.10.2011 р.
2. Про організацію Державної історичної бібліотеки : [Наказ] № 4740 від 4 верес. 1939 р. // Зб. наказів та розпоряджень Нар. комісаріату освіти Укр. РСР. - 1939. - № 29. - С. 6-7.).

3. Смілянець, С. Електронний бібліографічний покажчик "Навігатор історика" // Вісн. Кн. палати. - 2011. - № 5. - С. 28-29.

4. http://www.dibu.kiev.ua/flash-point/files/pages/910_podjakakonf.jpg - станом на 31.10.2011 р.

5. Чорна, М. Історична бібліотека "йде в Інтернет" [про реалізацію проекту "Історична спадщина України — світовий доступ в електронному форматі"] / М. Чорна // Хрещатик. - 2011. - 14 лип.

6. Ефремов, В. Інтернет или библиотека?: / В. Ефремов // Пантелеймон. - 2011. - № 17 (312). - С. 1.

7. Концептуальні проблеми розвитку української культури у світлі підготовки і проведення 2012 року як року культури та відродження музеїв в Україні: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. 2-3 черв. 2011 р., м. Київ. - К. : НАКККиМ, 2011. - С.124-127. - (IX Культурологічні читання пам'яті Володимира Подкопаєва)

8. **Склад наглядової ради Національної історичної бібліотеки** : додаток 33 до розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 лютого 2011 р. № 124-р "Про затвердження складу наглядових рад національних закладів (установ) культури. - <http://document.ua/pro-zatverdzhennja-skladu-nagljadovih-rad-nacionalnih-zaklad-doc46794.html> - станом на 31.10.2011 р.

Солонська Н.Г., м. Київ

Моделі реклами краєзнавчих ресурсів бібліотек: нові підходи

Усі фонди бібліотек комплектуються краєзнавчими виданнями. Однією з найефективніших способів реклами цих фондів, зокрема, є створення власних оригінальних краєзнавчих продуктів та інформаційних ресурсів.

Культурно-просвітницький центр Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського (далі – КПЦ НБУВ) розробив, відпрацював спочатку на теоретичному рівні, а потім успішно запровадив у виробництво ряд моделей реклами краєзнавчих ресурсів.

КПЦ НБУВ обрав шлях створення нових інформаційних ресурсів. Ця модель забезпечується за рахунок підготовки і проведення наукових (конференція, круглий стіл, семінар тощо); науково-просвітницьких; культурно-масових заходів. Кожний із цих видів представляється як система, в яку входить ряд підсистем-заходів. Наприклад, науково-просвітницький захід може включати: організацію книжкової виставки з теми із фондів бібліотеки (новий інформаційний ресурс; інтелектуальний продукт, на який виконавець

має авторське право); підготовку і видання каталогу цієї виставки (новий інформаційний ресурс; інтелектуальний продукт, на який виконавець має авторське право); виставки: образотворчого мистецтва (фото-, художню тощо); народних промислів; із фондів музеїв (проект є новим інформаційним ресурсом); відкриття заходу (виступи представників міської адміністрації; знаних діячів науки і культури; письменників та ін.); презентації літератури, що характеризують регіон у той чи інший спосіб; культурологічна частина (фільм; невеликий концерт тощо). Інформація про захід; електронна книжкова виставка, виставлена на сайті бібліотеки, теж є новим оригінальним інформаційним продуктом.

І традиційний спосіб, і інтернет-презентація є ефективною, дохідливою, доботною, місткою інформацією. Наведемо кілька прикладів. 26.03.09 р. в НБУВ до 200-річчя від дня народження видатного письменника і мислителя Миколи Гоголя пройшла Міжнародна наукова конференція "Микола Гоголь і світ ХХІ століття". Організатори: НАН України; НБУВ; Український комітет славістів, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київський славістичний університет. Конференція працювала в пленарному та секційному режимах. На пленарному засіданні, зокрема, було презентовано таку працю, як: Супронюк О.К. «Н.В. Гоголь и его окружение в Нежинской гимназии»: биобиблиогр. словарь / О.К. Супронюк, НАН Украины, Нац. б-ка Украины им. В.И. Вернадского, [ред. А.И. Рейтблат, предисл. Ю.В. Манна]. – К.: Академперіодика, 2009. – 252 с.

У рамках роботи конференції відбувся науково-просвітницький захід, що включав урочисте відкриття книжково-інформаційної виставки «Микола Гоголь і світ ХХІ століття: до 200-річчя від дня народження М.В. Гоголя»; виставки картографічних документів із фондів НБУВ «Біографія Миколи Гоголя в географічних координатах»; і, що становить інтерес для нашої теми, тобто, реклами краєзнавчої проблематики та ресурсів – виставки робіт народних майстрів України «Лауреати конкурсу «Золота голка» (громадське творче об'єднання «Ексклюзив») та виставки художніх робіт «Шляхами літературних героїв Миколи Гоголя», яку підготував Державний історико-культурний заповідник м. Дубно Рівненської обл. і яку представили голова Дубенської міськради Рівненської обл. Л.І. Дудко; заступник голови О.П. Карпюк; директор Державного історико-культурного заповідника м. Дубно Рівненської обл., заслужений працівник культури України П.П. Смолін.

НБУВ традиційно проводить заходи, присвячені Дню Соборності України. Так, у 2011 р. захід включав урочисте відкриття книжково-інформаційної виставки «Регіональна історія та регіональне краєзнавство України: Полтавщина» (підготовлена виставковим сектором КПЦ НБУВ), виставки карт «Полтавщина на картах: історія та сучасність» (підготовлена Відділом комплексного бібліотечного обслуговування); виставка творів

народних митців та фотовиставки «Полтавські обрії: Кобеляцький район» (Фонд фотомистецтва); Для експозиції фотовиставки було заздалегідь розроблено спільний культурно-просвітницький проект за сприяння Кобеляцької райдержадміністрації і проведено фотосесію в Кобеляцькому районі; здійснено спеціальну роботу з організації відкриття заходу. На його відкритті виступили: заступник Генерального директора НБУВ, керівник Служби інформаційного забезпечення органів державної влади і управління, доктор історичних наук В.М. Горовий; Голова Полтавської облдержадміністрації О.В. Удовиченко; Голова Полтавської облради І.М. Момот; заступник голови – керівник апарату Полтавської облдержадміністрації В.О. Пархоменко; начальник управління культури Полтавської облдержадміністрації Г.І. Фасій; Голова Кобеляцької райдержадміністрації А.О. Таранушич; Голова Кобеляцької райради Ю.І. Тагадюк; міський голова м. Кобеляки О.М. Ісип; голова Подільської у м. Києві райдержадміністрації П.М. Матвієнко (він родом із Кобеляцького району); Герой України, Голова Національної спілки краєзнавців України, завідувач відділу Інституту історії України НАН України, академік НАН України П.Т. Тронько; учений секретар Національної спілки краєзнавців України, старший науковий співробітник Інституту історії України НАН України, кандидат історичних наук Р.В. Маньковська; голова Фонду «Славетні імена Полтавщини» В.М. Осадчева; генеральний директор Міжнародної організації «Полтавське земляцтво» М.П. Бурмака; голова Фонду фотомистецтва О.О. Лепетун. З музичним вітанням виступив Кобеляцький народний фольклорний ансамбль «Ворскла».

У 2012 р. захід до Дня соборності України планується присвятити 80-річчю Київської області.

Має право на функціонування та виправдала себе і така модель реклами краєзнавчих ресурсів: КПЦ НБУВ було організовано виставку робіт заслуженого майстра народної творчості М.О. Онацька «Світле Різдво Христове». Найбільшу частину експозиції було надано на благодійних засадах відомим українським колекціонером О.Є. Шереметьєвим. Відбулася урочиста частина. Перед присутніми виступили: генеральний директор НБУВ, академік НАН України О.С. Онищенко; голова райдержадміністрації М.І. Островерхий; директор Шишацької спеціалізованої школи ім. В.І. Вернадського В. С. Чмир; заслужений майстер народної творчості М.О. Онацько; представники Полтавського земляцтва. Концертна частина включала виступ Народного зразкового фольклорно-етнографічного ансамблю «Чорнобривець» Шишацької спеціальної школи ім. В.І. Вернадського (керівник – заслужений працівник культури України В.М. Луценко). Інформацію (новий ресурс) було виставлено в електронному літописі НБУВ, на сайті.

Краєзнавчий ресурс можна рекламувати і в такому алгоритмі. Так, у НБУВ проходила персональна виставка лауреата обласної премії ім. Дмитра Блажейовського (заснована товариством охорони пам'яток Волині), народного майстра Ю.Е. Савки «Штрихи історії України у вишиваному портреті» (60 робіт). Завдячуючи цій виставці, відвідувачі-кияни змогли ознайомитися з роботами Ю.Е. Савки, що знаходяться у колекціях таких музеїв, як: Рівненський, Лубенський, Любомльський, музей Волинського національного університету імені Лесі Українки; прикрашають приміщення різних солідних установ.

Бібліотека традиційно і одвічно є соціальним інститутом. Нерозуміння цього нівелює її діяльність. Важливою функцією цього особливого соціального інституту (тому він і особливий) була і є комунікаційна, просвітницька. Тому, логічно, що ми розглядаємо як краєзнавчий ресурс не тільки видавничу продукцію (що є традиційним видом для бібліотек), а й усі відбиття гуманітарної діяльності (зокрема, художню творчість), які органічно доповнюють і дають можливість ще глибше розкрити історію, культуру, науку.

Наукова новизна нашого дослідження полягає в тому, що його висновки цілком поширюються і можуть бути застосовані і в інших ділянках культурно-просвітницької, соціально-комунікаційної та ін. гуманітарного спрямування діяльності.

*Тимів І.М., м. Калуш,
Івано-Франківська обл.*

Про створення фонду давніх рукописів в обласних наукових бібліотеках та історико-краєзнавчих музеях України та галицьке літописання XVI – першої половини XX ст.

Важливою складовою бібліографічної діяльності краєзнавчих відділів сучасних обласних бібліотек, а також історико-краєзнавчих музеїв є систематизація і упорядкування історичної інформації про давні рукописні збірки різних жанрів в, тому числі й історичного. Адже ще й до сьогодні у багатьох людей на Прикарпатті зберігаються різного роду літописні записки та хроніки населених пунктів, про які немає докладних відомостей у згаданих бібліотеках. У цьому зв'язку доцільною була б робота в напрямку створення інформаційної бази: формування картотек, складання каталогів регестового типу або спеціальних бібліографічних покажчиків з даної тематики, відкриття відповідних Інтернет-сторінок тощо. А далі, можливо, навіть створення рукописних фондів з наявними матеріалами. Такий фонд може комплектуватися як оригіналами, так і копіями літописних записок та інших документів. Така праця підвищила б престиж краєзнавчих відділів, бібліотек та музеїв як науково-дослідницьких центрів, сприяла б дослідженню літописних

пам'яток науковцями та їх публікації. Не зайвою у бібліотеках і музеях була б колекція паперових копій та електронних версій рідкісних джерелознавчих та історико-краєзнавчих видань. Запропонована ідея має і практичне підґрунтя, адже обласні бібліотеки, а особливо історико-краєзнавчі музеї, максимально наближені до власників даної рукописної спадщини. За таких умов вміле керівництво директорським корпусом бібліотек і музеїв цим процесом (реклама, заохочення і таке ін.) може забезпечити реальний успіх. Щоб привернути увагу до цієї проблеми, подаємо короткий огляд галицького літописання XVI – 30 рр. XX ст.

Активну науково-пошукову діяльність із виявлення та публікації маловідомих літописних записок у Галичині в XIX-XXI ст. розгорнули історики Антін Петрушевич [7], Іларіон Свенціцький [8], Іван Франко [11] та інші вчені. Узагальнили їхні напрацювання Іван Крип'якевич [3], М. Марченко [6], Сергій Федака [10], Микола Корпанюк [5] та ін.

Проведений І. Крип'якевичем аналіз опублікованих матеріалів показав, що за період XVI-XVIII ст. збереглися літописні записки з 50-ти місцевостей. Деякі з них мають випадковий характер. Але є записки ряду міст і сіл, які велися більш систематично [3, с. 64]. За даними С. Федаки лише від XVIII ст. збереглися 23 літописи Галичини, Поділля і Закарпаття, а також деяких православних і римо-католицьких монастирів. При цьому греко-католицькі монахи розвивали літописний жанр аж до середини XX ст. [10, с.91]. Це засвідчують дослідження Т. Гуцаленко, згідно проведеного дослідником огляду матеріалів відділу рукописів ЛНБ НАНУ та ЦДІАУ у Львові у згаданих установах зберігається 40 хронік (20 у ЛНБ і 20 у ЦДІАУ) лише василіанських монастирів, які охоплюють період 1760 – 1930 років [2, с.5]. Зростання кількості монастирських хронік у Галичині було пов'язано з політикою секуляризації монастирських маєтків і ліквідацією багатьох монастирів. Для захисту монастирської власності і доказу давніх прав на неї монахи розшукували історичні документи, якими прагнули довести свої права на спадкоємність земель і нерухомого майна. Ця праця сприяла впорядкуванню джерел і появі нових історичних праць. До таких належать зведені літописи монастирів Св. Юрія та Онуфрія у Львові, автором яких був чернець Варлаам Компанієвич (1777-1858). Його літописи опубліковані у збірнику „Pamiętki historyczne krajowe” (Львів, 1841) [6, с. 184].

Найдавніші літописні записки залишив Антон Іринкович, священник Богоявленської церкви на Галицькому передмісті у Львові. На останньому аркуші власноручно переписаної ним Мінеї 1543 р. Іринкович зробив запис про захоплення волохами Покуття і спалення Галича 13 липня 1543 р. та інші події. У місті Стрий учитель (прізвище невідоме) церковної школи зробив записи про похід російсько-українських військ в Галичину 1655 р. та про татарський набіг 1699 р. [3, с.64, 65].

Чимало таких літописних пам'яток походять із Івано-Франківщини. Це, зокрема, Записки з Тисова (Долинський р-н), які охоплюють події 1695-1772 рр. З Перегінська (Рожнятівський р-н) збереглися записки 1648-1689 рр. і 1748-1785 рр.; перші присвячені воєнним подіям, другі – початковому періоду австрійської окупації. Записки з Отинії (Коломийський р-н) 1748-1788 рр. характерні лаконічністю: „1740 – перша саранча била. 1760 – земля горіла”. Записки із Дебеславець (Коломийський р-н) за 1748- 1786 рр. містять повідомлення про затемнення сонця, посуху, повінь, сарану, ціни на хліб. До літописів у точному значенні можна віднести Тисменичанські 1608-1749 рр. та Городенківські записки 1648-1765 рр. [3, с.66, 67; 10, с.91].

Тисменичанські записки 1608-1749 рр. (Надвірнянський р-н) складені дяком Михайло Лисецьким у Тисменичанах бл. 1738 р. Під час написання літопису автор використав невідоме літописне джерело. З XVII ст. тут є записи про здобуття Камянця-Подільського турками 1672 р., про битви з турками під Підгайцями 1675р. та Журавном 1676 р., про набіг татарської орди на Покуття 1698 р. та інші події. Із змісту Городенківських записок видно, що вони написані у м. Городенці (районний центр). Автор згадує про бій під Берестечком 1651 р., фіксує метеорологічні спостереження за 1736-1765 рр. та інші події місцевого значення [3, с.72, 73; 10, с.94-95].

Усі згадані літописні записки опубліковані істориком А. Петрушевичем у різних частинах його „Сводной летописи ...” [8]. Записки різних авторів не пов'язані між собою ні хронологією, ні змістом. Характер їх випадковий. Зміст записів залежав від зацікавлень літописців, їх освіти та світогляду. Деякі записи торкаються виключно місцевих і сучасних авторам їм подій. Але всі літописці записували воєнні та політичні події [3, с.66, 77].

Отже, крайові літописці утвердили й розвинули гуманістичну думку про українців середніх і низових станів як народ, а не масу, чернь [5, с.774].

Цікаво, що традиція літописання на Прикарпатті мала продовження у XIX – 30 рр. XX ст., про що засвідчують матеріали Калущини і Рогатинщини. Наприкінці XIX ст. на Калущині (територія Калуського р-ну), як в інших містах і селах Прикарпаття, священики, згідно розпоряджень церковної адміністрації, вели записи подій, що відбувалися у межах їхньої парафії. У селі Збора, наприклад, літопис села від 1894 р. вів парох о. Антон Гойдан. Сьогодні власником цього рукопису є колишня вчителька Марія Кос, батько якої був дяком. До дяка літопис потрапив від дружини отця Івана Павлусевича. Документ має печатку ЛНБ НАНУ ім. В. Стефаника [1].

Інше джерело під назвою ”Хроніка парохії Бережницької Шляхетської” виявлено на горіщі помешкання Михайла Манелюка з Бережниць. Автором літопису був св. Дмитро

Березовський, який присвятив своє дослідження митрополитові Андрею Шептицькому. Написання історії отець Дмитро розпочав 4 травня 1934 р. та продовжував до 1936 р. Для свого дослідження автор використав записи Метрикальних книг із парохіального архіву та спогади старожилів села. Хроніка розкриває історію парафії від часів заснування до середини 30 рр XX ст. і є важливим джерелом для вивчення минулого села Бережниця та сусідніх із ним населених пунктів [12, с.3]. Оригінал „Хроніки...” зберігається у Історико-меморіальному музеї Степана Бандери (*Основний фонд. Інв. № 22: Хроніка парафії Бережниця шляхотська і Угринова Старого Калуського деканату, того ж повіту дієцезії Львівської, за пароха о. Дмитрія Березовського, від 4 травня 1934 р., 10 арк.*).

Але не тільки історичні рукописи, а й художні твори XVII ст. віднайдено на Калущині. У селі Мостище ще наприкінці XIX ст. знайдено рукопис драми “Слово про збурення пекла”. Ця культурна пам’ятка XVII ст. своєю мовою і віршованим розміром близька до козацьких дум. Автором твору був селянин Тома Кішка із Мостищ. П’єса написана скорописом і займає об’єм невеликого зошита. Рукопис твору, знайдений слухачем духовної семінарії Осипом Роздольським, влітку 1894 р. був переданий І. Франку. На основі цього рукопису І. Франко написав власний твір “Збурення у пеклі” [9].

На Рогатинщині (територія Рогатинського р-ну) відомі чотири мемуарно-публіцистичні пам’ятки половини XIX і початку XX ст.: „Хроніка міста і церков у Рогатині”, „Лучинецька хроніка”, „Фразько-Підбірнянська хроніка” та історико-етнографічна праця „Долиняни в Рогатинському повіті”. Автором першого твору був Дмитро Біленький, настоятель податкового уряду в Рогатині. Його „Хроніка міста...” охоплює події з історії Рогатина. Певну увагу приділено татарським набігам, є згадка про захоплення в яsir Роксолани, подано опис архітектурних і фортечних споруд тощо. „Лучинецька хроніка” і „Фразько-Підбірнянська хроніка” написані священиками цих парафій: о. Йосфом Яворським (1857-1940) із Самборщини та о. Єроном Кмицкевичем з Тернопільщини. „Лучинецьку хроніку” розшукав краєзнавець М. Воробець у сільській церкві св. Миколая. Її текст записано в кінці Євангелія на чистих сторінках. Опис села „Долиняни у Рогатинському повіті” підготував директор Долинянської школи Юзеф Ріхард. Згаданих авторів об’єднує спільна ідея – залишити для наступних поколінь духовну спадщину свого краю. [4, с.3-7].

Цікавий краєзнавчий матеріал для етнографів містить рукописна праця учителя Антона Онищука „Матеріали до гуцульської демонології”, записані у с. Зелениці (*нині с. Зелена – І. Т*) Надвірнянського району в 1907-1908 рр. Оригінал праці зберігається у колекції рукописів НТШ в ЦДІАУ у Львові, а електронна копія в Етнографічному музеї Калущини (*ЦДІАУ у Львові. – Ф. 309. – Оп. 1. – Спр. 1694. – 171 арк.; ЕМК*

(Етнографічний музей Калущини)– Електронна база даних. Інв. № 1: CD-R, PDF. – Дем. – 126 арк.)

Як видно із наведеного вище огляду рукописів, авторами літописних, літературних та етнографічних творів були дрібні чиновники, учителі, священики і дяки, селяни. Усі вони були тісно зв'язані з народом, розуміли його потреби і страждання. Звідси і соціальна спрямованість їх творів, увага до актуальних на той час тем - стихійних лих, голоду, дорожнечі, воєнного лихоліття тощо.

Таким чином, розглянуті твори є цінним духовним спадком, у них висвітлено чимало важливих подій історико-краєзнавчого характеру. Саме тому матеріали хронік та інших рукописних творів потребують ретельного опрацювання і введення до наукового обігу. Важлива роль у зборі систематизації та популяризації літописних пам'яток краю належить новоствореним фондам рукописів в обласних наукових бібліотеках та краєзнавчих музеях України.

Література

1. Базрій О. Історія с. Збора // *Вісті Калущини*. – 2010, 19 берез.
2. Гуцаленко Т. Хроніки Василянських монастирів як джерело вивчення історії Західної України // *Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника*. – Вип. 1. – К.: Наукова думка, 1993. – С.4-16.
3. Крип'якевич І. Літописи XVI-XVIII ст. в Галичині // *Історичні джерела та їх використання*. – Вип. 1. – К.: Наукова думка, 1964. – С. 63-80.
4. Коритко Р. Джерела нашої духовності / *Рогатинська земля: Історія і сучасність*. Т. 3: *Хроніки Рогатинської землі*. – Львів: Видав. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. – 192 с.
5. Корпанюк М. Слово. Хрест. Шабля (Українське монастирсько-церковне, світське крайове літописання XVI-XVIII ст., компіляції козацького літописання XVIII ст. як історико-літературне явище). – К.: Смолоскип, 2005. – 905 с.
6. Марченко М. Українська історіографія (з давніх часів до середини XIX ст.). – К.: Вид-во Київ. університету, 1959. – 258 с.
7. Петрушевич А. Сводная галицко-русская летопись с 1600 по 1700 г. – Львов. – 1874. – 700 с.; Сводная галицко-русская летопись с 1700 до конца 1772 года. – Львов, 1887; Сводная галицко-русская летопись с 1772 до конца 1800 года. – Ч. 3. – Львов, 1889.
8. Свенціцький І. Опис рукописів Народного дому з колекції А. Петрушевича // *Українсько-руський архів*. – Львів, 1911. – Т. VI. – Ч. II. – С. 292 с. (Рукописи львівських збірок, вип. 2).
9. Тимків Б. Колись Мостище носило назву Довге... // *Нафтохімік* 2011, 23 квіт.
10. Федака С. Літописні джерела з історії княжої і козацької України – Русі. – Ужгород: Вид-во В. Падяка, 2003. – 140 с.

11. Франко І. (Мирон) *Летопись Подгорецкого монастыря // Киевская старина.* – 1890. – Кн. 7. – С. 122-128.

12. Яневич Б. *Історичні перекази про Бережницю (від першої згадки до 1930 рр.) // Бандерівський край. Культурно-просвітній краєзнавчий альманах.* – Калуш, 2007. – Вип. 9. – С. 3-8.

Тимошенко І.В., м. Київ

Функції книгознавства як науки: до постановки проблеми

Важливою складовою частиною комплексного дослідження питань науки, розуміння її природи і функцій є розробка методологічних, світоглядних, соціально-філософських проблем, їх взаємозв'язків, процесів диференціації і інтеграції.

Книгознавство – це комплексна наука про книгу і книжкову справу, або приведене у систему наукове знання про книгу як явище соціальної дійсності, про сутність книги, про логічні і історичні способи і закономірності її існування, руху, розвитку і функціонування в тій чи іншій сфері книжкової справи. Книгознавство поєднує споріднені, тісно пов'язані, відносно самостійні дисципліни книгознавчого циклу. До них належать: наука про видавничу справу як галузь, що досліджує проблеми відбору для відтворення, розмноження і поширення творів, їх підготовку до друку; наука про книжкову торгівлю як галузь книжкової справи, що досліджує проблеми популяризації і поширення творів друку. Важливою складовою книгознавства є «вивчення читача у зв'язку з книгою і книги у зв'язку з читачем», тобто – читачезнавство. Факти і явища, що стосуються книги і книжкової справи розглядаються в історичному, сучасному і прогностичному станах. Всі науки книгознавчого комплексу вивчають власні об'єкти з історичної, теоретичної і методичної точки зору. Структура книгознавства видозмінювалася в процесі історичного і наукового розвитку, але більшість науковців виділяють загальне і спеціальне, інколи - галузеве (особливе) книгознавство.

Об'єктом книгознавства є система, що включає три взаємопов'язані елементи: книга - книжкова справа – читач. Книгознавство вивчає системний об'єкт як упорядковану сукупність складових елементів в цілому і в межах кожної наукової дисципліни, що входить до книгознавчого комплексу з урахуванням конкретних наукових завдань. Системність об'єкта дозволяє виявляти загальне і особливе в структурі певної науки, використовувати спільність методів і підходів. Водночас, всі дисципліни визначаються власним рівнем аналізу об'єкта, застосовують власну методологію і є цілком самостійними і самодостатніми для реалізації власних цілей.

Поняття «функції» визначається у філософії як «обов'язок», «коло діяльності». Влучне визначення функцій належить Гете – «це існування, що мислиться нами в дії». Функції визначають і характеризують ту роль, яку наука виконує по відношенню до суспільства та є сукупністю наслідків соціальної діяльності, спрямованих на досягнення певного ефекта.

Вважається, що теорія – це система основних ідей у тій чи іншій галузі знання, єдність знання, в якому факти і гіпотези поєднані у певну цілісність. *Теоретична функція* визначає систематизацію всього наявного знання, а дослідження проблем і фактів відбувається на основі наявних ідей, концепцій. Опис, аналіз, прогноз – це основні компоненти теоретичної функції. Головним у теоретичній діяльності є пояснення, що ґрунтується на встановленні зв'язків між новими фактами, явищами та існуючим знанням. Нові дані включаються у вже існуючу теоретичну конструкцію, або викликають необхідність створення нової теоретичної системи. В процесі пояснення нових фактів і проблем можуть виникнути наступні ситуації:

- нові факти можуть бути пояснені в межах існуючої системи понять;
- нові факти вимагають для свого опису введення нових термінів і понять, що створює проблему співвідношення з раніше прийнятими термінами і поняттями та визначення для них місця у попередній теорії;
- нові факти і проблеми потребують для свого пояснення створення спеціальної теорії, що виходить за теоретичні і змістовні межі існуючої раніше системи понять. У цьому випадку можливий конфлікт старих і нових теоретичних уявлень, але нова теорія не вступає у протиріччя з попередньою;
- нові проблеми потребують рішучого перегляду вихідних положень попередніх теоретичних знань.

Для теоретичного розвитку книгознавства на сучасному етапі актуальним є теоретичне осмислення і наукове обґрунтування фундаментальної проблеми науки про книгу і книжкову справу - філософії книгознавства як мета-теорії всього книгознавчого комплексу наук в межах філософії наукового знання в цілому. За твердженнями науковців, до досягнень книгознавства як науки, можна віднести розробку теорії та методології книги і книгознавчого пізнання, дослідження вітчизняної книжкової культури та проблем функціонування електронної книги в контексті книгознавства, теоретичних аспектів дизайну, системно-інформаційної моделі видань.

Прогностична функція тісно по'язана з теоретичною, бо полягає у розробці основ та методів передбачення існування і функціонування науки в майбутньому. Прогностична функція органічно притаманна науковим системам знання. Зміст і ступінь реальності

передбачуваного визначається історичним досвідом, наявними знаннями, уявленнями і планами, можливість реалізації яких залежить від майбутніх поколінь. Здійснення даної функції базується на логіці конкретних тенденцій та реальних закономірностях наукового рівня організації, планування ефективного управління, забезпечення матеріальною базою.

Розвиток новітніх засобів масової та наукової інформації, комп'ютерних технологій і комунікаційних мереж може обумовити, на думку деяких науковців, процес «згорання» книговидавання і заміни книги електронними засобами, проблему втрати книгою свого чільного положення в інформаційно-інтелектуальній сфері. Тому актуальним завданням для книгознавства є прогнозування розвитку книговидавання в умовах інформатизації українського суспільства, порівняльний аналіз книжкових процесів в Україні та світової інформатизації в контексті проблеми вільного часу, визначення ступеню впливу інформаційних технологій і комп'ютеризації на розвиток книговидавання.

До основних функцій книгознавства належать також інформаційна, пізнавальна, гуманістична та управлінська.

Ткаліч В. В., м. Київ

Динаміка розвитку читацьких інтересів підлітків (на матеріалах аналізу діяльності шкільних бібліотек Чернігівщини)

Ретроспективний аналіз досліджень дитячого читання виявив основні підходи та особливості змістовної характеристики читацьких інтересів підлітків у наукових працях видатних бібліотекознавців, педагогів. Це стало підґрунтям для вивчення читацьких інтересів сучасних школярів.

Наше суспільство – це суспільство інформатизації. На сьогоднішнього читача, зокрема школяра, значний вплив мають масштабні обсяги інформації, можливості вільного доступу до неї, активне використання аудіо-, відео-, електронних документів. Дані обставини відповідно видозмінюють їхні інформаційні потреби у цілому і, в тому числі, змістовну складову читацьких інтересів.

Як зазначає А. Кобзаренко, «сучасні діти живуть у вкрай насиченому інформаційному просторі, під впливом якого значно змінюється їхнє ставлення до книги, читання, інформації в цілому. У дітей сьогодні є великі можливості вибору способу проведення дозвілля, серед яких — різноманітні засоби масової комунікації і електронні

мас-медіа. Інтенсивно розвивається «екранна» культура і кількість «екранів», що оточують дитину, постійно зростає»[1].

Подібна ситуація актуалізує проблему дослідження читання школярів і потребує наукового опрацювання та осмислення. Це підтверджує Т. Манжула, котра зауважує, що «для вирішення пов'язаних з читанням проблем важливо знати реальну картину, яка б базувалася не лише на емоціях та власному досвіді, але й мала б під собою наукове підґрунтя» [2].

Ми провели дослідження «Динаміка читацьких інтересів підлітків» на базі шкіл Чернігівщини. До складу Чернігівської області входить 24 райони. Для цього обрано 15 районів (Чернігівський, Ніжинський, Прилуцький, Бахмацький, Сосницький, Козелецький, Семенівський, Корюківський, Городнянський, Менський, Бобровицький, Носівський, Ічнянський, Деснянський, Борзнянський), у яких було здійснено анкетування серед учнів 8-9 класів загальноосвітніх шкіл. Загальна кількість опитаних склала 2629 учнів. Отримані результати проаналізовано й узагальнено.

На питання щодо частоти відвідування бібліотек 65% респондентів відповіли, що вони бувають в книгозбірнях щотижня і частіше; 24% – 1-2 рази на місяць; 6% – декілька разів у 2-3 місяці; 4% – декілька разів на півріччя; 1% – взагалі не користується бібліотекою. Дані цифри підтверджують доволі таки високий рейтинг бібліотек у переліку джерел отримання інформації.

Сучасні дослідники дитячого читання спостерігають скорочення частки читання у структурі вільного часу підлітків. Це підсумовує і наше дослідження. Так, тільки у 43-45% респондентів (Чернігівський, Ніжинський, Прилуцький, Бахмацький райони) читання посідає провідне місце. На другому місці - перегляд телепередач - 28-30%; улюбленими заняттями (спорт, музика, Інтернет) займаються 27-29% респондентів; 2% опитаних надають перевагу зустрічі з друзями і просто байдкуванню. В інших районах (Сосницький, Козелецький, Семенівський, Корюківський, Городнянський, Менський, Бобровицький, Носівський, Ічнянський, Корюківський, Борзнянський) перевага надається мережі Інтернет (52%), друге місце займає перегляд телепередач (28%), а вже третє – читання книг, газет, журналів (18%), 2% - займають улюблені заняття (спорт, танці, музика, спілкування з друзями).

До певних роздумів спонукають відповіді школярів-підлітків на запитання анкети: "Скільки часу кожного дня (приблизно) Ви відводите для читання?" 45% опитаних читають не кожного дня, а переважно тоді, коли є щось цікаве; 28% читають по кілька годин в день; 22% – кожного дня потроху; 4% не мають часу для читання і 1% – взагалі не любить читати.

Основними мотивами звернення школярів до бібліотеки, за даними анкетування, є потреба в прагматичному читанні (за вимогами навчальних програм) – 46%; інтерес до конкретної теми, автора, твору – 25% та читання як потреба душі – 23%, прагнення до самоосвіти – 6%

На запитання анкети "Яким чином Ви найчастіше отримуєте потрібну літературу?" 52% респондентів відповіло: "користуюсь бібліотекою"; 15% – "маю в домашній бібліотеці"; 12% – "обмінююсь з друзями"; 8% - «витягую з мережі Інтернет». Низький матеріальний рівень життя призвів до того, що лише 11% респондентам купують нову літературу, а 2% – передплачують поштою.

Основу читання підлітків складають художні твори – 18% опитаних. Також респонденти цікавляться учбовою літературою – 17%; суспільно-політичною – 12%; науково-популярною – 15%; однаково цікавою для підлітків виявилися наукова – 13% та публіцистична література – 13%. Менш активно використовувалися офіційні – 2% та довідкові видання – 10%. Література виробничого характеру зовсім не користувалася попитом серед читачів цієї вікової категорії – 0%.

Школярі-підлітки 13-14 років виявляють інтерес до літератури з різних галузей знань, проте, перевага надається виданням природничого характеру (екологія, математика, фізика, хімія, біологія, географія) – 33% опитуваних; суспільно-політичного характеру (соціологія, історія, економіка, політика, правознавство, військова справа) – 9%. Останнім часом виходить дуже багато літератури з питань, що цікавить молодь. Це книги про культуру, науку, освіту, які люблять читати 15% опитуваних; з психології – 6%, літературознавства та мовознавства – 11%. Порівняно незначним є попит на технічну літературу – 3%; філософську та релігійну – 3%; з мистецтва – 12%; на медичну – 4% та на спортивну – 4%. Зовсім не цікавить учнівську молодь сільськогосподарська література та довідково-бібліографічна – 0%.

Надзвичайно показова тематика художньої літератури, яку обирають підлітки: 38% - надають перевагу пригодницькій літературі, яка посідає чільне місце на вітчизняному ринку; 8% – любовним романам, 32% – фантастиці і 22% – детективам. Тобто, підлітки створюють свій власний художній світ, детективи та фантастика працюють на формування світогляду молодого покоління. Проте не втратився інтерес до класичної художньої літератури, яка впливає на подальший розвиток підлітка: закладає основи норм сприйняття та оцінки життєвих явищ.

Тип видань, як показало дослідження, на перше місце у рейтингу виводить книги (60% респондентів) та електронні видання – 20%. Помітно меншим є інтерес до

періодики: газет – 7%, журналів – 6%, кінофотофонодокументів – 2%, оптичних носіїв (дисків) – 5%. Нотні видання – 1%, і зовсім непопулярні картографічні видання – 0%.

Анкетування, проведене серед учнів 8-9 класів, дало можливість показати динаміку читацьких інтересів, характерних для сучасних підлітків Чернігівщини.

Ми довели, що, незважаючи на прогрес в галузі комп'ютерних технологій, результатом якого є функціонування мереж з миттєвим доступом до будь-яких даних, книга залишається для підлітків одним з основних джерел інформації.

Список використаної літератури

1. Кобзаренко А. *Дитяче читання як феномен культурної спадщини* / Анастасія Кобзаренко // *Світ дитячих бібліотек*. – 2010. – № 4-5. – С.3-6.
2. Манжула Т. *Можливості дитячої бібліотеки у забезпеченні прав дитини на відпочинок та дозвілля* / Т. Манжула // *Світ дитячих бібліотек*. – 2006. – № 4. – С. 35–40.

Чеховська І.В., м. Київ

Бібліотечне краєзнавство: термінологічні аспекти

Сьогодні краєзнавство переживає сплеск свого розвитку та процес пошуку нових форм. Термін «краєзнавство» складається з двох слів: край та знання, тобто знання про край. Воно багатогранне, багатоаспектне, стосується різних напрямів життєдіяльності краю та має неоднозначні тлумачення.

Вперше серед українських вчених тезу про можливість трактування краєзнавства у вузькому та широкому розумінні обґрунтував С.Л. Рудницький (1905р). В одному розумінні – це так зване етнографічне, історичне, літературне тощо, а в іншому – це комплексне (синтетичне) або географічне краєзнавство, яке включає всі інші його види [1, с.20]. Дослідники Я.І. Жупанський та В.П. Кулеш розглядали «національне краєзнавство» як цілісну, нерозривну і відкриту систему, яка функціонує у світі тривимірних моделей: простір (географічне краєзнавство), час (історичне краєзнавство) та соціум (соціальне краєзнавство). Соціальне краєзнавство відіграє інтегруючу роль і включає літературне, мистецьке, архітектурне, етнографічне краєзнавство [1, с. 23].

Кінець ХХ століття став переломним в історії розвитку бібліотечної справи України. В цей час почала формуватися нова професійна свідомість, освоювались нові технології у роботі бібліотек, створювались нові поняття та терміни. На сьогодні одним з найактуальніших завдань бібліотечної діяльності залишається термінотворення. Чимало дискусійних питань виникло й навколо терміна «бібліотечне краєзнавство» як однієї з

частин краєзнавства взагалі, але до цього часу достеменно не визначено зміст даного поняття.

Зокрема, Н.М. Кушнарєнко у підручнику «Бібліотечне краєзнавство» подає визначення цього терміна: «...відносно самостійна інтеграційно-цілісна сфера професійної бібліотечної діяльності, спрямована на задоволення краєзнавчих інформаційних потреб суспільства й особистості <...> формується на стику краєзнавства і бібліотечної діяльності шляхом міждисциплінарного синтезу їх теоретико-методологічних і прикладних напрацювань» [1, с. 56].

М.А. Низовий у рецензії на вищезгаданий підручник – „Бібліотечне краєзнавство” – так що ж це таке?” зазначає, що «у бібліотеці є частка суто краєзнавчої роботи: вивчення, становлення і розвиток бібліотек і бібліотечної мережі краю. Все інше, що вона (бібліотека – І. Ч.) робить стосовно краєзнавства, є інформаційно-документним його забезпеченням і його пропагандою» [2, с. 53].

Слід зазначити, що М.А. Низовий заперечує сам термін і вважає, що «бібліотечне краєзнавство» не має обґрунтованого статусу, об’єкта, міждисциплінарних зв’язків, відповідного термінологічного забезпечення [2, с.47]. Але у праці Н.М. Кушнарєнко зазначено: «Бібліотечне краєзнавство – це інтегрована теоретико-прикладна бібліотекознавча дисципліна, яка поєднує бібліотеко-, бібліографо- і краєзнавчі знання, вивчає краєзнавчу сферу бібліотечної діяльності як цілісну систему. Об’єктом її дослідження є система «краєзнавчий документ – користувач» («місцевий документ – користувач») у контексті бібліотечного соціального інституту. Край у бібліотечному краєзнавстві – це багатогранне поняття, яке забезпечує широку інформаційну сферу краєзнавчої діяльності бібліотеки»[1, с.62].

М. А. Низовий вважає також, що «українське краєзнавство (і як його складова частина – бібліотечне краєзнавство) – це жива історія України, написана її патріотами не «зверху», а «зсередини», її бачення через історію своєї «малої батьківщини» [2, с. 49].

Як бачимо, це два різні погляди на зміст даного терміна. Спільним у визначенні є те, що бібліотечне краєзнавство – це та сфера, що спрямована на розвиток бібліотечної діяльності краю.

На наш погляд, доречним і корисним у підручнику «Бібліотечне краєзнавство» Н.М. Кушнарєнко є «Предметний показчик», з допомогою якого можна легко знайти потрібні терміни та поняття і на відповідній сторінці ознайомитись з їх тлумаченнями.

У монографії «Українська бібліотечна термінологія: становлення та основні етапи розвитку» Солоїденко Г.І. подає дефініцію «бібліотечне краєзнавство» - як комплексну

наукову і навчальну дисципліну, зміст якої визначається посиленням ролі краєзнавчої орієнтації у бібліотечно-бібліографічній професії [3, с. 154].

Підсумовуючи, можна зробити висновок: особливість терміна «бібліотечне краєзнавство» полягає в тому, що це поняття знаходиться на межі кількох спеціальних історичних дисциплін – історичного краєзнавства, бібліотекознавства, історичної бібліографії. Безперечно, даний термін має важливе місце в розвитку бібліотечної терміносистеми України і свою специфіку, однак потребує подальшої наукової розробки. Прикро, що й дотепер не існує сучасних термінологічних словників, в яких би тлумачились бібліотечні поняття, немає стандартизації та уніфікації багатьох важливих термінів. Разом з тим, сьогодні бібліотечне краєзнавство займає важливе місце в розвитку бібліотечної справи країни, розвивається, удосконалюється та залишається пріоритетним напрямом діяльності провідних українських книгозбірень.

Література

1. Кушнарєнко Н.М. *Бібліотечне краєзнавство: підручник* / Н.М. Кушнарєнко - К.: Знання, 2007. – 502 с.- (Вища освіта ХХІ століття).
2. Низовий М. А. "Бібліотечне краєзнавство" - так що ж це таке? : / М.А. Низовий // *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. - 2010. - №1. - с. 46-56.
3. Солоїденко, Г.І. *Українська бібліотечна термінологія: становлення та основні етапи розвитку: монографія* / Г.І. Солоїденко; Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського. - К., 2010. – 201 с.

Шендерівська Л.П., м. Київ

Вплив глобалізації на розвиток видавничо-поліграфічної галузі

Створення міжнародних організацій, введення єдиних валют, адаптація до світових стандартів, активне укладання угод про торгівлю між країнами, освітній обмін, заснування міжнародних судових інстанцій, формування зон вільної торгівлі, спрощення прикордонних режимів тощо покликане сприяти сталому розвитку світової спільноти. Введення єдиних норм, правил спрямоване на підвищення конкурентоздатності регіонів.

Видавничо-поліграфічна галузь формує невелику частку ВВП, але має стратегічне значення для країни, її культурної, інтелектуальної безпеки. Глобалізація вплинула також на даний сегмент національної економіки. Глобальна економічна криза 2008 р., яка визнана науковцями нециклічною, довела, що порушення періодичності, тривалості станів економіки ускладнює стратегічне планування. Проявом світового економічного спаду у

видавничо-поліграфічній галузі є падіння обсягів виробництва видавничої продукції (книг і брошур), за назвами та тиражами, зменшення кількості поліграфічних підприємств. Але концентрація по регіонах не змінилася, лідирують Київ, Київська, Харківська, Донецька, Дніпропетровська, Львівська, Одеська області, АР Крим.

Глобалізація сприяє збільшенню числа суб'єктів поліграфії з іноземними інвестиціями. До цієї групи належать П ДП «Такі справи», ТОВ «Куверт-Україна», ТОВ «Юнівест Маркетинг» (у докризовий період входило до складу п'яти найбільших друкарень України). Завдяки впровадженню ринкових методів господарювання такі підприємства є конкурентоздатними. Але вони оснащені обладнанням, яке вже списано іноземними компаніями і порушує екологічну, соціальну стійкість вітчизняних виробників.

Розширення кордонів співробітництва спрямоване на формування повноцінного товарного ринку. Диверсифікація в Україні торгових представництв іноземних виробників матеріально-технічних ресурсів задовольняє різні заплатоспроможності групи попиту. Доступ до недорогих матеріалів, обладнання формує сегмент бюджетної поліграфії, зменшує соціальну напругу в суспільстві.

Позитивним є досвід участі України у Світовій Організації Торгівлі. Завдяки її втручанням дискримінаційні законодавчі норми, які регулюють державні закупівлі в Україні, були змінені, що уможливило використання імпортованих матеріалів для виготовлення продукції за бюджетні кошти. З виробничої точки зору це означає зменшення браку, підвищення якості продукції, поліпшення умов експлуатації устаткування.

Участь у міжнародних стажуваннях, освітніх програмах частково вирішує проблему підготовки якісних кадрів. Виробники імпортованого поліграфічного обладнання практикують фінансування стажування за кордоном персоналу, який обслуговуватиме техніку. Доступність фінансів, технологій, матеріалів, удосконалення технічного рівня вітчизняних поліграфічних підприємств сприяло переведенню з імпортової на власну виробничу базу замовлень з високим ступенем складності відтворення, до яких висуваються підвищені вимоги якості (наприклад, спеціалізоване підприємство «Голографія»).

Використання всесвітньої мережі Інтернет, як платформи для автоматизованої системи управління, удосконалює процеси керування перебігом господарських процесів. Використання Інтернет-технологій може застосовуватися фрагментарно: для дистанційного приймання замовлень, затвердження пробних відбитків (кольоропроби); з метою вивчення провідного досвіду, консультування.

Міжнародна виставкова, ярмаркова діяльність ефективна у напрямі популяризації вітчизняного продукту. Успішний досвід міжнародної співпраці мають видавництва «Перун», «Гамазин», «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА» та інші. Позитивні наслідки глобалізації виразніше проявляються у книготорговельній галузі у формі притоку іноземного капіталу, впровадження прогресивних методів роботи.

В умовах глобалізації поліграфічна галузь виступає переважно реципієнтом фінансів, техніки, матеріальних ресурсів. Одночасно донорство та споживання характерне для продуктових, технологічних інновацій. Вступ України до Світової Організації Торгівлі не призвів до структурних зрушень на користь експорту видавничої, поліграфічної продукції, якщо порівнювати з імпортом. Але загострилося суперництво як на вітчизняному, так і на міжнародному рівні, що в поєднанні зі зменшенням внутрішніх ринків збуту потребує пошуку принципово нових підходів до господарювання. Передумовами співпраці поліграфічних підприємств з іноземними замовниками є підвищення якості продукції, адаптація управління до міжнародних вимог.

Шупома Г.Є, м. Київ

Історична ретроспекція формування україномовної дитячої читацької аудиторії

Підґрунтям довготривалого державотворчого процесу, боротьби за незалежність України, консолідації української нації завжди були національна самоідентифікація, формування національно-свідомої особистості, рідномовне виховання. Дійсно, однією з основ національної самоідентифікації є мовна ознака. Національно свідомі люди розмовляють та навчають дітей рідною мовою, сприяють її розвитку, прищеплюють любов до неї і рідної землі. Видатний український церковний і громадський діяч І. Огієнко для підкреслення значення рідномовного виховання наводив такі слова зі Святого Письма: «Щоб кожен чоловік був паном у домі своєму й говорив мовою свого народу» (Есфір І. 22) [10, с.80].

Довгі роки боротьби за право на існування української мови, право розмовляти українською мовою, отримувати нею освіту сформували плеяду талановитих письменників, філологів, бібліографів, які обрали сенсом свого життя захист від утисків і заборон рідної мови, плекання рідного слова.

З початку XIX століття боротьба за українську освіту, культуру, літературу набула більшої активності, а у 50-60-ті роки цього століття спостерігаємо її піднесення на тлі

гострої суспільно-політичної боротьби, визвольного руху в Україні. Т.Г. Шевченко, Марко Вовчок, О. Котляревський, П. Куліш, О. Лазаревський, М. Костомаров, - уся українська інтелігенція всіляко підтримувала видання навчальної, науково-популярної, художньої літератури рідною мовою, викладання у сільських школах українською, відкриття недільних шкіл і поширення грамотності.

У цьому процесі брали активну участь члени просвітницьких організацій - «Громад», які своїм завданням бачили збереження і розвиток української національної культури, народного мистецтва, фольклору. Відомий педагог і науковець О.В. Сухомлинська зазначає, що «громадівці започаткували створення українських підручників для дорослих і дітей. Їхня діяльність стала одним з важливих джерел розвитку української культури, усвідомлення українцями себе як нації» [15, с.10].

Новий імпульс виданню книг, поширенню преси українською давав також сплеск інтересу в суспільстві до української літератури, українознавчих, етнографічних досліджень.

Саме про період 60-х рр. XIX століття писав І.І. Корнейчик. Науковець підкреслював, що у ці роки «був покладений початок спеціальному книготорговому і критико-бібліографічному інформуванню читачів про новинки української та українознавчої літератури. Здійснювалася бібліографічна рекомендація книг українською мовою» [7, с.150].

Усе вищезазначене дає підставу говорити про поступовий розвиток процесу формування україномовної читацької аудиторії в період другої половини XIX століття, що було важливим чинником для роботи по створенню репертуару української книги для дітей.

У боротьбі за утвердження української мови чи не найголовнішим є залучення до читання українською дітей та молоді. Недарма загальновідомі слова В. Сосюри: «Без мови нашої, юначе, й народу нашого нема» звернені саме до молодого покоління.

Формування україномовної дитячої читацької аудиторії було і є надзвичайно важливим для розвитку державності, консолідації української нації. Особливе значення української мови для консолідації нації зазначали і науковці, і політики, і письменники, і діячі культури. Так, М.Г. Жулинський наголошував: «якщо говорити про націю як про багатофункціональну систему з її внутрішніми взаємозв'язками і духовною цілісністю, в якій етномовний і територіальний фактори відіграють визначальну роль, то навіть за умов відсутності державності українська нація зберігала життєздатність, бо і національно-визвольні рухи, і боротьба за збереження мови, форм національної культури, етнічної самосвідомості були засобами і виявами її консолідації» [4, с.54]. Рідномовне виховання

має на меті сприяти появі нового україномовного покоління, тому серед завдань організацій «Просвіти», які виникли наприкінці XIX століття, було створення бібліотек, недільних шкіл, поширення української книги і залучення до читання дітей.

Рекомендація кращих творів української літератури для читання дітям лежить в основі передачі культурних традицій, символів, навіть певної ментальності наступним поколінням. Водночас і духовне зростання особистості в умовах послаблення національної складової або її відсутності ускладнює формування багатогранного внутрішнього світу людини. Розуміння даних положень педагогічної теорії викликало появу різноманітних списків книг для дітей, створених як на допомогу у засвоєнні шкільної програми, так і суто з виховною метою, дослідження читацьких інтересів (Х. Алчевською, Б. Грінченком).

З початку XX століття просвітницькими центрами стають бібліотеки, що обслуговують дітей. До їх книжкових фондів потрапляють і україномовні видання художніх творів, і шкільні підручники українською внаслідок активізації книговидавництва і діяльності з оформлення українського правопису. Подальші процеси формування україномовної дитячої аудиторії (20-30-ті рр.) безпосередньо залежали від розвитку національної школи, розбудови системи бібліотечного обслуговування дітей, організації рекомендаційної бібліографії, якою опікувалося Головне управління професійної освіти Наркомосу УРСР. Книжкова палата УРСР у цей період видавала дитячу серію анотованого карткового каталогу «Треба прочитати». Осередками, що організовують та проводять роботу з українською книгою, стають шкільні бібліотеки та бібліотеки для дітей, тому освітньо-виховний напрям їх діяльності стає об'єктивно значимим для української спільноти.

Історична ретроспекція дозволяє прослідкувати систематичне звернення українських вчених-педагогів, науково-дослідних колективів до проблем керівництва позашкільним читанням, пропаганди творів української літератури на допомогу вихованню школярів, засвоєння матеріалу шкільної програми. Серед багатьох видань можна назвати збірник «Позашкільне читання дітей» (1937 р.) [12]; видання «Педагогічна спадщина з питань дитячого читання», підготовлене в Українському науково-дослідному інституті педагогіки у 1941 р. [11]; науково-методичну працю А. Когана «Форми керівництва позашкільним читанням учнів I – VII класів» (1939 р.) [5] та низку робіт Е.М. Марієнгоф, присвячених позашкільному читанню школярів [8, 9].

Формування україномовної читацької аудиторії є надзвичайно важливою проблемою, ще й у ракурсі використання виховного потенціалу української літератури. Цій проблемі присвячено дисертації на здобуття ступеня кандидата наук наступних

педагогів-науковців: Л. Козубенко розглядає формування гуманістичних понять у старшокласників засобами української літератури [6]; О. Степанова порушує питання виховання доброчесності в учнів 7-9 класів загальноосвітньої школи засобами нової української літератури [14]; Г. Бійчук досліджує формування українського національного характеру старшокласників у процесі вивчення літератури [1]; М. Давидюк звертається до проблеми формування національної самосвідомості учнів 9-11 класів у процесі вивчення художніх творів історичної тематики (історичної прози): [3]; О. Репецька досліджує процес виховання християнських чеснот у дівчат-підлітків засобами нової української літератури [13]. Нами наведено кілька сучасних наукових праць, створених в українській незалежній державі, що ілюструють різноаспектний підхід педагогів-дослідників до питання виховання засобами вивчення українських літературних творів.

Наприкінці, ще раз наголошуючи на актуальності та державному значенні проблеми формування україномовної дитячої читацької аудиторії, наведемо дані локального дослідження дитячого читання, проведеного В.В. Ткаліч у бібліотеках 15 районів Чернігівської області (у тому числі і шкільних). Анкетні дані (опитано 2629 школярів), що характеризують читання підлітками книг за мовною ознакою, підтвердили пріоритет української мови – 83 відсотки респондентів читають українською (архів дослідниці, з дозволу автора).

Підсумовуючи окреслену проблему, акцентуємо увагу на наступних позиціях: однією з вирішальних педагогічних умов звернення до читання українською мовою є сприяння національній ідентифікації дитини; формування позитивної мотивації оволодіння українською мовою, бажання постійно підвищувати мовну культуру, свідомо обирати мову спілкування; важливість використання потенціалу родинного виховання; виховання патріотизму, патріотичних поглядів і переконань тощо.

Список використаних джерел:

1. Бійчук Г.Л. *Формування українського національного характеру старшокласників у процесі вивчення літератури: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.02 / Г.Л. Бійчук; Ін-т педагогіки АПН України. — К., 2003. — 20с.*
2. Вавілова І. В. *Дитяча література як засіб формування особистості дитини (друга половина XIX – початок XX ст.): дис. канд. наук: 13.00.01 / І.В. Вавілова; Харк. нац. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. — Х., 2008.*
3. Давидюк М.О. *Формування національної самосвідомості учнів 9-11 класів у процесі вивчення художніх творів історичної тематики (на матеріалі історичної прози):*

- автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.02 / М.О. Давидюк; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. — К., 2005. — 21с.
4. Жулинський М.Г. Нація. Культура. Література: нац.-культ. міфи та ідейно-естет. пошуки укр. л-ри / М.Г. Жулинський. — К.: Наук. думка, 2010. — 560 с.
 5. Коган А. Форми керівництва позашкільним читанням учнів I – VII класів / А. Коган. - К.: Рад. шк. кн. ф-ка вид-ва в Харкові, 1939.- 84 с.
 6. Козубенко Л. Формування гуманістичних понять у старшокласників засобами української літератури / Л. Козубенко; Ін-т педагогіки АПН. — К., 1995. - 22 с.
 7. Корнейчик І.І. Історія української бібліографії: дожовтневий період (нарис) / І.І. Корнейчик; ред. О.І. Титаренко. — Х. : Ред.-вид. відділ Кн. палати УРСР, 1971. — 376 с.
 8. Марієнгоф Е.М. Позакласне читання в V класі / Е.М. Марієнгоф. - К.: Рад. шк., 1953.- 79 с.
 9. Марієнгоф Е.М. Позашкільне читання учнів початкової школи / Е.М. Марієнгоф; М-во освіти УРСР, Укр. наук.-дослід. ін-т педагогіки. - К.: Рад. шк., 1952. - 48 с.
 10. Огієнко І.І. Українська церква: нариси з історії Української православної церкви: У 2 т. Т. 1-2.- К.: Україна, 1993. - 284 с.
 11. Педагогічна спадщина з питань дитячого читання / А.Н.Марголіна (заг. ред.); Укр. наук.-дослід. ін.-т педагогіки. — К.: Рад. шк., 1941. - 251с.
 12. Позашкільне читання дітей: зб. статей. — Київ-Харків: Рад. шк., 1937.- 76 с.
 13. Репецька О.А. Виховання християнських чеснот у дівчат-підлітків засобами нової української літератури / О.А. Репецька. — Луганськ, 2001.- 24 с.
 14. Степанова О.А. Виховання доброчесності в учнів 7-9 класів загальноосвітньої школи засобами нової української літератури / О.А. Степанова. - Херсон, 2005.- 20 с.
 15. Сухомлинська О.В. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем / О.В. Сухомлинська. — К.: А.П.Н., 2003. — 68 с.

Підвищення кваліфікації – важлива складова системи менеджменту якості бібліотек

В сучасному інформаційному суспільстві, в умовах переходу до суспільства знань значна увага приділяється якості освіти – пріоритету освітньої діяльності. Бібліотеки ВНЗ, як важливі підрозділи університетів, сприяють забезпеченню освітньої та наукової діяльності, задовольняють потреби користувачів завдяки підвищенню рівня професійної підготовки співробітників.

Саме система менеджменту якості (СМЯ), впроваджена в Національному авіаційному університеті (НАУ), забезпечує постійне поліпшення та вдосконалення діяльності, а ресертифікаційний аудит у 2011 р. підтвердив відповідність СМЯ НАУ вимогам міжнародного стандарту з якості ISO 9001:2008. Відвідали аудитори і Науково-технічну бібліотеку (НТБ), яка бере активну участь у навчально-виховному процесі, науковій діяльності університету.

Удосконалення діяльності наукової бібліотеки обумовлює постійне навчання персоналу для забезпечення його професійності. Актуальність підвищення кваліфікації пояснюється тим, що є протиріччя між обсягом наукових знань, який постійно збільшується, та обмеженими можливостями їх застосування бібліотечними працівниками. Організація навчання відбувається з урахуванням вимог СМЯ. Характерними рисами підвищення кваліфікації в умовах впровадження СМЯ є безперервність навчання, самоосвіта, самовдосконалення.

Система підвищення кваліфікації в НТБ НАУ орієнтована на стандарти СМЯ та освіти, поєднання теоретичної, практичної, методичної підготовки, різноманітність форм навчання. Вона передбачає заняття з підвищення кваліфікації, відповідно до загальнобібліотечного плану підвищення кваліфікації співробітників НТБ на рік, в якому враховуються стратегічні напрями розвитку НТБ, планів відділів та індивідуальних планів; участь дирекції та фахівців в науково-практичних конференціях, семінарах, нарадах на базі бібліотек науково-методичних центрів. Постійно друкуються статті фахівців НТБ в наукових збірниках, тези доповідей на науково-практичних конференціях.

Розвитку творчих здібностей працівників сприяло проведення презентацій підрозділів НТБ (деякі презентації були у віршованій формі) на заняттях з підвищення

кваліфікації у 2011 р., де були представлені історія підрозділів, їхні кадри, досягнення та проблеми. Також на заняттях з підвищення кваліфікації розглядались такі актуальні питання, як показники якості бібліотек ВНЗ, особливості наукової діяльності бібліотек України, професійна етика та ін. Регулярно обговорюються і доповіді бібліотечних фахівців на науково-практичних конференціях, можливість впровадження інновацій інших бібліотек в діяльність НТБ НАУ.

На засіданнях Ради дирекції, Методичної ради постійно відбувається аналіз діяльності НТБ НАУ з метою оптимізації, визначення потреб співробітників, пов'язаних з виконанням професійних обов'язків, які обумовлені у стратегією розвитку бібліотеки, напрямками удосконалення СМЯ НАУ. Питання впровадження, удосконалення процесів СМЯ, моніторингу, знайомства управлінської ланки з новими методами та технологіями розглядаються на засіданнях Школи якості. Особлива увага приділяється роботі з новими співробітниками НТБ, для яких науково-методичний відділ організовує заняття у школі «Професіонал».

В НТБ НАУ, крім традиційних форм навчання, застосовуються нові, активні форми: тренінги, консультування, робоча ротація, допомога наставників, які є характерними для бібліотек, де впроваджується СМЯ. Крім того, часто використовуються такі методи підвищення кваліфікації, як групове обговорення (в т.ч. під час тренінгів, семінарів), розробка практичних ситуацій, дискусії, метод мозкового штурму, міні-лекції (під час тренінгів) та ін. Дирекція бібліотеки застосовує різні форми, методи та засоби навчання в залежності від завдань, які необхідно вирішувати. Особливі види тренінгів – це тренінги відповідальних з якості структурних підрозділів університету, які відвідують відповідальний з якості НТБ та всі завідувачі відділами (відповідальні з якості відділів) та тренінги кандидатів в аудитори та аудиторів СМЯ, які проводяться сектором менеджменту якості університету. Наочність навчання, вхідний та вихідний контроль знань, тестування сприяють кращому засвоєнню матеріалу. Участь у внутрішніх аудитах бібліотечних фахівців сприяє удосконаленню діяльності та поглибленню знань з питань СМЯ. Значна увага приділяється стажуванню в інших відділах бібліотеки, на різних ділянках роботи для того, щоб виявити здібності працівника. Застосування зворотного зв'язку та впровадження нових методів та форм навчання сприяє покращенню його ефективності.

Один з принципів СМЯ – залучення співробітників, які постійно підвищують якість роботи, рівень знань, а також передають свій досвід колегам. Проблеми старіння кадрів та зменшення фахівців з вищою бібліотечною освітою обумовлюють необхідність набуття працівниками нових професійних знань.

З метою підвищення якості підготовки бібліотечних працівників для роботи з інформаційними системами проводиться навчання спеціалістів НТБ НАУ на семінарах і тренінгах провідних методичних центрів. Зокрема, розробники автоматизованої бібліотечно-інформаційної системи на базі Українського фондового дому (УФД) провели у 2010 р. курси комп'ютерної грамотності системи «УФД/Бібліотека. Початковий курс», які відвідали 16 співробітників НТБ.

Крім того, НТБ НАУ, як член Української бібліотечної асоціації, бере участь у заходах, що проводяться на базі провідних бібліотек та інформаційних центрів (конференції, семінари, круглі столи, тренінги). Таким чином вивчається передовий досвід бібліотек та методика його впровадження в практичну діяльність, переваги та недоліки новітніх технологій.

Подальшого розвитку набуває практика проведення фахівцями на базі бібліотеки НТБ науково-практичних семінарів з питань доступу до світових інформаційних ресурсів для аспірантів та викладачів НАУ.

Також практикуються оглядові екскурсії по НТБ (під час наради директорів бібліотек ВНЗ м. Києва), спеціалізовані екскурсії фахівців з інших бібліотек ВНЗ з метою ознайомлення з діяльністю відділів (комплектування, інформаційного та програмно-технічного забезпечення та ін.). Зокрема, надаються усні консультації та консультації по телефону фахівцям інших бібліотек ВНЗ з питань організації діяльності НТБ НАУ та впровадження СМЯ. У 2010 р. працівники НТБ ознайомлювались з роботою вітчизняних бібліотек у відрядженнях в Харкові, Львові, Донецьку, що сприяло подальшому впровадженню інновацій, які є в цих бібліотеках, обміну досвідом з бібліотечними фахівцями.

В НТБ НАУ проводились у 2009-2010 рр.. атестація та переатестація, за їх підсумками призначались фахівці на керівні посади, визначався кадровий резерв, який підвищує рівень фахових знань. Співробітники НТБ активно беруть участь в опитуваннях, конкурсах, що сприяє удосконаленню професійних компетенцій.

Практика свідчить, що впровадження та удосконалення СМЯ в діяльність Науково-технічної бібліотеки НАУ позитивно вплинуло на удосконалення системи підвищення кваліфікації співробітників: так відбувається перехід від диференційованого до проблемного навчання, формується творча атмосфера в бібліотечному колективі, створюються умови для самореалізації працівників та кар'єрного зростання, більше уваги приділяється самоосвіті, зворотному зв'язку, перевірці та оцінюванню стандартів діяльності підрозділів бібліотек, активним формам навчання.

Нагальним є розширення корпоративної діяльності з питань підвищення кваліфікації співробітників бібліотек ВНЗ, зокрема в межах Об'єднання бібліотек установ авіаційної галузі України. Плануємо поновити його діяльність на базі НТБ НАУ. Також треба ширше пропагувати особливості підвищення кваліфікації співробітників бібліотек в умовах впровадження та удосконалення системи менеджменту якості в фаховій періодиці, на наукових конференціях та семінарах. Необхідно і в подальшому впроваджувати інновації в діяльність з підвищення кваліфікації працівників, використовуючи різні засоби інформаційних комунікацій для одержання професійних знань; налагодити систему безперервної фахової освіти, значну увагу приділяти при цьому досвіду впровадження СМЯ в інших бібліотеках, формування професійних знань, навичок, умінь бібліотекарів.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Артамонова Світлана Самсонівна	старший науковий співробітник сектора НТІ Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства, доцент, канд. пед. наук
Афанасьєва Зоя Борисівна	завідувач сектора Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського
Бабич Олександр Іванович	старший викладач кафедри журналістики та видавничої справи Інституту журналістики та міжнародних відносин Київського національного університету культури і мистецтв, член Національної спілки краєзнавців України
Бачинська Надія Анатоліївна	доцент кафедри книгознавства і бібліотекознавства Київського національного університету культури і мистецтв, канд. пед. наук
Богемський Олександр Олександрович	директор приватного підприємства «Видавництво «Богемія», пошукач Київського національного університету культури і мистецтв
Вовк Лідія Петрівна	головний бібліограф відділу довідково-бібліографічної та інформаційної роботи Національної історичної бібліотеки України, канд. іст. наук
Волян Наталія Петрівна	головний бібліотекар відділу маркетингу та наукової роботи Рівненської державної обласної бібліотеки
Гажаман Наталія Олександрівна	завідувач науково-бібліографічного відділу Національної бібліотеки України для дітей
Газарянц Світлана Львівна	завідувач відділу соціокультурних комунікацій Національної історичної бібліотеки України
Гайда Лариса Анатоліївна	завідувач навчально-методичного кабінету українознавства та краєзнавства Кіровоградського обласного інституту післядипломної освіти ім. В. Сухомлинського
Горбань Юрій Іванович	аспірант Київського національного університету культури і мистецтв
Горська Наталя Олексіївна	головний бібліотекар відділу стародрукованих, рідкісних та цінних книг Національної історичної бібліотеки України

Грет Галина Петрівна	доцент кафедри організації видавничої справи, поліграфії і книгорозповсюдження Національного технічного університету України «КПІ», канд. екон. наук
Гурба Віктор Григорович	вчитель історії, керівник шкільного краєзнавчого музею с. Дубовичі Кролевецького р-ну Сумської обл.
Дніпренко Ольга Григорівна	аспірант Київського національного університету культури і мистецтв
Замахасва Генрієтта Володимирівна	головний бібліотекар відділу читальних залів Національної історичної бібліотеки України
Зворський Сергій Леонідович	провідний науковий співробітник Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства, канд. іст. наук
Зінькова Ірина Романівна	керівник проектів ТОВ «Електронні архіви України»
Каракоз Олена Олександрівна	доцент кафедри книгознавства і бібліотекознавства Київського національного університету культури і мистецтв, канд. іст. наук
Кисельова Валентина Павлівна	завідувач сектора науково-дослідної роботи відділу історичного краєзнавства Національної історичної бібліотеки України
Кисельова Сніжана Валеріївна	провідний бібліотекар відділу довідково-інформаційного обслуговування Національної бібліотеки України для дітей
Кітчак Тетяна Джимівна	лікар Бородянської районної санепідемстанції, керівник Ініціативної групи «Відродження» ім. П.А. Столипіна Бородянського р-ну Київської обл.
Клименко Оксана Зіновіївна	заступник завідувача кафедри гуманітарних дисциплін Навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ, доцент, канд. іст. наук
Кожан Неоніла Михайлівна	завідувач відділу акумуляції краєзнавчих документів та бібліографії Рівненської державної обласної бібліотеки
Козак Сергій Борисович	головний редактор газети „Літературна Україна”

Кононученко Людмила Іванівна	старший викладач кафедри книгознавства і бібліотекознавства Київського національного університету культури і мистецтв, канд. наук культурології
Корнілова Лідія Євгенівна	завідувач відділу наукової бібліографії Національної наукової медичної бібліотеки України
Котуз Тетяна Вікторівна	завідувач відділу літератури та інформації з питань краєзнавства Вінницької обласної універсальної наукової бібліотеки ім. К.А. Тімірязєва
Красножон Валентина Михайлівна	завідувач відділу довідково-інформаційного обслуговування Національної бібліотеки України для дітей
Левко Наталія Сюнівна	завідувач сектора зберігання фонду відділу організації зберігання фонду Національної історичної бібліотеки України
Левченко Валерій Валерійович	старший викладач кафедри «Українознавство» Одеського національного морського університету, канд. іст. наук
Левченко Галина Сергіївна	старший викладач кафедри історії України Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова
Маєр Тетяна Гарольдівна	завідувач відділу бібліотечно-інформаційних технологій Національної історичної бібліотеки України
Майстренко Анжела Андріївна	завідувач науково-інформаційного відділу Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства, канд. іст. наук
Маньковська Руслана Вікторівна	старший науковий співробітник Інституту історії України НАН України, канд. іст. наук, відповідальний секретар Національної спілки краєзнавців України
Мокрицька Ганна Павлівна	головний бібліотекар відділу краєзнавчих документів і бібліографії Херсонської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Олеса Гончара
Мусіна Зейтуна Хамзяївна	завідувач науково-бібліографічного відділу Національної історичної бібліотеки України
Мяскова Тетяна Євгенівна	старший науковий співробітник Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського, канд. іст. наук

Новальська Тетяна Василівна	завідувач кафедри книгознавства і бібліотекознавства Київського національного університету культури і мистецтв, професор, доктор іст. наук
Новальська Юлія Вікторівна	аспірант Київського національного університету культури і мистецтв
Новицька Алла Іванівна	завідувач сектора інформаційної роботи Національної історичної бібліотеки України
Одинока Ліліна Павлівна	старший науковий співробітник сектора НТІ Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства, доцент, канд. пед. наук
Пакула Олена Едуардівна	студентка II курсу магістратури Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв
Парацій Володимир Михайлович	завідувач науково-дослідного відділу Державного історико- архітектурного заповідника у м. Бережани (Тернопільська обл.)
Петрова Людмила Григорівна	професор кафедри книгознавства і бібліотекознавства Київського національного університету культури і мистецтв, доктор пед. наук
Петрова Мілена Валентинівна	аспірант Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського
Політова Олена Аркадіївна	доцент кафедри документознавства та управління соціальними комунікаціями Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, канд. іст. наук
Полянська Надія Іванівна	завідувач відділу «Україніка» Харківської державної наукової бібліотеки ім. В.Г. Короленка
Понагайба Алла Анатоліївна	завідувач сектора «Історична Волинь» Волинської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Олени Пчілки
Приліпко Тетяна Аркадіївна	головний бібліограф науково-бібліографічного відділу Національної історичної бібліотеки України
Приходько Тетяна Анатоліївна	завідувач відділу краєзнавчої літератури та бібліографії Полтавської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. І.П. Котляревського

Прокопенко Лілія Сергіївна	професор кафедри документознавства та управління соціальними комунікаціями Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, доцент, канд. іст. наук
Рева Лариса Григорівна	науковий співробітник Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського, канд. філолог. наук
Романовський Ростислав Володимирович	завідувач сектора НТІ науково-інформаційного відділу Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства
Рудь Яна Сергіївна	аспірант Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв
Рябцева Лідія Пилипівна	старший науковий співробітник Музею книги і друкарства України
Саснко Людмила Іванівна	завідувач відділу «Одесика» Одеської національної наукової бібліотеки ім. М.Горького, канд. іст. наук
Сердунич Любов Андріївна	член Національної спілки краєзнавців України, Національної спілки журналістів України, Асоціації дослідників голодоморів в Україні, Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Т. Шевченка (сmt Стара Синява Хмельницької обл.)
Скнарь Валентина Кирилівна	завідувач кафедри менеджменту соціокультурної діяльності зовнішньокультурних зв'язків Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, кандидат педагогічних наук, професор
Смілянець Світлана Іванівна	заступник генерального директора з наукової роботи Національної історичної бібліотеки України
Солонська Наталія Гаврилівна	керівник Культурно-просвітницького центру Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського, канд. іст. наук
Стегній Дарія Георгіївна	завідувач сектора науково-бібліографічного відділу Національної історичної бібліотеки України
Строкач Ірина Іванівна	завідувач відділу читальних залів Національної історичної бібліотеки України

Супрун Діна Львівна	головний бібліограф Національної наукової медичної бібліотеки України
Тимів Іван Миколайович	завідувач Етнографічного музею Калушини (Івано-Франківська обл.), член Національної спілки краєзнавців України, історик
Тимошенко Ірина Володимирівна	доцент кафедри книгознавства і бібліотекознавства Київського національного університету культури і мистецтв, канд.. іст. наук
Ткаліч Віта Валентинівна	студентка III курсу Київського національного університету культури і мистецтв
Чеховська Інна Володимирівна	редактор I категорії відділу історичного краєзнавства Національної історичної бібліотеки України
Шендерівська Ліна Петрівна	старший викладач Видавничо-поліграфічного інституту Національного технічного університету „КПІ”
Шипота Галина Євгеніївна	доцент кафедри книгознавства і бібліотекознавства Київського національного університету культури і мистецтв, канд. пед. наук
Шкурко Олена Петрівна	заступник директора з наукової роботи Науково-технічної бібліотеки Національного авіаційного університету